

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE-İSRAİL TİCARİ İLİŞKİLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

MUHAMMET ALİ SAĞLAM

İSTANBUL-2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
GRAFİK LİSTESİ.....	XV
KISALTMALAR	XVI
GİRİŞ.....	XVII
1.BÖLÜM ;TÜRKİYE VE İSRAİL'İN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	1
1.1 Türkiye'nin coğrafi özellikleri.....	1
1.1.2 İklim ve Bitki örtüsü.....	3
1.1.3 Beşeri ve ekonomik özellikleri.....	6
1.1.3.1 Beşeri özellikler	6
1.1.3.2 Ekonomik özellikler	7
1.2 İsrail'in coğrafi özellikleri.....	10
1.2.2 İklim ve Bitki örtüsü.....	11
1.2.3 Beşeri ve ekonomik özellikleri.....	12
1.2.3.1 Beşeri özellikler	12
1.2.3.2 Ekonomik özellikler	13
2.BÖLÜM;TÜRKİYE VE İSRAİL DIŞ TİCARETİ.....	14
2.1 Ticaret	14
2.1.1 İç ticaret.....	14
2.1.2 Dış ticaret :.....	14
2.2 Türkiye dış ticaretinin tarihsel gelişimi.....	15

2.2.1Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları ve bunların dış ticaret üzerine etkileri	15
2.2.1.1 1923-1929 Yılları arası dönem.....	15
2.2.1.2 1930-1945 Yılları arası dönem.....	17
2.2.1.3 1945-1960 Yılları arası dönem	19
2.2.1.4 planlı dönem dış ticaretin gelişimi.....	20
2.2.1.4.1 I.Beş yıllık kalkınma dönemi.....	22
2.2.1.4.2 II. Beş yıllık kalkınma dönemi	23
2.2.1.4.3 III. Beş yıllık kalkınma dönemi.....	24
2.2.1.4.4 IV. Beş yıllık kalkınma dönemi	25
2.2.1.4.5. V. Beş yıllık kalkınma dönemi.....	27
2.2.1.4.6 VI. Beş yıllık kalkınma dönemi.....	28
2.2.1.4.7 VII.Beş Yıllık kalkınma dönemi	30
2.2.1.4.8 VIII.Beş Yıllık kalkınma dönemi.....	32
2.3.İsrail dış ticaretinin tarihsel gelişimi.....	34
2.3.1 1948-1967 Hızlı büyüme dönem.....	34
2.3.2 6 Gün Savaşı ve sonrası dönem.....	35
2.3.3 Yom Kippur Savaşı ve sonrası dönem.....	36
2.3.4 Yeniden yapılanma dönemi	36
2.3.5 İntifadadan günümüze durgunluk dönemi ve dünya ise entegrasyon	37
3.BÖLÜM : TÜRKİYE İSRAİL DIŞ TİCARETİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	41
3.1. İsrail Devletinin tanınması ve Türkiye'nin Batı ile bütünleşme çabalarının iki ülke ilişkilerine yansımaları	41
3.2. Siyasi ilişkilerde I.Gergin Dönem ve Dış ticarete etkisi	47
3.2.1 Kıbrıs Sorununun ilişkilere yansımaları.....	47
3.2.2. Petrol Kriz ve yansımaları.....	51
3.2.3 İki Ülke ilişkilerinde “Donma Noktası”.....	55

3.3 Yahudi lobisi devrede.....	56
3.4. Madrid Görüşmeleri ve çekingen tavırdan çıkış.....	61
3.5. Derinleşen Dostluk: Stratejik Ortaklık	64
3.6. Dostluk pekişiyor (serbest ticaret antlaşması).....	65
3.7: İlişkilerde II. Gergin Dönem (ABD'nin Irak'a müdahalesi ve Etkisi).....	71
4.BÖLÜM: MADDE GRUPLARINA GÖRE TÜRKİYE İSRAİL DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİM	74
4.1 Türkiye'nin İsrail'den ithalatının madde gruplarına göre gelişimi.....	74
4.1.1 Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler.....	74
4.1.2 Bitkisel ürünler.....	78
4.1.3 Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar.....	82
4.1.4 Gıda sanayi müstahsaları.....	84
4.1.5 Mineral maddeler.....	88
4.1.6 Kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri.....	92
4.1.7 Plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri.....	97
4.1.8 Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, Sariciye eşyası çantalar.....	101
4.1.9 Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazda veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller.....	103
4.1.10 Odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kağıt, karton; döküntüleri.....	106
4.1.11 Dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya.....	109
4.1.12 Ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar,kemerler, tüyler yapma çiçekler v.b.....	114
4.1.13 Taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b ; eşya seramik mamulleri;cam ve cam eşya.....	116
4.1.14 İnci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para.....	120
4.1.15 Adi metaller ve adi metallere eşya.....	122
4.1.16 Makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları.....	127

4.1.17 Nakil vasıtalar.....	133
4.1.18 Optik aletler ve cihazlar,fotoğrafçılık,sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar.....	137
4.2 Türkiye'nin İsrail'e ihracatının madde gruplarına göre gelişimi.....	142
4.2.1 Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler.....	142
4.2.2 Bitkisel ürünler.....	146
4.2.3 Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar.....	151
4.2.4 Gıda sanayi müstahsaları.....	154
4.2.5 Mineral maddeler.....	158
4.2.6 Kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri.....	162
4.2.7 Plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri.....	167
4.2.8 Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sariciye eşyası, çantalar	171
4.2.9 Ahşap ve ahşap eşya, odun ,kömür,mantar ve mantardan eşya hasırdan sazdan veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller.....	175
4.2.10 Odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kağıt, karton döküntüleri	179
4.2.11 Dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya.....	182
4.2.12 Ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler yapma çiçekler v.b.....	188
4.2. Taş,alçı,çimento,amyant, mika v.b eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya.....	191
4.2.14 İnci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para.....	196
4.2.15 Adi metaller ve adi metallere eşya.....	198
4.2.16 Makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları.....	203

4.2.17 Nakil vasıtalar.....	208
4.2.18 Optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri,koleksiyonlar ,antikalar.....	211
SONUÇ.....	216
KAYNAKÇA.....	222

ÖNSÖZ

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleşme noktası olan Ortadoğu'nun iki önemli ülkesi olan Türkiye ve İsrail yarım asırdan bu yana bölgede meydana gelen tüm gelişmelere rağmen istikrarlı bir ilişki içindedirler. Bu durum yalnızca siyasi alanda değil aynı zamanda ekonomik ve buna bağlı olarak iki ülke arasındaki dış ticareti de olumlu yönde etkilemiştir.

Bu çalışmada iki ülke arasındaki ticaretin 53 yılda izlenmiş olduğu seyir ele alınmıştır. Bu çalışma 4 bölümden meydana gelmekte olup 1. bölümde iki ülkenin coğrafi özelliklerine kısaca değinilmiştir. 2. bölümde iki ülkenin dış ticaretinin gelişimi anlatılırken;3.bölümde iki ülkenin dış ticaretinin gelişimi seneler itibariyle ele alınmış özellikle ithalatta hangi ürünlerin ön plana çıktığı göz önüne serilmiştir. Son bölüm olan 4.bölümde ise yine iki ülke arasındaki ticaretin Türkiye penceresi merkez alınarak ithalat ve ihracatının gruplara göre 18'er bölüme ayrılarak incelenmiştir. Bölümlerde inceleme yapılırken yeri geldiğinde düşüş ve artışın sebeplerine, artış oranına ve en fazla satılan/alınan ürünlere de değinilmiştir.

Bu çalışmada bana yol gösteren Prof. Dr. Nurten Günal hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

Ortadoğu Coğrafyasında yaşanan gelişmelerden paylarını her dönem fazlasıyla alan iki ülke İsrail ve Türkiye. İki ülke arasındaki yakınlaşma ve uzaklaşma dönemleri sadece politik alandaki etkileri ile sınırlı kalmamış aynı zamanda bu durum iki ülke arasındaki ticareti de yoğun bir etki altında bırakmıştır. Çalışmamızda iki ülke arasında 55 yılda yaşanmış olan ticari ilişkilerin bölüm düzeyinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme esnasında yeri geldikçe bölüm içerisinde hangi ürünlerin öne çıktığı, hangi ürünlerde süreklilik olduğu vurgulanmakla beraber; aynı zamanda bu durumu ortaya çıkaran gerekçelere de yer verilmiştir.

Ticaret insan yaşamının vazgeçilmez temel ekonomik faaliyet alanlarından bir tanesi, bu durumun ülkeler için geçerliliği göz önüne alındığında dış ticaretin ülke gelir kaynakları içindeki önemi daha da artmaktadır. İki ülke arasındaki dış ticaret ilişkisini ülkemiz ekonomisine katkısını değerli kılabilmek için göz önünde bulundurulması gereken can alıcı bazı noktalar söz konusudur. İsrail'in pazar talebi ve bu talepte yaşanan değişim en başta gelir. Ülkenin gerek ulus üstü kuruluşlarla yapmış olduğu anlaşmalar, gerek çeşitli ülkelerle yapmış olduğu ikili anlaşmalar neticesinde dünyanın sayılı ülkelerinde eşine az rastlanır bir ayrıcalıklı pozisyon kazanmış ve gerekse pek çok alanda ileri teknoloji çalışmaları ile ARGE etkinlikleri ülkenin pozitif yönleri olup gelecekte üzerinde önemle durulması gereken noktalardır. Bu noktalar göz önünde bulundurularak oluşturulacak Ülke ile dış ticaret politikamız ülke ile olan dış ticaretimizde karlılığın devamlılığı açısından belirleyici olacağı kuşkusuzdur.

Bu çalışmada bahsettiğimiz gaye etrafında neler yapılabileceği ve yaşanan ticari sürecin özellikleri ile dile getirilmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

Israel and Turkey are the ones which get their share each term abundantly from the developments taken place in the middle east geography. The closeness and distance period between two countries are not only confined to the effects in the political field but also influenced the commerce between two countries intensively. In our research, the evolutions as to the commercial relations in a 55 years time between two countries have been made in a sectional level. During this evolution process, when it is necessary, it is emphasized about which products have become prior or which products have had the stability in the section as well as dealing with the reasons arising from this situation.

Commerce is of the basic vital economical activity fields of the human life and when the validity of this situation for the countries taken into consideration, the importance of external commerce in the country's income supplies have been for more important. In order to be able to evaluate the external commercial relation between two countries valuable, the contribution to our country's economy there are some spot points that have to be taken into consideration. Israel's market demand and the change that has taken place about this demand comes the first. As a consequence of the treaty that the country at issue have made with both ultra national establishments and bilateral treaties that have been made with various countries, the country has gained an uncomparable, privileged position and also the technological studies in a lot of fields, SEDE activities are country's positive sides, the points we will have to pay a lot of attention in the future. Our external commercial policy which will be formed by taking these points into consideration, it is undoubtedly that in terms of the stability of the profit, it will be discriminative in our external commerce with the country.

In this research, it is tried to be altered about what can be done relating the mentioned goals and the features of the commercial process that is still being lived in.

Tablolar Listesi

Tablo-1: 1923-1929 Türkiye dış ticareti.....	16
Tablo-2: 1930-1945 Türkiye dış ticareti.....	18
Tablo-3: 1946-1960 Türkiye dış ticareti.....	21
Tablo-4: 1961-1967 Türkiye dış ticareti.....	22
Tablo-5: 1968-1972 Türkiye dış ticareti.....	23
Tablo-6: 1973-1977 Türkiye dış ticareti.....	25
Tablo-7: 1978-1983 Türkiye dış ticareti.....	26
Tablo-8: 1984-1989 Türkiye dış ticareti.....	27
Tablo-9: 1990-1994 Türkiye dış ticareti.....	29
Tablo-10: 1995-2002 Türkiye dış ticareti.....	31
Tablo-11: 1949-1960 Türkiye-İsrail dış ticareti.....	45
Tablo-12: 1961-1970 Türkiye-İsrail dış ticareti.....	49
Tablo-13: 1971-1980 Türkiye-İsrail dış ticareti.....	53
Tablo-14 :1981-1990 Türkiye-İsrail dış ticareti.....	59
Tablo-15:1991-2004 Türkiye-İsrail dış ticareti.....	66
Tablo 16;Türkiye'nin İsrail'den canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler ithalatı (1960–2004).....	74
Tablo 17;Türkiye'nin İsrail'den bitkisel ürünler ithalatı (1957-2004).....	79
Tablo 18;Türkiye'nin İsrail'den hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ithalatı (19512004).....	82
Tablo 19;Türkiye'nin İsrail'den gıda sanayi müstahsaları ithalatı (1955-2004).....	85
Tablo 20;Türkiye'nin İsrail'den mineral maddeler ithalatı (1956-2004).....	89
Tablo 21;Türkiye'nin İsrail'den kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünler ithalatı (19492004).....	93

Tablo 22;Türkiye'nin İsrail'den plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ithalatı (1949-2004).....	99
Tablo 23;Türkiye'nin İsrail'den Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sariciye eşyası çantalar ithalatı (1949-2004).....	101
Tablo 24;Türkiye'nin İsrail'den Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazda veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ithalatı (1953-2004).....	103
Tablo 25;Türkiye'nin İsrail'den odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kağıt, karton; döküntüleri ithalatı (1950-2004).....	106
Tablo 26;Türkiye'nin İsrail'den dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya ithalatı (1949-2004).....	111
Tablo 27;Türkiye'nin İsrail'den ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler yapma çiçekler v.b ithalatı (1964-2004).....	114
Tablo 28;Türkiye'nin İsrail'den taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b; eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya ithalatı (1949-2004).....	118
Tablo 29;Türkiye'nin İsrail'den inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ithalatı (1953-2004).....	120
Tablo 30;Türkiye'nin İsrail'den adi metaller ve adi metallerden eşya ithalatı (1949-2004).....	125
Tablo 31;Türkiye'nin İsrail'den makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ithalatı (1949-2004).....	128
Tablo 32;Türkiye'nin İsrail'den nakil vasıtalar ithalatı (1951-2004).....	135
Tablo 33;Türkiye'nin İsrail'den optik aletler ve cihazlar,fotoğrafçılık,sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar ithalatı (1949-2004).....	139
Tablo 34;Türkiye'nin İsrail'den canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler ihracatı (1949-2004).....	143
Tablo 35;Türkiye'nin İsrail'den bitkisel ürünler ihracatı (1949-2004).....	147

Tablo 36;Türkiye'nin İsrail'den hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ihracatı (1949-2004).....	152
Tablo 37;Türkiye'nin İsrail'den gıda sanayi müstahsaları ihracatı (1949-2004).....	155
Tablo 38;Türkiye'nin İsrail'den mineral maddeler ihracatı (1956-2004).....	159
Tablo 39;Türkiye'nin İsrail'den kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri ihracatı (1951-2004).....	163
Tablo 40;Türkiye'nin İsrail'den plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ihracatı (1972-2004).....	169
Tablo 41;Türkiye'nin İsrail'den deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sariciye eşyası, çantalar ihracatı (1949-2004).....	171
Tablo 42;Türkiye'nin İsrail'den Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazdan veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ihracatı (1950-2004).....	176
Tablo 43;Türkiye'nin İsrail'den odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; Kağıt, karton döküntüleri ihracatı (1953-2004).....	179
Tablo 44; Türkiye'nin İsrail'den dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya ihracatı (1949-2004).....	184
Tablo 45;Türkiye'nin İsrail'den ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler Yapma çiçekler v.b ihracatı (1967-2004).....	190
Tablo 46;Türkiye'nin İsrail'den taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b eşya seramik mamulleri;cam ve cam eşya ihracatı (1953-2004).....	192
Tablo 47;Türkiye'nin İsrail'den inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ihracatı (1972-2004).....	196
Tablo 48;Türkiye'nin İsrail'den adi metaller ve adi metallerden eşya ihracatı (1953-2004).....	199
Tablo 49;Türkiye'nin İsrail'den makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ihracatı (1954-2004).....	205
Tablo 50;Türkiye'nin İsrail'den nakil vasıtalar ihracatı (1961-2004).....	209

Tablo 51;Türkiye'nin İsrail'e Optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar ,antikalar ihracatı (1949-2004).....212

Şekil listesi

Şekil-1: Türkiye'nin İsrail'den Canlı hayvanlar ve hayvansal Ürünler ithalatı (1960–2004).....	77
Şekil-2: Türkiye'nin İsrail'den bitkisel ürünler ithalatı (1957–2004).....	80
Şekil-3: Türkiye'nin İsrail'den hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ithalatı (1951–2004).....	84
Şekil-4: Türkiye'nin İsrail'den gıda sanayi müstahsaları ithalatı (1955-2004).....	86
Şekil-5: Türkiye'nin İsrail'den mineral maddeler ithalatı (1956-2004).....	90
Şekil-6: Türkiye'nin İsrail'den kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünler ithalatı (1949–2004).....	95
Şekil-7: Türkiye'nin İsrail'den plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ithalatı (1949-2004).....	100
Şekil-8: Türkiye'nin İsrail'den Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sarıcıye eşyası çantalar ithalatı (1949-2004).....	102
Şekil-9: Türkiye'nin İsrail'den Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazda veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ithalatı (1953–2004).....	105
Şekil-10: Türkiye'nin İsrail'den odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kağıt, karton; döküntüleri ithalatı (1950-2004).....	108
Şekil-11: Türkiye'nin İsrail'den dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya ithalatı (1949-2004).....	113
Şekil-12: Türkiye'nin İsrail'den ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler yapma çiçekler v.b ithalatı (1964–2004).....	115
Şekil-13: Türkiye'nin İsrail'den taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b; eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya ithalatı (1949–2004).....	119
Şekil-14: Türkiye'nin İsrail'den inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ithalatı (1953–2004).....	121

Şekil-15: Türkiye'nin İsrail'den adi metaller ve adi metallere	
Eşya ithalatı (1949-2004).....	126
Şekil-16: Türkiye'nin İsrail'den makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ithalatı (1949-2004).....	131
Şekil-17: Türkiye'nin İsrail'den nakil vasıtaları ithalatı (1951-2004).....	136
Şekil-18: Türkiye'nin İsrail'den optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar ithalatı (1949-2004).....	141
Şekil-19: Türkiye'nin İsrail'den canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler ihracatı (1949-2004).....	145
Şekil-20: Türkiye'nin İsrail'den bitkisel ürünlerin ihracatı (1949-2004).....	150
Şekil-21: Türkiye'nin İsrail'den hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ihracatı (1949-2004).....	153
Şekil-22: Türkiye'nin İsrail'den gıda sanayi müstahsaları ihracatı (1949-2004).....	157
Şekil-23: Türkiye'nin İsrail'den mineral maddeler ihracatı (1956-2004).....	161
Şekil-24: Türkiye'nin İsrail'den kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri ihracatı (1951-2004).....	166
Şekil-25: Türkiye'nin İsrail'den plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ihracatı (1972-2004).....	170
Şekil-26: Türkiye'nin İsrail'den deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sarıcıye eşyası, çantalar ihracatı (1949-2004).....	173
Şekil-27: Türkiye'nin İsrail'den Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömü, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazdan veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ihracatı (1950-2004).....	178
Şekil-28: Türkiye'nin İsrail'den odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; Kağıt, karton döküntüleri ihracatı (1953-2004).....	181

Şekil-29: Türkiye'nin İsrail'den dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya ihracatı (1949-2004).....	186
Şekil-30: Türkiye'nin İsrail'den ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler Yapma çiçekler v.b ihracatı (1967-2004).....	191
Şekil-31: Türkiye'nin İsrail'den taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya ihracatı (1953-2004).....	195
Şekil-32: Türkiye'nin İsrail'den inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ihracatı (1972-2004).....	197
Şekil-33: Türkiye'nin İsrail'den adi metaller ve adi metallerden eşya ihracatı (1953-2004).....	202
Şekil-34: Türkiye'nin İsrail'den makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ihracatı (1954-2004).....	207
Şekil-35: Türkiye'nin İsrail'den nakil vasıtalar ihracatı(1961-2004).....	210
Şekil-36: Türkiye'nin İsrail'e Optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar ihracatı (1949-2002).....	214

Grafik Listesi

Grafik-1 Arazinin Kullanış Biçimine Göre Dağılımı,.....	8
---	---

KISALTMALAR

A.B: Avrupa Birliği

A.B.D: Amerika Birleşik Devletleri

A.E.T: Avrupa Ekonomi Topluluğu

A.g.e: Adı geçen eser

D.İ.E: Devlet İstatistik Enstitüsü

D.T.M: Dış Ticaret Müsteşarlığı

D.P.T: Devlet Planlama Teşkilatı

D.T.Ö: Dünya Ticaret Örgütü

EFTA: European free trade agreement

GATT: Gümrük tarifeleri ve ticaret genel antlaşması

İ.T.O: İstanbul Ticaret Odası

S.T.A: Serbest Ticaret Antlaşması

W.T.O: World trade organization

GİRİŞ

Yaklaşık yarım yüzyılı geçkin bir süredir Ortadoğu coğrafyasında yer alan iki ülkenin dış ticareti dönemler itibariyle bazen düşüş bazen yükselme süreci seyretse de genelde istikrarlı bir ticari ilişki yaşamıştır.

Ülkemiz 1949 yılından itibaren İsrail ile olan ticaretinde ülkemiz ekonomik yapısına uygun bir İhracat/ithalat politikası izlemiştir. 1950'li yıllarda genel olarak hammadde satışına karşılık İsrail'den ise daha çok gelişmiş teknoloji ürünleri ithal etmiştir. Sözü edilen dönemde ülkemizin tarımsal alanda yüksek üretime sahip olması ve buna karşılık teknolojik alanda fazla gelişmemesi İthalat/ihracat hareketlerinin bu şekilde gelişmesinin temel nedenidir. İthalatımızda ülkemiz bu dönemde üretilen sanayi ürünlerimizin iç piyasaya dönük olması ve bu anlamda da iç piyasasının bütün ihtiyaçlarını karşılamadığı için dış ticarete bu ürün grubu daha belirleyici bir rol oynamıştır.

1960'lı yıllarda ülkemiz ithal sanayi politikalarını ön plana çıkarmıştır. Bu dönem ithal ürünlerinde makine alımının oldukça yüksek olduğu görülürken ihracatta ise tarım ve tarıma dayalı sanayinin açık üstünlüğü görülmektedir.

1970'li yıllarda ülkemiz gerek dünyada yaşanan petrol krizi gerekse ülkemizin Kıbrıs başta olmak üzere ulusal ve uluslararası ölçekli problemler nedeniyle ürün ticaretinde bir istikrarsızlık dönemi yaşamıştır. Bu problemlerin sonucu olarak İsrail ile olan ticaretimizde büyük açıklar verilmiştir.

1980'li yıllarda ülkemiz temel ekonomi siyasetinde köklü değişimlere sebep olan 24 Ocak kararları ile daha tedbirli davranan bir dış ticaret siyaseti izlenmiştir. Özellikle daha sonraki yıllarda ihracatımızda önemli artış yaşanmıştır.

1990'lı yıllarda ise gerek ithalat gerekse ihracatta önemli artışların yaşandığı bir süreçtir. Dünya ile olan entegrasyon sürecinin hız kazanması İsrail ile ihracat ve ithalatımızda önemli artışlar yaşanmasına sebep olmuştur. İsrail ile olan ihracatımızda meydana gelen artışın dış ticarete yansımaları neticesinde ülkemiz 90'lı yılların başında bu ülke ile olan dış ticaretimizde kar etmeye başlamıştır. 90'lı yılların ikinci yarısında uygulanmaya konulan S.T.A'nın ve gümrüklerin karşılıklı sıfırlanması çalışmaları ile

ülke ticaretinde önemli mesafeler kat edilmiştir.

2000’li yıllarda ise iki ülke arasındaki ticarete ülkemizin daha kazançlı olduğu görülmektedir. Bu durumun devamı için ülkemize önemli sorumluluklar düşmektedir. Çalışmamızda gelişim süreci aktararak İsrail olan dış ticaretimize ileriye dönük daha fazla ticaret yapmak için ne gibi yöntemler gerekli olduğunu belirlemeye çalışılmıştır.

A.Araştırma sahasının yeri ve sınırları

Araştırma sahamızı oluşturan Türkiye ve İsrail; Kuzey yarımkürenin orta enlemlerinde yer almakta olan iki ülkesidir. “Eski Dünya karaları” olarak ta bilinen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirlerini tamamladıkları alan olan Ortadoğu diğer bir adıyla Güneybatı Asya’nın ortasında yer almaktadırlar.

B. Amaç kapsam ve metot

Ticaretin iki önemli şeklinden biri olan dış ticaret: bir ülkeden bir başka ülkeye mal alım-satımı yapılmasıdır. Ülkelerin farklı iklim koşulları, yer altı kaynakları, üretim faaliyetlerinin yanı sıra farklı nüfus yapılarının farklı talepleri nedeniyle dışarıdan mal alım-satımı yapılmasında etkili olur. Bütün bunlar ülkelerin üretim ve tüketim mallarında meydana gelen eşitsizliğin nedenleridir. Bir ülkede yetiştirilen bir ürün diğer bir ülkede yetişmeyebilir bu nedenle başka ülkelere mal alım satım zorunda kalınabilir.

Çalışmamızın amacı; Ortadoğu’da yer alan iki ülkenin iklim koşulları, yeraltı kaynakları, üretim araçları, hammadde gibi farklılıklardan ortaya çıkmış ürünlerin iki ülkenin dış ticaretine yansımaları alım ve satımının 1949 yılından günümüze kadar dağılımını gösterirken hangi ürünlerin daha fazla alım satımına sahip olduklarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda konu ile ilgili bibliyografya çalışması yapılmış ve hazırlanan bu bilgiler dış ticaret istatistikleri ile doğrularak çalışmaya yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda başta Devlet İstatistik Enstitüsü olmak üzere Dış Ticaret Müsteşarlığı, T.C. Tel Aviv Büyük Elçiliği Ticari Müşavirliği, D.P.T, İ.T.O, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi gibi kurumların verilerinden önemli oranda istifade edilmiştir.

Bu çalışma 4 bölümden meydana gelmekte olup 1. bölümde iki ülkenin coğrafi özelliklerine kısaca değinilmiştir.

2. bölümde iki ülkenin dış ticaretinin gelişimi anlatılmış olup 3. bölümde ise iki ülkenin dış ticaretinin gelişimi seneler itibariyle ele alınmış, yapmış oldukları ticaretin toplam değerleri alınarak ihracatımız ile ithalatımızın oransal karşılaştırılması yapılmış ve bu duruma etki eden ürünlere yeri geldikçe değinilmiştir. 4. Bölümde ise ülkemizin İsrail ile olan ticaretinin madde gruplarına göre değerlendirilmesine gidilmiş her bölüm beşer yıllık aralar alınarak incelenmiş, artış ve düşüşler belirlenmiştir. Bölüm içerisinde en fazla ön plana çıkan grubun yanı sıra en fazla satılan-alınan ürünlerde belirlenmiştir. Böylece İsrail ile hangi yılda en çok hangi gruptan ve yine en çok hangi üründen satım-alım yapıldığını belirlenmesi hedeflenmiştir.

I.BÖLÜM; TÜRKİYE VE İSRAİL'İN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1.1 Türkiye'nin coğrafi özellikleri

Ülkemiz 26–45 doğu meridyenleri ve 36–42 kuzey paralelleri arasında yer alır. Asya Avrupa gibi iki önemli kıta arasında köprü vazifesi görür. Bu özellikleri nedeniyle ülkemiz her dönem insan yerleşmesi için önemli bir alan olmuştur. Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemiz bu özelliğine bağlı olarak gerek turizm gerek balıkçılık ve gerekse ulaşım açısından önemli avantajlara sahiptir. Yine ülkemizin sahip olduğu boğazlar gerek jeopolitik gerekse ekonomik olarak önemli kazançlar elde etmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca ülkemiz Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu arasında merkez ülke konumundadır. Bütün bu kriterler Ülkemizin Jeopolitiği üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Türkiye yüzey şekilleri bakımından Güneybatı Asya ile Avrupa arasında bir köprü durumundadır. Ülkemiz Alp-Himalaya kıvrımlı dağlar kuşağı üzerinde bulunur. Dağ sıraları memleketimizde daha çok kuzey ve güney kenarları boyunca doğu-batı doğrultusunda uzanır. Gerçekten Trakya'da dâhil olmak üzere bütün Anadolu kuzeyden genç ve yer yer oldukça yüksek olan dağlarla, güneyde ise kıyının hemen gerisinde yükselen Toroslarla sınırlanmıştır. Bu dağ sırası iki yerde birbirine yaklaşarak ortalama yükseltiyi arttırmışlar ve bir set teşkil ederler. Bunlardan biri İç Batı Anadolu eşiği, diğeri ise Tunceli düğümüdür.¹ Bu dağ sıraları ülkemizin iklimi, yerleşmesi ve ekonomik faaliyetleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptirler. Dağ sırası içerisinde meydana gelmiş olan tektonik çukurluklar ülkemizin önemli yerleşme alanları olmalarının yanı sıra aynı zamanda önemli tarım alanlarını da meydana getirirler. Kuzey Anadolu dağlarının bu özelliklerinin yanı sıra genç oluşumlu olmaları nedeniyle aynı zamanda deprem riskinin de fazla olduğu alanlarımızdan olma niteliğine sahiptirler. Ülkemizde depremler genellikle fay kuşakları üzerinde olmaktadır. Bunlardan biri Saroz körfezinden başlayan Marmara denizinin derin kısımlarını takiben İzmit Körfezi, Adapazarı, Düzce, Bolu, Gerede, Merzifon, Suluova, Erbaa-Niksar, Kelkit vadisi boyunca devam ettikten sonra Erzincan üzerinden Varto'ya kadar uzanan “Kuzey Anadolu fay kuşağı(KAF)”dır. Diğeri ise Kızıl Deniz üzerinden Lüt gölü, Antakya, K.Maraş, Pazarcık, Adıyaman- Gölbaşı, Abdülharap, ve Hazar gölleri, Bingöl üzerinden devam ederek Varto'da Kuzey Anadolu Fay kuşağı ile birleşen “Doğu Anadolu Fay Kuşağı (DAF)”dır.²

¹ HOCAOĞLU, Sahabetin, *Türkiye Coğrafyası(Fiziki)*, Çanakkale, 1996, s.34

² ATALAY, İbrahim, *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1997,s23

Ege bölümünde Doğu-batı yönünde Bakırçay, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes grabenleri boyunca uzanan fay kuşakları vardır³. Sözü edilen bu alanlar ülkemizin en riskli deprem bölgelerini meydana getirmektedirler.

Genel kaide olarak yükselti, Türkiye’de batıdan doğuya gidildikçe basamak basamak artar. Nitekim Ege ovalarında doğuya doğru gidilecek olursa önce ortalama yüksekliği 1500 m kadar olan İç batı Anadolu eşiğine gelinir. Eşiğin dağlarını geçtiğimizde ortalama yüksekliği 1000–1200 m arasında değişen İç Anadolu düzlüklerine geçilir. Bundan sonra yükselti doğuya doğru devamlı artar ve nihayet Tunceli düğümünü ötesinde ortalama yüksekliği 2000–2500 m arasında değişen yüksek yaylalar ve ovalar yer alır.⁴

Ülkemiz ortalama yükseltisi 1132 metredir. Bu durum Türkiye’de yaşama şartları ve iktisadi faaliyetler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Her şeyden önce bu yükselti basamakları arasında yaşayış ve yetiştirilen ürünler bakımından farklar vardır. Memleketimizde yüksek alanların fazla yer kaplaması, burada kışların sert ve sürekli, yazların ise kısa geçmesine sebep olmaktadır. Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutan tarım ürünlerinin iç kısımlara sokulmasına engel olmakta, onların dar bir kıyı şeridinde sıkışıp kalmasına sebep olmaktadır. Yüksek bir ülke olmasına rağmen Türkiye’de düzlükler en geniş yeri kaplar. Memleketimizde ovaların ve platoların kapladığı alan dağların kapladığı alanlardan daha çoktur.⁵ Memleketimizde alüvyal ovalar azdır. Deniz seviyesi ile 250m arasında kalan alçak sahalar Türkiye yüzölçümünün küçük bir alanını kaplar.⁶ Ülkemizin orta kesimlerinde ise geniş plato düzlükleri yer almakta olup bu alanlar özellikle tarım faaliyetleri için uygun bir yapıya sahiptirler. Doğuya doğru gidildikçe tekrar yerlerini dağlardan meydana gelmiş alanlar ile bu dağ sıraları içinde yerleşmiş olan yüksek düzlük alanlara bırakmaktadırlar.

Batı Anadolu’da ise bir bütün halinde yükselmeye uğramıştır. Burada yükselen sert kütle kırılarak parçalanmaya başlamış ve bloklar halinde çökmüştür. Gediz, Büyük ve Küçük Menderes grabenleri, çökme sonucunda meydana gelmiştir. Aydın, Bozdağ ve Menteşe Dağlarının bulunduğu sahalar ise yükselerek günümüzdeki konumunu almıştır.⁷ Bu ovalar bölgenin hem yerleşme hem de başta tarım olmak üzere çeşitli ekonomik faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştiği alanlar olmuşlardır.

³ ATALAY, a,g,e s23

⁴ HOCAOĞLU, a,g,e s.34–35

⁵ HOCAOĞLU, a,g,e, s.34

⁶ HOCAOĞLU, a,g,e, s.35

⁷ ATALAY, a,g,e s.19

1.1.2.İklim ve Bitki örtüsü

Ülkemiz Dünya ölçüsünde yapılan iklim sınıflandırmasına göre kıtaların batı tarafında görülen subtropikal iklim kuşağının Akdeniz iklim sektörü dâhilinde gösterilmektedir. Hava kütleleri açısından yapılan sınıflandırmaya göre de orta enlem iklimleri grubuna girmekte olup yazın tropikal, kışın ise hem tropikal(sıcak) hem de polar(soğuk) hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır. Bu nedenle ülkemiz, hava kütleleri açısından geçiş kuşağı üzerinde yer almaktadır.⁸ ılıman kuşakta yer alması nedeniyle genelde ılıman bir iklime sahip olan ülkemiz enlem, yükselti, bakı, dağların uzanışı gibi etkenlerin etkisiyle kendi içinde üç temel iklime sahiptir. Karadeniz'in kıyı kesimleri ile Marmara bölgesinin kuzeye bakan yamaçlarından Karadeniz iklimi, Marmara'nın kıyı kesimleri, asıl Ege bölümü ile Akdeniz'e dönük Toros dağları ile Güney Doğu Anadolu'nun Orta Fırat bölümünün bazı kesimlerinde Akdeniz iklimi görülürken bu alanlar dışında kalan yerlerde ise Karasal iklim hâkimdir. Türkiye dar alanlarda ve kısa mesafeler içinde iklim elemanları bakımından büyük değişimler gösteren bir ülkedir. Bu durum memleketimizde hem çok çeşitli ve zengin bir bitki örtüsünün oluşumuna neden olurken⁹ hem de kısa mesafelerde iklim çeşitlerinin farklılaşmasına bağlı olarak farklı iklim tiplerinin oluşmasına neden olur.

Yıllık sıcaklık ortalamaları kıyılarda enlem farklarına ve hâkim rüzgârların karakterlerine göre değişme gösterir. Nitekim Türkiye'nin güneyinde bu değer 18 °C –20 °C arasında değişir.¹⁰ Karadeniz kıyıları; burası hem daha kuzeyde hem de kuzeyden gelen serin rüzgârlara açık olduğu için güneydeki kıyılarda görülen yüksek sıcaklık değerleri görülmez. Burada ortalama sıcaklık 14–15 °C civarındadır.¹¹ Ege ve Marmara bölgelerinde enleme bağlı olarak sıcaklık değerlerinde değişimler gerçekleşir. Ege'de sıcaklık güneyde 18 °C kuzeyde 16 °C civarlarında iken Marmara'da ise 14–16°C arasında değişim gösterir. İç bölgelerde ise yıllık sıcaklık ortalamaları deniz seviyesinden yüksekliğe göre önemli değişimler gösterir ve en düşük değerler buralarda rastlanır. (Afyon 12°C, Sivas 8°C, Kars 4°C)¹² Mevsimlere göre değerlendirdiğimizde ise yaz döneminde Türkiye genel olarak tropikal kökenli hava kütlelerinin etki alanında kalmaktadır. Bu dönemde polar hava kütlesi Kuzey Yarım Küre'de 60. paralel civarına çekilmiş olup buraya kadar olan sahada tropikal hava kütlesi etkili olmaktadır Tamamıyla Akdeniz Bölgesi'ni ilgilendiren ve yüksek basınç

⁸ ATALAY, a,g,e s.117

⁹HOCAOĞLU, a,g,e s.189

¹⁰ HOCAOĞLU, a,g,e s.150

¹¹ HOCAOĞLU, a,g,e s.35

¹² HOCAOĞLU, a,g,e s.150

şartları gösteren bu hava kütesinden Büyük Sahra'nın güneyinden Musonlar Asya'sına kadar uzanan İntertropikal Konverjans Hattı olarak adlandırılan alçak basınç sahasına doğru genel bir hava hareketi bulunmaktadır.¹³ Yine ülkemize Kuzeybatıdan sokulan maritim hava kütesi nemli ve serindir; estiği günlerde yaz sıcaklığı nispeten hafiflemektedir¹⁴. Bu hareket ülkemiz üzerinde en fazla etkiye sahip olan hava hareketidir. Yine bu mevsimde Türkiye, alanını genişleterek kuzeye kadar sokulan tropikal hava kütesinin etki alanına girmektedir.¹⁵ Sonbahar başlarından itibaren Ülkemizin de bulunduğu Akdeniz bölgesi, kuzeyden güneye doğru ilerleyen polar veya kutbi hava kütesi ile güneyden sokulan tropikal hava kütesinin etki alanına girmektedir. Bu iki hava kütesinin karşılaşması ile frontal (cephe) faaliyetler oluşmakta ve bunun sonucu olarak yağışlar başlamaktadır.¹⁶ Bu durum Ülkemizin her yeri üzerinde önemli etkiye sahip olmaktadır.

Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında, diğer yerlerden daha farklı bir bitki örtüsü görülür. Nemlilik şartlarının ormanların gelişmesine oldukça uygun olduğu bu bölge, Biga yarımadası dışında, Trakya dâhil Marmara bölgesini ve bütün Karadeniz bölgesini içine alır. Bu bölgede nemli ılıman ve nemli soğuk bir iklim etkili olur. Trakya'daki Yıldız dağları da dâhil olmak üzere bütün K.Anadolu'daki dağlar, Karadeniz kıyılarına paralel ve yer yer oldukça yüksek bir sıra meydana getirirler. Bu dağların denize bakan yamaçları bol yağışlı, bariz bir kurak devresi bulunmayan ve ılıman bir iklimin etkisi altındadır. Bu sebeple bu yamaçlar Orta Avrupa bitki toplulukları ile kaplıdır. Buradan orman insan tarafından ortadan kaldırılmamışsa kıyıda(deniz seviyesinden) başlar ve dağların yamaçlarından yaklaşık 2000 metre yüksekliğe kadar çıkar. Bunun üzerinde dağ otlukları(Alpin çayırları) yer alır. Deniz seviyesinden 1000–1200 metreye kadar daha ziyade kışın yapraklarını döken meşe-gürgen, kestane, çınar, kızılğaç, akağaç, aksöğüt, kavak, dişbudak, kayın, karaçam, ıhlamur, fındık, yabangülü ve yabanasması gibi bitkiler ve çalılar, daha yukarıda ise iğne yapraklı ağaçlar hâkim bitki türlerini meydana getirir. Karadeniz kıyı kuşağında 200 metre yüksekliğe kadar Akdeniz menşeli bitki türlerine de rastlanır.¹⁷

Yurdumuzun batı ve güney kısımlarında, daha öncede ifade edildiği gibi, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olan Akdeniz iklimi hüküm sürer. Gerçek anlamda

¹³ ATALAY, a,g,e s.118

¹⁴ ATALAY, a,g,e s.118

¹⁵ ATALAY, a,g,e s.118

¹⁶ ATALAY, a,g,e s.118

¹⁷ HOCAOĞLU, a,g,e, s.195–196

Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bu bölge, kuzeyde Marmara denizi kıyılarından, bilhassa Gelibolu yarımadası güneyinden Biga yarımadasından başlayarak Ege'de Uşak ve Denizli yakınlarına kadar sokulur. Toros dağlarının güneye bakan yamaçları boyunca Maraş'ın doğusuna kadar uzanır ve Amanos dağları ile birlikte güneye doğru devam eder. Bu bölgede ışığı seven bitkiler hâkimdir. Bu bitkiler bir taraftan yazların sıcaklığına, bir taraftan da kurak geçmesine uymak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple köklerini bir hayli derinlere salarlar. Ayrıca buharlaşma yüzeyini azaltmak için bazılarının yaprakları diken şeklinde, bazılarının etli ve tüylü, bazılarının da meşin gibi sert ve parlaktır. Pek çoğu da kışın yapraklarını dökmeyen türlerdir.

Karadeniz vejetasyonunda olduğu gibi, burada da, rölyef ve yükselti faktörü bitki örtüsünün görünümünde farklılaşmalara yol açmıştır. Nitekim bölgenin 700–800 metreye kadar olan kısımlarında ve düz ovalarda yazın kuruyan otluklar, fazla sığağa ve kuraklığa dayanıklı maki topluluğu görülür. Kışın yaprak dökmeyen çalılardan ve bodur ağaçlıklardan meydana gelen maki, Akdeniz ikliminin tanıtıcı bitki topluluğudur. Bu topluluğun başlıca elemanlarını mazı meşesi, kermez meşesi, defne, taflan-kocayemiş, sandal, keçiboynuzu, erguvan, mersin, yabani zeytin, melengiç, sakız zakkum v.b gibi bitki türleri meydana getirir. Makinin görünümü anakara tabiatına bağlı olarak değişir. Killi ana kaya üzerinde oldukça boylanan maki, kireçli ana kaya üzerinde seyrekleşir ve cılızlaşır. Böylece yerini garig adı verilen bir bitki topluluğuna bırakır.¹⁸

İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, genel olarak, step vejetasyonu kuşağı içinde yer alır. Başka bir deyişle burası İran-Turan flora bölgesine ait bitkilerin yayılış alanı içinde bulunur. Kenar bölgelerimizde ağaçlıklar fazla yer tuttuğu halde, iç bölgelerde daha çok ot toplulukları görülür. Ormanlar ise ancak dağ yamaçlarında küçük parçalar halinde göze çarpar. Karasal iklim şartlarının hüküm sürdüğü iç Anadolu'da orman 2300 metre, D.Anadolu'da 2700 metre yüksekliğe kadar çıkabilir. İç Anadolu bölgesinin etrafını çevreleyen dağların yamaçlarında yaprak döken çalı ve park görünümlü ormanların oluşturduğu bir kuşak göze çarpar. Bu kuşağın içinde ve özellikle Tuz gölü çevresinde gerçek step alanı yer alır. Bu ağaçsız step sahası Eskişehir, Karaman, Niğde, Sivas ve Çankırı'ya kadar uzar. Bir diğer ağaçsız step sahası G.D. Anadolu'nun büyük bir bölümünü kaplar. Hatta D.Anadolu'da Malatya civarında, Erzincan'dan Erzurum'a, Gümüşhane'den Bayburt'a, Van gölünden Aras vadisine kadar olan alanlarda da yer alır. Ayrıca D.Anadolu'nun yüksek kesimlerinde dağ stepleri de görülür. Trakya'nın

¹⁸ HOCAOĞLU, a,g,e, s.200

iç kısımlarında olduğu gibi, iç bölgelerimizdeki step alanlarının büyük bir kısmı antropojen step karakterindedir. Stepleri meydana getiren belli başlı ot türleri: Geven, çoban yastığı, deve diken, kekik, çakırdiken, adaçayı, menekşe gibi otsu türlerdir. D.Anadolu’da Malatya, Bingöl, Tunceli ve Erzincan dolaylarında D.Anadolu palamut meşesi, mazı meşesi, Lübnan meşesi, saplı meşe ve sapsız meşe görülür. İç Anadolu’nun kenar kesimlerinde nispeten geniş alan kaplayan karaçamlar, D.Anadolu’da hemen tamamen ortadan çekilir.¹⁹

1.1.3 Beşeri ve Ekonomik özellikleri

1.1.3.1 Beşeri özellikler

Ülkemiz cumhuriyetin ilk yıllarında 1927’de yapmış olduğu nüfus sayımında nüfus 13,6 milyon olarak sayılmışken geçen süre sonucunda artış göstererek günümüzde 67,8 milyon civarına çıkmıştır. Ülkemizde gerçekleşen bu artış tek başına doğal artış faktörüne bağlanamaz. Özellikle dıştan katılım yoluyla nüfusumuzun artması, sanıldığından daha önemli bir olaydır.²⁰ Gerçekten de, 1923–2000 yılları arası döneme baktığımızda nüfusumuz 54 milyon artmış ki bu sayının %6’sı dışarıdan gelen nüfus tarafından oluşturulduğu ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından nüfus genellikle kırsal alanlarda toplanırken zamanla şehirlerdeki sanayileşme nedeniyle şehirlere göç edilmiş ve günümüzde nüfusun önemli kesimi şehirlerde yer almaktadır. 1927–1950 döneminde şehirlerde bulunan nüfusun oranı önemli bir değişim göstermemiş, 1950 yılından sonra şehirlerde bulunan nüfusun oranı hızla artmıştır.²¹ Ülkemizde şehirlerde bulunan nüfus, köylerde bulunan nüfusa göre çok büyük bir hızla artmaktadır. 1990–2000 döneminde şehirlerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı binde 26.8 iken köylerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı binde 4.2’dir. 1927–2000 dönemi dikkate alındığında, ülkemizde 1985 yılından sonra şehirlerde bulunan nüfusun köylerde bulunan nüfustan daha fazla olduğu bir dönemin başladığı görülmektedir. Ülkemizde şehirlerde bulunan nüfusun oranı son on yılda önemli artış göstererek 1990 yılında yüzde 59 iken 2000 yılında yüzde 64.9’a yükselmiştir.²² Yine 2000 yılı sayımlarına göre nüfusumuzun %65’i şehirlerde geri kalan kesimi ise kırsal alanlarda yaşamaktadır. Nüfusun %60,7’si 15–64 yaş grubu içinde yer almıştır. Bu orana 0–14 yaş grubunu eklersek oran %95,7 kadar yükselmektedir. Bu da nüfusun ne kadar genç bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Fakat bu kadar genç nüfus

¹⁹ HOCAOĞLU, a,g,e, s. 203–204

²⁰ DOĞANAY, Hayati, **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, MEB basımevi, İstanbul,1997, s. 158

²¹ http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000Nufus_Kesin1.htm

²² http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000Nufus_Kesin1.htm

eğitim, sağlık, işsizlik v.b birçok sorunu da beraberinde getirir. Yıllık nufus artış hızı 1940–1945 döneminde binde 10.6 ile en dşuk seviyede iken 1955–1960 döneminde binde 28.5 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Nufusumuzun yıllık artış hızı 1960–1985 döneminde önemli bir değişim göstermemiş ancak 1985 yılından sonra hızla azalma sürecine girmiştir. Yıllık nufus artış hızı, 1980–1985 döneminde binde 24.9, 1985–1990 döneminde binde 21.7 iken 1990–2000 döneminde binde 18.3'e dşmştir. 1945 yılından sonra ilk kez 1990–2000 döneminde nufus artış hızı binde 20'nin altına dşmştir.²³ Bu düşüşe rağmen yukarıda bahsetmiş olduğumuz sorunlarda azalma meydana gelmemiştir. Türkiye'de nufus aktivitesi oldukça hızlı olan bir ülkedir. Nufus genelde kıyı ve batı kesimlerde toplanırken diğer alanlarda yerleşme azdır. 1990–2000 döneminde yedi coğrafi bölgenin tamamının nufusu artmaktadır. Bölgeler arasında en yüksek artış hızı Marmara Bölgesinde, en dşuk artış hızı ise Karadeniz Bölgesinde gerçekleşmiştir. 1990–2000 döneminde Marmara Bölgesinin yıllık nufus artış hızı binde 26.7, Karadeniz Bölgesinin yıllık nufus artış hızı binde 3.6'dır. lke genelindeki nufusun yüzde 26'sının bulunduğu Marmara Bölgesi en fazla nufusa sahip iken, nufusun yüzde 9'unun bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi en az nufusa sahiptir. Bölgeler arasında şehir nufus oranı en fazla olan bölge Marmara Bölgesi iken en az olan bölge Karadeniz Bölgesidir. Marmara Bölgesindeki nufusun yüzde 79'u, Karadeniz Bölgesindeki nufusun ise yüzde 49'u şehirlerde bulunmaktadır.²⁴ Marmara bölgesi nufusun en fazla olduğu bölgedir. Bölgenin Çatalca-Kocaeli bölümü ülkemiz nufusunun önemli bir kısmını barındırdığı görülmekte olup yine Güney Marmara bölümü de Bölgenin yoğun nufuslu alanları arasında yer alır. İç Anadolu bölgesinde başkentimiz Ankara başta olmak üzere belirli şehirlerde nufusun yoğun olduğu ve toplu yerleşmenin grldğu alanlar olmuşlardır. Kıyı kesimlerde ise başta İzmir olmak üzere Adana, Antalya, Mersin gibi Akdeniz kıyı kesimi illeri ile Trabzon, Samsun, Rize, Ordu gibi Karadeniz bölgesi illerinin nufusu yoğun olduğu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.3.2 Ekonomik zellikler

Ülkemiz geç sanayileşmeye başlamış hatta daha bu süreci daha tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Bu durum ülke ekonomik faaliyetlerinde belirli bir şekilde kendini gösterir. Üretimde tarım ürünleri 90'lı yıllara kadar en fazla paya sahip olmuşlardır. Fakat bu dönemden sonra sanayileşme ivme kazanmış ve sanayi önemli bir ekonomik faaliyet konumuna gelmiştir. Ülkemizin sanayisi genellikle tarım endüstrisi üzerine kurulmuştur.

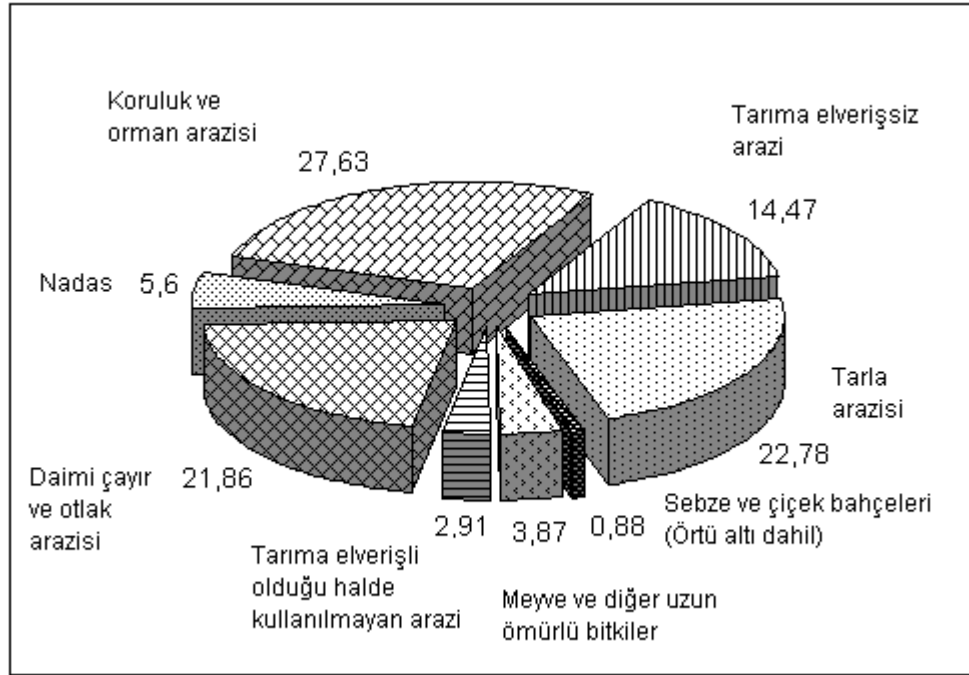
²³ http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000Nufus_Kesin1.htm

²⁴ http://www.die.gov.tr/nufus_sayimi/2000Nufus_Kesin1.htm

Ekonomik yapımızın bu özelliği dış ticarete açık vermemizin temel nedenidir. Sanayi son dönemlerde önemli gelir kaynağı olmakla beraber ülkemizin ekonomik gelir kaynakları arasında tarım ve tarım ürünleri başta olmak üzere diğer sektörlerde yer alır.

Gerek iklim çeşitliliği gerekse hammadde bolluğuna sahip bir yapısı olan ülkemiz bu özelliklerinden dolayı önemli kazançlar elde etmektedir. Ülke arazisinin %36'sı tarım faaliyetleri için uygun olmasına rağmen modern teknolojiye yoksun bir tarım yapımızın olması nedeniyle tarım gelirleri istenilen düzeyden uzaktır. Buna rağmen Ülkemiz tarım ürünleri üreten ülkeler içerisinde yer almaktadır. Bazı tarım ürünleri yönünden de ön sıralarda bulunmaktadır. Mesela yıllara göre üretimde değişme olmakla beraber, buğday, arpa, tütün, zeytin, turunçgiller, çay, pamuk ve şeker²⁵ gibi ürünler başta olmak üzere önemli gelir elde ettiğimiz bir alandır.

Grafik-1 Arazinin Kullanış Biçimine Göre Dağılımı, 2001 (%)

kaynak;die

Hayvancılık ülkemizin iklim özelliklerine bağlı olarak geniş alanlarda faaliyeti sürdürülen alanlardan diğer bir tanesidir. Ülkemiz, Küçükbaş hayvancılık yönünden dünyadaki ülkeler arasında ön sıralarda bulunmaktadır. Nitekim Ülkemiz; beslenen koyun sayısı yönünden Avustralya, Kazakistan, Yeni Zelanda, Hindistan ve İran'dan sonra 7. sıradadır. Keçi sayısı bakımından da 13. sıradadır.²⁶ Ülkemiz hayvanlarının sayı olarak fazla olmasına rağmen verim bakımından aynı özelliğe sahip olduğu söylenemez.

²⁵ ATALAY, a,g,e, s. 350

²⁶ ATALAY, a,g,e, s. 368

Ülkemizde, karkas, yani kemikli et ağırlıkları düşüktür. Ülkemizde yapılmakta olan hayvancılık henüz istenilen düzeyde değildir. Halen düzensiz halde devam eden otlak ve yayla hayvancılığı hâkimdir. Otlakların ot kapasitesinin üzerinde hayvan otlatılması, otlaklarımızın ot verim kapasitesinin düşmesine ve çoğu otlak alanlarımızın adeta taş çölüne dönüşmesine neden olmuştur.²⁷

Ülkemiz; yakıt maddeleri grubuna giren taş kömürü ve özellikle linyit bakımından zengin, petrol yönünden fakir, endüstriyel ham maddeleri oluşturan demir, bakır, krom, boksit, bakımından da oldukça zengindir. Bunun dışında cıva, uranyum, amyant, bor tuzları, arsenik, kurşun, çinko, kükürt, manyezit, perlit, volfram, yatakları vardır. Ayrıca inşaat sektöründe kullanılan mermer, kil, jips, perlit, yönünden sınırsız bir zenginliğe sahiptir.²⁸ Fakat ülkemiz sanayisinin istenilen düzeyde olamaması nedeniyle bahsi geçen bu sektörlerden istenilen oranda yararlanamamaktayız.

Yine turizm sektörü Ülkemizde gelişme gösteren sektörlerdendir. Başta yaz turizminin yaygın olduğu Akdeniz ve Ege bölgeleri olmak üzere; Ülkemizin diğer bölgeleri önemli turizm potansiyeline sahiptir. Özellikle doksanlı yıllarda gelişme gösteren turizm sektörü de ülkemiz ekonomisine katkısı her geçen yıl artan sektörlerden biri olmaktadır. On beş milyar doların üzerinde gelirin elde edildiği bu sektörde gerekli alt yatırımlar yapıldığı takdirde bu sektörün ülkemiz ekonomisine katkısının daha da fazla olacağı kuskusuzdur.

Ülkemiz dış ticaretinde önemli mesafeler kat etmiş olmasına rağmen alım –satım ürünlerinde ithalat ürünlerinin daha fazlaya mal olmuş olması bu sektörde sürekli önemli açıklar vermemize neden olmuştur. Ürün bazında ülkemiz ham petrol, makine, motor ve yedek parçaları, demir-çelik ürünleri, motorlu taşıtlar, boya, ilaçlar, yapay gübre, kimyasal ürünler en fazla satın aldığımız ürünler olurken buna karşılık tarım ürünleri, madenler, çeşitli sanayi ürünleri satmaktayız

²⁷ ATALAY, a.g.e, s. 371

²⁸ ATALAY, a.g.e, s. 375

1.2 İsrail'in coğrafi özellikleri

Ortadoğu'da 21.056 m²'lik yüz ölçümü ile bölgenin en küçük ülkelerinden biridir. Doğu-Batı doğrultusunda 112 km, Kuzey-Güney doğrultusunda ise 420 km olan İsrail; Lübnan, Ürdün, Suriye ve Mısır ile komşudur. Asya ve Afrika kıtalarının birleşmiş olduğu alanda yer alan ülkenin gerek Kızıldeniz aracılığı ile Hint okyanusu, gerekse Akdeniz vasıtasıyla Atlas Okyanusuna bağlantısı vardır. İsrail, Britanya mandası altındaki Filistin toprakları üzerinde bir Musevi-Yahudi devleti olarak 14 Mayıs 1948'de kurulmuş ve komşusu Arap ülkeleri ile yaptığı her savaştan sonra arazi ele geçirerek sürekli olarak büyümüştür. Başkent Tel-Aviv, 1909'da kurulmuştur. Adı Arap dilinde Bahar tepelikleri anlamına gelir.²⁹

Ülke Ortadoğu'nun diğer bir adıyla Güneybatı Asya denilen bölgenin coğrafi olarak oluşan üç bölgesinden biri olan ara bölge üzerinde kurulmuştur. Gondwana Kara kıtasının kuzeye hareketi bölge oluşumunun temel belirleyicisidir. Sertleşmiş muhtelif yaştaki sahralar hareketlere direnç göstermişler, fakat ardı arkası kesilmeyen basınçla eski kara kütleleri ve yenileri yer yer kırılmıştır. Bunun sonucunda yer yer Horst ve Grabenler oluşmuştur. Bu devrede güneyde özellikle Gor çukurluğu oluşmaya başlamıştır.³⁰ Bu tektonik hareketler neticesinde ülkenin yapısı da oluşmaya başlamıştır.

Ülke coğrafi yönden kıyı bölgesi, ortadaki dağlık alan ve doğudaki tektonik çukurlar olmak üzere üçe ayrılır.³¹ İsrail arazisi, kuzeyde Golan tepelerinden geçen Suriye ve Lübnan sınırlarından, güneyde ülkenin Akabe körfezindeki başlıca limanı Elath 420 km boyunca kuzey güney uzunluğu ve batıda Akdeniz'den 100 km içeriye, Rift vadisine kadar uzanan bir genişliğe sahiptir. Rift vadisi D.Afrika'daki Great African Rift'in Önyasya'daki uzantısıdır ve kuzeyden güneye doğru Hula vadisi deniz düzeyinin 212 m altındaki Teberiyeye gölü, Şeria ırmağı, deniz düzeyinden 390 metre aşağıdaki Lut gölü ve Lut gölü ile Kızıldeniz arasındaki Arava vadisini içine almaktadır.³² Kuzey-Güney doğrultusunda Akdeniz kıyısı, yaklaşık 40 km genişliğinde, 180 km uzunluğuna sahip olan kıyı bölgesi ülkenin en verimli alanını teşkil eder.³³ Akdeniz kıyıları boyunca uzanan dar kıyı şeridi,

²⁹— GÜNEY, Emrullah, *Türkiye'nin Komşuları "Ülkeler Coğrafyası-Jeopolitik"* Çantay Kitabevi, İstanbul,2003 s.85

³⁰ TUNÇDİLEK, Necdet, *Güneybatı Asya, "Fiziki ortam"*,İstanbul üniversitesi coğrafya Enst. Yayınları,1675/65,İstanbul,1971,s.1

³¹ — GÖZENÇ, Selami, *Güneybatı Asya " Ortadoğu " ülkeler coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul,1999 s.190

³² —GÜNEY, a.g.e. s.85

³³ —Tel aviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *İsrail Ülke Raporu*, Tel aviv, Mayıs 2003 s 16

ülkenin başlıca düzlük bölgesidir ve eni ancak 15 km'yi bulur. Hayfa'nın kuzeyindeki kesimine Zebulun ovası, Hayfa ile Tel-Aviv arasındaki kesimine Şaron ovası, Tel-Aviv'in güneyindeki kesimine de Yahudiye ovası adı verilir.³⁴ İsrail'in Akdeniz kıyısında ki ovaları güneye doğru genişler ve kıyı Hayfa koyu hariç düzdür, çok yerlerde kumullarla kaplıdır. Kuzey komşusu Lübnan gibi, kıyıya paralel dağları yoktur. Bu bölgedeki önemli düzlükler ve ovalar ülkenin sanayisi, endüstrisi ve yerleşmesinin büyük bir bölümünü içinde barındırır. Ovaların arkasındaki bölüm dağlık görünümündedir. Bu kesimler kuzeyden güneye doğru azalır. Ülkenin en arızalı ve yüksek kesimi kuzeyde yer alır. Buradaki Meran dağında yükseklik 1210 metredir.³⁵ Kuzeydeki Galile bölgesi ve güneydeki Negev bölgelerinde uzanan sıradağlar ülkenin en dağlık bölgeleridir.³⁶ İsrail'in Rift vadisinin batısındaki güney yarısının büyük bir bölümü Necef çölüyle kaplıdır. En kuzeyde dağların ortalama yükseltisi 600 metre dolayındadır. Dağ sıraları, KB'dan GD'ya doğu Hayfa'dan Bethşean'a değin uzanan Esdraelon ovasıyla kesilir. Esdraelon ovasının kuzeyinde Celile tepeleri, güneyinde Batı Şeria yer alır.³⁷

Dağların doğusunda ise yer kürenin en derin fay hatlarından biri olan kuzey-güney doğrultulu ve tektonik yapıları Gor çukurluğu yer almaktadır.³⁸ Necef ve daha geri bölgeler volkanik lavlarla kaplı bir plato görünümündedir. En doğuda Vadi Araba ile Ürdün'den ayrılır.³⁹

1.2.2. İklim ve Bitki örtüsü

Ülkede Akdeniz ve çöl olmak üzere iki çeşit iklim görülür. Ülkede görülen ortalama sıcaklıklar yazın 27–35 °C iken kışın ise 15–20 °C civarındadır.⁴⁰ Batı İsrail'de tipik bir Akdeniz iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak kışlar ılık ve bol yağışlıdır. Ortalama yağış miktarı 600 mm civarındadır.⁴¹ İsrail'in kuzey kesimi Ülke'de Akdeniz ikliminin egemen olduğu bir başka alandır. Bu bölge Ekim-Mart arasında Akdeniz üstünde geçen ve belirli ölçüde yağış getiren bir alçak basınç alanının etkisine girdiğinden ortalama 700 mm kadar yağış düşer. Akdeniz kıyı şeridinde 14°C olan sıcaklık ortalaması, dağlık bölgede 9°C'ye düşer. Tel-Aviv yöresine yağmur yağarken, Kudüs platosunda bazı kışlarda kar düştüğü de görülür.⁴² Ülkenin güneyinde kurak iklim egemendir. Kış mevsiminde güney yarı

³⁴ —GÜNEY a.g.e.s. 85

³⁵ —GÖZENÇ, a.g.e.s.191

³⁶ — Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e.s.17

³⁷ —GÜNAY, a.g.e. s.85

³⁸ — GÖZENÇ, a.g.e. s.191

³⁹ — KARAASLAN, Tufan, *Ortadoğu'nun coğrafyası*, İstanbul, 1996 s.96

⁴⁰ — GÖZENÇ, a.g.e. s.191

⁴¹ —KARAASLAN a.g.e. s. 96

⁴² —GÜNAY, a.g.e. s.86

astropikal bir yüksek basıncın etkisindedir; ılık günler yaşanır, Rift vadisi, ülkenin diğer bölümlerinden yaklaşık 9 °C daha sıcaktır.⁴³

Bütün ülke yaz mevsiminde astropikal yüksek basıncın etkisine girer. Bu durum bulut oluşumunu önler. Sonuçta, hiç yağış düşmez. Tepelerde yıllık yağış toplamı 600–800 mm’yi bulursa da çukurun tabanında 200 mm’nin, Lut gölü kenarlarında da 100 mm’nin altına düşer ve genel olarak güneye doğru gidildikçe azalır. Güneydeki yarı çöl Necef bölgesinde yağış toplamı 100–200 mm arasında değişir.⁴⁴ Yine iç kısımlara gidildikçe azalan yağış, Askalon’da 420 mm’ye düşer ve Necef’te tam çöl karakterli yağış hâkimdir.⁴⁵

İsrail’in orman varlığı daha İlkçağ’da yok edilmişti. Dağlar büyük ölçüde çıplaktır; bitki örtüsünden yoksundur. Yer yer bozkır-çöl bitkileri, çalı formasyonlarına rastlanır. Akdeniz kıyılarında maki bitkileri de ortadan kaldırılmıştır. 1948 sonrasında ormanlaştırma konusunda önemli projeler yaşama geçirildi. Çam ormanları ortaya çıkmağa başladı. Bu arada yabanıl hayvan varlığını da yeniden geliştirme konusunda adım atılmıştır.⁴⁶

1.2.3 Beşeri ve ekonomik özellikleri

1.2.3.1 Beşeri özellikler

2002 yılı sonu itibariyle İsrail’in toplam nüfusu 6.700.000’dir. Nüfusun %80,5’i Musevi, %14,6’sı Müslüman, %3,2’si Hıristiyan ve %1,7’si ise Dürzîlerden meydana gelmiştir.⁴⁷ Kilometre kare başına düşen insan sayısı 270 kişidir. Nüfusun önemli bir kısmı şehirlerde yaşarken Kudüs, Tel-Aviv, Yaho, Haita ve Beershevn önemli yerleşim yerlerdir. İklim koşullarının olumsuz olmasının yanı sıra iç kesimlerde çöl alanlarının olması nedeniyle nüfus genellikle kıyı boyunca yer alan alanlarda yoğunlaşmıştır.

Dünyanın farklı yerlerinden gelerek son yüzyıl içerisinde ülkeye yerleşen Yahudi nüfusunun yanı sıra diğer etnik kökenden insanların yer aldığı ülkede bu farklılığına rağmen Yahudi nüfusunun belirgin bir üstünlüğü söz konusudur. Kentleşme oranının her geçen gün artış gösterdiği ülke Ortadoğu ülkeleri içerisinde kentli nüfusunun en fazla olduğu ülkelerden biridir. Göç yoluyla gelmiş olan Yahudi nüfusun devlet tarafında sistematik ve düzenli bir şekilde yerleştirilmesi nüfusun diğer komşu ülkelere nazaran daha düzenli bir dağılım göstermesine neden olmuştur.

⁴³ —GÜNAY, a.g.e s.86

⁴⁴ —GÜNAY, a.g.e s.86

⁴⁵ —KARAASLAN, a.g.e. s.96

⁴⁶ —GÜNAY, a.g.e s.86

⁴⁷ — Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g. e.s.15

1.2.3.2 Ekonomik özellikler

İsrail ekonomisinde en önemli paya sanayi sektörü sahip olmuştur. Özellikle 90'lı yılların sonunda gerçekleştirilen ileri teknoloji çalışmalarının yanı sıra AR-GE çalışmalarına verdiği önem bu durumun en belirleyici unsurudur. İsrail de olmayan yada az miktarda olan yer altı kaynaklarını başka ülkelerden alarak bu teknoloji ile yoğurup kazanç sağlamaktadır. Halkın %37'si sanayi sektöründe çalışırken bu oran inşaatla %13, tarımda %4 ve finansla ise %5 civarındadır. Ülke ihracatında sanayi %86 civarındaki payı ile çok önemli bir yer tutmaktadır. Ülkenin sanayi alanındaki bu denli yüksek bir nüfus oranının çalışıyor olması ülkenin gelişmişliğinin de önemli parametrelerindedir. Ülke Ortadoğu ülkeleri içinde en gelişmiş sanayi teknolojisine de sahiptir.

Ülke tarımı verimsiz iklim koşullarına rağmen modern tarım teknikleri ile canlandırılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu çalışmalar bile ülkenin ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. 2001 yılında toplam tarım üretiminin %46'sı hayvancılıkta, %20'si sebze %14'ünü narenciye dışı meyve, %6'sını tohumlar, %7'sini ise tarla bitkileri ve %6'sını ise narenciye oluşturmaktadır.⁴⁸ Turunçgiller, zeytin, üzüm bağları oldukça geniş yer kaplar ve buralarda teknolojinin en son metotları uygulanarak üstün verim sağlanmaktadır. Fakat bir kısım yiyecek maddelerini dışarıdan almak durumundadır. En önemli konu tarımda sulama sorunudur.⁴⁹ Pek çok alandaki yatırımlara rağmen dış ticarete önemli miktarda açık vermektedir. Ülkenin ihracatındaki başlıca ürünler: Deri, kauçuk, lastik, tekstil elyafı, mineraller, demir-çelik, demir dışı metaller, makineler ve ulaşım araçları, kimyasal ürünler, işlenmiş elmas, tarımı ürünleri ve gıdalarıdır. En çok alınan ürünler ise: hammadde, enerji, tarımsal gıda, makineler, ulaşım araçları, deri, mantar, ağaç, kağıt, cam, demir-çelik, kimyasal ürünler, mineral yakıtlar ve ham elmas dır.⁵⁰

⁴⁸ — Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e.s23

⁴⁹ —KARAASLAN, a.g.e s.98

⁵⁰ — İGEME, *İsrail ülke raporu*, Ankara, Mart 2000 s.26

2.BÖLÜM; TÜRKİYE VE İSRAİL DIŞ TİCARETİ

2.1. Ticaretin tanımı ve özellikleri

2.1.1 Ticaret:

Mal, tahıl, hayvan alım satımı olarak değerlendirilen ticaret kavramının temel belirleyicisi arz-talep dengesidir. Üretilen malın üretim aşamalarından sonra tüketiciye ulaşmasında pek çok el değişmektedir. Bütün bu faaliyetlerde bulunan insanların bu etkinlikte belirli bir kazanım elde etmek faaliyeti olarak ifade edilebilecek olan ticaretin gelişmesinde pek çok coğrafi etken rol oynamaktadır. Ülker arası gerçekleşen ticarete iklim belirleyici role sahiptir. Dünyamızda farklı iklim çeşitleri yaşanmaktadır. Bu iklim farklılıkları nedeniyle her bölgede farklı ürünler yetişmektedir. Yetişen bu ürünlerin başka alandaki taleplere cevap verebilmesi için o pazarda satılması gerekir. Böylece insanların talebine cevap vermek amacıyla bu ürünler bir yerden başka bir yere taşınmıştır.

Ülkelerin gelişim süreçlerinde üretim araçlarının önemli bir yeri vardır. Üretilen malların pazarlara sunulması yada mevcut olan pazara başka ürünler temin edilmesi yine ticari faaliyetler içinde önemli bir yere sahiptir. Ticari faaliyetler toptan ve perakende olmak üzere iki şekilde yapılır. Perakende satış çok uzun süredir olan bir ticari faaliyetken toptan ticaret ise 19.yy'da gelişmeye başlamıştır

2.1.1.2 İç ticaret

İç ticaret nispeten homojen bir iktisadi alanda aynı yasalara tabi olarak ve aynı para birimi kullanılarak yapılır. İç ticaretin meydana çıkmasında genel ticarete belirtilen faktörler aynen etkilidir. İç ticarete bölgeler arası gelişmişlik düzeyi ve bölgeler arası farklılıklar önemli rol oynamaktadır. İç ticaret en küçük ticaret noktaları olan mahalle pazarlarında başlayarak en gelişmiş büyük alış-veriş merkezlerine kadar devam eder.

2.1.1.3 Dış ticaret:

Bir ülkede oturanların dış ülkelerde emtia üstüne yaptıkları işlemlerdir. Dış ticaret faaliyeti iç ticaret kadar yaygın olmasa bile tarihte uzun süredir olan bir faaliyetdir. Çin'de başlayarak Avrupa'ya kadar uzanan tarihin en eski ticaret yollarından biri olan İpek Yolu dış ticaret faaliyetlerinde en önemli gelişim alanlarından olmuştur. Üretim ile Pazar arasındaki ilişki bütün bu faaliyette belirleyicidir. Yine Kürk, Baharat yolları önemli dış ticaret yolları olmuştur. Coğrafi keşiflerle birlikte ise daha geniş alanlarda daha çok oranda ticari faaliyet yapılmıştır. Dünyanın farklı yerlerindeki hammaddeyi teknoloji ile birleştirip tüketime hazır hale getirdikten sonra üretilen bu mallar tüccarlar tarafından dünyanın farklı yerlerinde pazarlanmak için taşınmıştır. Dış ticaret ülkelerin ekonomik hayatında önemli

bir yere sahiptir. Dış ticarete ihracatın daima yüksek olması bütün devletlerin temel gayesi ve dileğidir. Çünkü ihracat ile ithalat arasındaki denge dış ticaretin eksi yada artı yönde olduğunu belirler. Şayet bu denge artı yönde ise ülkenin ekonomisine yara sağlar eksi olduğunda ise ekonomiye zarar verir. İhracat-ithalat dengesinde ihracatın genelde fazla olduğu ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Teknoloji bu ülkelerinin üstünlüğünün en önemli nedenidir. Gelişmiş teknolojilerine rağmen pek çok ülke bazen gerekli hammaddeye sahip olmasa bile bu malları alıp teknoloji katarak daha karlı bir şekilde satabilirler. Böylece İthalat, ihracat dengesini kendi lehlerine değiştirirler.

2.2 Türkiye dış ticaretinin tarihsel gelişimi

2.2.1 Cumhuriyet dönemi ekonomi politikaları ve bunların dış ticaret üzerine etkileri

2.2.1.1. 1923-1929 Yılları arası dönem

I.Dünya savaşından yenik çıkan ülkemiz ulusal bağımsızlık savaşına girerek bağımsızlığını kazanmıştır. Kurtuluş savaşının hemen sonrasında 17 Şubat -4 Mart 1923 tarihlerinde toplanan I.İktisat Kongresi yeni devletin ekonomik alanda yapması gerekenleri belirlemesi için ilk teşebbüstür. Lozan Antlaşmasına ek olarak imzalanan Ticaret sözleşmesi 5 yıl süre ile Türkiye'nin dışarıya karşı uygulayacağı iktisat politikalarını dondurmakta ve bazı istisnalar dışında ihracat ve ithalat yasaklarının kalkması ve yenilerinin korunmasını Gümrük tarifelerini ise 5 yıllık süre ile değişmemesini öngörmüştür. Uygulanması kabul edilen tarife 1916 Osmanlı Gümrük tarifesi esas almaktadır.1916 tarifesi büyük ölçüde vergilendirme amacıyla yaygın tarımsal tüketim mallarına %30-40 oranında vergi koyan, sanayiye korumak gibi amaçlar izlemeyen spesifik (yani ithal edilen malın değeri üzerinde değil, kg gibi fiziki birimi üzerinden hesaplanan) bir tarife idi.⁵¹ Bu Antlaşmasını ek sözleşmesi Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 6 yıllık dış ticareti üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Siyasi bağımsızlığa karşı ekonomik bağımsızlığın gerçek anlamda sağlanamamış olması ve ülke kaynaklarının yetersizliği gibi faktörlerin etkisiyle ilk yıllarda ekonomik yapıda büyük farklılaşma ortaya çıkmamıştır. Hâkim ekonomik düzen daha çok tarımsal faaliyetlere dayanıyordu. Buna karşılık tarımsal ekonomiden sanayi ekonomisine geçiş ve ekonomik yapının buna göre düzenlenmesi fikri ilk yıllardan itibaren sürekli gündemde yer almıştır. Bu farklılığın

⁵¹ —AKŞİN, Sina, TUNCAY Mete, KOÇAK, Cemil, ÖZDEMİR, Hikmet, BORATAV, Korkurt, HİLOY, Selahattin, KATOĞLU, Murat, ODEKAN, Ayla, *Türkiye Tarihi 4 “ Çağdaş Türkiye 1908-1980”* , Cem yayınları, İstanbul,1997, s.283

oluşabilmesi için bazı tedbirlerin alınması ve bazı planların uygulanmaya konması gerekmiştir

Tablo-1: 1923-1929 yılları arası Türkiye dış ticareti (1000 \$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1923	50.790	86.872	137.662
1924	82.435	100.462	182.897
1925	102.700	128.953	231.653
1926	96.437	121.411	217.848
1927	80.749	107.752	188.501
1928	88.278	113.710	201.988
1929	74.827	123.558	198.385

Kaynak: D.I.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Genel olarak ekonomi politikamız ve buna bağlı olarak dış ticaretimiz yukarıda belirtilen bu iki durum üzerine gerçekleştirmeye çalışan ülkemiz Cumhuriyetin kuruluş yılı olan 1923 yılında toplam 86 milyon dolar ithalata karşılık 50 milyon dolar ihracat yapmıştır. İthalatımızda pamuklu dokuma %33,4, şeker %7,6, buğday %5,9 civarlarındaki oranları ile ilk üç sırada yer alır. İhracatta ise ilk üç sırada yaprak tütün %24, üzüm %12,5 ve pamuklu %7,3 civarındaki oranları ile yer alırlar. İthalatta İtalya %19,6 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken bu ülkeyi İngiltere ve Fransa takip etmiştir. İhracatta ise ilk sırada %18,6 civarındaki payı ile İngiltere yer almaktadır. Daha sonra ise İtalya ve Fransa gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ithalat-ihracat arasındaki denge iki dönem hariç(1930-1937 ve 1939-1946 yılları arası) ithalatımızın fazlalığı ile sonuçlanmıştır.

1927 yılında çıkan “ Teşvik-i Sanayi Kanunu” ile üretim belli muafiyetlerle teşvik edilmiştir. Bir yandan tarımsal makine, araç-gereçler ithalatımızda gümrük muafiyeti sağlanmış, öte yandan da yerli üretim sanayiye koruma amacı ile özellikle iplik, kumaş, şeker, un ve diğer gıda maddeleri, deri ve ağaç mamulleri, çimento gibi maddelerin ithalatı gümrük vergileri ile kısıtlanmıştır.⁵² 1929 yılında Lozan antlaşmasının ek sözleşmesinin yürürlükten kaldırılması ile birlikte dış ticaretimizde ihracata bir önceki yıla göre önemli artış yaşanmış bunun yanı sıra ithalatımızın da bu dönemde düşük olmasının sonucunda ilk defa ülkemiz lehine sonuç vermiştir. Türkiye'nin gümrük resimlerini düzenleme hakkını

⁵² — AVCI, Sedat, “Türkiye dış ticaretindeki gelişmeler ve mekânsal ilişkiler”, İstanbul Üniv. Edebiyat-Tarih dergisi yayın no 36, 1995-2000, İstanbul 2000, s.34

elde ettiği 1929 yıllı aynı zamanda tüm dünyayı etkileyen bir ekonomik krizinde en şiddetli devresini oluşturmaktadır.⁵³ Ülkemizin aynı yıl Osmanlı'dan kalan borçların ilk taksi di olan 15 milyon dolar borçta göz önüne alındığında ülkemizin ithalattaki kısıtlamalarının nedeni de ortaya çıkmaktadır. Bu ilk dönem ile ilgili olarak ithalat ve ihracat bileşiminin incelenmesi, Türkiye'nin Dünya ekonomisi içindeki uluslar arası, ihtisaslaşmanın klasik biçimine uygun bir yer kaplamakta olduğunu gösterir. Tütün, kuru üzüm, pamuk, incir, fındık, yün, afyon ve yumurta toplam ihracatın %60-72'sini sınaî tüketim ürünleri ise ithalatın büyük bir bölümünü oluşturmakta idi. Kısacası Türkiye dünya ekonomisine, esas olarak hammadde ihraç edip, sınaî tüketim malını ise ithal ederek katılmakta idi.⁵⁴

2.2.1.2- 1930–1945 Yılları arası dönem

Bu dönemde kendi içinde 1939 öncesi ve sonrasındaki bazı planlara bağlı olarak bazı farklılıklar göstermektedir.1930–1939 yılları arasında ülkemizin iktisat politikaları açısından iki belirleyici özelliği söz konusu olmuştur. Korumacılık ve Devletçilik. İktisat politikalarının yöneldiği amaç ve elde edilen sonuçlar bakımından ise bu yılları ilk sanayileşme dönemi olarak nitelendirmek uygundur.⁵⁵ Devletçilik ilkesinin ana amaçları doğrultusunda ülkemiz dışarıdan bir önceki dönemden farklı olarak sınaî tüketim mallarının yerine sınaî yatırım ürünlerine öncelik vermeye başlamıştır. Devlet eliyle sanayileşme büyük bir hız kazanmıştır. 1930 yılında ülkemiz toplam ihracatı 72 milyon dolardır.1939 yılında 99 milyon dolar ve nihayetinde 1945 yılında ise 168,5 milyon dolara çıkmıştır. İthalat ise 1930 yılında 69,5 milyon dolar 1939 yılında 92,5 milyon dolar ve 1945 yılında da 97 milyon dolar olarak gerçekteşmiştir.1930 yılında ihracatta İtalya % 21 civarındaki payı ile ilk sırada yer almış onu Almanya, Fransa ve A.B.D takip etmiştir. İthalatta ise Almanya, İtalya ve İngiltere öne çıkan ülkeler olmuştur. İkinci dünya savaşından önce ise yani 1939 yılında en çok ihracat yaptığımız ülke %37,3 ile Almanya olurken onu A.B.D ve İngiltere takip etmiştir. İthalatta ise Almanya %50,9 ile ilk sırada yer alırken onu A.B.D ve İtalya takip etmiştir. 1945 yılında en çok ihracat yaptığımız ülke %43,8 ile A.B.D olurken onu İngiltere ve Mısır takip etmiştir. İthalatta ise İngiltere %23,3 ile ilk sırada yer alırken onu A.B.D ve İsveç takip etmiştir.

⁵³ — AVCI, a.g.e, s.34

⁵⁴ — AKŞİN ve Diğerleri a.g.e, s.286–287

⁵⁵ — AKŞİN ve Diğerleri a.g.e, s.291

Tablo-2: 1929–1945 Türkiye dış ticareti (1000 \$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1929	74827	123558	198385
1930	71380	69540	140920
1931	60226	59935	120161
1932	47972	40718	88690
1933	58065	45091	103156
1934	73007	68761	141768
1935	76232	70635	146867
1936	93670	73619	167289
1937	109225	90540	199765
1938	115019	118899	233918
1939	99647	92498	192145
1940	80904	50035	130939
1941	91056	55349	146405
1942	126115	112879	238994
1943	196734	155340	352074
1944	177952	126230	304182
1945	168264	96969	265233

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Ele alınan bu 15 yıllık süreçte gerek ithalat gerekse ihracat hem ithalat-ihracat dengesi hem de dış ticaret yaptığımız ülkelerin sürekli değişmesinde birçok etken söz konusudur. İthalatın sınırlandırılması işi 1931 yılında gerçekleşmiştir. İki yıl sonra kaldırılan bu tedbirin yeri bir bakıma Türkiye'nin ticari ilişki içinde olduğu belli başlı ülkelerle yapılan clearing* türünde anlaşmalarla doldurmaya çalışmıştır. Bu dönemde “ Ancak bizden mal alana mal satarız “ ilkesi geçerli olacaktır.⁵⁶Başta Almanya olmak üzere bazı ülkelerle belirli ticaret artışı görülmüştür. 1930'lu yıllar Türkiye'nin ilk ekonomik planlarının yapıldığı yıllardır. Ancak bu planlar bir kalkınma planı değildir. Daha çok ülke

⁵⁶ — YERASİMOS, Stefanos, *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye, “ Dünya savaşından 1971'e”* , Belge yayınları; 65, İstanbul, Mart 1989, s.124

* Satın alınan malın karşılığını yine malla ödemeye dayanan anlaşma biçimi(Ç.N)

kalkınmasında büyük önemi olan ve eksikliği hissedilen sanayi kollarının belirlenerek, tesislerinin yapılmasına yönelik planlar olup ilk olarak 1933 yılında yürürlüğe girmiştir. “Birinci sanayi planı” adını taşıyan plan beş yılda gerçekleştirilmesi hedeflenirken, değişen dünya şartları ve amaçları büyük kısmının gerçekleşmesi nedeniyle 1936 yılında “ikinci sanayi planı” hazırlanmıştır.⁵⁷

Yapılan bu sanayi planları çerçevesinde ithalatımızda önemli bir paya sahip olan sınaî tüketim ürünlerinden dışa bağımlılığı azaltıp, ülkenin bu alandaki üretimi ile bu durum düzeltilme amacı güdülmüş ve önemli başarılar elde edilmiştir. II. Dünya savaşı Türkiye ekonomisi üzerinde savaşa girmemesine rağmen önemli bir tahribat bırakmıştır. II. Dünya savaşı içinde Türkiye bir enflasyonist dönem yaşamıştır. İhraç mallarının fiyatları yükselmiştir. Savaş yıllarında ihracatımız genellikle Almanya iledir. Savaş sonrasında ihracatımız yönünü dolar ve sterling sahasına çevirmek zorunda kalındı. Fakat ürünlerimizin dünya piyasalarına kıyasla üzerinde ihracatta %40 oranında bir prim vermek durumunu yarattı. Bu nedenler 1946 devalüasyonunun yapılmasına yol açtı.⁵⁸

2.2.1.3. 1945–1960 Yılları arası dönem

II. Dünya savaşının bitmesinden sonra dünyada meydana gelen değişimler çerçevesinde Türkiye’de bu yeni değişime uyum sağlamaya çalışmıştır. Siyasi yaşamda çok partili döneme geçiş iki denemeden sonra sağlanmıştır. Bu yeni değişim süreci etkisini ekonomik alanda da gösterdi. Dış ticarete korumacılığın gevşetilme sürecinin ilk adımları 1946 devalüasyonu ile birlikte ithalatta miktar kontrollerinin(kotalar) uygulanmasını sınırlayan liberasyon listelerinin saptanmasıyla başlar. Bu başlangıç D.P’nin 1950 Haziranında 11.704 sayılı bakanlar kurulu kararıyla ilan edilen ithalat rejimi ile oldukça ileri bir aşamaya getirilmiş ve üç yıl boyunca Türkiye, gümrük tarifelerini dışındaki koruma önlemlerinin büyük ölçüde kaldırıldığı bir dış ticaret politikası izlemiştir.⁵⁹

Ekonomideki köklü değişiklik politikaları sadece 1946 devalüasyonu ile kalmamış 1953’e kadar göreceli bir serbestlik politikası izlenmiştir. Tüketim alışkanlıklarının beraberinde öncelikli A.B.D olmak üzere Batı Avrupa devletlerine olan bağılılığın atmasına neden olmuştur. Bu serbestlik bir dönem için toplumun geniş kesimlerinin rahatlama sürecine girmesi gibi kısa süreli bu geçiş süreci oluştursa da 1954 yılından itibaren bu

⁵⁷ - AVCI, a.g.e.s.41

⁵⁸ —AKIN, İldin, “*Dış ticaretimiz ve devalüasyon*”, Ö.G. Y. T. D dergisi, 1970 s.73

⁵⁹ — AKŞİN ve Diğerleri, a. g. e,s.315

özelliğini yitirmiştir. Dış ödeme güçlüklerinin belirmesi üzerine önce ihracatta sınırlamaya gidildi. Yeni tüketim alışkanlıklarını karşılamak amacıyla ithalatta buna uygun yatırım ürünlerinin alınması ve böylece içerden bu talebi karşılama çabaları yetersiz kalmıştır. 1949 yılında ülkemiz 290 milyon dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Bir önceki yıl baz alındığında artış oranı %5,5 civarındadır. Ülkemiz ithalatında A.B.D %20,2 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise İngiltere ve Fransa gelmiştir. Aynı yıl İsrail'in payı ise %0,1 civarındadır. Ülkemiz aynı yıl ise 247 milyon dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Bir önceki yıla göre değişim oranı %25,9 gibi oldukça yüksek bir orana denk gelmiştir. İhracatın ülkeler bazındaki oranlamasında ise Almanya %16,1 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İngiltere gelmektedir. İsrail'in payı ise %1,9 civarındadır. 1950 yılından itibaren ithalatın en fazla yapıldığı ülke A.B.D olmuştur. Bu ülkenin 1950 yılı ile 1955 yılı arasındaki payı %22–25 arasında değişir. İhracatta ise ülkelerin sıralanışı daha farklıdır. 1950 yılı ile 1955 yılı arasında ihracatta Almanya ilk sırada yer almaktadır. Almanya'nın payı 1950 yılında %21,1 iken 1955 yılında ise %15,7 civarındadır. A.B.D'nin payı 1950 yılında %16,9 iken 1955 yılında ise %15,5 olmuştur.⁶⁰ Aynı yıllarda İsrail ise ithalata %0,1 ile %3,9 arasında değişim gösterirken bu durum ihracatta ise %1–4 arasında değişmiştir. Dönemin sonlarına doğru gerek siyasi gerekse ekonomik gelişmeler nedeniyle toplumun çeşitli kesimleri ile D.P iktidarı arasında meydana gelen gerginlikler askeri müdahale ile son bulmuştur. 1961 Anayasası gereği olarak D.P.T kurulmuştur. 1960 yılında da dış ticarete dört ülke A.B.D, Almanya, İngiltere ve İtalya başta gelmektedir. Bu dört ülke toplam ithalatın %62,9'unu toplam ihracatında %52,4'ünü oluşturmaktaydılar.⁶¹ Bu yılda ülkemizin ithalatı 467 milyon dolar ihracatı ise 346 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İsrail'in payı ise ithalatta %0,4 ihracatta ise %1,9 civarındadır.

2.2.1.4 planlı dönem dış ticaretin gelişimi

1954 yılında başlayan dış tıkanma ve görece durgunluk konjonktürüne karşı uygulanan istikrar ve uyum politikaları 1961 yılı ile son buluyor ve ekonomi yeni bir genişleme sürecine hazır duruma getiriliyordu.⁶² Türk ekonomisinde ve onun devamı olan dış ticarete “planlı dönem “ ayrı bir önem taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı

⁶⁰—AVCI, a. g. e. s.43

⁶¹ — AVCI, a. g. e. s.43

⁶² — AKŞİN ve Diğerleri a.g. e,s 32⁶²

tarafından hazırlanan bu plan devlet sektörü için emredici özel sektör içinde yol gösterici olmuştur.

Tablo -3: 1946–1960 Türkiye dış ticareti (1000 \$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1946	214580	118889	333469
1947	223301	244644	467945
1948	196799	275053	471852
1949	247825	290220	538045
1950	263424	285664	549088
1951	314082	402086	716168
1952	362914	555920	918834
1953	396061	532533	928594
1954	334924	478359	813283
1955	313346	497637	810983
1956	304990	407340	712330
1957	345217	397125	742342
1958	247271	315098	562369
1959	353799	469982	823781
1960	320731	468186	788917

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Bu açıdan ele alındığında özellikle sıkı kambiyo politikalarının uygulandığı 1980 öncesi, dış ticareti belirleyen ve yol gösteren en önemli unsur bu planlar olmuştur.⁶³

1947 yılında hızlanmaya başlayan batılı devletlerle uyum süreci daha fazla ivme kazanmıştır. Türkiye'nin uluslar üstü kurumlarla olan ilişkilerini geliştirmenin yanı sıra ikili işbirliği antlaşmalarında sıklaştığı bir dönemdir. Bu anlamda Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulan kalkınma için işbirliği teşkilatı (R.C.D) diğer iki ülkede yaşanan siyasal sorunlar nedeniyle uygulanmasa bile bu türlü iş birliklerinin çok yönlü atılmasına öncülük yapmıştır. Bir diğer adım ise önce Avrupa demir-çelik topluluğu olarak kurulan daha sonra ise Avrupa ekonomik Topluluğu ve nihayetinde A.B olan uluslar üstü yapılanmaya ülkemiz 1957 yılında başvuruda bulunmuş, 1963 yılında ise Ankara Antlaşması'nın imzalanmış ve 1964 yılında yürürlüğe girmiş olması ile başlamış olan süreçtir.

⁶³ — AVCI, a. g. e. s.46

2.2.1.4.1 I.Beş yıllık kalkınma dönemi

Bu dönem 1963–1967 yılları arasındaki dönemi kapsar. Bu planlamada 15 yıllık süreci göz önüne alan bakış açısıyla dış ticaretin sorunları ve çözümleri üzerinde durulmuştur. Birinci kalkınma planında ekonomiyi dış rekabetten korumak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulması amacıyla alınmış olan kararlarda istenilen sonuca varılamamıştır. Fakat daha önceki dönemlere göre gözle görülen gelişmeler yaşanmıştır.

1960’lı yıllarda itibaren merkez kapitalist ülkelerden çevre ülkeler diğer bir tanımla az gelişmiş ülkelere sanayinin eskiyen üretim teknolojilerinin bırakılmasını⁶⁴ ülkemizde ithal ikameci sanayinin gelişmesini sağlamıştır. Bu durum neticesinde ülkemiz ithalatı oldukça artış yapmıştır.

Tablo–4,1961–1967 Türkiye dış ticareti (1000 \$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1961	346740	507205	853945
1962	381197	619447	1000644
1963	368087	687616	1055703
1964	410771	537229	948000
1965	463738	571953	1035691
1966	490508	718269	1208777
1967	522334	684669	1207003

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Bunun yanı sıra 1930–1940 yılları arasında ve daha sonrasında burjuvazinin tüketim alışkanlıkları içerisinde yer alan ürünler 1960 ve 70’li yıllarda emekçi ve orta sınıfın reel gelirlerindeki artışıyla⁶⁵ beraber daha geniş kesimler tarafından talep edilmesi ülkemizde ithalat ikameci sanayinin gelişme göstermesinin nedenlerindedir. İthal ikameci sanayinin özellikle kamu kesiminin katkısıyla demir-çelik, bakır, alüminyum, petro-kimya, kimya ve inşaat malzemeleri gibi ana mallarda görülmüştür.⁶⁶ Bu nedenlerden dolayı 1963 yılında 687 milyon dolar olan ithalat 1967 yılında 718 milyon dolara kadar yükselmiştir. İhracat ise 1963 yılında 368 milyon dolar olarak gerçekleşirken 1966 yılında ise 490 milyon dolar

⁶⁴ — BAŞKAYA, Fikret, *Devletçilikten 24 Ocak kararlarına “ Türkiye ekonomisinde iki bunalım dönemi”*, Maki basın yayın, Mart 2004, s.146

⁶⁵ — AKŞİN ve Diğerleri a. g. e, s.327

⁶⁶ — AKŞİN ve Diğerleri, a.g. e, s.327

olarak gerçekleşmiştir.1963 yılında ihracatta Almanya %16,8 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İngiltere gelmiştir. İsrail'in payı ise %2 civarındadır

1966 yılında ise A.B.D, Almanya, İngiltere şeklinde bir sıralama vardır.1963 yılında A.B.D %30,6 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise Almanya ve İngiltere gelmektedirler. İsrail'in payı ise %1,5 civarındadır.1966 yılında ithalatta sıralamada bir değişiklik olmamasına rağmen ülkelerin payında düşüş yaşanmıştır. İsrail'in payı %1,2 civarındadır.

2.2.1.4.2 II. Beş yıllık kalkınma dönemi

1968–1972 yılları arasını kapsayan bu planda tarım, madencilik, imalat sanayi, inşaat, hizmetler ve kamu kesimi tek tek ele alınırken plan ulusal ve uluslar arası olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Planın amacı Türk ekonomisinde hızlı bir gelişme sağlamak ve bu gelişmeyi sürekli hale getirmektir. Ayrıca bu planda sanayi sektörüne daha fazla önem verildiği görülmektedir. Bu planla imalat sanayi, ulaştırma, sanayi ve turizm sektörüne daha büyük yatırımlar yapılmıştır.⁶⁷Planın diğer bir önemli özelliği ise ihracata önem vermesidir. İç pazarda yerli malına öncelik verme, ithalatta alınması zorunlu olmayan ürünlerde yine iç piyasadaki mallara kısıtlama getirme, ihracatçılara kredi verme, ihracatçılar arasında rekabeti azaltmak gibi amaçlar belirlenmiştir.

Tablo- 5: 1968–1972 Türkiye dış ticareti (1000\$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1968	496419	763659	1260078
1969	536834	801236	1338070
1970	588476	947604	1536080
1971	676602	1170841	1847443
1972	884969	1562554	2447523

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Bu planın özellikleri yukarıda saydığımız önlemleri aslında 1947 yılıyla birlikte başlayan ve ülkemiz aleyhine olan dış ticaret açığının ülkemiz aleyhine gelişmesine dayanmaktaydı. Türkiye'nin ihracatı 1960–1970 döneminde yılda ortalama %1,6, 70'li yıllarda ise bu oran %0,8 civarında artmıştır. Aynı dönemlerde orta gelir düzeyindeki 54 ülkenin ihracatı, yılda ortalama %5,4 civarındadır ve %5,1 oranında artmıştır. Gelişmiş ülkelerde ise %8,7 civarında ortalama ve %6,2 civarında da artış yaşanmıştır. İhracattaki bu istikrarsızlığa karşılık Türkiye ithalatını hızla arttırmıştır. 1960'larda 5,5 ve 1970'lerde

⁶⁷ —1923' ten Günümüze Türk ekonomisi, <http://www.foreigntrade.gov.tr/TRKEKON.htm>

13,1 , 1970–77 döneminde petrol ihracatları dışında, ithalatını bu kadar hızla arttırabilmiş olan başka bir ülke yoktur.⁶⁸Bu öngörülere rağmen ithalat-ihracat arasındaki denge ülkemiz aleyhine işlemeye devam etmiştir. Dönem ortası olan 1970 yılında 947 milyon dolar ithalata karşılık 588 milyon dolar ihracat gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %62,1 civarındadır. Yine aynı yıl ithalatta A.B.D %21,7 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise Almanya ve İngiltere gelmiştir. İhracatta ise Almanya %19,9 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İngiltere gelmektedir. İsrail’in payı ithalatta %0,1 civarındaki iken ihracata ise %0,5 civarındadır. İkinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı dönemde, ihraç edilen ürünler “dokuma elyafları ve bunların atıkları ve “meyve ile sebzelerdir.” Bu durum tarımın 1970’li yıllarda önemli bir paya sahip olduğunu gösterir. Üçüncü sırada ise tütün ve tütün mamulleri gelmektedir. Bu mal gruplarının payları %34–40 arasında değişmektedir. Bu dönemde payı az olan(%5–6) ancak daha sonraki dönemde ihracatı artacak olan ürünler ise; tekstil iplikleri, kumaş, şekil verilmiş dokumalardır. İthalata konu olan mallara baktığımızda ilk sırayı güç üreten makine ve cihazlar alır. Daha sonra ise metal işleme makineleri, petrol ve petrolden ürünler ve sanayi için özel makine ve cihazlar takip etmektedir. Toplam payları yaklaşık %45 civarındadır.⁶⁹

2.2.1.4.3 III. Beş yıllık kalkınma dönemi

Bu dönem 1973 ile 1977 yılları arasını kapsar. Bu dönem iki önemli özelliği içinde barındırır.1960’lı yıllarda dünyada başlayan kriz 1972 yılına gelindiğinde petrol krizi olarak patlak vermiş. Bu durumun yanı sıra Kıbrıs Barış harekâtı sonrasında başlayan ambargo ile ülkemiz bu dönemde dış ticaret açısından sıkıntılı bir dönem yaşamıştır. Türkiye ile A.E.T arasında 1963 yılında imzalanan ortaklık antlaşmasının 1973 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte gümrük indirimleri gerçekleşmesi ve geçen on yıllık dönem içinde ulaşılan sonuçlar ve karşılaşılan sorunlar özellikle sanayide hedeflenen artış hızımız gerçekleşmemiş, belirli bir yapısal değişiklik zorunlu hale gelmiştir. Bu yüzden plan 15 yıllık bir perspektif içinde değil yeniden hazırlanan ve 22 yılı kapsayan yeni bir stratejinin ilk dilimi olarak hazırlanmıştır.⁷⁰ 1974 sonrasında petrol fiyatlarındaki sıçramaya paralel olarak dünya ekonomisinin sürüklendiği durgunluk haline Türkiye sürekli bir seçim konjektürü içinde olması kısa dönemli borçlanma kanallarını sonuna kadar zorlayarak ve

⁶⁸ — ERZEN Refik, Dış yardımlar Teori ve uygulama, Tusiad yayınları, yayın no: T/96, İstanbul,1981 önsöz

⁶⁹ — AVCI, a. g. e. s.52

⁷⁰ —1923’ten Günümüze Türk ekonomisi, <http://www.foreigntrade.gov.tr/TRKEKON.htm>

ithalat ile milli gelirdeki büyüme hızlarını sürdürmeye ve böylece oluşacak tepki engellenmiştir. 1974–75 yıllarında planlı ve rasyonel, anti-kriz önlemleri ile hafif atlatılabilecek ekonomik bunalım, 3 yıl gecikme ile daha şiddetli halde gelmiştir.⁷¹

Tablo–6: 1973–1977 Türkiye dış ticareti (1000\$)

1973	1317083	2086214	3403297
1974	1532182	3777555	5309737
1975	1401075	4738558	6139633
1976	1960214	5128647	7088861
1977	1753026	5796278	7549304

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

İhracat için ihracatı teşvik ile ithalat ikamesi politikalarının birbirinin alternatifi değil tamamlayıcısı olduğu görüşünün tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Dönemin orta yılı olan 1975 yılında ülkemiz 4.738 milyar dolar ithalata karşılık 1.401 milyar dolar ihracat yapmıştır. İhracatta Almanya %21,8 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İsviçre gelmektedir. İthalatta ise Almanya %21,6 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise Irak ve A.B.D gelmiştir. İsrail'in payı ise ithalatta %0,3 ihracatta ise %0,1 civarında olmuştur. Petrol krizi ve Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle bu dönemde Türkiye başta komşuları olmak üzere Müslüman Ülkelere yönelmiştir. Fakat satımlar bir tek ürün grubunda yüksek bir paya sahip olup ürün grubu da petrol ve petrol ürünleridir. Bu dönemde ihracata konu olan ürünler meyve, sebzeler, dokuma elyafı ve bunların atıkları izlemektedir. Diğer ihracat ürünleri ise tütün ve tütün mamulleri ile tekstil iplikler, kumaş, şekil verilmiş dokumalardır. Aynı dönemde ithalata konu olan ürünler ise petrol ve petrolden üretilen ürünler ile güç üreten makine ve araçlardır. Bu mal gruplarını demir-çelik ile metal işleme makineleri, organik kimyasal ürünler takip etmektedir.

2.2.1.4.4. IV. Beş yıllık kalkınma dönemi

1979–1983 yılları arasında uygulanmak için hazırlanmıştır.1980 yılında 24 Ocak kararları ismi altında yeni bir ekonomi politikası uygulanmaya konulmuştur. Liberal görüşün hâkim olduğu bu politika ile serbest piyasa ekonomisi hedeflenmekte, ithal ikamesine dayalı sanayileşme yerini dış rekabete açık, teşvik edici bir sanayileşme politikasına bırakmakta ve ithalatta uygulana gelen kota sistemi terk edilerek, yerine

⁷¹ — AKŞİN ve Diğerleri, a.g. e, s.341

gümrük vergileri tedricen azaltan liberal bir dış politika izlenmektedir.⁷² 1977 yılında dış ticaret verileri şiddetle bozulmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı %30'a düşmüştür. Yılsonuna gelindiğinde bütün kredi kanallarının tıkanması ile sonuçlandı ve petrol dâhil tüm ithalatımızı peşin ödeme yapma zorunluluğu doğurdu.⁷³ Bu zor şartlar göz önüne alınarak yapılan 4.beş yıllık kalkınma planı öncelikleri ise; İhracatı özendirmek, Türkiye'nin coğrafi konumundan yararlanılarak çevre ülkelerle ilişki kurulması, ihracatta gerekiyorsa devlet desteği ve özendirme önlemleri yapılması olarak belirlenmiştir. İthalatta ise döviz harcamalarında tasarruf, gelişmekte olan sanayiye belirli zamanlarda koruyan, ihracata dönük üretim ile zorunlu ihtiyacı karşılayan bir nitelikte olup planda ilk hedef dış ticaret açığını kapatmak ve bunun içinde ithalatta kısıtlamaya gitmek olarak belirlenmiştir.⁷⁴

Bu hedeflerle başlayan 4.beş yıllık kalkınma planı birinci yılın ortalarında 24 Ocakta alınan kararlarla şok tedavisi ve 12 Eylül askeri darbesi ile hedeflerde kısmi değişiklikler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin dış ticarete yansımaları; zorunlu ithalat dışında ihtiyaçları minimum düzeye indirmek⁷⁵ ve yapılan devalüasyonla ihracat mallarının dış pazardaki fiyatlarının düşürülmesiyle dış satışları ve döviz kazançlarının artırılması şeklinde⁷⁶ olmuştur.

Tablo- 7: 1978–1983 Türkiye dış ticareti(1000\$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1978	2288163	4599024	6887187
1979	2261157	5069431	7330588
1980	2910122	7909443	10819565
1981	4702934	8933365	13636299
1982	5745973	8842664	14588637
1983	5727833	9235001	14962834

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1980 yılında ülkemiz 7.909 milyar dolar ithalata karşılık 2.190 milyar dolar ihracat yapmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %38 civarındadır.1983 yılında ise değerlerde önemli artışlar yaşanmış özellikle ihracatta dünya ortalamasının üstüne bir oran geçildiği

⁷² —1923'ten Günümüze Türk ekonomisi, [http:// www.foreigntrade.gov.tr/TRKEKON.htm](http://www.foreigntrade.gov.tr/TRKEKON.htm)

⁷³ — AKŞİN ve Diğerleri, a.g. e, s 341

⁷⁴ — AVCI, a.g. e. s.55–56

⁷⁵ —AVCI, a.g. e. s.56

⁷⁶ —BAŞKAYA, a. g. e.s.191

görülmüştür. Ülkemiz 1983 yılında 5.727 milyar dolar ihracat karşılık 9.235 milyar dolar ithalat yapmıştır.1980 yılında ihracatta Almanya %20 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise İtalya ve S.S.C.B gelmiştir. İthalatta ise %16 -%10,7 Almanya ve İran ilk iki sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D gelir. 1980 yılında ithalatımız %49,78'i Ortadoğu ülkeleriyle gerçekleştirmiştir. Bunun %90,6'sı petrol alımına aittir.⁷⁷Aynı yıl İsrail'in payı ise ithalata %0,3 ihracatta ise %0,1 civarındadır.1983 yılında ise ithalatta İran %13,2 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise Almanya ve A.B.D gelmektedir. İhracatta ise İran %19 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise Almanya ve İtalya gelmiştir.

1979 -1983 yılları arasında en fazla ihracat yapılan ürünlerin başında meyve ve sebzeler gelirken daha sonra ise (%15–34 arasında değişir), %10–15 arasında değişen tekstil iplikleri, kumaş, şekil verilmiş dokumalar izlemektedir. İthalat ürünlerinin başında ise %34–47 arasında paya sahip olan petrol ve petrolden elde edilen ürünler gelmektedir. Bunu %11–19 arasında değişen oranları ile güç üreten makine ve cihazlar ve %6–8 arasında değişen oranları ile organik kimyasal ürünler takip eder.⁷⁸

2.2.1.4.5. V. Beş yıllık kalkınma dönemi

Bu plan 1985–1989 yılları arasında uygulanmak için hazırlanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin A.E.T ile olan ilişkileri Türkiye'nin katma protokollerle elde ettiği ayrıcalıklara A.E.T.'nin yapmış olduğu ikili antlaşmalara ve değişen dünya koşullarına bağlı olarak gerginlik dönemine girmiş ve Türkiye'nin aleyhine bozulmuştur. Bu dönemde tarım ve tekstil ürünlerine konulan kotalar serbest dolaşım haklarının kısıtlanmasına yönelik çabalar ihracata yönelik ortaya çıkan önemli sorunlardır. Bu nedenle ihraç ürünlerine yeni pazarlar aranmak zorunda kalınmıştır.⁷⁹

Tablo–8: 1984–1989 Türkiye dış ticareti(1000 \$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1984	7133602	10756922	17890524
1985	7958008	11343375	19301383
1986	7456724	11104770	18561494
1987	10190047	14157805	24347852
1988	11662692	14335396	25998088
1989	11624692	15792143	27416835

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

⁷⁷ — BAŞKAYA, a.g. e. s, 180

⁷⁸ — AVCI, a. g. e. s.57

⁷⁹ — AVCI, a. g. e. S.57

Bu dönemde ihracattaki artış devam etmiştir. Dönem içerisinde en fazla artış 1987 yılında gerçekleşmiş 14.157 milyar dolar ithalata karşılık 10.190 milyar dolar ihracat yapılmıştır. Bir önceki yıllara karşılaştırıldığında İthalatta % 27,5 oranında artış yaşanırken İhracatta ise %36,7 civarında artış yaşanmıştır. Aynı yıl ülkemiz ile ithalatta Almanya %14,9 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İtalya gelmiştir. İhracatta ise yine Almanya %21,4 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise İtalya ve A.B.D gelmektedir.

1981 yılından itibaren ihracattaki artış bu dönemde de devam etmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan biri içsel diğeri ise dışsaldır. İhracattaki artışın içsel nedenleri istikrar programımızın mantığına uygun olarak iç talebin kısılması, bunun içinde başta işçi kesimi olmak üzere dar gelirli toplum kesimleri aleyhine olarak gelir dağılımının bozulmasıdır. Bu sürecin sonuna daha önce iç pazara dönük üretilen mallar dış pazara yöneltilmiştir. Ne var ki iç pazar için üretilmiş, maliyet, kalite ve fiyat yönünden dünya pazarında rekabet gücü olmayan ürünleri birden bire dünya pazarına çıkarmak kolay değildir. Ancak aşırı teşvikler sayesinde ihracatta önemli bir artış sağlanabilmiştir.⁸⁰ Dışsal neden ise; esnek kur ya da oynak kur uygulamasıyla T.L.'nin dış ticareti sürekli düşürülmüştür.⁸¹ Bu iki neden ihracatımızın artmasına katkıda bulunmuştur.

Bu dönemde dış ticarete konu olan mallarda değişiklik olmamıştır. 1987 yılında ham petrol ve petrolden elde edilen ürünler başta olmak üzere güç üreten makineler ve araçlar belirli sanayi için özel makine ve cihazlar ithalatta önemlidir. Buna karşın tekstil ve konfeksiyon ürünleri, makine ve ulaşım araçları gruplarında ihracat artışı görülür.⁸²

2.2.1.4.6 VI. Beş yıllık kalkınma dönemi

1990–1994 yılları arasında uygulanmak için hazırlanmıştır. Türkiye ekonomisinde yapısal değişiklikler yaratan 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar önlemlerinden sonra, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç servisine bile yetmemesi, devletin nakit açığını iç borçlar ile finanse eder duruma düşmesi, bu açığı kapatmak için dış borca ve merkez bankası kaynaklarına yönelmesi ile döviz rezervlerinin hızla erimesi, yeni bir istikrar programının yürürlüğe konulmasını zorunlu kılmıştır. 1990 yılında Körfez krizinin çıkması ve 1991 yılında erken genel

⁸⁰ — BAŞKAYA, a. g. e. S. 263

⁸¹ — BAŞKAYA, a. g. e. s 263

⁸² — D.İ.E, *Türkiye ve Dünya dış ticareti (1950–1993)*, Ankara, 1993, s.1

seçimler yapılması para politikalarının gevşemesine neden olmuş özellikle körfez krizi ülkemizin ihracatını olumsuz yönde etkilemiştir.⁸³

Tablo-9: 1990–1994 Türkiye dış ticareti(1000\$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1990	12959288	22302126	35261414
1991	13593462	21047014	34640476
1992	14714629	22871055	37585684
1993	15345067	29428370	44773437
1994	18105872	23270019	41375891

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1990'lı yılların başında gerek ülkemizde gerekse dünya ekonomisinde meydana gelen durgunluk ve körfez krizi gibi dış faktörler gerek ülkemizde yaşanan yüksek enflasyon, kamu açıkları, iç ve dış borç stoku gibi kronikleşen sorunlar, 1994 yılında bir ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuştur. Bu kriz sonunda 5 Nisan kararları olarak bilinen ekonomik istikrarın sağlanmasını amaçlayan tedbirler paketi uygulanmaya konmuştur. Söz konusu iç ve dış faktörlerin etkisiyle, 1990–1993 döneminde ülkemiz ihracatında bir yavaşlama yaşanmıştır. Ancak 1994 krizi sonrası meydana gelen devalüasyon ve uygulanan ekonomik politikalar, uluslar arası alanda ihracatımızı artırmıştır.⁸⁴

1990 yılında 22.302 milyar dolar ithalata karşılık 12.959 milyar dolar ihracat yapılmıştır. İhracatta Almanya %23,6 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise İtalya ve A.B.D gelmektedir. İthalatta ise Almanya %15,7 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İtalya gelmektedir. İsrail'in payı ihracatta %0,3 civarındayken ithalatta ise %0,3 olarak gerçekleşmiştir. Dönem sonunu oluşturan 1994 yılında ise 23.270 milyar dolar ithalata karşılık 18.105 milyar dolar ihracat yapılmıştır. İthalatımızda Almanya %15,7 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İtalya gelmektedir. İhracatımızda ise yine Almanya %21,7 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D ve İtalya gelmektedir. İsrail'in payı ithalatta %0,5 iken ihracat ta ise %1 civarına oldukça yaklaşmıştır.1990–1994 döneminde ihracatı yapılan ürünleri başında %25–28 oranı ile giyim eşyası ve bunların aksesuarları gelmektedir. Daha sonra ise meyve ve sebzeler - ile tekstil iplikleri, kumaş, şekil verilmiş dokumalar, demir-

⁸³ —1923'ten Günümüze Türk ekonomisi, [http:// www.foreigntrade.gov.tr/TRKEKON.htm](http://www.foreigntrade.gov.tr/TRKEKON.htm)

⁸⁴ —1923–2003 yılları arası dış ticaret politikamız <http://www.DTM.gov.tr/>

çelik gelmektedir. En fazla ithalatı yapılan ürünler ve ürünler grubunda ise petrol ve petrolden ürünleri gelmektedir.1980 yılından itibaren gerileyen petrol ithalatımız toplam ithalat içindeki payı %40'lardan %17'lere düşmüştür.⁸⁵

2.2.1.4.7. VII: Beş Yıllık kalkınma dönemi

Bu plan 1995–2000 yılları arası dönemi kapsamaktadır.Temel amaçları: Türkiye'yi 21.yy taşıyacak VII. Beş yıllık plan, küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanarak, çağı yakalamayı ve ülkemizin gelişmiş dünya ülkeleri arasında seçkin yerini almasını hedeflemektir. Bu amaçla, özgür ve demokratik bir ortam sağlanmasına bireyin ön plana çıkarılmasına, sürdürülebilir hızlı bir büyümenin gerçekleştirilmesine, toplumun yaşam seviyesinin yükseltilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesini, üretken istihdam arttırılmasına, dünya refahında daha yüksek payı alabilmek için eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve toplumun tüm bireylerine yeteneklerine uygun eğitim verilmesine, kültürel gelişmenin sağlanmasına, toplumun tümünün sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine kavuşturulmasına ve sağlık hizmetlerinin kalitelerinin arttırılmasına, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine çalışılacağı şeklinde ifade edilmiştir.⁸⁶

Bu dönemde ülkemiz gerek A.B ile başlatılan Gümrük Birliği, gerek GATT ve gerekse W.T.O ile yapılan uluslar üstü antlaşma süreçlerinin uygulanmasının yanı sıra, pek çok ülke ile ikili S.T.A'nın imzalandığı bir dönemdir. Türkiye ile A.E.T arasında imzalanan Ankara Antlaşması üç aşama ön görülmüştür. Hazırlık, geçiş ve son dönem olarak belirlenen bu süreçte ilk bölüm olan hazırlık sürecinde Türkiye'nin herhangi bir yükümlülüğü olmamıştır. Geçiş döneminde katma Protokol ile geçiş dönemi 1 Ocak 1973 tarihinde başlamıştır. Nihayetinde son dönem ise ülkemiz 1995 yılında A.B ile imzalanan Gümrük Birliği ile başlamıştır⁸⁷ 1996 yılından itibaren uygulanmaya başlanan gümrük birliği Türkiye'nin A.B'ye tam üyelik sürecinde önemli bir adım olmuştur. Yine GATT bu dönemde atılan önemli adımlardan biridir.1947–1948 yıllarında Havana'da toplam 50'ye yakın ülke temsilcisi Uluslararası Ticaret Örgütü(I.T.O) kuruluş yarasını hazırlamıştır. Aynı toplantıda GATT imzalanmış yürürlüğe konmuştur. GATT'nın Uruguay turu 15/20 Eylül 1986 tarihinde başlamış ve 15 Mart 1993'de varılan uzlaşma sonucu 31.12.1994'ten geçerli olmak üzere 25.02.1995'te yürürlüğe konmuştur. Yine aynı dönemde mal ticaretine

⁸⁵ — AVCI, a. g. e.s.61

⁸⁶ — ÖNDER, İzzettin, *Ekonomi politika yazıları*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.236–237

⁸⁷ — D.T.M, Cumhuriyet döneminde dış ticaretimim “ Çalışmalar, yapı ve Rejim değişikliği”, Ankara, Ekim 1998, s.23

ilişkin çok taraflı kuralları belirleyen GATT'nin temel amacı üye devletlerin birbirleriyle açık ve serbest sistemde ticaret yapmasını hedeflemiştir.⁸⁸

1995 yılında ülkemiz 21.636 milyar dolar ihracata karşılık 35.707 milyar dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %60,6 civarındadır. İthalatta Almanya %15,5 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D, İtalya, Fransa, İngiltere ve Rusya gelmektedir. İhracatta Almanya %23,3 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D, İtalya, Rusya ve İngiltere gelmiştir. İsrail'in payı ise ithalatta %0,5 civarında bir orana denk gelirken ihracatta ise %1 civarında bir oran olmuştur.

Tablo-10: 1995-2004 Türkiye dış ticareti(1000\$)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1995	21.637.041	35.709.011	57.346.052
1996	23.224.465	43.626.642	66.851.107
1997	26.261.072	48.558.721	74.819.793
1998	26.973.952	45.921.392	72.895.344
1999	26.587.225	40.671.272	67.258.497
2000	27.774.906	54.502.821	82.277.727
2001	31.334.216	41.399.083	72.733.299
2002	35.761.981	51.270.196	87.032.177
2003	47.253.000	69.340.000	116.593.000
2004	63.075.000	97.362.000	160.437.000

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Bu dönem içinde kalkınma planları ve yıllık programlardaki toplumsal ve ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi, bölgeler arası farklılıklardan kaynaklanan ekonomik ve sosyal dezavantajların ortadan kaldırılması, yeni eğitim olanakları sağlanarak istihdamın güçlendirilmesi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine destek verilmesi, aynı üretim faaliyetlerinde bulunan firmaların yetersiz işletmelerin örgütlenmesi, çevre sorunlarını önlemek için sanayinin yeniden yapılandırılması, tarım ürünlerinin GATT taahhütlerimiz çerçevesinde desteklenmesi, ülke ürünlerinin tanıtılması ve pazarlanması amacıyla 1995 yılının başından itibaren ihracat yönelik devlet yer alım programları yürürlüğe konmuştur.⁸⁹

⁸⁸ — D.T.M, a. g. e. s.23- 24

⁸⁹ —1923'ten Günümüze Türk ekonomisi, <http://www.foreigntrade.gov.tr/TRKEKON.htm>

1997 yılında Asya ülkelerinde başlayan krizin 1998 Rusya'ya da sıçraması sonucunda talepte ve önemli ihraç pazarlarımızda yaşanan daralma ile 1999 yılı Ağustos ayında gerçekleşen ve ülkemizin sanayi merkezlerinde etkileyen deprem dış ticaretimizi olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir. 2000 yılında ülkemiz toplam 54.502 milyar dolar ithalata karşılık 27.774 milyar dolar ihracat yapmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %51 civarındadır. Bu oran 1980 yılındaki %36,8'lik karşılama oranından sonra görülen en düşük değerdir. Ülkemiz bu yılda A.B ülkeleri başta olmak üzere OECD ülkeleri ile önemli bir dış ticaret gerçekleştirmiştir. İthalatta Almanya %13,2 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise İtalya, A.B.D, İngiltere ve Rusya gelmektedir. Özellikle 97 ekonomik krizinden sonra düzelmeye sürecine giren Rusya Ülkemiz ile olan ticaretini %7,1 kadar çıkarmıştır. İhracatta ise Almanya %18,6 ile en fazla paya sahipken daha sonra ise A.B.D, İngiltere, İtalya ve Fransa gelmektedir. İsrail'in payı ise ithalatta %1,1 ihracatta ise %2,3 civarındadır.

2.2.1.4.8. VIII: Beş Yıllık kalkınma dönemi

Bu plan ise 2001–2005 yılları arası dönemi kapsamaktadır. AB'ye uyum ve Dünya Ticaret örgütü anlaşmalarında öngörülen gerek geçiş süreci esneklikleri ve gerekse yasak olmayan sübvansiyonlar kapsamında başvurulabilecek AR-GE, çevre koruma, bölgesel kalkınma amaçlı sübvansiyonların etkin bir şekilde kullanımı sağlanacaktır. Ayrıca, tanıtıma yönelik faaliyetler ile uluslararası Türk markası kullanımının teşvikine önem verilecektir. Dâhilde işleme rejimi çerçevesinde yapılan uygulamalarda, ilke kaynakların değerlendirilerek, yurtiçi stoklar devreye sokulacaktır. Özellikle GAP'ın devreye girmesi sonucunda artan üretimin, işlenmeden veya işlendikten sonra ihraç edilebilir mallara yönlendirilmesi sağlanacaktır.⁹⁰ İhracatta sürekli bir artış gerçekleştirilmesi amacıyla, rekabetin artırılmasına ve ihracatın yapısında dünya ticaretindeki eğilimlere paralel yapısal bir dönüşümün gerçekleştirilmesine önem verilecektir. İhracatta yeni bir atılım yapılabilmesi amacıyla, tüketim malı üreten ve yoğun hammadde ve emek kullanımına dayalı üretim yapan sınıflı yapıdan, bilgi ve teknoloji yoğun sınıflı yapıya geçişi sağlayacak ve ihracatta yeni teknoloji yaratarak pazar payını artıracak politikalara önem verilecektir. İhracata yönelik destek ve yardımların kapsamı ile uygulama yöntemleri bakımından sıklıkla yaşanan değişikliklerin asgariye indirilmesi ve üretici ihracatçıların planlama ve ödemeler konusunda karşılaştıkları sorunların giderilmesi

⁹⁰ <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf> s.33

sağlanacaktır. Elektronik ticaretin dünyada artan önemi göz önüne alınarak, ülke genelinde yaygınlaştırılması hızlandırılacaktır.⁹¹ Hedef olarak belirlenen İhracatta daha fazla gelişim amacı sekizinci beş yıllık kalkınma planında dış ticaretin en önemli ayağı olmuştur. Bu hedeflerle başlanan sekizinci beş yıllık planı daha ilk yılında Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizi ile karşı karşıya kalmıştır.

2001 yılında dünya ekonomisi bütün ekonomik bölgeleriyle birlikte gerek üretimde gerekse ticari eğilimlerde belirli bir yavaşlama sürecine girmiştir. Dünya ticaret hacmi 2000 yılındaki %12,6'lık artışın ardından 2001 yılında %1 oranında daralmıştır.⁹² Bu daralma ülkemiz ekonomisi üzerinde derin bir iz bırakmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında ülkemiz ekonomisine bakıldığında yaşanan istikrarsızlığın tüketici ve yatırımcı güvenini olumsuz yönde etkilediği, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasından sonra kur ve faiz oranlarında meydana gelen artışların etkisiyle tüketim harcamaları, yatırım hacmi ve üretim oranlarının önemli ölçüde düştüğü görülmüştür. Krizin etkilerinin devam ettiği bu süreçte özellikle ithalatımızda önemli bir düşüş yaşanmıştır. Alım gücünün düşmesiyle birlikte gerek yurt dışı alımlarında gerekse yurt içinde üretilen ürünlerinde önemli azalma görülmüştür. İç pazarda istediği talebi göremeyen ürünler ihracatla dışarıya yönelmiştir.

2002 yılında toplam 51.553 milyar dolar ithalata karşılık 36.059 milyar dolar ihracat yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %69,8 civarındadır. İthalatta Almanya %13,7 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise İtalya, Rusya, A.B.D, İngiltere ve Fransa gelmektedir. İhracatta ise Almanya %16,3 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B.D, İngiltere, İtalya ve Fransa gelmektedir. İsrail'in payı ihracatta 2,3 ithalatta ise %1,1 civarındadır. Ülkemiz örme giyim eşyası ve aksesuarları, motorlu kara taşıtları, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar gibi gruplar en fazla ihraç edilen ürünlerdir. Karşılığında ise Mineral yakıtlar, nükleer reaktör ve kazanlar, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar ile plastik ve plastikten ürünler en fazla ithal edilen ürünler olmuştur.

⁹¹ <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf> s.33-34

⁹² —DTM, *Cumhuriyetin 80.yılında Dış ticaretimiz*, <http://www.dtm.gov.tr>

2.3.İsrail dış ticaretinin tarihsel gelişimi

2.3.1 1948–1967 Hızlı büyüme dönemi

İsrail devleti İngiliz mandasının sona erdiği 14 Mayıs 1948 günü kurulmuştur. İsrail'in kurulmasından bir gün sonra Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak bu kararı tanımayarak İsrail'e savaş açtılar. İsrail 1948'de kuruluşundan itibaren yaklaşık elli yıl komşuları ile sıcak savaşı da içeren bir dizi siyasal problemin yaşanması nedeniyle, ekonomik olarak Ortadoğu'nun bölgesel ilişkilerinden soyutlanmış ve ticari işbirliği hedeflerini Avrupa ve Amerika kıtalarına yöneltmiştir.⁹³ İlk etapta İsrail bir Sovyet uydusu olduğu kaygısıyla tanımamayı tercih eden ülkemiz, batılı devletler özellikle A.B.D'nin İsrail'e olan açık desteği üzerine bu karardan vazgeçmiştir. İlk diplomatik temsilcimiz maslahatgüzar unvanıyla 31.12.1949 tarihinde göreve başlamıştır. İsrail-Türkiye Ticareti de 1949 yılından itibaren resmen başlamıştır.

İsrail devleti ilk 20 yılında ülkenin iktisadi performansını birbiriyle ilintili iki temel faktör belirlemiştir. Bunlardan birincisi Yahudi göçüne verdiği önem, Amerika ve diğer Yahudi cemaatleriyle sıkı bağları ve Arap komşularıyla olan düşmanca ilişkilerin yeni kurulan devletin kendine has yapısını oluşturmasıydı. İkincisi ise bağımsızlıktan önce kurulmuş iktisadi yapı ve bu yapının özellikle isdatrut (Yahudi iş gücü konfederasyonu) ile bir dizi büyük kamu kuruluşlarının meydana getirdiği iş gücü ekonomisi gibi çeşitli devletleşme öncesi kurumlar tarafından yönlendirilmeye devam etmiştir.⁹⁴

İsrail devletinin çevresinde yer alan Arap devletleri 1948 yılında, bir yandan İsrail menşeli ürünler ve hizmetler diğer yandan ise, İsrail'in askeri ve ekonomik gelişmesine katkısı olan firmalarla iş ilişkisi kurmayı yasaklayan “Arap Ligi boykotu” başlatmışlardır.⁹⁵ 1949 yılında İsrail 263 milyon dolar ithalata karşılık 43 milyon dolar ihracat yapmıştır. Dış ticaret açığı 220 milyon dolar dır. Bu oran oldukça yüksektir. Bu kadar büyük bir oranın meydana çıkmasında yeni kurulan bir devlet olmasının önemli bir etkisi vardır. Üstelik bu devlet diğer yeni kurulan devletlerden farklı bir kurulum aşaması yaşamıştır. Bunun yanı sıra başka yerlerden gelen yoğun Yahudi göçü ithalatı artıran bir

⁹³— YILMAZ, Türel, ŞAHİN, Mehmet, TAŞTEKİN, Mesut, *Ortadoğu Siyasetinde İsrail*, platin yayınları, Ankara, 2005, s.475

⁹⁴— PAMUK, Şevket, Roger Owen, *20.yy. da Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*, İstanbul, Ekim 2002, s.237

⁹⁵— Tel aviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g. e.s 17

başka neden olmuştur. 1951–1952 yıllarında hükümetin bankacılık sistemini borçlanmasını durdurmak ve özel kişi ya da kuruluşlara verilecek kredileri sınırlandırmak suretiyle kısa süreli bir para darlığı yaratılmış ve böylelikle ithalat geçici süre azaltılmıştır.⁹⁶ Bu kadar büyük orandaki dış ticaret açığına rağmen devletin yatırımlarının önemli bir kısmını kendisi gerçekleştirmeyi sürdürmüştür. Büyük orandaki dış ticaret açığının kapatılmasında Dünya Yahudileri, A.B.D hükümeti ve 1953 yılında başlayan Nazi döneminde uğradığı zararların tanzimi için Batı Almanya tarafından yapılan ödemenin önemli bir payı vardır.

1956 yılında Mısır'ın Süveyş kanalını millileştirmesi ve kanal trafiğini İsrail bandıralı ve İsrail'e giden gemilere kapatması, Tiran boğazını bloke etmesi ve 1956 yılında Suriye ve Ürdün ile askeri işbirliği yapması üzerine İsrail, İngiltere ve Fransa ile anlaşarak 8 günlük bir harekât neticesinde Gazze şeridini ve Sina yarımadasını işgal etmiş fakat uluslararası baskılar ve B.M.'nin arabuluculuğu sonucunda Mısır'ın Akabe körfezindeki blokajı kaldırması sonucunda işgal ettiği bölgelerden çekilmesi ile son bulmuştur.⁹⁷ 1960 yılında 694 milyon dolar ithalata karşılık 139 milyon dolar ihracat yapmıştır. Dış ticaret açığı 342 milyon dolar dır. İthalatta başta A.B.D olmak üzere İngiltere ve Finlandiya, en fazla alım yapılan ülkelerdir. İhracatta ise İngiltere başta olmak üzere daha sonra ise A.B.D ve Belçika gelmektedir. Türkiye'nin payı ise İhracatta %1,3 ithalatta ise %0,9 civarındadır. İsrail Makine, hububat, fuel-oil, demir-çelik eşyası, ham elmas ve kimyevi madenler satın alırken buna karşılık turuncgiller, elmas, sebzeler, tekstil ve elbise satmıştır.

2.3.2 -6 Gün Savaşı ve sonrası dönem

Bu dönem 1967 ile 1973 yılları arasını kapsamaktadır. 1967 yılında Suriye ile İsrail arasında sınırda yaşanan çatışmaların şiddetlenmesi üzerine, Mısır'ın Sina adasına askeri yığınak yapması, 1957 yılından beri Mısır–İsrail sınırındaki B.M gözlem gurubunun çekilmesini istemesi ve Tiran boğazını kapatarak Ürdün ile ittifak içine girmesiyle artan gerginlik sonucunda İsrail'in 5 Haziran 1967 yılında üç cephede birden savaşa girmiş ve altı gün içinde güneyde Sina yarımadasını ve Gazze'yi, kuzeyde Golan tepelerini ve doğuda Doğu Kudüs ve batıda Batı Şeria'yı işgal etmiştir. Savaş sonrasında bu sınırlar dâhilinde barış antlaşması imzalanmıştır.⁹⁸ 1967 yılındaki savaş sonrasında İsrail ekonomisi büyük bir yara almıştır. Bat Şeria ve Gazze'nin İsrail işgali altına girmesi neticesinde ülkede hem işsizlik artmış hem de savaşın faturası ağır olmuştur. Fakat A.B.D

⁹⁶ — PAMUK, Şevket, Roger Owen, a. g. e, s.241

⁹⁷ — Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a. g. e.s 59

⁹⁸ — Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g e, s.9

İsrail'i bu zor durumunda kurtarıcısı olmuştur.⁹⁹1970 yılında İsrail 2.657 milyar dolar ithalata karşılık 1.374milyon dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Dış ticaret açığı 1.283 milyar dolar dır. İthalatta A.B.D en fazla ürün alınan ülke olurken daha sonra ise İngiltere, Almanya ve Belçika gelmektedir. İhracatta ise A.B.D başta olmak üzere daha sonra ise İngiltere, Almanya, Hollanda, İtalya ve Belçika gelmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında İsrail'in komşularının Arap ligi boykotu nedeniyle İsrail ile ticari ilişkilere girmemesinin de büyük bir etkisi vardır. İsrail en fazla ham elmas, makine, elektrikli cihazlar, demir-çelik, taşıt gibi ürünleri alırken buna karşılık işlenmiş elmas, meyve, tekstil, sebzeler ve gübre satmıştır.

2.3.3 Yom Kippur Savaşı ve sonrası dönem

Bu dönem 1973 ile 1979 yılları arasını kapsamaktadır. Savaş, Mısır ve Suriye ordularının Yahudilerin kutsal bayramı “Yom Kippur” da İsrail'e beklenmedik bir saldırı düzenlemesi ve Sina cephesinde İsrail savunma hattını yarmaları ve Golan tepelerine nüfuz etmeleriyle başlamış ve daha sonra düzenlenen karşı saldırı neticesinde İsrail ordusu iki cephede de büyük ilerleme kaydetmiştir.¹⁰⁰ Bu dönemde İsrail dış ticaretini etkileyen bir diğer önemli gelişmede hiç kuşkusuz petrol krizi olmuştur. Yeterli oranda petrol yataklarına sahip olmayan İsrail'in petrol ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıdan ham petrol ithal etmesi ithalat üzerine büyük bir baskı oluşturmuştur.

1975 yılında toplam 8.038 milyar dolar ithalata karşılık 4.016 milyar dolar ihracat yapılmıştır. İsrail'in dış ticaret açığı 4.016 milyar dolar olmuştur. İsrail bu dönemde ham elmas, makine, elektrikli cihazlar, demir-çelik, taşıt ithal ederken karşılığında ise işlenmiş elmas, meyve, tekstil,sebzeler ürünlerini ihraç etmiştir. Dış ticarete gerek ithalatta gerekse ihracatta A.B.D önemli bir paya sahiptir. A.B.D' yi ithalatta İngiltere, Almanya, İtalya ve Belçika takip ederken ihracatta ise İngiltere, Almanya, Hollanda, İtalya ve Belçika takip etmiştir. Türkiye'nin payı ithalatta %0,1 iken ihracatta ise %0,2 civarındadır. İsrail'in batılı ülkeler ile yaptığı ticaret bütün ticaretin %62'sini oluşturur.

2.3.4 Yeniden yapılanma dönemi

Bu dönem 1980 ile 1987 yılları arasını kapsamaktadır. İsrail'in ekonomik durumunu düzeltmek için önemli ekonomik çalışmalar yaptığı bir dönemdir. Eylül 1978 'de imzalanan Camp David antlaşmasından sonra 26 Mart 1979'da Mısır-İsrail antlaşması¹⁰¹ İsrail'in Arap komşularıyla olan ilişkilerinde kısmi bir yumuşama olmasını

⁹⁹ —PAMUK, Şevket, Roger, Owen, a. g. e, s.241

¹⁰⁰ — Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a. g. e. s.9

¹⁰¹ — Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a. g. e. s.10

sağlamıştır. İsrail devleti ekonomik alanda ise; harcamaları kısıtlamak için alınacak önlemler hakkında hükümet, sermaye ve iş gücü çevreleri arasında uzlaşmaya dayanan bir önlemler paketine ihtiyaç olduğuna ilişkin yeni oluşturulan bakanlar kurulunun üyeleri, arasında bir görüş birliğine varıldı.¹⁰² 1980 yılının istikrar programının bir parçası olarak para politikasında değişiklikler yapılmış İsrail Poundu'nun yerine Şekel (NIS) yeni para getirmiştir.¹⁰³

1980 yılında 13.832 milyar dolar ithalata karşılık 10.099 milyar dolar ihracat yapılmıştır. Ülkenin dış ticaret açığı 3.733 milyar dolar olmuştur. Uygulanan ekonomik program dış ticarete kendini hissettirmiş ve dış ticaret açığında önemli bir azalma yaşanmıştır. Özellikle ihracatta meydana gelen yükselişin önemli bir etkisi söz konusudur.¹⁰⁴ 1984 yılında üç ay süreyle fiyat dondurulması uygulaması yürürlüğe konmuştur. Ücret artışına katı sınırlar getiren ikinci önlem sekiz ay sonra yapılmıştır. Sekiz aylık bu dönemde enflasyon %20'ye kadar inmiştir. 1985 yılında bu uygulanmaya son verilmiş ve yeni bir iktisadi plan yapılmıştır. Bu plana göre, devlet sübvansiyonları ve diğer kamu harcamalarında büyük oranda kısıtlama yapılmasının yanında üç aylık ücret düzenlemesi uygulamasına geçildi. A.B.D bütün bu girişimlere 1,5 milyar dolar katkıda bulunmuştur. Fakat yapılan bu çalışmalara rağmen devalüasyon, yapay kurlar, bütçe açıkları, ekonomik denge kurmaya yönelik istikrar programları yapmak İsrail problemleri olmaya devam etmiştir.¹⁰⁵ 1985 yılında 14.229 milyar dolar ithalata karşılık 13.323 milyar dolar ihracat yapılmıştır. Dış ticaret açığı 976 milyon dolar olmuştur. İthalatta A.B.D başta olmak üzere daha sonra Almanya, İngiltere ve Belçika gelmiştir. İhracatta ise yine A.B.D başta olmak üzere daha sonra ise İngiltere, Almanya, Fransa ve Belçika gelmektedir. Ülke aynı yılda ham elmas, makine, elektrikli cihazlar, demir-çelik, taşıt ve kimya ürünleri ithal ederken karşılığında ise işlenmiş elmas, elbise, tekstil, meyve, sebze, gübre ve organik kimyasallar satmıştır.

¹⁰² — PAMUK, Şevket, Roger Owen, a. g. e, s.244

¹⁰³ — HASKEBAPÇI, Aydın, *Türkiye-İsrail tarımsal işbirliği antlaşması çerçevesinde İsrail tarım teknolojisinin GAP bölgesindeki tarımsal üretime katkısının değerlendirilmesi*, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul 2001,s.35

¹⁰⁴ — PAMUK, Şevket, Roger, Owen, a. g. e, s.246

¹⁰⁵ — HASKEBAPÇI, a. g. e, s.35

2.3.5 İntifadadan günümüze durgunluk dönemi ve dünya ile entegrasyon

Bu dönem 1987 yılında başlar ve günümüze kadar gelir. İşgal altında yaşayan Filistinliler Aralık 1987 yılında intifadayı başlatmışlardır.¹⁰⁶ Karşılıklı yaşanan olaylar neticesinde Oslo barış görüşmeleri sonucu üçlü bir antlaşmaya varılmış olsa bile İsrail-Filistin sorunu günümüze kadar bir siyasal sorun olma özelliğini korumaktadır. İntifada'dan sonra İsrail mallarını protesto eden Filistinliler, ayrıca İsrail işletmelerinde çalışmayı da ret etmiş ve böylece İsrail ekonomisinde bir durgunluk dönemi başlamasında etkili olmuşlardır. Yine İsrail işgali altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler İsrail ekonomisinde önemli gediktirler. Sürekli çatışma ortamında olması nedeniyle artan askeri harcamalar İsrail'in bütçe açıklarının büyümesine neden olmuştur.

1989 S.S.C.B'nin dağılmasından sonra burada yaşayan Yahudilerin İsrail'e göçü ile ortaya çıkan entegrasyon da problemlerinden birdiğidir. Bunun yanı sıra ülkeden İsrail'e gelen Yahudilerin kalifiye eleman gücünün fazla olması İsrail'de High tech (İleri teknoloji) çalışmalarına önemli bir ivme kazandırmıştır.1990 yılında toplam 26.437 milyar dolar ithalata karşılık 22.464 milyar dolar ihracat yapılmıştır. Ülkenin dış ticaret açığı 3.973 milyar dolar olmuştur. İthalatta A.B.D ilk sırada yer alırken daha sonra ise Belçika, Almanya, İngiltere ve İsviçre gelmiştir. İhracatta ise yine A.B.D başta olmak üzere daha sonra ise İngiltere, Japonya, Almanya ve Belçika gelmektedir.

1990'lı yıllarda İsrail dünya ile ticari entegrasyonuna hız vermiş olduğu yıllardır. Ülkenin hammadde ihtiyacı nedeniyle gerek ikili antlaşmalar gerekse uluslar üstü kuruluşlara üye olarak bu durumu uygun fiyatlarla hal etmeye çalışmıştır. Bu nedenle; A.B.D, Meksika, A.B, EFTA, Türkiye, Bulgaristan, Çek cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Romanya, Polonya ve Slovenya ile ikili serbest ticaret antlaşmaları yapmıştır. İsrail'in dünyada gerek ulus üstü kuruluşlarla gerekse çeşitli ülkelerle yapmış olduğu antlaşmalarla, lobi faaliyetlerinin önemli bir etkisi söz konusudur. Özellikle A.B.D'de bulunan İsrail lobisinin yapmış olduğu etkinliklerle gerek yukarıda bahsi geçen antlaşmaların imzalanmasında gerekse dünyada Yahudiler ve İsrail devleti hakkında propaganda yapması ve gerekse Amerika'dan dış ülkelere gönderilen yardımlarda İsrail'in daha fazla yararlanabilmesi için etkin bir lobi faaliyeti yürütülmektedir. A.B.D ile oldukça iyi derecede örgütlenmiş olan Yahudi lobileri arasında AIPAC özellikle Amerika'da İsrail ile ilgili her konuda adını duyuran önemli kuruluşlardandır.

¹⁰⁶ -Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e.s.10

AIPAC'ın ekonomik konularda uzman bir ekibi sürekli olarak A.B.D ile İsrail arasındaki ticaretin ve yatırımın nasıl artırılacağı üzerine çalışmaktadır.1978'den itibaren, A.B.D ile İsrail arasında tarımsal, bilimsel ve teknolojik konularda işbirliği başlatılmıştır.1985 den 1995'e kadar tüm ticari engellerin ortadan kaldırılmasını ön gören serbest ticaret antlaşması imzalanmıştır.¹⁰⁷ Lobinin faaliyetleri alanları içinde İsrail'e askeri ve ekonomik yardım sağlamak önde gelen hedefler arasındadır. Yahudi lobisi denilen İsrail lobisinin temel amacı A.B.D'nin İsrail'in güvenliğini sağlamaya dönük politikasını devam ettirmesi ve İsrail'e bu çerçevede daha fazla ekonomik ve askeri yardım yapmasıdır. İsrail yılda ortalama 3 milyar dolar yardım alarak A.B.D'den dış yardım alan ülkeler arasında ilk sırada yer alır.¹⁰⁸

1992 yılında A.B.D'nin dış yardım toplamının 15 milyar dolar olduğunu düşündüğümüzde bu durumda İsrail'in ne kadar yararlandığı daha da netleşmektedir. İsrail 3 milyar dolar yardım almakla kalmıyor, bunun yanında Amerika'daki Yahudilerin aralarında topladıkları yılda 500 milyon doları karşılıksız olarak göndermektedirler. Bu miktar Türkiye'nin A.B.D'den büyük çabalarla aldığı 300 milyon dolarlık geri ödemeli dış yardımla karşılaştırıldığında Lobinin etkinliği daha fazla görünmektedir. Bunun yanında A.B.D Türk ticaretine kota koyarken İsrail ile 1985'ten başlayarak 1995'e kadar STA antlaşmaları imzalamıştır.¹⁰⁹ 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmuştur. Yine aynı yıl A.B ile ortaklık antlaşması imzalamıştır.1992 yılında EFTA ile imzalanan serbest ticaret alanı antlaşması ile entegrasyonda İsrail'in atmış olduğu önemli adımlardır. 1995 yılında toplam 40.472 milyar dolar ithalata karşılık 29.652 milyar dolar ihracat yapılmıştır. Bu kapsamda A.B.D'nin İsrail politikasında belirleyici etkenler olarak ulusal çıkarları, bu çıkarlarının korunmasında İsrail'in jeopolitik konumu, Yahudi lobisi ve İsrail devletine olan kamuoyu desteği önem taşımaktadır. Ülkenin dış ticaret açığı 11.090 milyar dolar olmuştur. Bir önceki döneme benzer özellikler gösteren ülke dış ticaretinde İthalatta A.B.D her zamanki gibi ilk sırada yer alırken daha sonra ise Belçika, Lüksemburg, Almanya, İngiltere, İtalya ve İsviçre gelmektedir. İhracatta ise A.B.D başta gelirken daha sonra ise İngiltere, Almanya, Japonya, Hong Kong, Belçika, Lüksemburg ve Fransa gelmektedir. Türkiye'nin ithalattaki payı %0,6 iken ihracattaki payı ise %0,5 civarındadır. Ülke en fazla ham elmas, kimyasal ürünler, makineler, meyve, sebze, taşıt alırken buna karşılık

¹⁰⁷ —ARI, Tayyar, *Amerika'da Siyasal yapı Lobiler ve dış Politika*, Alfa Yayınevi, Ocak 2000, İstanbul, s.245

¹⁰⁸ —ARI, Tayyar, a.g.e s.240

¹⁰⁹ —ARI, Tayyar, a.g.e, s.241

makineler, telekomünikasyon ürünleri, elmas, elektrikli cihazlar, manifatura ve kimyasal ürünler satmıştır.

İsrail ekonomisinin hem yerli sanayinin hammadde ihtiyaçları hem de döviz gelirleri açısından dışa bağımlı bir dış ticareti vardır. Dış ticaretin GSMH içerisindeki payının çok yüksek olması dış ticaretin ülke açısından önemini ortaya koyar. İsrail'in nüfus açısından küçük bir ülke olması ve iç piyasasının sınırlı olması doğal olarak ihracatı daha önemli kılmıştır. Bu nedenle İsrail dış ticaret ilişkilerinde hammadde ihtiyaçlarını karşılayacak ve ürettiklerini daha kolay pazarlayabileceği ülkelerle daha sıkı ticari ilişkiler geliştirmeyi kendisine temel politika olarak benimsemiştir. Ülkemiz ile olan ticaretinde ibrenin ülkemiz lehine dönmesi son dönemde İsrail'i rahatsız eden bir gelişme olmuştur. 2000 yılında ise ülke toplam 35.749 milyar dolar ithalata karşılık 31.403 milyar dolar ihracat yapmıştır. Ülkenin dış ticaret açığı 4.346 milyar dolar olmuştur. A.B ülkeleri en fazla ithalat yapılan ülkeler olurken daha sonra ise A.B.D gelmiştir. İhracatta ise A.B.D ilk sırada yer alırken daha sonra ise A.B ülkeleri gelmektedir. Türkiye'nin payı ise ithalatta %1,9 iken ihracatta ise %1,6 civarındadır.

1990'lı yıllarda hızla gelişen dünya ile daha fazla entegrasyon süreci ile birlikte iç pazar tüketim alışkanlıklarının yerini artık daha geniş bölgeleri ilgilendiren eğilimleri göz önüne alınarak yapılan dış ticaret faaliyetleri gelişmiş ülkelerin ileri teknoloji kapasitesine sahip olması bu avantajını kullanarak kısa sürede dış ticaret açığını kapatmıştır. İsrail ekonomisinin sektörel analizinde dikkat çeken özellikler, tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, hizmet sektörünün tüm ekonomik üretim başlıkları içindeki payının yüksek olması ve bu payın artmaya devam etmesidir. İsrail ekonomisinin %62'sini hizmet sektörü ile %35'lik payı ile sanayi sektörü bu payı ile önemli bir katkıda bulunur. İsrail ekonomisinin hem yerli sanayinin hammadde ihtiyacını, hem de döviz gelirleri açısından dış ticarete bağımlılık oranı oldukça yüksektir. Dış ticaretin GSMH içindeki payının çok yüksek olması dış ticaretin ülke açısından önemini ortaya koymaktadır. İsrail'in nüfus açısından küçük bir ülke olması ve iç piyasasının sınırlı olması doğal olarak ihracatı daha önemli kılmaktadır. Bu nedenle İsrail ekonomisindeki büyüme senaryolarını ve yorumlarının ihracat üzerine dayandırıldığını söylemek mümkündür.¹¹⁰ İsrail en fazla hammadde, teçhizat ve dayanıklı tüketim malları alırken karşılığında ise işlenmiş elmas, sanayi malları, makine, telekomünikasyon cihazları, elektrikli cihazlar ve tohumlar satmıştır.

¹¹⁰— YILMAZ, Türel, ŞAHİN, Mehmet, TAŞTEKİN, Mesut, a.g.e, s.500

3.BÖLÜM: TÜRKİYE İSRAİL DIŞ TİCARETİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

3.1. İsrail Devletinin tanınması ve Türkiye'nin Batı ile bütünleşme çabalarının iki ülke ilişkilerine yansımaları

İsrail ile ticari ilişkimiz ülkenin kuruluşunu ilan ettiği 14 Mayıs 1948 günü içine alan yılı takip eden yıl olan ve aynı zamanda ülkeyi resmi olarak tanıdığımız 1949 yılında başlamıştır. Ankara'nın İsrail'i tanımada, Amerika'nın desteğini sağlamak için Ortadoğu'da Washington politikalarının uygun stratejilerini izlemek istemesinin temel rol oynadığı söylenebilir.¹¹¹ 28 Haziran 1948'de Ulus gazetesinde çıkan bir yazıda "İsrail devletinin politik gerçek olduğu ve bağımsızlığının tanınması gerektiği" ifade edilmektedir. Makalenin yayınlanmasından iki gün sonra iki ülke arasında posta servislerini düzenleyen bir anlaşma imzalandı.¹¹² Resmi olarak tanımadığı bir ülke ile böyle bir anlaşmaya gidilmiş olması her ne kadar şaşırtıcı olsa da bu durumda iki neden etkili olmuştu ki bunlar; İsrail'de yaşayan Türkiye doğumlu Yahudilerin haberleşme ihtiyaçları ile manda rejimi döneminde Filistin'de yaşayan Yahudi cemaati ile gelişmiş olan ticari ilişkiler ağı idi. Öyle ki, daha 1936 gibi erken bir dönemde Siyonistler, Filistin'de düzenlediği Levent fuar'ına katılma kararı almıştı. Buna ek olarak Yahudi Ajansının 1938 yılına ilk defa Uluslararası İzmir Fuar'ına katılması ve daha sonraki tarihlerde yine Yahudi Ajansı'nın 1939 ve 1943 İzmir fuarına katılması ekonomik ilişkilerin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.¹¹³

Gelişmiş olan bu ticari ilişki ağına rağmen İsrail'in tanınmasında ülkemizin tereddütleri söz konusu idi. Bu tereddütlerin içinde İsrail'in bir Sovyet uydusu olacağı kaygısı en belirleyici role sahip olanı idi. Her ne kadar Amerika İsrail'in kurulmasından 11 dakika sonra tanımış olsa bile İngiltere'nin İsrail'i tanıma konusunda ayak diremesi Türkiye'yi "Bekle, gör" politikasını uygulamaya itmiştir. Bu tereddütleri zaman içerisinde ortadan kalkan Türkiye 28 Mart 1949'da, İsrail'i de facto tanıdığını ilan etmiştir.¹¹⁴

Resmi tanımadan sonra ticari ilişki hemen istikrarlı bir yapıya bürünmemiştir. Süreç içerisinde iki ülke arasında gelişen ilişkilere bağlı olarak yapılan antlaşmalarda ticaretin daha istikrarlı bir yapıya bürünmesini sağlamıştır. Resmi olarak tanıdığımız 1949 yılında

¹¹¹-DURSUNOĞLU, Alptekin, *Stratejik ittifak "Türkiye-İsrail İlişkilerinin öyküsü"* Anka yayınları, İstanbul, Eylül, 2000, s.32

¹¹²-KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, *Osmanlı devleti'ne karşı Arap Bağımsızlık hareketleri(1908-1918)*, Ankara, 1982, s.73

¹¹³—TOUVAL, Saadia, *Mediators In the Israeli Arap conflict*, New York, 1952, s.69

¹¹⁴—ÖZMEN, Süleyman, *Ortadoğu'da etnik, dini çatışmalar ve İsrail*, IQ kültür sanat yayıncılık, İstanbul, 2001, s.266

Ülkemiz İsrail'e 4 milyon dolar ihracat gerçekleştiren iken ülkeden ise 337 bin dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Daha yeni kurulum sürecine giren İsrail ticaret, tarım, sanayi v.b birçok kolda ihtiyaçlarını dışarıdan karşılamış böylece ihracatı ile ithalatı arasında çok büyük bir uçurum oluşmuştur. Yağlar, canlı hayvan, hububat, sebze ve tütün en fazla satılan ürünler olurken demir-elik, taş, alçı, yn, kıldan ürünler, pamuktan ürünler, kauçuk alımı en fazla olan ürünler arasındadır. Ülkemizin İsrail ile alım satımına baktığımızda ülkemizin büyük bir kar sağladığı görülmektedir. İsrail'in kuruluşunun ilk yılında olması durumun temel nedeni olmuştur. lke ihtiyaçlarını beraberinde dışarıdan büyük oranda ithalat yoluna giderken diğer taraftan ise üretimin yetersizliği nedeniyle ihracatı yeteri oranda yapamamıştır.

1950 Mayıs'ın da iktidara gelen Demokrat Parti seçim kampanyası süresince bol bol İslami motifleri işlemişti. Őimdi, İsrail için merak edilen konu Türk halkının İslami duygularını okşayarak iktidara gelmiş bulunan yeni yönetimin İsrail'e karşı tavrının ne olacağı idi.¹¹⁵ Fakat beklenen olmadı ve Batı ile ilişkilerini arttırmayı hedef olarak belirleyen devlet politikası Demokratlar tarafından da hızlandırılarak devam ettirildi. Özellikle, daha önceki yönetim zamanında yer alan NATO'ya üyelik çalışmalarına ağrılık vererek, Türkiye'nin NATO'ya yeliği için aktif politikalar izlemeye koyuldular.¹¹⁶ 11 Haziran 1948'de Amerikan senatosunun Amerikan başkanına "Amerika'nın güvenliğini ilgilendiren konularda ve karşılıklı yardıma dayanan bölgesel ve diğer ortak anlaşmalar" yapma yetkisi vermesi ABD'de o ana kadar sürdürmüş olduğu doktrinden vazgeçmiş ve Batı Avrupa lkeleri ile temasa geçmiş ve NATO kuruldu.¹¹⁷ Amerika'nın bu Şekilde bir değişikliğe gitmiş olması Türkiye için önemli bir Şans olarak algılayan o günkü yönetim bu Őansı kullanmak için önemli girişimlerde bulundu. Türkiye'nin İsrail'i tanınmasında NATO'ya girmek istemesinin de önemli bir etkisi de söz konusudur. Yeni yönetimin batı ile olan bu denli yakın ilişkileri doğal olarak İsrail ile olan ilişkilerini de olumlu yönde etkiliyordu. Çünkü gerek İsrail devleti kurulmadan önce bölgeye olan Yahudi güçleri gerekse devletin kurulması aşaması ve sonrasında meşruiyetinde hep batılı devletler etkili olmuşlardı. Böyle olunca Türkiye'nin İsrail ile olan her ilişkisi doğal olarak ülkenin batı ile olan ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir rol oynuyordu. Ülkemiz İsrail ile 1950 yılında 2 milyon dolar ihracat gerçekleştirilirken 54 bin dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. Canlı hayvan, hububat, meyveler, sebzeler ve yem en fazla satılan ürünler olurken karşı taraftan

¹¹⁵— ÖZMEN, a,g,e, s.276

¹¹⁶— ÖZMEN, a,g,e, s.277

¹¹⁷— ÖZMEN, a,g,e, s.268–269

ise elektrikli cihazlar, şibin kalaviyat, seramik, taş, toprak, müzik aletleri en fazla alınan ürünlerdir. En fazla satılan ürünler göz önüne alındığında o yıllarda ülkemizin ihracatında tarımın önemli bir yeri olduğu görülür. Buna karşılık sanayi ürünlerinde de dışa bağımlı olduğumuz görülmektedir.

4 Temmuz 1950 yılında imzalanan “ticaret ve ödeme antlaşması” iki ülke arasındaki ticaretin istikrar kazanmasında rol oynayan ticaret alanındaki ilk resmi adım olmuştur. Ülkemiz zaman içerisinde önemli ortaklıklar kuracağı İsrail ile ilk ticari antlaşmayı imzalamış ve bu antlaşma özellikle bir sonraki yıldan itibaren ithalat üzerinde olumlu katkıda bulunmuştur. 1951 yılında 2 milyon dolar ihracat gerçekleştirilirken 999 bin dolar ithalat gerçekleşmiştir. Bir önceki yıllarla karşılaştığımızda ihracatta önemli bir düşüş olduğu görülürken ithalatta tam tersi bir durumun olduğu görülmektedir. Hububat, canlı hayvan, yağlar ve bitkisel yağlar en fazla satılan ürünler olmuştur. En fazla alınan ürünler ise demir-çelik, makineler, motorlu kara taşıtları, şibin ve boyalardır. Bir yıl önce imzalanmış olunan anlaşma hemen ertesi yıl iki ülke arası ilişkilerin canlanmasını beraberinde getirmiştir. Anlaşmayla, gelişen İsrail endüstrisi için, Türkiye gibi büyük bir pazar açılıyordu. Ancak İsrail için bundan daha önemlisi, Arap devletleri tarafından Ortadoğu’da İsrail’e uygulanan ambargoya karşı Türkiye ile yaptığı ticaretin bu anlaşma ile güvence altına alınmış olmasıydı.¹¹⁸

1952 yılında 3 milyon dolar ihracata karşılık 1 milyon dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. Yine ilk 3 yılda olduğu gibi bu yılda da İsrail ile olan dış ticaretimizde önemli bir kar sağlanmıştır. Hububat, meyve, çiçek yumruları, tohum, balık ve canlı hayvanlar en fazla satılan ürünler olurken makineler, motorlu kara taşıtları, demir-çelik, taş, alçı ve boyalar en fazla alınan ürünler olmuştur. 1953 yılında toplam 16 milyon dolar ihracata karşılık 8 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Gerek ithalatımızda gerekse ihracatımızda önemli bir artış olduğu görülmektedir. Ülkemizin İsrail ile alım satımına baktığımızda ülkemizin büyük bir kar sağladığı görülmektedir. Pamuk, çiçek yumruları, tohum, hububat ve meyveler en fazla satılan ürünler olurken motorlu kara taşıtları, makineler, taş, toprak, alçı, kauçuk ve demir-çelik ise en fazla alınan ürünler olmuştur. 1954 yılında toplam 12 milyon dolar ihracata karşılık 14 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Önceki 4 yılın aksine bu yılda İsrail ile olan ticaretimizde açık vermişiz. İhracatımızın ithalatımızı karşılama oranı %82 civarındadır. Hububat, pamuk, hayvan yemi, demir-çelik

¹¹⁸ —ÖZMEN, a,g,e, s.279

ve tohum en fazla satılan ürünler olurken taş, toprak, alçı, makineler, kauçuk, demir-çelikten eşya ve boyacılıkta kullanılan malzemeler en fazla alınan ürünlerdir. Bu dönemde ülkemizin dış ticaretinde serbestleşmeye gitmesi İsrail ile de dış ticaretimize de yansımıştır.

Ortadoğu'daki Arap milliyetçiliğinden en az İsrail kadar tedirgin olan Türkiye ve İran'ın hemen benimsediği çevre stratejileri fikir babası ise Ben -Gurion du. Çevresel pakt İsrail'e düşman olan Arap dünyasının çevresinde yer alan Arap olmayan ülkelerle Amerikan yardımıyla gayri resmi ve gizli bir ittifak kurmak ve böylece Arapları ve koruyucusu Sovyetleri dengelemektir. Türkiye ve İran'dan başka Afrika cephesinden Arap olmayan Etiyopya'da bu ittifak içinde yer alıyordu.¹¹⁹ Bu plan çerçevesinde İsraililer Arap ülkesi olmayan, kuzey, güney ve doğudan Arap ülkelerini çevrelemiş oluyordu. Fakat Etiyopya'da Sosyalist bir yönetimin bulunması, İran'da da Şah'tan sonra İslam Cumhuriyetinin kurulması nedeniyle İsrail bu ülkelerle ilişki kuramadı. Geriye yalnızca Türkiye kaldı ve bu ülke ile ilişkilerini geliştirmeye ağırlık verdi.¹²⁰ Bütün bu gelişmeler iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin daha da kuvvetli bir yapıya bürünmesini bu dönemde özellikle İsrail için zorunlu kılıyordu.1955 yılında toplam 13 milyon dolar ihracata karşılık 12 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Ülkemizin İsrail ile alım satımına baktığımızda ülkemizin kar sağladığı görülmektedir. Hububat, meyveler, demir-çelik, canlı hayvanlar ve tütün en fazla satılan ürünler olurken taş, toprak, alçı, demir-çelikten eşya, motorlu kara taşıtları, makineler ve eczacılık ürünleri ise en fazla alınan ürünler olmuştur. İhracatımıza baktığımızda tarım ürünlerinin ilk sırada olduğunu görülmektedir. İthalatımızda ise sanayi ürünlerinden oldukça fazla bir alım yapılmıştır.Bu sanayileşmediğimiz açık bir ifadesidir.1955 yılına geldiğimizde ise İzmir Fuarı'na katılan tek Asyalı ülke olan İsrail di. Ülke Ortadoğu'da ki en büyük ticari pazarında endüstrisindeki gelişmeleri Türk sanayi sektörü temsilcileri başta olmak üzere diğer sektör temsilcilerine de tanıtma gayreti içindeydi.

1956 yılında toplam 7 milyon dolar ihracata karşılık 4 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki alanda da düşüş yaşanmasının temelinde İsrail-Arap savaşı vardır. Mısır devlet başkanı Nasır 26 Temmuz da Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması üzerine İngiltere ve Fransa'nın bu olaya çok tepki göstermesine neden oldu. Nasır'ın bu girişimi üzerine İngiltere ve Fransa Nasır'ın Ortadoğu'da yarattığı bu tehlikeli durumu sona erdirmeye karar verdiler ve İsrail ile birlikte Mısır'a bir komplo hazırladılar. Bu komplo

¹¹⁹ —DURSUNOĞLU, a.g.e s.36

¹²⁰ —ERDOĞDU, Hikmet, *Büyük İsrail Stratejisi*, IQ Kültür sanat yayıncılık, Ocak 2005,İstanbul, s.445

gereğince İsrail, 29 Ekim 1956 birden bire Mısır'a karşı saldırıya geçti.¹²¹ Bu olay üzerine Türkiye Tel-Aviv Büyükelçisini geri çağırdı. Fakat Büyükelçi İsrail'den ayrılmadan önce İsrail Dışişleri bakanına bu kararın Ankara'nın bir taktiği olduğunu, bunun İsrail'e karşı bir davranış olmadığı dile getirdi.¹²²

Tablo-11: 1949-1960 Türkiye-İsrail dış ticareti (\$)

YILI	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1949	4.589.219	337.877	4.927.096
1950	2.995.800	54.559	3.050.359
1951	2.188.332	999.571	3.187.903
1952	3.288.469	1.856.294	5.144.763
1953	16.036.735	8.851.128	24.887.863
1954	12.015.082	14.455.245	26.470.327
1955	13.137.962	12.172.581	25.310.543
1956	7.399.993	4.406.870	11.806.863
1957	6.118.212	9.466.799	15.585.011
1958	7.447.276	3.811.486	11.258.762
1959	8.807.057	8.466.132	17.273.189
1960	6.570.822	1.658.054	8.228.876

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Ülkemizin İsrail ile alım satımına baktığımızda ülkemizin büyük bir kar sağladığı görülmektedir. Savaşta İsrail her ne kadar başarı elde etmiş olsa bile savaşın ülke ekonomisi ve dolayısıyla dış ticareti üzerinde bırakmış olduğu olumsuz bir etki söz konusu olmuştur. Savaş iki ülke arasındaki ticaret hacminin bir önceki yıla göre %50'nin üzerindeki bir düşüşü beraberinde getirmiştir. Hayvan yemi, meyveler, pamuk, hayvansal ürünler ve hububat en fazla satılan ürünler olurken tuz-kükürt, kauçuk, demir-çelikten eşya, debagatta ve boyacılıkta kullanılan ürünler ve inorganik kimyasal maddeler ise en fazla alınan ürünler olmuştur. 1957 yılında toplam 6 milyon dolar ihracata karşılık 9 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatımızın ithalatımızı karşılama oranı %62 civarındadır. Şeker ve mamulleri, yün ve kıldan ürünler, meyveler, hayvan yemi ve

¹²¹ —ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (cilt 1-2, 1914-1995), Alkım Yayınevi, İstanbul, s.499

¹²² —YAVUZ, M.Hakan, "İkicilik (Duality) Türk-Arap ilişkileri ve Filistin sorunu (1947-1994)" Türk dış politikasının Analizi, Derleyen Faruk Sönmezoğlu, der Yayını; İstanbul, 1994 (aktaran Dursunoğlu, Alptekin a. g. e, s.34)

tohumlar en fazla satılan ürünler olurken tuz-kükürt, kauçuk, ispençiyari maddeleri, yün-kıl ürünleri, gübre ve boyacılıkta kullanılan ürünler ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

1950’li yılların ikinci yarısı bu dönemdeki Türkiye ile İsrail arasında stratejik işbirliğinin de doruk noktasına çıktığı yıllardır. Bu iki ülke İran’la birlikte Arap olmayan Ülkeler arasında, Arap milliyetçiliğini ve Sovyet etkisini durdurmaya yönelik resmi olmayan bir ittifakın parçası olmuşlardır. Bu çerçevede özellikle istihbarat birimleri arasında oluşturulan işbirliği 1958 yılında daha resmi bir yapı kazanmıştır.¹²³ 1958 yılında toplam 7 milyon dolar ihracata karşılık 3 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İthalat-ihracat dengesi ülkemiz lehine gerçekleşmiştir. Hububat, meyveler, hayvan yemi, şeker ve tütün en fazla satılan ürünler olurken kauçuk, demir-çelikten eşya, adi metallere eşya, vatka-keçe ve gübreler en fazla alınan ürünler olmuştur. 1950’li yılların sonuna doğru Türkiye, daha sonra sık sık başvuracağı, Washington Yahudi lobisini ABD yönetimi üzerindeki önemli etkisini keşfetmiş ve bu lobiden uluslararası ticari pazarlarda yer edinme ve K.K.T.C’nin tanınması konusunda Batı desteğinden faydalanma yoluna gitmiştir.¹²⁴

1958 yılında Irak’ta meydana gelen İhtilalden kaçan Iraklı Yahudilere Türkiye’nin kucak açması ve onların Türkiye üzerinden İsrail’e gitmesinin sağlanması, Dünya kamuoyunun takdirini kazanmış aynı zamanda Yahudi ulusunun sevgi ve sempatisi kazanılmıştı.¹²⁵ Bu gelişme iki ülke dış ticaret ilişkisi üzerinde hemen ertesi yıl olumlu bir etki yaratmıştır. 1959 yılında toplam 8 milyon dolar ihracata karşılık 8 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Ülkemiz İsrail ile olan ticaretinde çok azda olsa bir kar sağlanmıştır. Şeker, tohum, hayvan yemi, deri-kösele ve tütün en fazla satılan ürünler olurken motorlu kara taşıtları, ispençiyari maddeler, demir-çelikten eşya ve canlı hayvan ise en fazla alınan ürünler olmuştur. 1960 yılında toplam 6 milyon dolar ihracata karşılık 1 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Ülkemiz önemli bir kar elde etmiştir. Şeker, tohum, hayvan yemi, balıklar ve tütün en fazla satılan ürünler olurken kauçuk, motorlu kara taşıtları, demir-çelikten eşya, plastik ve mamulleri ile mineral yakıtlar ise en fazla alınan ürünlerdir. 18 Mart 1960 yılında imzalanan “Türkiye-İsrail ticaret antlaşması” ticari alanda atılmış ikinci önemli adımlardan biri olup karşılıklı ticaretin daha geliştirilmesini amaçlamıştır.

İki ülke arasında 1950’li yıllarda önemli gelişmeler meydana gelirken 1960’lı yıllardan itibaren dünyada meydana gelen gelişmeler ile Türkiye’nin özellikle Kıbrıs sorunundan dolayı yaşamış olduğu ilişkilerdeki gerginlik beraberinde yeni politik

¹²³ —Yavuz, Hakan “*Türk Arap ilişkileri ve Filistin sorunu*”, Der. F.Sönmezoğlu, *Türk dış Politikasının analizi*, Der Yayını, İstanbul, 1994, s.246

¹²⁴ —ERDOĞDU, a,g,e, s.446

¹²⁵ —ERDOĞDU, a,g,e, s.446

yaklaşımlar içerisinde bulunmasını zorunlu kılmıştır.1961 yılında toplam 6 milyon dolar ihracata karşılık 8 milyon dolar dolar ithalat yapılmıştır. İthalat önemli bir artış göstermiş ithalat-ihracat dengesi ithalat lehine ivme kazanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %68 civarındadır. Bu durum ülkemizin İsrail ile olan ticaretinde ikinci kez açık vermesine neden olmuştur. Şeker, hayvan yemi, yün –kıl ürünler, deri-köseleler ve hububat en fazla satılan ürünler olurken kauçuk, hububat, elektrikli makine-cihazlar, nükleer reaktör ve kazanlar ile dokumaya elverişli sentetik ürünler en fazla alınan ürünlerdir.

3.2. Siyasi ilişkilerde I.Gergin Dönem ve Dış ticarete etkisi

3.2.1 Kıbrıs Sorunun ilişkilere yansımaları

1962 yılında yaşanan Küba burhanı ile pazarlık konusu edilen Türkiye, ilk defa Sovyetlerin direkt tehdidi ile karşılaşmıştır.¹²⁶ Türkiye ve Sovyetler arasında imzalanan 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık(saldırmazlık) anlaşması II.dünya savaşı sonunda son bulunca Batı bloğu içinde yer alarak yeni bir politika belirleyen Türkiye bu olaydan on dokuz yıl sonra Batı'ya ve özellikle'de ABD'ye bu kadar bağımlı bir politikanın sonucunun doğru olmadığını Kıbrıs sorunu ile ilk defa net bir şekilde görmüştür. Kıbrıs konusundaki haklı tavrına rağmen özellikle ABD'de başta olmak üzere Batı'dan gerekli olan desteği alamayan Türkiye üstüne ünlü Johnson mektubundan sonra durumu daha net kavramıştır. Dönemin Başbakanı İnönü "Dünya yeniden kurulur ve bizde yeni dünyadaki yerimizi alırız."şeklindeki beyanını Türkiye'nin Ortadoğu'daki ulusal çıkarları ile ABD menfaatlerinin uyuşmadığını net bir şekilde ortaya koymuştur. Kıbrıs sorunu ile yaşanan bu problem beraberinde İsrail ile olan ilişkilerimize de yansımış ve iki ülke arasındaki ilişkilerde gergin bir dönem başlamıştır.1962 yılında toplam 5 milyon dolar ihracata karşılık 8 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatımızdaki düşüş devam etmiştir. Buna karşılık İsrail'den alımda yükseliş devam etmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %53 civarındadır. Şeker, pamuk, sebzeler, tütün ve meyveler en fazla satılan ürünler olmuşken kauçuktan mamul, dokumaya elverişli sentetik, motorlu kara taşıtları, alüminyum ve alüminyumdan eşya ile plastik mamulleri en fazla alınan ürünler olmuştur. İsrail'in ilk yirmi yılındaki gelişme politikası ithalatımıza yansımıştır ve önemli oranda açıklar verilmeye başlanmıştır.

1963 yılında toplam 6 milyon dolar ihracata karşılık 9 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İthalat-ihracat dengesi yine ülkemiz aleyhine devam etmiştir. İhracatın

¹²⁶— ERDOĞDU, a,g,e, s.447

ithalatı karşılama oranı %64 civarındadır. Hububat, pamuk, tütün, yün-kıldan ürünler ve hayvansal yemler en çok satılan ürünler olurken kauçuktan mamuller, dokumaya elverişli sentetik, plastik ve mamulleri ile örme giyim eşyaları ve aksesuarları ise en fazla alınan ürünlerdir.1964 yılında toplam 8 milyon dolar ihracata karşılık 4 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İthalat-ihracat dengesi ülkemiz lehine gelişmiştir. Şeker, hububat, pamuk, tütün ve sebzeler en fazla satılan ürünler olurken Nükleer reaktör ve kazanlar, makineler, dokumaya elverişli sentetik, dokumaya elverişli sentetik/suni devamsız lifler, demir-çelik eşya ile elektrikli makine ve cihazlar en fazla alınan ürünler olmuştur.

1965 yılında BM genel kurulunda yaşanan Kıbrıs görüşmeleri Türkiye'nin bu konudaki yalnızlığının en somut ifadesi olmuştur. Kıbrıs ile ilgili olarak BM Genel Kurulunda 18 Aralık 1965 tarihinde görüşülen 2077 sayılı kararın oylamasında Batı bloğu Türkiye'yi yalnız bırakmış ve Türk tezinin sadece İran, Pakistan, Arnavutluk İle ABD tarafından desteklendi. Bu noktadan sonra Türk dış politikasında Üçüncü Dünya ve Müslüman ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinin gerekliliği tartışılmaya başlanmıştı.¹²⁷1965 yılında toplam 8 milyon dolar ihracat karşılık 6 milyon dolar ithalat yapmıştır. İhracatta önceki yıla göre düşüş yaşanmıştır. Buna rağmen İthalat-ihracat dengesi ülkemiz lehine gelişmiştir. Şeker, pamuk, tütün, meyveler ve sebzeler en fazla satılan ürünler olurken tuz-kükürt, dokumaya elverişli sentetik/suni devamsız lifler, dokumaya elverişli sentetik, plastik ve mamulleri ile elektrikli makine ve cihazlar en fazla alınan ürünler olmuştur.1966 yılında toplam 9 milyon dolar ihracata karşılık 7 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İthalat-ihracat dengesi ülkemiz lehine gelişmiştir. Bu durum neticesinde ülkemiz İsrail ile olan ticaretinde kazanç sağlamasına neden olmuştur. Şeker, meyveler, tütün, pamuk ve sebzeler en fazla satılan ürünler olurken dokumaya elverişli sentetik/suni devamsız lifler, tuz-kükürt, plastik ve mamulleri, dokumaya elverişli sentetik ve demir-çelik eşya en fazla alınan ürünler olmuştur.

1967 yılında toplam 9 milyon dolar ihracata karşılık 11 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İthalat-ihracat dengesi yine ülkemiz aleyhine gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %76 civarındadır. Şeker, meyveler, tütün, pamuk, hububat ve balık en fazla satılan ürünler olurken dokumaya elverişli sentetik/suni devamsızlar, inorganik kimyasal maddeler, plastik ile alüminyum ve alüminyumdan eşya en fazla alınan ürünler olmuştur. 1967 Haziranın da İsrail ve Arap devletleri arasında yaşanan ve altı gün savaşı olarak ta bilinen savaşın sonucunda meydana gelen gelişmeler iki ülke arasında Kıbrıs

¹²⁷— ERDOĞDU, a,g,e, s.447

sorunu ile başlayan gergin ilişkilerin artarak devam etmesini beraberinde getirmiştir. Türkiye bu savaşta açıkça Arap devletlerinin yanında yer alarak İncirlik Hava üssünün ABD tarafından İsrail'e lojistik destek üssü olarak kullanılmasına izin vermedi.¹²⁸ Türkiye'nin böyle politika izlemesinin altında Arap –İsrail sorununa daha mesafeli ama gerekirse çıkarlarına göre yön değiştirebileceği anlamını da içermekte olduğu görülmektedir. Bu gergin tırmanış doğal olarak iki ülke dış ticaretine de yansımış bir önceki yıla göre önemli gerileme meydana gelmiştir. Özellikle İsraili firmaların tepki olarak ülkemizi tercih etmediği görülmekte olup bu durum takip eden yıllara da yansımıştır.

1968 yılında toplam 7 milyon dolar ihracata karşılık 5 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İthalat-ihracat dengesi ülkemiz lehine gelişmiştir. Bu durum neticesinde ülkemiz İsrail ile olan ticaretinde kazanç sağlamasına neden olmuştur. Tütün, pamuk, hububat, balık ve deri en fazla satılan ürünler olurken dokumaya elverişli sentetik/suni devamsız lifler, dokumaya elverişli sentetik/suni devamlı ürünler, plastik ve mamulleri, inorganik kimyasal maddeler ile alüminyum ve alüminyumdan eşya en fazla alınan ürünler olmuştur.

Tablo-12: 1961–1970 Türkiye-İsrail dış ticareti (\$)

YILI	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1961	6.682.778	8.239.258	14.922.036
1962	5.359.194	8.729.722	14.088.916
1963	6.031.196	9.459.155	15.490.351
1964	8.742.621	4.147.500	12.890.121
1965	8.180.516	6.468.963	14.649.479
1966	9.974.207	7.537.489	17.511.696
1967	9.044.294	11.916.565	20.960.859
1968	7.794.841	5.985.033	13.779.874
1969	4.532.381	1.732.318	6.264.699
1970	2.707.823	1.631.218	4.339.041

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1968'de Arap ligi Ekonomik konseyi aldığı bir kararla Türkiye'nin dış ticaretinde İsrail'in yerini Arap ülkelerinin alınmasını tavsiye etmiş, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil de ertesi gün bir basın açıklaması yaparak "Türkiye'nin Arap Ülkeleriyle

¹²⁸ —DURSUNOĞLU, a,g,e, s.36

ekonomik ilişkilerini geliştirmekten memnunluk duyacağını” söylemiştir. Bu çerçevede, Ankara İsrail ile imzaladığı ticaret anlaşmasını Nisan 1969’da iptal etmiştir.¹²⁹ Gergin siyasi ilişkiler ilk defa iki ülke arasında süre gelen diğer alanlarda ki ilişkilere de etkide bulunmuştur. Ticaret anlaşmasının iptal edilmesi düşüş eğiliminde olan dış ticaret ilişkisi üzerinde tetikleyici rol oynamış ve 1969 yılında toplam 4 milyon dolar ihracata karşılık 1 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. Gerek ihracatta gerekse ithalatta önemli bir düşüş yaşanmıştır. Arap İsrail savaşı neticesinde İsrail’de ortaya çıkan problemler ülkenin ülkemiz ile ihracatına yansımıştır. İthalat-ihracat dengesi yine ülkemiz lehine gerçekleşmiştir. Karde edilmemiş pamuk, yaprak tütün, maden cevherleri, balıklar, sert kabuklu meyveler en fazla satılan ürünler olurken polimerizasyon ve kopolimerizasyon, demir-çelikten müstehzalar, ipek böceği kozaları, dokumaya elverişli sentetik/suni lifler, alüminyum şeritler ve kondansasyon v.b yoluyla elde edilen müstehzalar en fazla alınan ürünler olmuştur.

Süren gergin ilişkiler yetmişli yılların başında iki ülke arasındaki ilişkiyi İsrail’in kuruluş aşamasındaki dış ticaret hacmine yakın bir seviyeye kadar indirmiştir. 1970 yılında toplam 2 milyon dolar ihracata karşılık 1 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İhracatın belirgin bir üstünlüğü söz konusudur. Sert kabuklu meyveler, hububat, baklagillerden değirmen artıkları, baklagiller, tıbbi kauçuk ve uzunlamasına kesilmiş ağaçlar fazla satılan ürünler olurken polimerizasyon ve kopolimerizasyon yoluyla temin edilen ürünler, demir-çelikten ince ve kalın borular, karbonlar, dokumaya elverişli sentetik/suni lifler ve kondansasyon v.b yoluyla elde edilen müstehzalar en fazla alınan ürünler olmuştur. 1971 yılında toplam 6 milyon dolar ihracata karşılık 1 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatımızda önemli bir yükseliş vardır. İsrail ile olan ticaretimizde bu yılda da kar edilmiştir. Şeker, çimento, baklagiller, sert kabuklu meyveler ve uzunlamasına kesilmiş ağaçlar fazla satılan ürünler olurken karbon, tıbbi kalsiyum, fosfat, demir-çelikten ince ve kalın borular, aldehitler ve polimerizasyon ve kopolimerizasyon yoluyla temin edilen ürünler en fazla alınan ürünler olmuştur.

1972 yılında toplam 10 milyon dolar ihracata karşılık 2 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İsrail ile olan ticaretimizde bu yılda da kar edilmiştir. Çimento, şeker, sert kabuklu meyveler, seyahat eşyası ve uzunlamasına kesilmiş ağaçlar en fazla satılan ürünler olurken tıbbi kalsiyum ve alüminyum, fosfat, karbon, kondansasyon v.b yoluyla elde edilen

¹²⁹— ERDOĞDU, a,g,e, s.448

müstehzalar, heteorosıklık bileşikler ve alüminyumdan sac ve levha en fazla alınan ürünler olmuştur.

3.2.2. Petrol Krizi ve Yansıması

1970’li yılların ilk yarısında iki Ülke arasındaki ilişkileri üç önemli olay etkilemiş olup bunlar;1973 Arap-İsrail savaşı, Petrol krizi ve Kıbrıs barış harekâtıdır.1967 yılında yapılan savaşlar neticesinde kaybedilen topraklarını diplomatik yollarla alamayan Mısır ve Suriye, 1967 yılında uğradıkları yenilginin dünya kamuoyundaki olumsuz etkilerini silmek ve işgal altındaki topraklarını kurtarmak amacıyla ¹³⁰ İsrail’e geniş çaplı bir saldırı düzenlediler. Yaşanan savaş neticesinde İsrail topraklarını daha da genişleterek çıkmıştır. Öte yandan Yom kippur savaşı, İsrail’i askeri, politik ve ekonomik alanlarda ABD’ye daha bağımlı hale getirmiştir.¹³¹1973 savaşı döneminde Amerika’nın üsleri kullanmasına izin vermeyen Türkiye Sovyetlerin Türk hava sahasını Araplar lehine kullanmasına izin verdi.¹³² Savaş dönemindeki bu yaklaşım savaş sonrasında da yansımış olup İsrail’in işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiştir. Savaş sebebi ile üretim sorunu yaşayan ülke dışarıdan yüksek oranda ürün almasını beraberinde getirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak ta iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde ülkemiz önemli oranda kazanç elde etmiştir. 1973 yılında toplam 12 milyon dolar ihracata karşılık 2 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İthalat-ihracat dengesi yine ülkemiz lehine gerçekleşmiştir. İsrail ile olan ticaretimizde bu yılda da kar edilmiştir. Çimento, deri köseleden giyim eşyaları, sert kabuklu meyveler, uçucu yağın çözeltileri, koyun cinsi hayvanlardan yapılan deri ve köseleler en fazla satılan ürünler olurken karbon, kondansasyon v.b yoluyla elde edilen müstehzalar, asitlik alkol, dokumaya elverişli sentetik/suni maddeler ile lif haline getiren makineler ve polimerizasyon ve kopolimerizasyon yoluyla temin edilen ürünler en fazla alınan ürünler olmuştur.

1973 sonu ve 1974 yılı başında petrol fiyatlarının, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü(OPEC) tarafından dört kat arttırılması refah yıllarını sona erdirdi.1974–75’te Batı dünyası yoğun bunalıma girdi. Petrol fiyatlarının artışı ihracatçı ülkelerdeki satın alma gücünün önemli bölümünü yok etmiş, diğer mallara talebi hızla azaltmıştı.¹³³ Bunun yanı sıra özellikle petrol’de dışarıya bağımlı olan ülkeleri kısa sürede ekonomik krizin eşiğine

¹³⁰ — *Arap-İsrail harbi*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s.46

¹³¹ — YILMAZ, Türel, ŞAHİN, Mehmet, TAŞTEKİN, Mesut, a.g.e s.77

¹³² — YAVUZ, “ikicilik(Duality) a.g.e s.249

¹³³ — KAZGAN, Gülten, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, Altın kitaplar Yayınevi,1988,(Aktaran GÜR SOY, Melih, *Dünyadaki büyük ekonomik krizler ve Türkiye ekonomisine Etkileri*, s.239)

sürüklenmesine neden oldu. Bu durumda Uluslar arası banka sistemi bu gidişe hemen bir önlem getirdi. Gelişmekte olan ülkelere yüklü miktarda kredi verildi. Gelen bu sıcak para ülkeler tarafından iyi kullanılmadığı için kısa sürede önemli oranda borç yükü altına girmelerine neden oldu. Petrol üretici ülkelerin petrolü bir siyasi güç olarak kullanma girişimi yine az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin zarar görmesiyle sonuçlandı. Bu durumdan önemli oranda payını alan ülkelere birde Türkiye oldu. Türkiye’de gelişen diğer ülkelerle beraber 1975–77 yılları arasında Uluslararası bankaların sunduğu fonları bol bol kullanmış, bu rahatlıkla ihracatını arttırmak için çaba harcamamıştı.1977 yılında borç ödeyemez hale gelmişti.¹³⁴ Türkiye bu durumdan daha az zararla kurtulabilmek amacıyla 1970’li yıllarda Arap ülkeleriyle ilişkilerine daha bir özen göstermeye başlamıştı. Fakat bütün bu çabalar sonuçsuz kalmış üstüne üstelik Kıbrıs sorunun artan boyuttaki kötü gidişi ve Türkiye’nin Kıbrıs Barış hareketine girişmesi ikinci bir yük olan Amerikan ambargosunu beraberinde getirmiştir.

1950’li yıllardan itibaren ülkemizin diğer ülkelerle gerçekleştirmiş olduğu siyasi ilişkilerde Kıbrıs politikası can alıcı bir role sahip olmuştur. Bu nedenledir ki Kıbrıs’ta yaşanan gelişmelere Türkiye kayıtsız kalamamış ve Kıbrıs Barış Hareketiyle Uluslar arası antlaşmaların kendisine tanıdığı yetkiler çerçevesinde yetkisini kullanma yoluna gitmiştir. Bu haklılığına rağmen başta ABD olmak üzere sert bir tepkiye maruz kalmıştır. ABD Türkiye’ye ambargo uygularken İsrail ise bu defa Türkiye ile ilişkilerini düzeltme yönünde bir şans olarak görmüştür. Kıbrıs barış harekâtı sonrası gelen Amerikan ambargosuna rağmen ülke Türkiye’ye yardım etmiştir.¹³⁵ Nihayetinde bu iyi niyetli girişim dış ticarete hemen yansımıştır ve ülkemiz önemli oranda İsrail’den mal ithal etmiştir.1974 yılında toplam 5 milyon dolar ihracata karşılık 8 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İthalat-ihracat dengesi ithalat lehine gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %67,5 civarındadır. Seyahat eşyası, maltlar, sert kabuklu meyveler, meyve konserveleri ve incir en fazla satılan ürünler olurken polimerizasyon ve kopolimerizasyon yoluyla temin edilen ürünler, asitlik alkol, yün-kıl döküntüsü, kondansasyon v.b yoluyla elde edilen müstehzalar ile dezenfekte edici ve zararlı maddeleri yok edici ürünler ise en fazla alınan ürünlerdir.

1964–1974 yılları arasında geçen 10 yıllık süreyi incelediğimizde çoğunlukla ihracatımızın ithalatımızdan fazla olduğu görülmektedir. Ülkemizin sattığı ürünlere baktığımızda genelde ham haldeki tarım ürünleri yada buna bağlı sanayi kollarında üretilen

¹³⁴ —GÜRİSOY, Melih, a.g.e, s.240

¹³⁵ —INBAR, Efraim, *Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı* Asam yayınları Ortadoğu araştırma dizisi Ankara, 2001, s.8

ürünlerin fazla olduğunu görürüz. Buna karşın ithalatta ise daha çok o dönemde biraz daha teknoloji gerektiren ürünler alınmıştır. Özellikle plastik grubuna dayanan ürünler ve kimyasallar grubundan oldukça fazla alım yapılmıştır. Bu dönemde ülkemiz sanayi alanında bazı gelişmeleri kalkınma planları çerçevesinde hayata geçirmiş olsa bile daha çok iç piyasadaki talebi göz önüne almıştır. İhracatımızda daha çok karakteristik ihraç ürünleri ön plana çıkmıştır.

1975 yılında toplam 3 milyon dolar ihracata karşılık 14 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İthalat-ihracat dengesi ithalat lehine gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %25 civarındadır. Bu oran oldukça düşüktür. Baklagiller, maltlar, meyve konserveleri, sert kabuklu meyveler ile ağaçtan sandık, kafes gibi ürünler en fazla satılan ürünler olurken kauçuktan lastikler, fosforik devamlı liflerden mensucat, tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, polimerizasyon ve kopolimerizasyon yoluyla temin edilen ürünler ise en fazla alınan ürünlerdir.

Tablo-13: 1971-1980 Türkiye-İsrail dış ticareti (\$)

YILI	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1971	6.455.198	1.764.690	8.219.888
1972	10.927.196	2.829.300	13.756.496
1973	12.329.230	2.977.003	15.306.233
1974	5.448.209	8.045.623	13.493.832
1975	3.643.399	14.672.786	18.316.185
1976	5.129.661	11.350.567	16.480.228
1977	6.444.093	22.800.263	29.244.356
1978	6.609.685	62.187.444	68.797.129
1979	6.455.301	45.227.887	51.683.188
1980	7.546.155	31.909.606	39.455.761

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Arapların gittikçe artan prestiji ve zenginliği, Kıbrıs konusunda ikinci defa girişilen askeri harekettten dolayı BM'den gelen baskı, Araplar içinde geniş bir Ortodoks kilise ağına sahip Yunanistan'ın etkin tutumu ve dünyadaki Sovyet etkinliği, Türkiye'yi 1975 yılında BM genel kurulunun aldığı Siyonizm'i Irkçılık olarak gören kararı desteklemeye götürmüştür. Bu gelişmelerle birlikte Türkiye, Ocak 1975'de Filistin Kurtuluş Örgütünü (FKÖ), Filistin'i temsil eden örgüt olarak kabul etmiş ve 1976'da İslam Konferansı Örgütüne üye olmuş ve Ortadoğu ilişkilerinde ibresini Araplar yönüne

kaydırmıştır.¹³⁶Bütün bu siyasi manevralara rağmen özellikle ithalatımızda İsrail artışını sürdürmüştür. Bu durumda İsrail şirketlerinin ülke pazarımızda yakaladıkları cazip koşulların önemli bir yeri söz konusudur. İsrail'in çevresindeki ülkelerle ticari ilişkilere girememesi ve diğer pazarların uzak olmasına bağlı olarak artan maliyetler nedeniyle ülkemiz pazarına yönelmiştir. Siyasi ilişkilerdeki gerginliğe rağmen ticari ilişkilerde artış yaşanmıştır. Bu dönemdeki Siyasi manevralar 1960'lı yılların sonunda gerçekleştirilen ticaret antlaşmasının iptali gibi ticari ilişkileri etkileyecek uygulamalardan uzak olması sonucu ilişkiler artarak devam etmiştir.1976 yılında toplam 5 milyon dolar ihracata karşılık 11 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %46 civarındadır. Baklagiller, sert kabuklu meyveler, karbonat ve perkarbonat, meyve konserveleri ve incir en fazla satılan ürünler olurken tıbbi kalsiyum ve alüminyumdan fosfat, fosforik, anhidrit ve asit, kondansasyon v.b yoluyla elde edilen müstehzalar, bitkisel yağlar ve dokumaya elverişli sentetik/suni devamlı liflerden mensucat ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

1970'li yıllar Türkiye'nin iç siyasal sorunlarının artış gösterdiği yıllar olmuştur. Yaşanan bu siyasal olaylar ülkede yatırım alanını zayıflatmış ve zaten büyük açıklar veren dış ticaretinin daha da önemli oranda açıklar vermesine sebep olmuştur. 1977 yılında toplam 6 milyon dolar ihracata karşılık 22 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. Gerek ihracatta gerekse ithalatta bir önceki yıla göre önemli bir yükseliş yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %28,5 civarındadır. Baklagiller, karbonat ve perkarbonat, sert kabuklu meyveler, incir ve kurutulmuş meyveler en fazla satılan ürünler olurken petrol yağı, kauçuktan lastikler, fosforik, anhidrit ve asit kondansasyon v.b yoluyla elde edilen müstehzalar ve asitlik alkoller en fazla alınan ürünler olmuştur.

1970'lerde ki enerji krizi ve birçok Arap ülkesinde daha sonra yaşanan ekonomik patlama sırasında Ankara, Arap ülkeleriyle ilişkilerini arttırmıştır. Burada amaç: petrolü uygun mali değerlerde tutmak, petrodolarların Türkiye'de yatırım yapması için ilgisini çekmek ve petrol üreten ülkelere ihracatı arttırmak olmuştur. Yine de Türkiye İsrail ile olan diplomatik bağlarını kesmek konusundaki Arap baskılarına karşı direnmiştir.¹³⁷ 1978 yılında toplam 6 milyon dolar ihracata karşılık 62 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %10,5 civarındadır. Baklagiller, camdan şişe, incir, sert kabuklu meyveler ve pamuk ipliği en fazla satılan ürünler olurken petrol yağı, tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, asitlik alkoller, canlı sığır ve kondansasyon v.b yoluyla elde edilen müstehzalar en fazla alınan ürünler olmuştur.

¹³⁶ —ERDOĞDU, a,g,e, s.449

¹³⁷ —INBAR, a,g,e, s.11

26 Mart 1979'da İmzalanan İsrail-Mısır barışı, 25 Nisan 1979'da yürürlüğe girdi ve aynı zamanda, iki ülkenin münasebetlerine yeni bir hava getirdi.¹³⁸Anlaşmaya göre; İsrail Sina'dan tamamen çekilecek ve topraklar üzerinde Mısır'ın egemenliğini tanıyacaktı.¹³⁹Kurulduğu günden beri Arap devletleri ile problemlili bir süreç yaşayan İsrail'in Arap devletleri içinde en fazla nüfuza sahip olan Mısır'la böyle bir diyaloga girmiş olması İsrail için önemli bir gelişme olmuştur. 1979 yılında toplam 6 milyon dolar ithalata karşılık 45 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Gerek ihracatta gerekse ithalatta önemli bir düşüş yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %15 civarındadır. Baklagiller, incir, kurutulmuş meyveler, meyve konserveleri ve sert kabuklu meyveler en fazla satılan ürünler olurken petrol yağı, tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, asitlik alkoller, hidrokarbürler ve canlı sığır en fazla alınan ürünler olmuştur.

3.2.3 İki Ülke ilişkilerinde “Donma Noktası”

İsrail Parlamentosu 30 Temmuz 1980'de kabul ettiği yasayla Kudüs'ü daimi başkent ilan etmesi ilişkilerin yeniden gerginleşmesine sebebiyet verdi. Türk hükümeti, İsrail'i kınayarak söz konusu yasayı iptal etmesini istemişti. Fakat herhangi bir sonuç alamayınca, İsrail'in bu tavrını protesto etmek için İsrail ile diplomatik ilişkiler, 28 Ağustos 1980 günü İkinci Katip seviyesine indirilmiş ve doğu Kudüs'teki Başkonsoloslüğümüz kapatılmıştır.¹⁴⁰ Yaşanan bu siyasi gelişme iki ülke arasında o tarihe kadar olan Siyasi ilişkilerdeki en düşük seviyeye indirgenmeyi beraberinde getirmiştir. Bu durumu ilişkilerde donma dönemi olarak ifade edilse çok abartılı olmuş olmaz. Bir yıl önce İran'da gerçekleşmiş olunan ihtilal göz önüne alındığında İsrail'in bölgede Arap olmayan Ülkelerle sağlıklı ilişki kurabileceği tek ülke olarak Türkiye'nin kalmış olması fakat iki Ülke arasındaki bu olumsuz seyir ise İsrail ve ABD'yi hiç memnun etmeyen gelişmelerdir. Türkiye'de iç siyasal olayların oldukça tırmanmış olması ve sonrasında gelen askeri darbe ülkedeki üretim üzerinde daha fazla olumsuz etkide bulunmuş bu durumda dış ticaret üzerinde etkili olmuştur. Bahsedilen bu iki durum iki Ülke arası ticari ilişkiler üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.1980 yılında toplam 7 milyon dolar ihracata karşılık 31 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatta bir artış gözlemlenirken ithalattaki düşüş devam etmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %40 civarındadır. Baklagiller, incir, sert kabuklu meyveler, kurutulmuş meyveler ve meyve konserveleri en fazla satılan ürünler olurken

¹³⁸ —ARMAOĞLU, a,g,e, s.859

¹³⁹ —DAYAN, Moşhe, *Breakthrough: A Personal Account of the Egypt-Israeli Peace Negotiations*, KNOPF: New York, 1981, s.180 (Aktaran; YILMAZ, Mehmet, Mafdal , *Radikal sağın İsrail dış politikasına etkisi*, Zaman Kitap Şubat 2003, İstanbul, s.129)

¹⁴⁰ —ERDOĞDU, a,g,e, s.451

petrol yağı, asitlik alkoller, karbonat ve perkarbonat, delikli kartla çalışan istatistik makineleri ve ateşe mukavim çeşitli eşya ise en fazla alınan ürünler olmuştur. 1981 yılında ise toplam 8 milyon dolar ihracata karşılık 14 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İthalattaki düşüş devam etmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %57,5 civarındadır. Baklagiller, incir, maltlar, sert kabuklu meyveler ve yağlı tohum en fazla satılan ürünler olurken tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, petrol yağı, fosforik, anhidrit, polimerizasyon ve kopolimerizasyon yoluyla temin edilen ürünler ve hidrokarbürler en fazla alınan ürünler olmuştur.

3.3 Yahudi lobisi devrede

1980'li yıllarda Türkiye'nin özellikle petrol sıkıntısı dolayısıyla S.Arabistan başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerine yanaşması ve olumlu ilişkiler geliştirmesi İsrail ve A.B.D'de rahatsızlığa yol açmıştır. Nitekim A.B.D'nin tepkisi gecikmemiş ve 21 Ocak 1981'de 69 senato üyesi Türkiye'nin Washington büyükelçiliği aracılığı ile Kenan Evren'e iletilmesi için bir uyarı mektubu yazmıştır. Mektupta Türkiye-İsrail ilişkilerinin son derece hassas olduğu belirtilmekte ve bu ilişkilerin zedelenmesi halinde A.B.D'nin bölgedeki büyük dostları Mısır ve İsrail'in zarar görebileceği, bu durumda aşırı ülkelere yarayacağı ve Camp David ruhuna aykırı olduğu hatırlatılmaktaydı.¹⁴¹ Uyarı mektubundan da anlaşılacağı gibi Türk-İsrail ilişkilerinin A.B.D'nin Ortadoğu'daki çıkarları açısından önemli bir yeri olduğu bu dengenin dışında hareket edildiğinde A.B.D'nin uyarısının hemen geldiğini görmekteyiz. ABD'nin İsrail ile ilgili konularda bu kadar hassas olmasında ABD iç siyasetinde rol oynayan lobilerin önemli bir etkisi vardır.

A.B.D'de oldukça iyi derecede örgütlenmiş olan Yahudi lobileri arasında AIPAC(Amerikan-İsrail halkla ilişkiler Komitesi) özellikle Amerika'da İsrail ile ilgili her konuda adını duyuran önemli kuruluşlardandır ABD'deki Yahudi lobileri adeta İsrail hükümetinin resmi olmayan bir uzantısı gibi hareket etmektedirler. Bu yapılanma, tabii ki AIPAC tarafından gerçekleştirilmektedir. İsrail, Irak'taki nükleer bir reaktörün bombalanmasından sonra nasıl bir açıklama yapacağını düşünüp dururken, AIPAC saldırıyı destekleyen resmi bir bülten yayınlamış ve bu açıklama İsrail elçiliği tarafından aynı saatte tekrar kullanılmıştı.¹⁴² AIPAC kendi görevinin yasal sorunlarla sınırlı olduğunu iddia eder ama, artık Amerikan üniversitelerinden din kuruluşlarına, basından Kongre'ye kadar İsrail aleyhine gelişen ne varsa bu gelişmeyi durdurmak için ve olumlu yönde

¹⁴¹ —ARI, Tayyar, "Geçmişten günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının analizi ve ilişkileri belirleyen dinamikler, der. BAL, İdris, 21.yüzyılda Türk dış politikası, Nobel yayın dağıtım, Ankara, ocak 2004, s.688

¹⁴² — FİNDLEY, Paul, *ABD'de İsrail lobisi*, pınar yayınları, İstanbul, Ekim1994, s.53

değiştirmek için kendini yetkili kılmıştır.¹⁴³ ABD’de yaşanan bu örneklere bakıldığında Türkiye’ye gelen bu uyarı mektubunda da aynı lobinin etkisinin olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu mektup üzerine Kenan Evren, Türkiye’deki Yahudi cemaati dini lideriyle görüşmüş ardından da BM genel Kurulunda İsrail ordusunun Golan tepelerini ilhak etmesini kınayan kararına çekimser oy vermiştir.¹⁴⁴ Böyle bir girişim Türkiye’nin 1960’lı ve 1970’li yıllar boyunca İsrail-Arap sorununda takınmış olduğu tavrın zıddı bir durum olmuş ve daha sonra gelişecek olan Türk-İsrail ilişkilerinin gelişim yönünü üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Bütün bu gelişmeleri ticarete doğal olarak yansımış ve 1982 yılında toplam 7 milyon dolar ihracata karşılık 26 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %29,5 civarındadır. Baklagiller, incir, sert kabuklu meyveler meyve konserveleri, kurutulmuş meyveler ve yağlı tohum en fazla satılan ürünler olurken fosforik, anhidrit, petrol yağı, tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, demir-çelikten sac ve polimerizasyon ve kopolimerizasyon yoluyla temin edilen ürünler en fazla alınan ürünler olmuştur.

1982 yılında Başbakan yardımcısı iken İslam Konferansı Merkez Bankası toplantısında İsrail’den “zorla girdiği medeniyetin beşiği İslam coğrafyasına kan ve barut sokağ Ülke” diye bahseden Özal; Başbakanlığı sırasında ABD’de Başkanından ekonomik ve askeri yardım sözü alınca¹⁴⁵ İsrail önemini anlamış ve İsrail ile ilişkilerini kesmesini isteyen Arap ülkelerine “Çıkarlarımızı düşünmek zorundayız. Amerika’daki İsrail Lobisinin de rolünü biliyoruz”¹⁴⁶ demiştir. Özal’ın bu ziyareti esnasında görüştüğü Yahudi Lobisi yeni dönemde iki Ülke ilişkilerinin nerelere varacağını ve hangi işbirliklerine gidileceğinin “temel atma töreni” gibi idi. Dünyadaki Yahudi toplumu üzerinde son derece güçlü bir etkiye sahip olan lobi lideri Bialkin İsrail’in Ortadoğu sorununa yaklaşımı ve Türk- İsrail ilişkilerinin canlandırılması isteğini diledikten sonra görüşmenin ilerleyen bölümlerinde Türkiye’yi sıkıntıya sokan Ermeni soykırım iddialarının Amerikan Kongresinden geçmemesi için Yahudi lobisinin “enerjik” bir şekilde çalışması konusu konuşulan konulardandı¹⁴⁷

Siyasi alandaki bu çekingen flörtler iki Ülke arasındaki dış ticaret artışlarını da beraberinde getirmiştir. 1983 yılında toplam 10 milyon dolar ihracata karşılık 31 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %33 civarındadır. Baklagiller,

¹⁴³ —FINDLEY, a.g.e, s.54

¹⁴⁴ —DENKER, M. Sami, *Uluslar arası terör, Türkiye ve PKK*, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1997, S.98

¹⁴⁵ —DURSUNOĞLU, a.g.e, s.46

¹⁴⁶ —EREN, Nuri, *Turkey Today and Tomorrow: An Experiment in Westernization*, New York 1983, s.238(Aktaran; ÖZMEN, a.g.e s.308)

¹⁴⁷ ENGİN, Sedat, Cumhuriyet, 23 Ekim 1985

incir, kurutulmuş meyveler, meyve konserveleri, yağlı tohum ve anason-kimyon-ardıç taneleri en fazla satılan ürünler olurken fosforik, anhidrit, tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, petrol yağı, potaslı kimyevi gübreler ve hidrokarbürler en fazla alınan ürünler olmuştur. 1984 yılında toplam 8 milyon dolar ihracat karşılık 32 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Gerek ihracatta gerekse ithalatta bir düşüş yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %27 civarındadır. Baklagiller, sert kabuklu meyveler, kadre edilmemiş pamuk, incir, kurutulmuş meyveler ve meyve konserveleri en fazla satılan ürünler olurken fosforik, anhidrit, tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, potaslı kimyevi gübreler ve hidrokarbürler en fazla alınan ürünler olmuştur.

1974–1984 yılları arasındaki 10 yıllık süreye baktığımızda ise ülkemizin İsrail ile olan dış ticaretinde oldukça fazla açık verdiği görülür. İhracatın ithalatı karşılama oranı %30 civarındadır. İhracat-ithalat arasındaki tehlike sınırı %60 civarındayken ülkemizin bu kadar açık vermesi ülkemiz ekonomisine ağır bir yük getirmiştir. Bir önceki dönemle karşılaştığımızda ülkemizin tarım ve tarıma dayalı sanayideki ürünlerde oldukça fazla satım yaptığı görülmektedir. Karşılığında ise İsrail’den İsrail’in önemli yeraltı kaynaklarından olan fosfat alınmış olup, daha sonra ise kimya sanayi ve plastik sanayi öne çıkan gruplar olmuştur. Ülkemiz ise İsrail’e meyve ve meyveden yapılmış çeşitli ürünler başta olmak üzere sebzelerde de önemli satım yapmıştır. Ülkemizin bu denli açık vermesi sadece İsrail ile olan ticaretimize özgü değildir. Genel ticarete de baktığımızda yine aynı durum söz konusudur. 1985 yılında toplam 12 milyon dolar ihracat karşılık 33 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %37,5 civarındadır. Baklagiller, incir, kurutulmuş meyveler, sert kabuklu meyveler, meyve konserveleri ve kadre edilmemiş pamuk en fazla satılan ürünler olurken tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, fosforik, anhidrit, hidrokarbürler, potaslı kimyevi gübreler ve amit fonksiyonlu bileşikler en fazla alınan ürünler olmuştur.

1986 yılında toplam 22 milyon dolar ihracat karşılık 33 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatta önemli bir artış yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %66,5 civarındadır. Baklagiller, sert kabuklu meyveler, kurutulmuş meyveler, incir ve yontulmaya elverişli taşlar en fazla satılan ürünler olurken tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, hidrokarbürler, fosforik, anhidrit, potaslı kimyevi gübreler ve heterosiklik bileşikler ise en fazla alınan ürünler olmuştur. 1987 yılında toplam 21 milyon dolar ihracat karşılık 39 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İhracatta bir önceki yıla göre önemli bir düşüş yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %57,5 civarındadır. Sert kabuklu meyveler, kurutulmuş meyveler, incir, baklagiller ve itriyatçılıkta kullanılan nebati tohumlar en fazla

satılan ürünler olurken fosforik, anhidrit, tıbbi kalsiyum alüminyum fosfat, hidrokarbürler, kadre edilmemiş pamuk ve potaslı kimyevi gübreler ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

9 Aralık 1987’de sivil Filistinlilerle İsrail askerleri arasındaki çatışmanın ardından Filistinlilerin intifadaya başlamasını beraberinde getirmiştir. Bu direniş hareketinden bir yıl sonra yani 1988 yılında Filistin’in yurtdışında bulunan parlamentosu tarafından Filistin Devletinin kuruluşu ilan edilmiş ve Türkiye bu devleti diğer 40 devletle birlikte hemen tanımıştır. İsrail, Türkiye’nin bu yeni devleti hemen tanınmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, Türkiye ise Ortadoğu’daki diğer devletlerin belirli sınırlar ve barış içinde yaşama hakkını kabul ettiğini belirterek Filistin’i tanıma gerekliliğini ortaya koymuştur.¹⁴⁸ Ortaya çıkan bu yeni oluşum iki ülke arasındaki ticari ilişkiler üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olmamış ve ticaret hacmi büyümeye devam etmiştir.

Tablo-14: 1981–1990 Türkiye-İsrail dış ticareti (\$)

YILI	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1981	8.897.866	14.861.511	23.759.377
1982	7.690.962	26.169.666	33.860.628
1983	10.501.646	31.737.432	42.239.078
1984	8.516.621	32.445.453	40.962.074
1985	12.443.986	33.373.500	45.817.486
1986	22.255.665	33.761.342	56.017.007
1987	21.683.505	39.684.307	61.367.812
1988	40.816.874	49.994.380	90.811.254
1989	30.798.821	60.568.854	91.367.675
1990	46.504.177	62.515.653	109.019.830

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1988 yılında toplam 40 milyon dolar ihracata karşılık 49 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Gerek ithalatta gerekse ihracatta önemli bir artış yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %57,5 civarındadır. Arpa, buğday, baklagiller, tohum, kurutulmuş meyveler ve sert kabuklu meyveler en fazla satılan ürünler olurken hidrokarbonlar, anhidrit, tıbbi kalsiyum, alüminyum fosfat, potaslı kimyevi gübreler ve petrolden üretilen yağlar ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

1989 yılında barış sürecinde bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak Şamir Planı olarak bilinen bir İsrail önerisi gündeme gelmiştir. Türkiye bu planı işgal edilmiş

¹⁴⁸ — ERDOĞDU, a.g.e, s.452

topraklarda seçimi öngördüğü için memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye Filistinlilerle yakınlaşma sonucu zarar gören İsrail ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Türkiye ayrıca 1989 sonbaharında Mısır lideri Mübarek'in ortaya attığı barış girişimini desteklemiştir.¹⁴⁹ Türkiye'nin Filistin lehine bozduğu dengeyi tekrar sağlaması gerekiyordu. İran'ın başını çektiği bir grup Arap ülkesinin her yıl İsrail'in BM'de temsil edilmesinin yasaklanmasına ilişkin önerisine “çekimser” oy veren Türkiye 1989 yılında ilk kez “hayır” oyu verdi.

Başbakan Özal'ın bir atımlık barut olarak niteleyip fazla önemsemediği Ermenilerin 24 Nisan'ı Soykırım günü ilan etmeye yönelik çabalarının Türk kamuoyunda büyük infial yaratması üzerine iç politika kaygılarıyla Yahudi lobisine yanaşmıştı. Ankara'nın BM'deki “kemikleşmiş oyunu” İsrail lehine çeviren “cesur” girişimin ardından İsrail Dışişleri Bakanı Washington'daki büyükelçiliği'ne “ermenî karar tasarısına ilişkin olarak konuyu araştırın” talimatı göndermesiyle birlikte büyükelçilik görevlileri tek tek kongre üyelerine telefon ederek soykırım tasarısına karşı çıkılmasını isteyerek elçiliğin iki numaralı adamı Odet Eran Amerikan Kongresinde kapı kapı dolaşarak Türkiye Lehine lobi yapmaya başladı.¹⁵⁰ Bu aleni desteğin, Ermeni Tasarısını senatoya sunan senatör Robert Dole tarafından gündeme getirilmesi üzerine Kudüs'te Ermeniler tarafından protesto gösterileri düzenlenip İsrail kamuoyunda “soykırıma uğramış bir topluma haksızlık ediliyor” kanaati uyanınca İsrail Başbakanı İzak Şamir “bu konuyla ilgilenmiyoruz. Bu bizim görevimiz değil” açıklaması yapmak zorunda kalıyordu. Türk meslektaşı Mesut Yılmaz'da benzeri bir açıklama yaparak İsrail'den yardım istemediklerini söyledi. Oysa bu açıklamalara rağmen bütün gücüyle Ermeni tasarısını durdurmaya çalışan Yahudi lobisi Türkiye'nin çok önem verdiği 24 Nisan'ı Soykırım Günü ilan edilmesine ilişkin kararı uzun süre yeniden gündeme gelmeyecek şekilde ortadan kaldırdı.¹⁵¹

Bu karşılıklı jestler ticaret üzerinde pozitif yönde etkide bulunmuş ve 1989 yılında toplam 30 milyon dolar ihracata karşılık 60 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %50,5 civarındadır. Arpa, örme tüylü mensucat, mermer, kurutulmuş meyveler ve kabuklu meyveler en fazla satılan ürünler olurken sıklık hidrokarbonlar, potaslı kimyevi gübreler, kadre edilmemiş pamuk, fosforik asit ve petrol üretilen yağlar ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

¹⁴⁹- GÜRKAN, İhsan, (1993): “*Turkish-İsraeli Relations and the Middle East Peace Process*,” *Turkish Review of Middle East Studies*, no:7 s.106

¹⁵⁰—GÜLDEMİR, Ufuk Cumhuriyet Gazetesi 31 ekim 1989

¹⁵¹—TAVLAŞ, Nezh, “*Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri*,” *İsrail özel*, Asam Yayınları, ilkbahar 1999, s.95

3.4. Madrid Görüşmeleri ve çekingen tavırdan çıkış

1990'lı yıllarda Türkiye-İsrail ilişkileri büyük bir hızla düzelmeye başlamıştır. Bu düzelmeye 1990'lı yılların başında uluslar arası sistemde ve bölgede yaşanan değişimlerin büyük bir rolü olmuştur. Soğuk Savaşın sone ermesi, Körfez krizi ve 30 Ekim 1991'de Madrid'le başlayan Arap-İsrail barış süreci gibi gelişmeler Türkiye-İsrail ilişkilerine de doğrudan etki etmiştir. İsrail'in Ortadoğu'da Sovyet nüfuzuna karşı oynadığı rol geçerliliğini kaybetmemiştir. Bu açıdan İsrail yeni ortaya çıkan Orta Asya ve Kafkasya hesaplarını yapmaya başlamıştır.¹⁵² Ortaya çıkan bu yeni dengeler iki ülkenin gelecekte nasıl bir siyasi ilişki geliştireceği hesaplanırken bu yıllarda iki ülke arası ticaret hacminde önemli miktarda artışın yaşandığı yıllar olmaya başlamıştır. 1990 yılında toplam 46 milyon dolar ihracata karşılık 62 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %75 civarındadır. Petrolden üretilen yağlar, kurutulmuş meyveler, kabuklu meyveler, incir ve pamuk ipliği en fazla satılan ürünler olurken sıklık hidrokarbonlar, potaslı kimyevi mineraller, kadre edilmemiş pamuk, fosfatlar ve fosforik asit ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

1990 Temmuz'unun ortasında Irak ile Kuveyt arasında baş gösteren uyuşmazlık krizin ilk sinyalleri olmuş, ancak kimse Saddam'dan böylesine tehlikeli bir hamle beklememiştir. Irak umulmayanı gerçekleştirerek 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgal etmiştir. Amerika derhal Suudi Arabistan'a askeri yardım göndererek tavrını ortaya koymuştur. Kapsamlı bir hazırlıktan sonra koalisyon güçleri Irak'ın yerle bir edilmesi pahasına Kuveyt'i işgalden kurtarmışlardır.¹⁵³ Türkiye, İsrail (Körfez koalisyonunda olmamasına rağmen) ve ABD bir Arap ülkesine karşı birleşmiştir; bu basit diplomatik koalisyon ya da ortak manevra planından farklı bir şeydir. Şartlar Türkiye İsrail ilişkilerinin gelişmesi için uygun bir ortam hazırlamıştır. Bir takım sebeplerden ötürü kilitlenen Türk-Arap ilişkileri bu durumu körükleyici tesire sebep olmuştur. Arap ülkeleri ile belli başlı problemler Güneydoğu Anadolu'da ayrılıkçı Kürt faaliyetlerine Suriye desteği, Fırat'ın tartışmalı suları, Türkiye'nin İsrail ve Bulgaristan'dan Türk göçü esnasında Arapların Türkiye'ye destek elini uzatmaması olarak görülmektedir.¹⁵⁴ Ayrıca FKÖ'nün Irak'ın arkasında gözükmesi bu krizi uluslar arası barış ve istikrara yönelik bir

¹⁵²— HADAR, Leon T. (1992): "The Israeli Labor Party: Peacemaker or Likud II?" *Journal of Paletsine Studies* 21, No.3(Bahar) s.67 (aktaran ARAS, Bülent, *Filistin-İsrail barış süreci ve Türkiye*, Bağlam yayınları, Ekim1997,İstanbul, s.147

¹⁵³—ARAS, a.g.e, s.145

¹⁵⁴ -AYKAN, Mahmut Bali, (1993): "The Palestinian Question in TURKISH Foreign Policy From the 1950s to the 1990s" *International Journal of Middle East Studies* no.25 s.104-195

tehdit olarak gören batılı ülkelerin ve bölgedeki batı eğilimli devletlerin gözünde örgütün prestijini önemli oranda azaltmıştır.¹⁵⁵

Körfez krizinin sadece Türkiye'ye değil diğer tüm bölge ülkelerine önemli etkileri olmuştur. Washington'da Ortadoğu ve Orta Asya'da Amerika karşıtı bir İslami tehlike (olduğunun) algılaması İsrail için değişik bir pazarlama formülü üretmiştir. İsrail gibi soğuk savaşın bitmesiyle birlikte kendisini İslami fundamentalizme karşı Amerikan eğilimli yeni bir güç olarak pazarlamaktadır. İsrail-Türkiye ittifakı Washington'la karşı karşıya İsrail'in soğuk savaş sonrası stratejisine yerleştirilmiştir.¹⁵⁶ Krizin İki ülkeye yakın alanda meydana gelmiş olması ve ardından gelen Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle Türkiye'nin önemli petrol kazançlarından uzun yıllar yararlanamamasını beraberinde getirmiştir. Bütün bu olumsuz gelişmeye rağmen iki ülke arasındaki ticaret ilişkisi artarak devam etmiştir.1991 yılında toplam 78 milyon dolar ihracat karşılık 78 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. Uzun bir aradan sonra ülkemiz İsrail ile olan ticaretinde kar sağlamıştır. Limon, baklagiller, sentetik lif ipliği, buğday ve kabuklu meyveler en fazla satılan ürünler olurken sıklık hidrokarbonlar, fosforik asit, petrol üretilen yağlar, kadre edilmemiş pamuk ve etilen polimerileri ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

Üçüncü önemli gelişme ise 1991 yılı sonlarında Madrid'de kapsamlı bir Ortadoğu barış sürecinin başlamasıdır. Madrid çerçevesi Ortadoğu'da tarihi gelişmeye önyak olmuştur. FKÖ ve İsrail 9 Eylül 1993'te iki taraf Washington'da Beyaz Saray'da düzenlenen seremonide ortak bir Filistin-İsrail ilkeler bildirgesinin altına imzalarını atmışlardır.¹⁵⁷ Türkiye iyi bir zamanlama ile Madrid konferansı atmosferinin hem ülke içinde hem de dünyada meydana getirdiği olumlu havayı kullanarak Filistinliler ve İsraililer¹⁵⁸ ile eşzamanlı olarak, 31 Aralık 1991'de büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir.¹⁵⁹ Bu arada iki ülke arasındaki ilk siyasi nitelikli ziyaret Dışişleri bakanlığı ikili siyasi ilişkilerden sorumlu müsteşar yardımcısı Bilgin Unan'ın cenazesi için Türkiye'ye gelen İsrail Dış İşleri Bakanı Şimon Perez'in Türk meslektaşı Hikmet Çetin ile görüşmesi ile başlamıştır.

Siyasi ilişkilerin karşılıklı olarak ziyarete dönüştüğü döneminin başlangıç yılını takip eden yıldaki ticari ilişki ise toplam 89 milyon dolar ihracata karşılık 97 milyon dolar

¹⁵⁵ —ARAS, a,g,e, s.146

¹⁵⁶ —HADAR a,g,e s.67 (Aktaran: ARAS, a,g,e, s.148)

¹⁵⁷ — ARAS, a,g,e, s.148

¹⁵⁸ —ARAS, a,g,e, s.149

¹⁵⁹ —Yavuz "Türk Arap İlişkileri ve Filistin sorunu "a,g,e s.250

ithalat gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %92 civarındadır. Çimento, sentetik lif ipliği, arpa, buğday ve kabuklu meyveler en fazla satılan ürünler olurken petrol üretilen yağlar, sıklık hidrokarbonlar, fosforik asit, kadre edilmemiş pamuk ve asıklık hidrokarbonlar en fazla alınan ürünler olmuştur. 1993 yılında toplam 80 milyon dolar ihracata karşılık 121 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatta düşüş gözlenirken ithalatta ise bir artış yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %66,7 civarındadır. Ülkemiz; Çimento, sentetik lif ipliği, kabuklu meyveler, arpa ve toplu taşıma kara taşıtları satarken petrol üretilen yağlar, sıklık hidrokarbonlar, fosforik asit, kadre edilmemiş pamuk ve tohum ise en fazla almış olduğu ürünler olmuştur. 1994 yılında toplam 178 milyon dolar ihracata karşılık 125 milyon dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. İhracattaki yükselişe bağlı olarak İsrail ile olan ticaretimizde bu yılda kar sağlanmıştır. Buğday, çimento, pamuk ipliği, sentetik lif ipliği ve toplu taşıma kara taşıtları en fazla satılan ürünler olurken sıklık hidrokarbonlar, petrolden üretilen yağlar, kadre edilmemiş pamuk, propelin-olefin polimerileri ve pil-batarya gibi ürünler ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

1985–1994 yılları arasında 1991 ve 1994 yılları hariç olmak üzere diğer yıllarda İsrail ile olan ticaretimizde hep açık verdiğimiz görülmektedir. Fakat bu açık bir önceki dönem kadar fazla değildir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %75 civarındadır. Ülkemizin ihracatında bu dönemde tarım ürünleri ve madencilğe dayalı sanayi ile bunların ham maddeleri ön plandadır. İthalatımızda ise kimyasal maddeler grubu başta olmak üzere mineral yakıtlar ile dokuma sektörü ve madencilik sektörü önemli paya sahiptir. Bu dönem içerisinde İsrail Cumhurbaşkanı E.Weizman 24–27 Ocak 1994 tarihleri arasında ilk yurtdışı gezisini ülkemize yapmış olup bu ziyaret iki ülke arasında Cumhurbaşkanı düzeyinde gerçekleştirilen ilk resmi ziyaret olmuştur. Bu ziyaret sırasında Türk-İsrail ekonomik ilişkilerinin lokomotifi sayılacak mutabakatlara varılmış, ekonomik, ticari ve teknik alanlarda işbirliği yapılması için görüşmelerin teknik seviyede başlatılması karara bağlanmıştır. Artık normal seyrine oturan iki ülke ilişkileri, yüksek düzeyde resmi ziyaretlerle pekiştirilmeye devam etmiş olup bu anlamda Kasım 1994’de, 200 kişilik siyasetçi ve iş adamı heyetiyle İsrail’e giden dönemin Başbakanı Tansu Çiller uyuşturucu madde kaçakçılığı ile mücadele ve telekomünikasyon alanında iki önemli anlaşmayı hayata geçirmiştir.¹⁶⁰ Dönemin Başbakanı Tansu Çiller’in 3–5 Kasım 1994 tarihlerinde İsrail’e yaptığı resmi ziyaret sırasında Eximbank ve İsrail Dış Ticaret Risk Sigorta Kuruluşu (IFTRK) arasında 3. ülkelere yönelik ticareti de kapsayan bir işbirliği protokolü

¹⁶⁰ —ALTUNIŞIK, Meliha, Benli, “*The Turkish-Israel Reapproachment in the Post-cold war Era*”, *Middle Eastern Studies*, Londra, Nisan 2000, s.190–191

imzalanmıştır. Bu protokol çerçevesinde Rusya’da Türk, İsraili ve Amerikan firmalarının, işbirliği yapacağı büyük bir petrol projesinin desteklenmesi kararı alınmıştır. Ayrıca yine aynı protokol çerçevesinde, İsrail ile olan vesaik mukabili ticari işlemlerin de sigortalanması söz konusu olacaktır.¹⁶¹ İki ülke arasında gerçekleşen bu ikili anlaşmalar dış ticarete katkısı hemen takip eden yıla yansımıştır.1995 yılında toplam 239 milyon dolar ihracata karşılık 166 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İthalat ihracat dengesi 73 milyon dolar olup ülkemiz lehine bir seyir izlemiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 406 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Çimento, demir-alaşimsız çelikten yarı mamuller, demir-çelikten filmaşın, örme mensucat, sentetik lif ipliği ve yontmaya elverişli, pamuk ipliği taşlar en fazla satılan ürünler olurken sıklık hidrokarbonlar, propelin- olefin polimerleri, kadre edilmemiş pamuk, tohum, fosforik asit, magnezyum karbonat ve hava taşıtlarının aksamaları ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

1996 yılında toplam 254 milyon dolar ihracata karşılık 192 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi ise 447 milyon dolardır. Demir-çelikten filmaşın, çubuk ve profiller, çimento, yontmaya elverişli taşlar, örme mensucat, sentetik lif ipliği, pamuk ipliği ve baklagiller en fazla satılan ürünler olurken fosforik asit, kadre edilmemiş pamuk, sıklık hidrokarbonlar, klima cihazları, hava taşıtlarının aksam ve parçaları ile tohum ise en fazla alınan ürünler olmuştur.

3.5. Derinleşen Dostluk: Stratejik Ortaklık

1996 yılı iki ülke arasında ilişkilerin coğrafi olarak birbirine yakın iki ülkenin kurabileceği ilişkinin çok ötesinde ilişkinin başlayacağı dönemin ilk adımının atıldığı yıl olmuştur. Türkiye-İsrail ilişkileri, 22 Şubat 1996 tarihli askeri Eğitim işbirliği ile 28 Ağustos 1996’da imzalanan Savunma Sanayi İşbirliği anlaşmaları ile stratejik bir boyuta yükselmiştir. Türkiye özellikle PKK ile mücadelesinde karşılıklı istihbarat ve stratejik işbirliği için istekli görünmektedir. Türkiye ve İsrail arasında 18 Şubat 1996 yılında imzalanan askeri işbirliği anlaşması bu konuda karşılıklı anlayışın net bir göstergesidir.¹⁶² Ayrıca İsrail böyle bir yakınlaşmayla Suriye’yi çembere alarak Ortadoğu barış sürecindeki tutumunu etkilemek istemiş öte yandan en büyük tehlike olarak gördüğü İran’ı da rahatsız etmeyi ummuştur. Türkiye ise böyle bir işbirliği ile özellikle Suriye’ye gözdağı vermek istemiş, bu arada böyle bir yakınlaşmanın, İsrail kadar olmasa da, İran’a karşı bir caydırıcılık unsuru olmasını da olumlu karşılamıştır. Bütün bunların yanında silah

¹⁶¹ —ERDOĞDU, a.g.e, s.460

¹⁶² — ARAS, a.g.e, s.151

alım satımının ve ticari ilişkilerin artmasına iki ülke de çıkarlarına uygun görmüşlerdir.¹⁶³

Bütün bu ilişkiler gelişirken İktidar koltuğunda ise İsrail karşıtlığı ile ön plana çıkmış bir isim; Erbakan oturmaktadır. Geçmişte de batı kampına ve İsrail'e yönelik katı tutumu ile tanınan Erbakan'ın başbakan olması bazı çevrelerde Türkiye-İsrail ilişkilerinin geleceği ile ilgili şüpheler uyandırmıştır. Ancak koalisyon protokolü ve Erbakan'ın demeçleri İsrail ile anlaşmayı devlet sorunu olarak değerlendireceğini göstermiştir. 1997 yılının ilk yarısında bir dizi çoğu askeri işbirliği ile ilgili anlaşma daha öncekilere eklenmiştir.¹⁶⁴ Bu anlaşmaların büyük bir bölümü kısa Erbakan iktidarı döneminde imzalanmıştır. Basına yansıyan haberlere göre, Türk askeri çevreleri İsrail ile yakın ilişkileri savunmaktadır ve bu eğilimi doğrular tarzda birçok rütbeli subay 1997'nin ilk aylarında İsrail'i ziyaret etmişlerdir.¹⁶⁵ Genel Kurmay ikinci başkanı Çevik Bir, "Türkiye ve İsrail bölgenin iki demokratik ülkesidir ve biz bölgeye demokrasilerin nasıl beraber çalışabileceğini göstermeliyiz" diyerek İsrail'e yönelik yakın ilginin altını çizmiştir.¹⁶⁶

3.6. Dostluk pekişiyor (serbest ticaret antlaşması)

Askeri ve İstihbarat alanlarında gerçekleşen işbirliğinin diğer alanlara kayması sonucunda iki ülke ilişkilerinin yoğunluk çitasının arttırdığı alanlardan biride Dış ticaret olmuştur. Erbakan hükümetinin yerine iktidar olan Yılmaz ve hükümeti; daha ilk haftasında Erbakan hükümeti zamanında komisyonda bekletilen serbest ticaret yasa tasarısını kabul etti. 28 Temmuz tarihinde AB Kurulu Başkanı ve hükümetin Dış Ticaret müsteşarı Reyhan Atmaca, ticaret anlaşmasının İsrail'in mallarının Türkiye üzerinden Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine satmasına ve aynı zamanda Türkiye'nin de ABD ve Kanada ile olan ticaretini arttırmasına imkân tanıyacağını ifade etti.¹⁶⁷ İsrail'in AB, EFTA ve ABD ile tamamladığı STA nedeniyle, İsrail pazarında bu ülkelerle rekabet çok zor hale gelmiş olup bazı sektörlerde bu olanaksız duruma dahi çıkmıştır. Bu çerçevede dış ticaret politikamız açısından gerek doğrudan, İsrail pazarına, gerek İsrail üzerinden Filistin, Ürdün ve ABD pazarlarına girebilmek için 1 Mayıs 1997'den itibaren yürürlüğe giren söz konusu anlaşma ülkemiz ticaret adamları açısından büyük önem arz etmiştir. Bu anlaşmaya ilaveten iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için "Ticari, Ekonomik, Teknik ve Bilimsel İşbirliği", " Çifte vergilendirmenin önlenmesi", "

¹⁶³ —ERDOĞDU, a.g.e, s.457

¹⁶⁴— John M. Mamikos, "looking back to see forwards: Israel-Turkey defense relations", *RIES research paper*, no:39 Temmuz 1997

¹⁶⁵—KOHEN, Sami, İsrail ile stratejik diyalog" Milliyet 7 Mayıs 1997

¹⁶⁶ -JOHN pomfret "some neighborly advice-tukey strengthens its ties to israel" *the Washington post*, national weekly edition, 10-16 haziran 1996, 16-17

¹⁶⁷ —TRKNWS-L, 25 Şubat 1997 (Aktaran OLSON, Robert, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri.1979-2001*, Orient Yayınları, Ankara, Şubat 2005, s.39)

Yatırımların karşılıklı Teşviki ve korunması” anlaşmaları 14 Mart 1996’da imzalanmış ancak bunlardan “Ticari, Ekonomik, Teknik ve Bilimsel İşbirliği anlaşması” ile “serbest ticaret anlaşması” yürürlüğe girmiştir.¹⁶⁸ Bu ticari anlaşma 6 ana bileşenden oluşuyordu: 1) İki ülkede bir üçüncü ülke ile yapılan ticarete kendi üzerinden geçişleri kolaylaştıracak.2) Her iki ülkede ticari fuarlarda vs. sergilenecek materyallerin ve malların gümrük ve ithalat vergilerini önceden belirleyecekler.3) Her iki ülkede teknik ve bilimsel alanlarda ekonomik gelişmeyi teşvik etmek amacıyla işbirliğine gidecekler 4) Her iki ülkede yapılan araştırmaların değiş tokuş etme konusunda tam işbirliğine gidecekler 5) Her iki ülkede değişik bilim dallarındaki uzmanları ve teknisyenleri değiş tokuş edecekler 6) Her iki ülkede sanayi ve tarım sektörlerinde yapılan bilimsel ve tetkik araştırmalardan elde edilen bilgileri paylaşacaklar. Söz konusu anlaşma ile sanayi ürünlerini ve başlangıç olarak kararlaştırılan bir kısım tarım ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta ve ayrıca hizmet sektörünün de serbestleşmesine ilişkin görüşmelerin başlaması da ön görülmüştür.¹⁶⁹

Tablo-15: 1991-2004 Türkiye-İsrail dış ticareti (\$)

YILI	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1991	78.670.290	78.049.940	156.720.230
1992	89.851.380	97.075.527	186.926.907
1993	80.236.105	121.792.910	202.029.015
1994	178.077.883	125.890.775	303.968.658
1995	239.767.106	166.634.765	406.401.871
1996	254.853.085	192.627.422	447.480.507
1997	391.513.896	233.681.124	625.195.020
1998	479.506.911	282.827.452	762.334.363
1999	585.238.616	298.257.111	883.495.727
2000	650.141.901	505.481.677	1.155.623.578
2001	805.217.561	529.489.361	1.334.706.922
2002	850.859.222	541.321.629	1.392.180.851
2003	1.076.358.284	459.303.220	1.535.661.504
2004	1.283.244.143	713.137.286	1.996.381.429

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

¹⁶⁸ —SÖNMEZOĞLU, Faruk “Türk Dış Politikasının Analizi Der. yay. İst.2001 s.170

¹⁶⁹ — İGEME, *İsrail ülke raporu*, Ankara, Mart 2000,s.34

Serbest Ticaret yasa tasarısının kabulüyle ve mühimmatın temin edilmesiyle eş zamanlı olarak Yılmaz, tanınmış bir Yahudi ailesinin üyesi olan Cefi Kamhi'yi TBMM dış ilişkiler komisyonu başkanı olarak atadı. Kamhi ailesinin Kıbrıs kökenli olması, Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in Kıbrıs sorununa ve bununla ilgili meselelere dair siyaset üretenlerin başında bulunması göz önüne alınırsa bu oldukça kayda değerdir. Yılmaz Kamhi'nin bu göreve atanmasının işleri kolaylaştıracağını söylemişti.¹⁷⁰ Anlaşılan Başbakan Türkiye'nin Amerikan Yahudi Cemaati ile olan ilişkilerin pekiştirilmesinde Kamhi'nin sağlayacağı faydayı kastediyordu.¹⁷¹ Yahudi lobisi ile geliştirilmeye çalışılan bu ilişkinin İsrail ile olan ilişkilere olan katkısı göz ardı edilemez bir gerçek olmuş ve iki ülke arasında her alanda gelişen ilişkiler dış ticaret alanında da etkisini göstermiştir. Serbest ticaret Antlaşmasının yılın ikinci dönemine yakın bir tarihte uygulanmaya konulmuş olmasına rağmen iki ülke arasındaki ticarete hemen etkisini hissettirmiştir. 1997 yılında toplam 391 milyon dolar ihracata karşılık 233 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi ise 625 milyon dolardır. İthalat –ihracat arasındaki denge 157 milyon dolar olmuştur. Demir-çelik çubuklar, demir-alaşimsız çelikten yarı mamuller, demir-çelikten filmaşın, çimento, bakır teller, yontmaya elverişli taşlar ve örme mensucat en fazla satılan ürünler olurken kadre edilmemiş pamuk, propelin-olefin polimerleri, sıklık hidrokarbonlar, klorür veya halojenli diğer olefin en fazla alınan ürünler olmuştur. İki ülke arasında daha önce ticareti yapılan ürünlerin ticaret hacminde önemli bir genişleme gözlenmiş böylece İsrail pazarında satımı olmayan ürünler bile satış olanağı bulmuştur.¹⁷² Örneğin demir-çelik çubuklar, bakır tel, televizyonlar, yıkama müstahzaları, örme mensucat, mısır yağı gibi ürünlerdir.

1 Mayıs 1997'de yürürlüğe giren İsrail-Türkiye Serbest Ticaret Antlaşması, 2000 yılına kadar sanayi ürünlerinde gümrük vergilerinin aşamalı olarak kaldırılmasını, tarım ürünlerinin pazara girişinde kolaylık sağlanmasını ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini öngörmektedir. Bu nedenle anlaşma Türk girişimcileri için önemli avantajlar sunmakta olup bu sayede İsrail üzerinden ABD'ne kotasız ve gümrüksüz ihraç imkânı yakalanmıştır.¹⁷³ Anlaşmanın iki ülke ilişkileri üzerindeki etkisi 1998 yılındaki ticaret hacmi ile belli olacaktı. Nihayetinde 1998 yılında toplam 479 milyon dolar ihracata karşılık 282 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 762 milyon

¹⁷⁰ Hürriyet, 28 Eylül 1997

¹⁷¹ — OLSON, a.g.e. s.39

¹⁷² — İGEME, a.g. e, s.34–35

¹⁷³ —ERDOĞDU, a,g,e s.461–462

dolardır. İthalat-ihracat dengesi ise 196 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Demir-çelik çubuklar, demir-çelikten filmaşın, bakır teller, örme mensucat, yontmaya elverişli taşlar, çimento ve kesilmiş ve şekil verilmiş ağaçlar en fazla satılan ürünler olurken kadre edilmemiş pamuk, fosforik asit, propelin- olefin polimerileri, sıklık hidrokarbonlar, tıbbi kalsiyum fosfat, tohum ise fazla alınan ürünler olmuştur. Ülkemiz ithalat talebindeki büyüme ve belirli ürünlerin başka ülkeler yerine İsrail'den alınması İsrail'i daha avantajlı bir konuma getirmiş ve söz konusu ithalatın artmasını sağlamıştır.¹⁷⁴

Türk-İsrail ilişkilerinin A.B.D' ni ne kadar memnun edeceğini dünyada bilmeyen yok. Elbette bu Türkiye'nin de hesap ettiği bir şeydi. Washington'un kalbine giden yolun Tel-Aviv'den geçtiği biliniyordu. Türkiye aslında İsrail-A.B.D eksenine kurduğu bu ilişki sayesinde kendi güvenlik sorununu çözmeyi ve Avrupa'da uğradığı yalnızlığı dengelemeyi düşünmekteydi. Zira özellikle PKK sorununun ABD ve İsrail desteği olmadan çözülemeyeceği anlaşılmıştı. Dolayısıyla 1998 Ekiminde başlayan bu süreç sonunda Suriye'nin Öcalan'ı ülkesinden çıkarmak zorunda kalışını ve ardından imzalanan Adana anlaşmasını bu politikanın bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir.¹⁷⁵ Türkiye, İsrail ve ABD eksenine kurduğu bu ittifak sonucunda İran ve Suriye'yi kendisi ile işbirliği yapmak zorunda bırakmıştır. Nitekim Türkiye'nin 1999'da ama özellikle 2001 başından itibaren İsrail ve ABD ile ilişkileri sürmekle beraber, Orta Doğu ve Avrupa ile daha dengeli bir ilişkiye girdiği gözlenmiştir.¹⁷⁶

1999 yılında toplam 585 milyon dolar ihracata karşılık 298 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 883 milyon dolardır. İthalat-ihracat dengesi ise 286 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. S.T.A'nın III no'lu ekinde yer alan ürünlerde 1.1.1999 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren gümrük vergisi muafiyeti nedeniyle, İsrail'e yönelik ihracatımızdaki artış ile %22 civarına gelmiştir. Buna karşılık İthalat ise %5 civarında kalmıştır. Bu antlaşmaya göre tekstil ve konfeksiyon ürünleri aşamalı vergi indirimine girip 1 Ocak 2000 tarihinde ise tam liberizasyon indiriminde temin edilecek, sanayi ürünleri özellikle seramik ürünleri ise 1 yıl geçişe tabi tutulmuştur. Yukarıda bahsedilen İsrail'in hassas ürünlerinin yanı sıra ülkemizin belirlemiş olduğu bazı hassas ürünler vardır. Buna göre 2/95 Türkiye-AB ortak konseyi kapsamında listede yer alan ürünler belirlenen takvim çerçevesinde devam ettirilecektir. Bunun yanı sıra konfeksiyon (özellikle İsrail'in güçlü olduğu mayo, iç giyim ürünleri, spor kıyafetleri) ve diğer sanayi

¹⁷⁴ — İGEME, a.g.e, s.34

¹⁷⁵ —ARI, a.g.e s.692

¹⁷⁶ —ARI, a.g.e s.692

ürünleri de belirli bir takvime göre indirime gidilmiştir. Nihayetinde 13 Ağustos 1997 tarihinde imzalanan gümrüklerin sıfırlanması antlaşması 1.1.1999 tarihinde tamamen yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu antlaşma İsrail ile olan ticari ilişkilerimize ivme kazandırmıştır. Ülkemiz demir-çelik çubuklar, demir-çelikten filmaşın, bakır teller, örme mensucat, seramikten döşeme ve kaldırım taşları, yontmaya elverişli taşlar ve demir-alaşimsız çelik yarı mamuller en fazla sattığı ürünler olurken sıklık hidrokarbonlar, kadre edilmemiş pamuk, harp mühimmatı, tohum, propelin- olefin polimerileri ve fosforik asitler ise fazla alındığı ürünler olmuştur.

1999 yılı sonuna gelindiğinde, iki ülke arasındaki ticaret dengesi, 1998 yılına nazaran Türkiye lehine %22 artmıştı; 200.000 İsrailli turist Türkiye'ye gelmişti; Ben Gorion havaalanının büyütülmesi işinde ana müteahhit bir Türk şirketi idi; İsrail'in ECI elektrik şirketi Türkiye'ye gelişmiş telefon malzemesi sağlamaya yönelik 100 milyon dolarlık ihaleyi kazanmıştı. Ticaret 1 milyar dolar civarında kalmıştı ve 2000 yılı sonuna kadar 2 milyar dolara çıkarma hedefi hala geçerliydi. Dahası İsrail şirketleri GAP bölgesine yatırım yapan ülkeler arasında ilk üçteydi. Ayrıca İsrail 17 Ağustos depremi mağdurlarına konut yapılması için 1,5 milyar dolar yardımda bulunmuştu.¹⁷⁷ Ülkemizin yaşamış olduğu bu büyük deprem ülkemiz ekonomisi üzerinde de oldukça tahripkâr bir etki bırakmıştır. Depremi etkili olduğu alanlarda sanayi kuruluşları başta olmak üzere birçok sektörün burada üretim merkezlerine sahip olması dış ticaret üzerinde etkin rol oynamıştır. 2001 Şubatın da gerçekleşen ekonomik krizin tetikleyen unsurlardan birisi de bu alanlarda meydana gelen depremdir.

2000 yılında toplam 650 milyon dolar ihracata karşılık 505 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1.155 milyar dolar olmuştur. Bu miktarın 1 milyar doları geçmesinin en önemli nedeni gümrüklerin sıfırlanmasının hassas ürünlerdeki sınırlamaların kaldırılmasıdır. İthalat-ihracat dengesi 144 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre meydana gelen artışta ülkemizin öncelikli ithalat ürünlerinin İsrail'den daha ucuza alınması etkili olmuştur. Ülkemiz demir-çelik çubuklar, bakır teller, demir-çelikten filmaşın, elektrik transformatörü, demir-alaşimsız çelik yarı mamuller, kıymetli metaller ve kaplamalardan mücevherci eşyası, seramik döşeme ve kaldırım taşları, yontulmaya elverişli taşlar, petrolden üretilen yağlar, elektrik için izole edilmiş teller, demir-çelikten tüpler borular, örme mensucat çimento gibi yıllık satış tutarı 10 milyon dolar üzerinde olan eşyalar satmıştır. Buna karşılık yıllık toplam 10 milyon

¹⁷⁷ —OLSON, a.g.e, s.72

dolar üzerinde olan turbojetler, sıklık hidrokarbonlar, petrolden üretilen yağlar, kadre edilmemiş pamuk, propelin- olefin polimerileri, vinil klorür veya halojenli diğer olefin polimerileri sıklık hidrokarbonlar alınmıştır. İki ülke pazarında iş yapan şirketlerin pazara hâkim olmaları ve siyasi gelişmelerin eskisi kadar ticareti etkilemiyor olması bu dönemde ön plana çıkan önemli unsurlardan biridir. Hatırlanacağı üzere 1960'lı ve 1970'li yıllarda gerçekleşen siyasi olaylar (Filistin Sorunu ilişkileri her dönem belirleyen temel unsurlardandır) dış ticaret üzerinde etkili iken bu dönemde bu özelliklerin ikinci planda kaldığı görülmektedir.

Ariel Şaron'un 2000 Eylül'ündeki El-Aksa ziyareti ve beraberinde barış sabote etmesine¹⁷⁸ rağmen iki ülke arasındaki meydana gelen değişimde asıl belirleyici olan 2000 Kasım'ından itibaren başlayıp 2001 Şubat'ın da piyasa üzerinde olumsuz etkide bulunan ve sonrasında ise Ülkemiz ekonomisini derinden etkileyen ekonomik kriz dir. 2001 yılında toplam 805 milyon dolar ihracata karşılık 529 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1.334 milyar dolar olmuştur. İhracat-ithalat dengesi 275 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatta önemli bir artış yaşanırken aynı durum ithalat için geçerli değildir. Aynı yılın Şubat ayında meydana gelen ekonomik kriz nedeniyle ülkemizin alım gücü düşmüştür. Ülkemizin İsrail'e olan ihracat-ithalatında 10 milyon dolar alt sınır olarak kabul ettiğimizde, satılan başlıca ürünler şunlardır; fener-yangın söndürme gemileri, demir-çelik çubuklar, demir-çelikten filmaşın, kıymetli metaller ve kaplamalardan mücevherci eşyası, bakır teller, demir-alaşimsız çelik yarı mamuller, seramik döşeme ve kaldırım taşları, yontulmaya elverişli taşlar, çimento, elektrik için izole edilmiş teller, yıkama temizleme müstehzaları, petrolden üretilen yağlar, bay takım elbiseleri, yatak-çarşaf ve masa örtüleri ve örme mensucat. Buna karşılık İsrail'den alınan ürünler ise şunlardır; turbojetler, propelin- olefin polimerileri, sıklık hidrokarbonlar, petrolden üretilen yağlar, telli telefon telgraf için elektrikli cihazlar ve muhasebe makineleridir.

2001 Nisanında gerçekleşen Dışişleri Bakanı Şimon Perez'in ziyareti sırasında ikili ilişkilerin yanı sıra bölgedeki güvenlik sorunları da ele alınmış ve Türkiye bölgede şiddetin artmasından duyduğu endişeleri dile getirmiştir.¹⁷⁹ 2002 yılında toplam 850 milyon dolar ihracata karşılık 541 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi

¹⁷⁸ —ARI, a.g.e, s.692

¹⁷⁹ -Thomas Patrick Carroll, Ankara Strategic Aligment with Tel-Aviv : Implications for Turkey and the region, May 2001 http / [www.meib.org/ issues /0105 .htm](http://www.meib.org/issues/0105.htm))

1.392 milyar dolar olmuştur. İthalat-ihracat dengesi 264 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ülkemiz İsrail'e steysin tipi otomobiller, demir-alaşimsız çelik yarı mamuller, kıymetli metaller ve kaplamalardan mücevherci eşyası, demir-çelik çubuklar, çimento, seramik döşeme ve kaldırım taşları, bakır teller, yontulmaya elverişli taşlar, yıkama temizleme müstehzaları, nakliye için kara taşıtları, demir-çelikten filmaşın, demir-çelikten tüpler borular, petrolden üretilen yağlar, tuvalet kâğıtları havlu mendil, bay takım elbiseleri, oturmaya mahsus mobilyalar, temizlik kâğıtları ve bayan takım elbisesi 10 milyon dolar ın üzerinde yıllık satış değeri olan ürünlerdir. Buna karşılık ülkemiz İsrail'den hava taşıtlarının aksam ve parçaları, turbojetler, petrolden üretilen yağlar, harp mühimmatı, sıklık hidrokarbonlar, propelin- olefin polimerileri, hesap ve muhasebe makineleri, etilen polimerileri ve fosforik asit almıştır.

3.7: İlişkilerde II. Gergin Dönem (ABD'nin Irak'a müdahalesi ve Etkisi)

Yahudilerin Amerikan iç politikasına ve Ortadoğu'ya yönelik dış politikasına olan emsali görülmemiş tesirler bağlamında 1990'lı yıllar ve 21.yy ilk yirmi yılı gelecekte tarihçiler tarafından 'Yahudilerin Kuşağı' olarak nitelendirilebilir. Türkiye bu tesiri görmüş ve Ortadoğu'daki jeostratejik ve jeopolitik çıkarlarını daha ileriye götürmek için kabul etmiştir.¹⁸⁰ 21.yy'ın başındaki bu gelişmeler uzun vade de Stratejik ortakları ya karşı karşıya getirecek ya da bu iki devletin birbirine daha fazla yanaşması sonucunu doğuracaktır. Fakat ABD'nin BOP olarak açıklamış olduğu Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme politikasına Ülkemiz daha temkinli yaklaşmaktadır.

ABD'nin Irak'a Müdahalesi ilişkilerde yeniden bir gerginlik sürecini beraberinde getirmiş ve Türk kamuoyunda büyük kaygı uyandıran "Türkiye'nin Ulusal çıkarları açısından büyük zarar göreceği" fikri bölgede Türkiye'yi daha tedbirli bir dış politikaya doğru yöneltmiştir. Bu bağlam da Türkiye komşuları ile ilişkileri geliştirmeyi bir devlet politikası haline getirme gayreti içindedir. Siyasi alandaki bu olumsuz havaya rağmen Türk-İsrail ticari ilişkilerine yansımamış ticari ilişkilerin artan ölçüdeki hacmi devam etmektedir. 2003 yılında 459 milyon dolar ithalata karşılık 1.076 milyar dolar ihracat yapılmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1.535 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat ihracat arasındaki denge ise 617 milyon dolara ulaşmıştır ki bu rakam İsrail ile yaptığımız ithalattan daha fazla olmuş olup ülkemizin bu ticari ilişkilerden önemli bir kazanç elde ettiği görülmektedir. Bir önceki yıla göre yaklaşık iki katı oranında gerçekleşen bu artışta Türkiye'nin STA ile İsrail üzerinden ABD, Ürdün pazarlarına girebilmesinin de önemli bir

¹⁸⁰ —OLSON, a.g.e, s.68–69

katkısı söz konusudur. İthalatta petrol ve Bitümenli minarelerden yapılan yağlar %18 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Daha sonra sıklık hidrokarbonlar hesap ve kaydedici makineler, etilen polimerleri, hava taşıtlarının aksamaları ve ilaçlar 10 milyon doların üzerinde alımı yapılan ürünler olmuşlardır. Buna karşılık Ülkemiz ise İsrail'e çeşitli ürünler satmıştır. Otomobiller % 14 civarındaki payı ile en fazla satımı yapılan ürün grubu olmuştur. Daha sonra ise sırasıyla demir-çelikten çubuklar, demir-çelikten mamuller, kıymetli metaller, petrolü ve bitümenli minarelerden yağlar, seramik döşeme, bakır teller, çimento, taşlar, tuvalet kâğıtları, temizlik malzemeleri, buzdolabı, elektrik için izole tel, demir-çelikten tüpler, demir-çelik filmaşın, buğday, takım elbise, oturmaya mahsus mobilyalar en fazla satılmış olan ürünlerdir. İthalat ile ihracatı karşılaştırdığımızda İsrail'den daha çok mineral yakıt, kimyasal maddeler ile elektronik maddeler alımının fazla olduğu görülmektedir. İhracatımızda ise imalat sanayi başta olmak üzere (özellikle demir-çelik) nakil vasıtalarının önemli bir satış payına sahip olduğu görülmektedir. Her ne kadar bazı ürünlerin iki ülkede ülke üretimlerinin benzerlik gösterebileceği bile İki Ülkenin birbirleri üzerinde bir üçüncü pazara açılıyor olmaları gelecekte bu türlü sorunlarla birlikte gelişecek olan pazarı kaybetme kaygımızı kısmen de olsa ortadan kaldırmaktadır.

Ticari alanda gerçekleşen bu denli büyük hacimli ilişkilere rağmen siyasi ilişkilerde ise gergin bir sürece girilmiştir. Gerek ABD gerekse İsrail ile yaşanan gergin ilişkiler üzerine İsrail'den üst düzey yetkililerinin birbiri ardına Ankara'ya gelmesi ise bu ilişkileri eski zemine çekmeyi amaçlamaktaydı. İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Shalom'un 14 Nisan 2003'teki ziyareti sırasında iki ülkenin bölgedeki ilişkilere ne kadar farklı noktalardan baktıkları ortaya çıkmıştır. ABD ve İsrail ağız birliği etmişçesine daha Irak'ın işgali tamamlanmadan hedefe İran'ı ve Suriye'yi yerleştirmesi özellikle Suriye üzerinde yoğun bir baskı kurmaya çalışmaları Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır.¹⁸¹ Bu arada ABD'nin önerileri doğrultusunda İsrail'in Musul-Hayfa petrol boru hattını devreye sokarak Kerkük-Ceyhan boru hattını devre dışı bırakmaya çalışması Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin farklılaştığının gösteren bir başka gelişme olmuştur. Türkiye İsrail'den bu teklifi reddetmesini istemiştir.¹⁸² İki ülke arasında güvensizlik doğuran gelişmeler bundan ibaret değildi. İsrail'in K.İrak'tan daha önce göç etmiş olan Yahudilerin ellerindeki tapulara dayanarak bu bölgedeki topraklara sahip olamaya çalışması karşısında Türkiye, İsrail'i tekrar uyarmak durumunda kalmış ve Irak'ta uluslar arası hukuka aykırı eylemlerden kaçınmaya davet etmiştir. Bu gelişmeler olurken İsrail'in K.İrak'ta bir Kürt devleti

¹⁸¹ —ARI, a,g,e, s.692–693

¹⁸² —ARI, a,g,e, s.694

kurulması projesine destek verdiği ve bu bağlamda Kürtlerle temas halinde olduğu haberleri de Türkiye’de rahatsızlığa yol açmıştır.¹⁸³ Tüm bu gelişmeler olurken Kasımın ilk haftasında (5 Kasım 2003) Rusya ziyareti dönüşünde Türkiye’de de görüşmelerde bulunmak isteyen İsrail başkanı Ariel Şaron’a Başbakan Tayip Erdoğan’ın randevu vermemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeyini yeterince ortaya koymaktadır. Bütün bu gelişmeler ABD’nin Türkiye’ye rağmen bir Irak politikası benimsemesi ve PKK/KADEK konusunda Türkiye ile işbirliğine yanaşmamasının gölgesinde gerçekleşmiştir. Bu sorunlarla baş etmeye çalışan Türkiye 15 ve 20 Kasım 2003 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirilen terörist saldırılarda 60 insanını kaybetmiştir.¹⁸⁴ Yukarıda bahsedilen siyasi arenadaki gergin ilişkiler altında başlayan 2004 yılında yine siyasi ilişkilerin ticaret üzerindeki etkisinin cılız kaldığı görülmektedir. 2004 yılında ise 1.283 milyar dolar ihracata karşılık 713 milyon dolar ithalat gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1.996 milyar dolar olarak gerçekleşmiş iken denge ise 570 milyon dolar olmuş ve Ülkemiz lehine gelişmiştir. Bir önceki yıla göre hacim bakımından önemli artış yaşanmış olsa dahi İthalattaki artış oranının daha fazla olduğu gözden kaçmayan önemli bir noktadır. Ürün bazında değerlendirirsek bir önceki yıla benzer bir tablonun ortaya çıktığını görmekteyiz. Özellikle 1990’lı yıllardan günümüze olan süreçte iki Ülke arası ilişkilerin hız kazandığı bir dönem yaşanmıştır. Yaşanılan bu süreçte Ülkemizin daha karlı çıktığı görülmekle beraber önemli olan bu karlı süreci mümkün olduğu kadarı ile ülkemiz lehinde devam etmesidir. Bu noktada ise Ülkenin Pazar talebi iyi değerlendirilerek hareket edilmesi gerekmektedir.

¹⁸³ —ARI, a,g,e, s.694

¹⁸⁴ —ARI, a,g,e, s.694

4.BÖLÜM: MADDE GRUPLARINA GÖRE TÜRKİYE İSRAİL DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ

4.1. Türkiye'nin İsrail'den ithalatının madde gruplarına göre gelişimi

4.1.1 Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler

Bu grup canlı hayvanlar, bunların etleri ve yenilen sakatatlar, kabuklu hayvanlar, balıklar, yumuşakça ve omurgasızlar ile hayvansal ürünlerin önemli bölümü teşkil eden süt ve süt ürünleri, kuş ve kümes yumurtaları, bal ve adı belirtilmemiş olan hayvansal menşeli ürünlerden meydana gelmiştir. Canlı hayvanların İsrail'den ithalatı 1960 yılında 11885 kg baş canlı hayvan alımı ile başlanmış ve alınmış olan bu ürünlere karşılık olarak 2 bin dolar ödenmiştir. Ülkemiz dış ticaretinde bu dönemlerde tarım ve hayvancılık sektörlerinin ihracat alanına dönük olması nedeniyle ithalatımızda önemli bir paya sahip olamamışlardır. Ayrıca İsrail ikliminin bu sektörler için uygun olmaması ve üretilen ürünlerin iç talebi karşılamaya dönük olması bir başka önemli faktör olarak görülmektedir.

1965 yılında 3350 kg-baş canlı hayvan alımı yapılmış ve karşılığında 2 bin dolar ödeme yapılmıştır.1960–65 yılları arasındaki dönemde 1964 yılı hariç birbirine yakın bir grafik görülmektedir. 1964 yılında herhangi bir alım gerçekleşmemiştir. Dönem içerisindeki en önemli alım 1963 yılında gerçekleşmiştir.1967 yılında 125.101 kg sakatat alımına karşılık 3 bin dolar ödeme geçmiştir. Daha önceki dönemlerde yumurta en fazla alınan ürün iken 1967 yılında ise bu ürünün yerine sakatat alımı yapılmıştır. 1967 -1970 yılları arasında İsrail den bu gruba dâhil mallardan herhangi bir ürün alınmamıştır.1970 yılında toplam 37.870 kg-baş canlı kümes hayvanı alımına karşılık 103 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz alınan ürünlere karşılık ülke toplamı için 1 milyon dolar ödeme yapmıştır. İlk alımdan 1970 tarihine kadar genel olarak düşük bir seyirde gerçekleşen alım bu yılda önemli oranda bir artış olmuştur.

1975 yılında toplam 1425 kg-baş canlı hayvan alımına karşılık 217 bin dolar ödeme yapılmıştır. Canlı sığır cinsi hayvanlar %85 ile ilk sırada yer alırken geri kalan kısım ise kümes hayvanlarından meydana gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu alıma karşılık 5 milyon dolar ithalat gerçekleştirmiş olup İsrail'in payı değer bazında %1 civarındadır. Dönem içi ithalat ilk üç yılda yükselme gösterirken 1974 senesinde ise bir düşüş yaşamıştır. Dünyada baş gösteren petrol krizi ile ülkemize karşı uygulanan ambargo bu durumun asıl sebepleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerden dolayı daralma gösteren iç pazar ithalatın azalmasında rol oynamıştır.

Tablo 16;Türkiye'nin İsrail'den canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler ithalatı (1960–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1960	2396	1974	40.968	1988	326.745	1998	1.191.886
1961	1008	1975	217.220	1989	149580	1999	2.561.166
1963	1798	1976	28.584	1990	351533	2000	2.183.284
1964	2160	1977	143.456	1991	582.311	2001	1.589296
1965	2009	1978	567.598	1992	252760	2002	2.058929
1967	3328	1979	12.803	1993	568807	2003	2.189.112
1970	103.500	1984	75.946	1994	693158	2004	1.138.891
1971	18.833	1985	81.623	1995	1028521		
1972	39.447	1986	152.684	1996	2064295		
1973	69.194	1987	198.788	1997	568048		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1979 yılında 1338 baş büyükbaş alıma karşılık 130 bin dolar ödeme yapılmıştır. Canlı Sığır %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplam alımına karşılık 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır.1976 yılında önemli oranda bir düşüş gözlenmekte özellikle sığır alımındaki düşüşte asıl faktör olmuştur. Bir sonraki senede sığır alımındaki artışa paralel olarak meydana gelen yükseliş daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.1985 yılında toplam 171.000 adet kümes hayvanlarının yumurtaları alımına karşılık 81 bin dolar ödenme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 23 milyon dolar ödeme yapmıştır.1980 yılından itibaren ülkemizin bu bölümdeki alımında herhangi bir alım gerçekleşmemiştir. Bu durum 1984 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde ülkemizin dış borç isteğine batılı devletlerin olumlu cevap vermemesi ülkemizi Arap ülkeleri ile daha yakın bir ilişkinin yaşamasına neden olmuş ve bu durum dolaylı da olsa Türk-İsrail ilişkilerine de yansımıştır. 1960 yılında başlayıp 1988 yılına kadar devam eden bu düzensiz alım grafiği 1990'lı yılların ilk dönemlerinde de etkisini göstermiş fakat özellikle 1996 yılında imzalanan S.T.A ile istikrarlı bir seyir izlenmeye başlanmıştır.1960'lı yıllardan başlayıp 1990'lı yılların başına kadar devam eden bu düzensizliğin asıl nedeni ülkemiz ihracatında önemli bir paya sahip olan hayvansal ürünlerin ithalattaki payının azlığı olarak ifade edilebilir.

1991 yılında 1.442.000 adet yumurta ve 126.895 baş kümes hayvanı yine 62000 kg kümes hayvanı alıma alımına karşılık 582 bin dolar ödeme yapılmıştır. İsrail'in bu ürünün

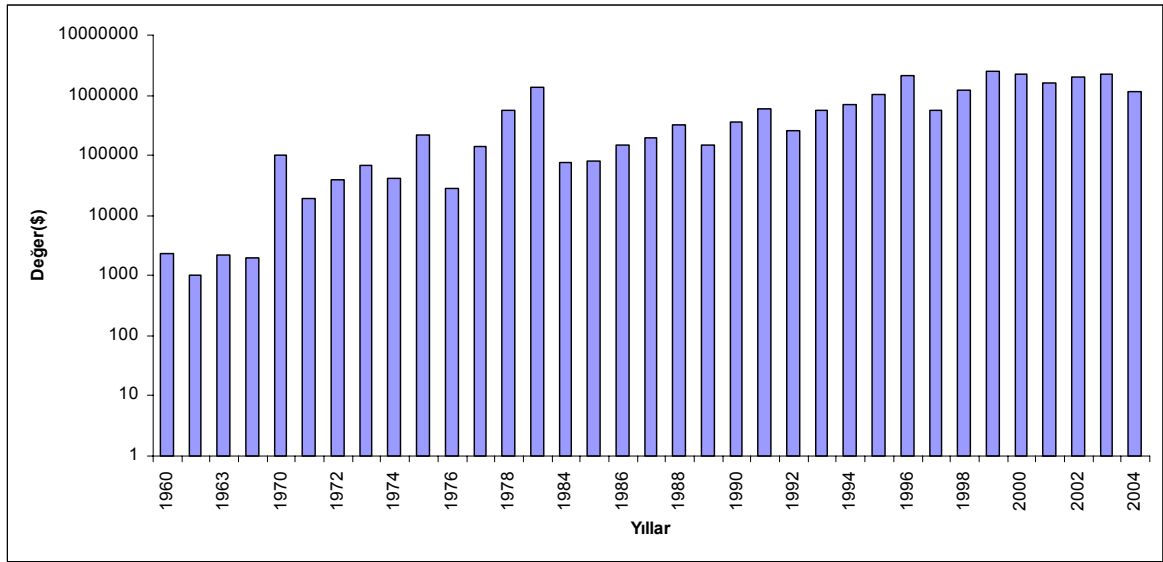
genel ithalat içindeki payı miktar olarak % 2 civarında bir paya denk gelmiştir. Bu pay oldukça az oranı ifade eder. Dönem içinde 1989 yılının dışındaki her yılda bir önceki yıla göre düzenli bir artış meydana gelmiştir. Alım içerisinde canlı kümes hayvanları ile bunların yumurtaları her yıl alımı en fazla olan ürünler olmuşlardır. Bu durumda kentleşme sürecini hızlı bir şekilde sürdüren Ülkemizin et ihtiyacının daha fazla oranda ortaya çıkmasının önemli bir etkisi söz konusudur. Ülkemizin büyük şehirlerine yakın alanlarda kurulan tavuk üretim tesisleri bu büyük orandaki talebi karşılamaya çalışmış fakat hızlı kentleşme sonucunda ortaya çıkan talebi bazen karşılamakta yetersiz kalmış ve nihayetinde ithalat bu bölümde gittikçe artış gösteren bir değer olmuştur.

1995 yılında toplam 36.113 kg canlı kümes, balık ve bunların etleri ile 1.921.000 adet yumurta alıma karşılık 503 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz yapmış olduğu toplam alıma karşılık 6 milyon dolar ödeme yapmıştır. Toplam ithalat miktarı ile İsrail'in ithalat miktarı karşılaştırıldığında İsrail'in toplam ithalat içindeki payı % 5 civarındadır. 1990'lı yıllarda gerçekleşen artışlar bu dönemde devam etmiş olup sadece 1992 yılında düşüş meydana gelmiştir. Bu durumda ise yumurta alımının azalmış olması belirleyici olmuştur. Diğer bütün yıllarda önemli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle beyaz et alımının oldukça önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Tüketicimizin alım gücünün düşük olması beraberinde beyaz etin kırmızı ete göre daha ucuz olması bu tercih üzerinde belirleyici olmuştur.

2000 yılında toplam 228.953 kg canlı kümes hayvanı ve balık ile 544.810 baş canlı hayvan ve ürünlerinin yanı sıra 1.433.080 adet yumurta alınmış ve karşılığında ise 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bu ürünlerin toplamına karşılık ise 131 milyon dolar ödeme yapmıştır. Grup içerisinde önemli bir paya sahip olan canlı hayvan baş ölçü alınarak değerlendirildiğinde %9 civarında oranı ile bir önceki yıla yakın bir orana yakındır. Yine diğer önemli bir ürün olan yumurta % 80'lik bir azalma meydana gelmiş ve toplam ithalatımız içindeki orana da yansımış olup % 7 civarında bir orana denk gelmiştir. Dönem içinde ise 1997 ve 2000 yıllarında düşüş gerçekleşirken geri kalan yıllarda ise artış meydana gelmiştir. Özellikle dönemin ilk yılındaki artış kayda değerdir. Ülkemizin önemli gelir kaynakları arasında olan hayvancılığın bu yıllarda önemini kaybettiğini görmekteyiz. Bu durumda ülkemizde hayvancılık yöntemlerinin önemli etkisi söz konusudur. Teknolojik alanda ilerleme kaydetmiş ülkeler teknolojiyi bu alanda da kullanmaları nedeniyle önemli oranda verim elde etmektedirler ki İsrail'de özellikle 1990'lı yıllarda bu alana önemli yatırımlar yapmakta olan ülkelerdendir. Özellikle kurmuş olduğu modern tavuk çiftlikleri sayesinde önemli kazançlar elde eder.

2004 yılında ise toplam 26.985 kg canlı kümes hayvanı ve balık ile 326.151 adet yumurta alıma karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde en fazla alım payına canlı kümes hayvanları sahip olurken daha sonra ise sırasıyla diğer canlı hayvanlar ve yumurtalar almıştır. Aynı yıl ülkemiz toplam 165 milyon dolar ithalat yapmıştır. Dönemin ilk yılı olan 2001 yılında ülkemizde yaşanan ekonomik kriz talep gücünü düşürünce bu durum arza yansımış ve böyle bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir önceki yıla göre canlı hayvan baş ölçü alındığında %20 civarında, yumurta da ise %700 civarında bir azalma olduğu görülmektedir. Yine yumurta toplam alım içindeki payında da bir düşme meydana gelmiş ve % 3 civarında bir orana inmiştir. Takip eden yılda ise bir önceki yıla canlı hayvan baş sayısı oran alındığında % 40 civarında bir artış meydana gelmiştir. Yine aynı ölçü değerlendirmeye tabi tutulduğunda İsrail % 16 bir paya sahip olmuştur.

Şekil-1: Türkiye'nin İsrail'den Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler ithalatı (1960–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Yine değer olarak önemli bir yere sahip olan yumurta da ise % 50 civarında bir artış meydana gelmiş fakat toplam ithalat içindeki payı adet bazında aynı başarıyı gösterememiş ve % 1 in altına düşmüştür. 2003 yılında ise değer bazındaki artış devam etmişse de bir önceki yıla göre önemli bir dalgalanma söz konusu olmuştur. 2004 yılında ise dönemin son yılı olmasına rağmen değer bazında en az alımın olduğu yıl olmuştur. Bu dönem özellikle yumurta alımındaki düşüşünde etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bölüm genel olarak 60'lı yıllarda itibaren düzenli bir alım grafiğine sahip olsa bile gerek İsrail ikliminin bu tip faaliyetleri için uygun olmayışı gerekse ülkemizin bu alımda ithalatçı değil ihracatçı ülke konumunda olması nedeniyle alım miktarı genel olarak az bir değere denk gelmiştir. Fakat

özellikle doksanlı yılların sonu ve 2000'li yılların başında çalışma içerisine alınmış olan dönemde meydana gelen artışlar ülkemizin yavaş yavaş bu alandaki üstünlüğünde kaybetme sürecine girdiğini göstermektedir.

4.1.2 Bitkisel ürünler

Bu grubu meydana getiren ürünler; canlı bitki ve çiçek müstahsaları, yenilen sebzeler ve bazı kökler ile yumrular, yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turuncgiller ve kavun, karpuz kabukları, çay, kahve, baharat, hububat, değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, yağlı tohum ve meyveler, sanayi bitkileri, hayvan yemi, sakız, reçine ve örülmeye elverişli maddeler olmuşlardır. Bitkisel ürünler ithalatına 1957 yılında 300 kg zambak alımına karşılık 900 dolar ödeme yapılarak başlanmıştır. Ülkemiz bu gruptan aynı yıl 408 kg zambak satın almıştır. İsrail'in bu miktar içindeki payı yaklaşık %65 tir. Ürün grubunun 3.alımı ise 1961 yılına denk gelmekte olup ülkemiz 19.078.461 kg hububat almış ve 1 milyon dolar ödeme yapmıştır. Aynı yıl ülkemizin en önemli ithalat kalemi olan hububat ürünlerinden toplam 937.211.687 kg alımına karşılık 65 milyon dolar ödeme yapılmıştır. İsrail ile olan ithalatımızın da tarım ürünleri genel olarak çok ciddi bir gelişmenin yaşanmadığı bölümlerden biridir. İsrail'de Akdeniz kıyısı hariç genel olarak kurak bir iklimin yaşanması bu alanların gelişmesi önündeki en önemli engel olarak durmuştur. Yine 1961 yılında iç üretimimizin yeteri seviyede olmayışı bu alandaki alımın artmasındaki önemli etkenlerdendir. Bir tarım ülkesi olmamıza rağmen sözü edilen yılda ithalatımız ihracatımızın üç katı civarında gerçekleşmiştir.

1965 yılında ülkemiz toplam 3690 kg zambak ve tohum alımına karşılık 8 bin dolar ödeme yapmıştır. Bu miktar içinde zambak ve reçine önemli bir yere sahiptir.% 98 olan bu pay bir önceki yıla göre % 20civarında bir artış göstermiştir. 1965 yılında ülkemiz adı geçen ürünlerden yaptığı alıma karşılık 817 bin dolar ödeme yapmıştır. Bu dönemde ülkemiz alımında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Dönemin ilk yılı olan 1962 yılında ülkemiz alımında herhangi bir alım gerçekleşmez iken daha sonraki yıllarda ise dalgalı bir seyir yaşanmıştır. 1963 yılındaki değer dönem içindeki en yüksek miktara denk gelmiştir. 1970 yılında 3858 kg yapışkan alımına karşılık 6 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 822.323 kg yapışkan alımına karşılık 366 bin dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1 civarındadır. 1966–1970 yılları arasında bir önceki döneme benzer bir dağılım gözlenmektedir. Dönemin ilk yılında herhangi bir alım söz konusu değil iken daha sonraki yıllarda bazı alımlar gerçekleşmiştir.

Tablo 17;Türkiye'nin İsrail'den bitkisel ürünler ithalatı (1957–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1957	989	1973	30.518	1984	198.546	1995	9.407.440
1959	450	1974	59.188	1985	501.256	1996	9.234.790
1961	1.433.867	1975	4003	1986	4.441.533	1997	9.583.945
1963	31.318	1976	18.325	1987	981.790	1998	12.054.069
1964	5880	1977	19.623	1988	1.407.372	1999	13.450.917
1965	8670	1978	12.930	1989	932.504	2000	11.483.610
1967	3461	1979	23.285	1990	1.637.927	2001	5.118.421
1969	9157	1980	18.848	1991	2.514.989	2002	8.463.599
1970	6496	1981	59.205	1992	6.358.531	2003	10.076.686
1971	12.671	1982	38.510	1993	6.675.130	2004	8.440.979
1972	22.888	1983	65.131	1994	5.778.114		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

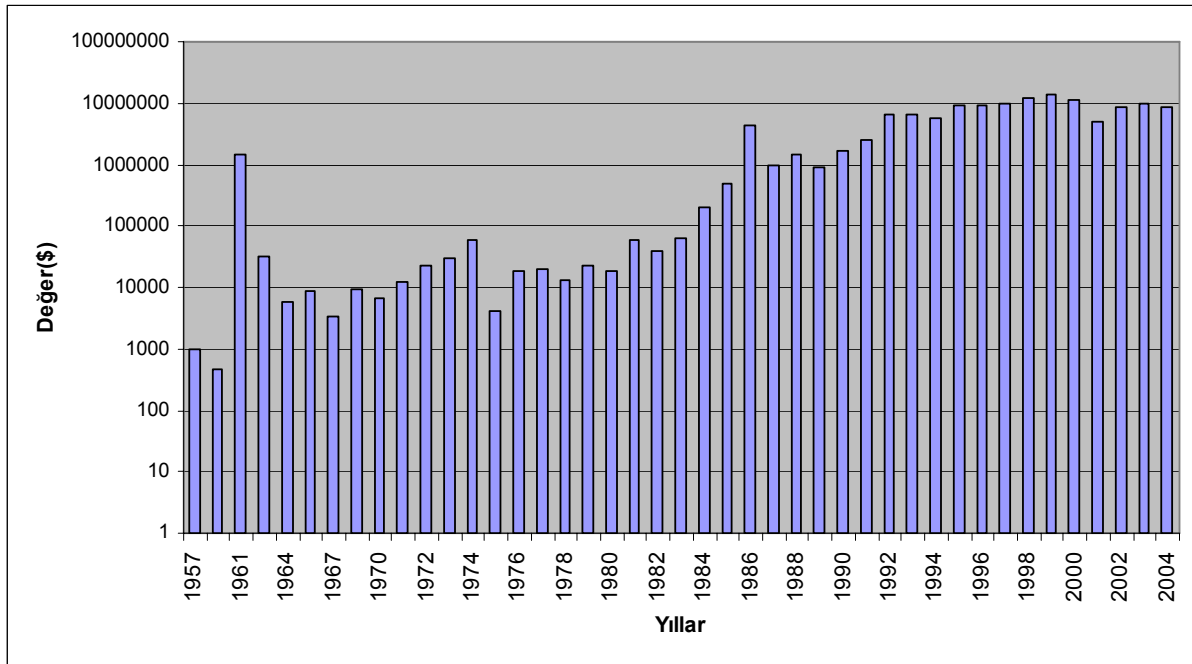
1975 yılında toplam 893 kg yapışkan alımına karşılık 4 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden ise toplam 642.967 kg yapışkan alıma karşılık 219 bin dolar ödeme yapmıştır. Gerek toplam alımın gerekse yapışkan alımının düşmesinin temelinde aynı yıl yapılan Kıbrıs barış harekâtı ve buna bağlı olarak gelişen ambargo ve dünyada yaşanan petrol krizi vardır. 1980 yılında toplam 5881 kg yapışkan ve sepet alıma karşılık 18 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde yapışkan grubu %98,5 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sepet yapımında kullanılan bitkisel ürünler gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden alımı yapılan ürünlere karşılık 10 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1,8 civarındadır. Dönem içinde her yıl düzenli bir alım gerçekleşmesine rağmen yükseliş aynı izlenimi vermekten uzaktır. İlk iki yılda yükselme gösteren alım 1978 yılında ise %30 civarında bir düşüş gerçekleşmiştir. 1979 yılı ise alım oranının en yüksek olduğu yıl olmuştur.

1985 yılında toplam 41.503 kg tohum ve 75.000 adet canlı bitki yumruları alıma karşılık 501 bin dolar ödeme yapılmıştır. Tohumlar yine ilk sırada yer alırken daha sonra ise yumrular, yapışkanlar ve canlı bitki ve kökleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 36 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1,3 civarındadır. 1981–1985 yılları arasındaki süreçte 1982 yılı hariç alımda yükseliş meydana gelmiştir. Yapılan alımın tümü bir önceki yıl gibi yapışkan olsa bile yapışkan türlerinin farklı olması düşüşün asıl nedeni olmuştur. Diğer yıllarda düzenli bir artış yaşanmıştır. Bir

önceki dönemin aksine bu dönem tohum alımında önemli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle İsrail'in modern yöntemlerle elde ettiği tohumlar dünya tohum piyasasında önemli bir paya sahip olmasını sağlamıştır.

1990 yılında ülkemiz toplam 215.853 kg tohum, bitkisel hülusalalar ve 180.020 adet yumru alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki yıla göre miktardaki düşüşün temel nedeni bu yıl hububat grubundan herhangi bir ürünün ithal edilmemiş olmasıdır. Aynı yıl ülkemiz bitkisel ürünler grubundan yapılan toplam alıma karşılık 691 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içerisinde önemli bir paya sahip olan hububat grubunun yaklaşık olarak % 80 civarına denk gelmektedir. Aynı yıl İsrail'den hububat grubunda herhangi bir alım olmamıştır. Dönem içinde 1986 yılı en düşük alımın gerçekleşmiş olduğu yıl olarak karşımıza çıkarken 1990 yılı ise en fazla alımın gerçekleştiği yıl olmuştur. Bölüm içindeki dalgalanma tohum payına bağlı olarak bir dağılım göstermektedir. Tohum alımının yüksek olduğu yıllar alımı pozitif olarak etkilemiştir.

Şekil-2: Türkiye'nin İsrail'den bitkisel ürünler ithalatı (1957–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 6.846.837 kg tohum, hububat ve sebze ile 713.955 adet canlı bitki yumruları alımına karşılık 9 milyon dolar ödeme yapmıştır. Miktar bazında en fazla orana %87 ile buğday sahip olmuştur. Değer bazında da yine tohumun önemli bir oranı söz konusudur. Aynı yıl ülkemiz toplam bu bölümden yapmış olduğu alıma karşılık 833 milyon dolar ödeme yapmıştır. Değer baz alındığında % 40 civarında bir azalma olmuş

ancak bu azalma İsrail ile ithalatımıza yansımamış İsrail ile ithalatımız değer bazın da bir önceki yıla göre %45 civarında artış göstermiştir.

2000 yılında toplam 1.966.748 kg hububat, tohum, reçine, kahve ve sebze ile 200 adet canlı bitki yumrusu alımına karşılık 11 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında %40 civarında bir artış yaşanırken değer bazında aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Miktar bazında %40'la buğday ilk sırayı almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bu bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 911 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içinde ilk sırayı hububat alırken bunu tohum takip etmektedir. İsrail'in 90'lı yıllardan itibaren yüksek teknolojiyi tarım alanında da yaygın olarak kullanmaya başlaması iklimin olumsuz etkisinin kısmen de olsa ortadan kaldırması dönem içinde başta tohum olmak üzere bazı ürünlerde önemli oranda gelir elde etmesine neden olmuştur. Devletin temel politikalarından olan temel gıda maddelerinde dışarıya bağımlı olmama politikası bu durumun ortaya çıkmasında tetikleyici rol oynamıştır.

2004 yılında 1.493.003 kg tohum, hububat, reçine olmak üzere bölümü meydana getiren madde gruplarının çoğunda alım yapılmış ve yapılan alımına karşılık 8 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisindeki tohum %75 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla kurutulmuş sebze, nişasta, hurma, incir ve kurutulmuş meyveler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplam bölümden 1.282 milyar dolar ithalat yapmıştır. Döneme genel olarak baktığımızda ise ilk yılda bölüm içerisinde en önemli paya %40 ile ayçiçeği tohumu sahiptir. 2001 yılındaki ekonomik kriz bu bölümü de etkilemiş ve değer bazında %48 civarında bir düşüş meydana gelmiştir. Yine aynı yıl hububatın önemli bir düşüş yaşaması diğer gruplardaki düşüş nedeniyle toplam ithalat içindeki payını düşürmemiş ve bu düşüş payının %50 civarında olmasına neden olmuştur. Daha sonra ki yılda, yani 2002'de ise miktar bazında bir düşüş yaşanmasına rağmen aynı düşüş değer bazına yansımamıştır. Bu durumun temel nedeni ekim için alınan tohum ve meyve sporlarıdır. Bir önceki yıla göre değer bazında %60, miktar bazında da %100 civarında bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde önemli bir paya sahip olan hububat bir önceki yıla göre %150 civarında bir artış göstermiştir. Bunu da tohum takip etmiştir. İki yıl arasında yer alan 2001 yılı ise düşüşün yaşandığı bir yıl olmuştur. Bu durumda ülkemizde yaşanan ekonomik kriz asıl rolü oynamıştır. Ülkemizin bölüm içindeki toplam alımı da bir önceki yıla göre %50 civarında bir düşüşe denk gelmektedir ki bu durum iki ülke arasındaki ticaretin azalmasının temelinde ekonomik krizin olduğunu destekler niteliktedir. 2002 yılında alımda düzelme görülse de kriz öncesi yıldaki alımı yakalamaktan uzak kalmıştır. 2003 yılında ise artışın devam ettiği görülmektedir. Bu artış beraberinde dönem içindeki en

yüksek rakamın elde edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde özellikle tohum ve sebze alımının önemli rol oynadığı görülmektedir. Dönemin son yılında ise %20 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumda özellikle tohum alımındaki düşüşün önemli bir etkisi vardır.

4.1.3 Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar

Bu bölümde hayvansal bitkisel katı-sıvı yağlar ve bitkisel mumlar v.b. ürünler yer almaktadır. Hayvansal ürünler ülkemizin önemli ihracat kalemlerinden olması nedeni ile ithalatımıza düzensiz bir grafik olarak yansımıştır. İsrail ile bu bölümdeki ithalatımız ilk defa 1950 yılında gerçekleşmiş ve 3 kg yağ alımına karşılık 5 dolar ödeme yapılmıştır. Bitkisel yağ alımı olarak gerçekleşen bu ilk alımın oldukça düşük olması gerek bu ürün grubunun ülkemizdeki ilk alımı olması gerekse ülkemiz sanayi sektöründe bu yıllarda gıda sektörünün gelişiminin önemli bir etkisi söz konusudur. 1955 yılında toplam 20.827 kg bitkisel ve hayvansal yağ alımına karşılık 14 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre % 45 civarında bir artış olmuştur. Dönem içerisinde önemli alımın yaşandığı yıllardan biri 1953 yılı olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizin bu yıl hayvansal ürünlerde yapmış olduğu ithalatın %70'i İsrail'e aittir. Bir sonraki yılda ise %32 civarında düşüş yaşanmıştır.

1959 yılında 2500 kg hayvansal yağ alımına karşılık bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz toplam 3061 kg hayvansal yağ satın almış buna karşılık 2 bin dolar ödeme yapmıştır. İsrail bu oran içinde yaklaşık %50'lik bir paya sahiptir. Dönem içerisinde sadece iki yıl ithalat gerçekleşmiştir. 1956 yılında bir önceki yıla göre büyük düşüş yaşanmıştır. 1959–1965 yılları arasında bölümde bir alım hareketi olmamıştır. 1965 yılında 57.743 kg hayvansal yağ alımına karşılık 39 bin dolar ödeme yapılmıştır.

Tablo 18; Türkiye'nin İsrail'den hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ithalatı (1951–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1950	5	1959	1021	1979	739.069	1999	31.360
1951	17.5	1965	39.612	1982	526.264	2001	870.919
1953	14.834	1976	664.359	1986	1.012.252	2002	205.558
1954	10.356	1977	43.671	1989	6101	2003	1.002.689
1955	14.919	1978	2437	1996	55961	2004	13.770
1956	3219						

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Aynı yıl ülkemiz toplam 26.935.779 kg hayvansal yağ alımına karşılık 8 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail ile olan ithalat ise %0,2 oranında olup oldukça düşüktür.

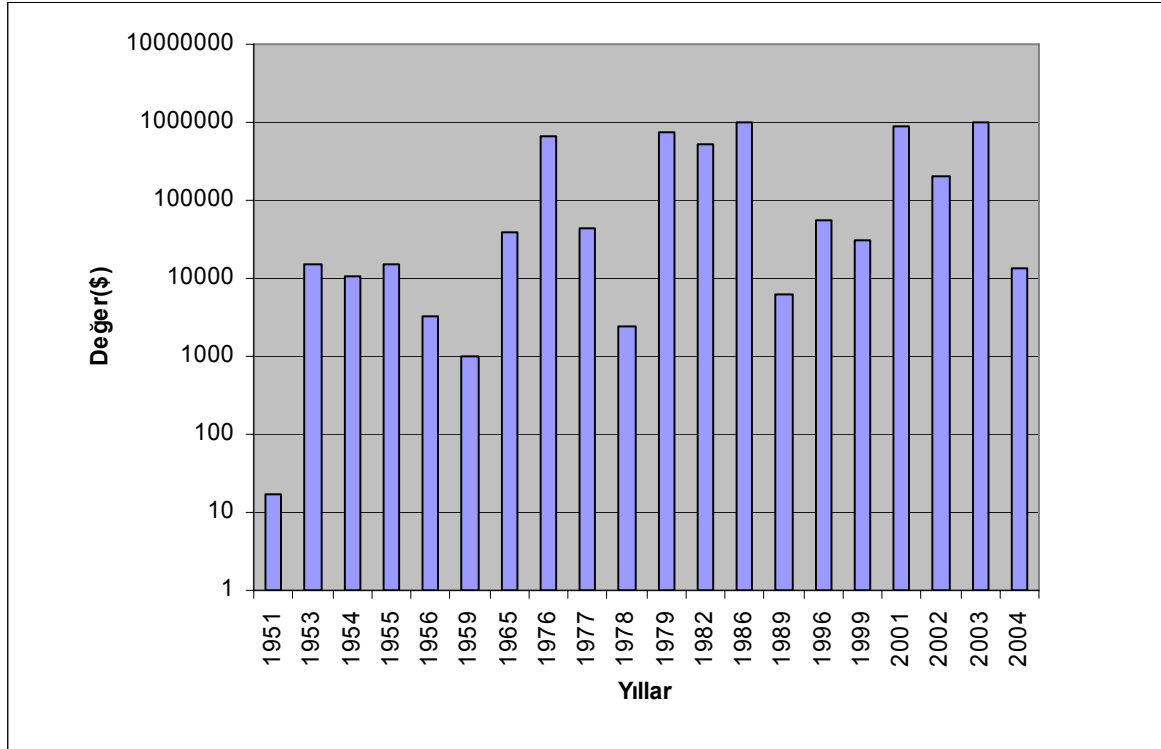
1965 yılından 1976 yılına kadar bölümde herhangi bir alım gerçekleşmemiştir. 1976 yılında toplam 999.034 kg bitkisel yağ alımına karşılık 664 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 173.587.321 kg bitkisel yağ alımı yapmış ve buna karşılık 103 milyon dolar ödeme yapmıştır. Toplam ithalatımız içinde İsrail'in payı oldukça düşük bir orana denk gelmiştir. 1979 yılında toplam 989.540 kg bitkisel yağ alımına karşılık 739 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 98.183.846 kg bitkisel yağ alımına karşılık 74 milyon dolar ödeme yapmıştır. 1977 ve 1978 yıllarında oldukça düşük alımlar gerçekleşirken 1979 yılında önemli oranda bir artış yaşanmıştır. İsrail'in payı toplam ithalatımız içinde oldukça düşük kalırken aynı zamanda istikrarsız alımlar dönemi yine görülmeye başlamıştır.

1986 yılında toplam 1.992.976 kg bitkisel yağ alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 324.278.000 kg bitkisel yağ alımına karşılık 142 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içinde diğer alım yılı ise 1982 yılında olup ve yapılan alım seksen altı yılının yaklaşık olarak yarısına denk gelmiştir. İki yılda da alınan ürünler bitkisel üründen meydana gelmektedir. Bölümdeki istikrarsız alım yıllarından bir diğeri ise 1989 yılı olmuştur. 1987 ve 88 yıllarında bölümden herhangi bir alım meydana gelmemiştir. 1989 yılında toplam 5004 kg holojene edilmiş yağ alımına karşılık 6 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 311 milyon dolar ithalat yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı oldukça düşük bir orana denk gelmiştir.

1990'lı yıllarda başlayan iki ülke arasındaki yakınlaşma bölümdeki ithalatımızda kendisini hissettirememiştir. 1996 yılında toplam 36400 kg holojene edilmiş yağ alımına karşılık 5 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz adı geçen üründen aldığı toplam miktara karşılık 501 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail toplam ithalat içindeki payı %1 civarındadır. 1997 yılında yürürlüğe konulan serbest ticaret anlaşması dahi bu istikrarsız alımı düzeltmekten uzak kalmıştır. Bu durumun asıl nedeni ülkemizin bu sektörde önemli bir üretim payına sahip olması ve üretilen bu ürünlerin iç talebi karşılamaya yetmesi en önemli sebep olarak durmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemiz ithalatında öne çıkan ülkelerin bu alan da daha istikrarlı bir satış grafiğine sahip olmaları buna bağlı olarak tüketicinin tüketim alışkanlıklarının piyasaya hâkim ülke şirketlerine yönelmiş olması İsrail'in pazarımıza istikrarlı bir şekilde tutunamayışı üzerinde rol oynamaktadır.

2004 yılında 18.000 kg bitkisel yağ alımına karşılık 13 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz toplam 511 milyon dolar ithalat yapmıştır. İsrail'in payı oldukça düşüktür. Genel olarak artış grafiği gösteren bu bölüm 2001 yılında %20 civarında bir düşüş yaşamıştır. İsrail ise bu yılda ithalatımız içindeki payında önemli bir artış sağlamış ve toplam ithalat içinden yüksek oran yakalamıştır.

Şekil-3: Türkiye'nin İsrail'den hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ithalatı (1951–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Bir önceki yıla göre %98 civarında bir düşüş gözlenmektedir. Bölümde yaşanan düzensiz alım grafiği 2003 yılında ise pozitif yönde hareket etmiş ve İsrail ile bölümde yapmış olduğumuz alımın en yüksek değerine ulaşmıştır. Bu durumda soya ve ayçiçeği yağlarının alımının önemli bir katkısı söz konusudur. Son yılda ise bahsedilen iki üründe herhangi bir alımının gerçekleşmemesi 1959 yılından bu yana en düşük alım oranının gerçekleşmesine sebep olmuştur.

4.1.4. Gıda sanayi müstahsaları

Bu bölümü oluşturan ürünler; et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça, şeker ve şeker mamulleri, kakao ve kakao mamulleri, un, nişasta, süt teşkil eden mamuller, sebze, meyve, bitki parçaları, meşrubat, alkollü içecekler, yemler, tütün ve tütün ürünleridir. Bu bölümde ilk alım şeker ve şeker mamulleri ile başlamıştır. 1955 yılında toplam 5 milyon kg şeker

alımına karşılık 616 bin dolar ödeme yapmıştır. Aynı yıl ülkemiz dışarıdan 5500 ton şeker ve şeker mamulleri almıştır.

Tablo 19;Türkiye'nin İsrail'den gıda sanayi müstahsaları ithalatı (1955–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1955	616.483	1982	113.524	1992	325.563	2000	1.557.232
1965	14.153	1983	141.701	1993	142.381	2001	1.173.879
1966	44.054	1984	381.503	1994	314.330	2002	1.269.228
1967	589	1985	576995	1995	1.310.970	2003	3.111.381
1970	15.400	1987	15.568	1996	1.685.666	2004	3.125.717
1971	38.232	1989	21.803	1997	1.176.407		
1980	60.454	1990	203.109	1998	1.860.307		
1981	238.909	1991	208.076	1999	1.797.313		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1965 yılında toplam 27.313 kg yem, meşrubat ve kakao alımına karşılık 14 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde gerek miktar gerekse değer bakımından en önemli payı kakao ve kakao mamulleri sahip olmuştur. Kakaonun bu miktar içindeki payı %70 tir. Aynı yıl ülkemiz toplam 3 ürün grubundan yapmış olduğu alıma karşılık 808 bin dolar ödeme yapmıştır. Bu miktar içindeki en önemli paya %70 ile kakao ve kakao mamulleri sahiptir. 1955–1965 yılları arasında herhangi bir alım söz konusu olmamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında planlı dönemde önceliklerin yatırım sanayi ürünlerinin yer almasının önemli bir etkisi söz konusudur. Yine ülkemizin tarım karakterli ihracatı bu alandaki alımın az olmasının nedenleri arasında gösterilebilir nedenlerdendir. 1970 yılında toplam 23.620 kg hayvan yemi alımına karşılık 15 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alımına karşılık 131 bin dolar ödeme yapmıştır.1965–1970 arasını kapsayan yıllarda toplam üç yıl alım gerçekleşmiştir. 66 yılındaki alımdaki yükseliş bir sonraki yıla yansımamış grupta oldukça cılız bir alım söz konusu olmuştur. Her iki yılda alınan ürünler kakaodan meydana gelmiştir. Fakat dönemin son yılı olan 1970 yılında ise alınan bütün ürünler hayvan yeminden meydana gelmiştir.

1980 yılında toplam 10.000 kg hayvan yemi alımına karşılık 60 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 419.074 kg hayvan yemi alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapmıştır. 1960'lı yıllardaki istikrarsız alım 1970'li yıllarda da devam etmiş; dönem içerisinde sadece 1971 yılında ait hayvan yemi alımı gerçekleşmiştir. 1985 yılında toplam 3424 kg hayvan yemi alımına karşılık 576 bin dolar ödeme yapılmıştır.

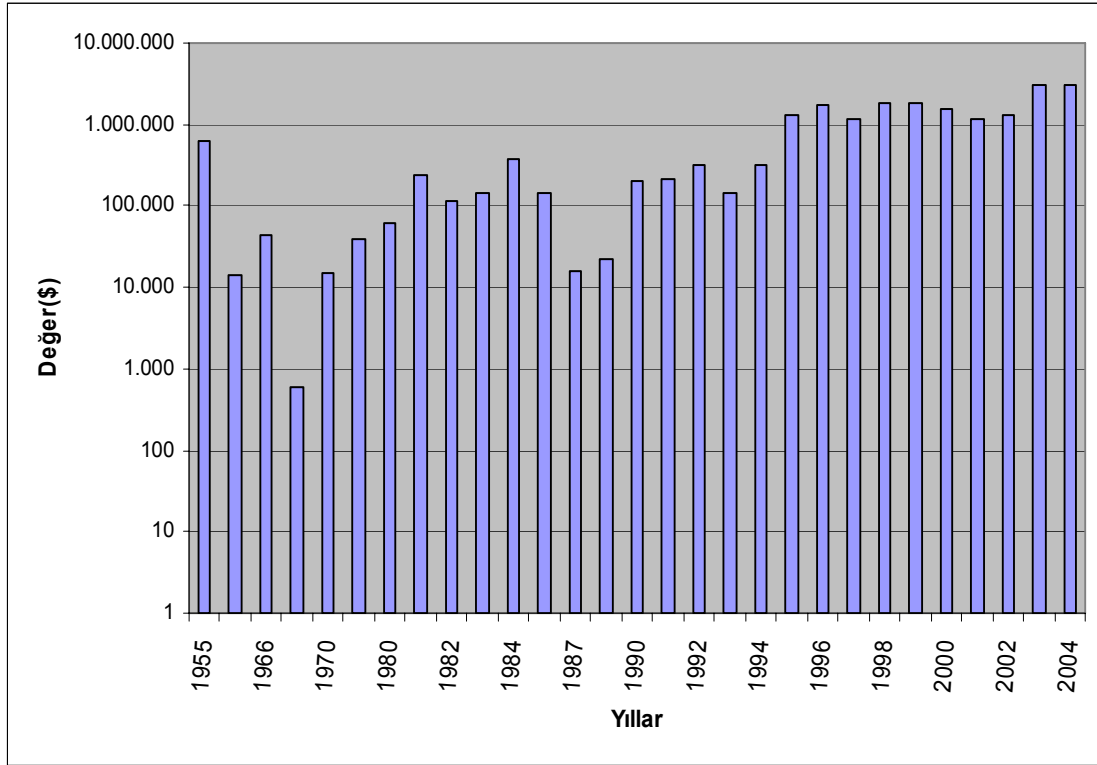
Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 14.513.000 kg hayvan yemi alımına karşılık 7 milyon dolar ödeme yapmıştır. 1980 yılından itibaren bölüm alımında düzenli bir alım grafiği yakalanmış özellikle hayvan yemi alımında önemli artış yaşanmıştır. 1981 yılında ülkemizin grup alımının yaklaşık beşte biri oranındaki ithalatı İsrail'den sağlanmıştır. Takip eden yıllarda 1981 yılındaki alım yakalanmasa da yine önemli bir alım yaşanmıştır.

1990 yılında 91.849 kg hayvan yemi, sebze, meyve, konserve ve meyve suları alımına karşılık 203 bin dolar ödeme yapmıştır. Bu grup içindeki en önemli paya % 70 ile meyve ve sebze konserveleri sahip olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümde yapmış olduğu toplam alıma karşılık 62 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bu miktar içinde en önemli paya yemler sahip olmuştur. Bölüm içerisinde en fazla orana sahip olan konserveler olmuş olup bu oran %5'e denk gelir. 1980'li yılların ikinci yarısında ilk dönem kadar istikrarlı bir grafik yakalanamamıştır. Yine yem %90 üzerindeki payı önemli paya sahip olmuştur. 1995 yılında toplam 1.252.041 kg hayvan yemi, çay, kahve, meyve suları alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Grup içerisinde en fazla orana % 50 ile yemler sahiptir. Bir önceki yıla göre bu artışın temelinde yemlerin ve meyve suyu fiyatlarının artışı vardır. Aynı yıl ülkemiz toplam İsrail'den alınan bölüm gruplarından yapmış olduğu alıma karşılık 199 milyon dolar ödeme yapmıştır. Gerek miktar gerekse değer bazında bir önceki yıla göre meydana gelen bu artışın temelinde yemlerin imalatındaki artışın yanı sıra et, balık, yumuşakça ve mamullerinin önemli bir etkisi vardır. 1990'lı yılların ilk döneminde alım oldukça düzenli bir yapıya bürünmüştür. Özellikle meyve sularındaki alım bu durumun ortaya çıkmasında belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. 1993 ve 1995 yıllarında yemler ilk sırada yer alırken diğer senelerde ise meyve sularını belirgin üstünlüğü söz konusu olmuştur. 1994 yılındaki %350 civarındaki artış İsrail'in ülkemizdeki bu grup pazarında rekabet gücünü önemli oranda istikrara oturttuğunun önemli işaretleri arasında gösterilebilecek gelişmedir.

2000 yılında toplam 1.912.347 kg tütün, hayvan yemi, maya, sos, dondurma, konserve ve meyve alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içerisinde en önemli paya %50 ile meyveler sahipken bu ürünler bölüm toplamında ise %45 civarında artış göstermiştir. Aynı yıl ülkemiz toplam alımına karşılık 732 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içerisinde yemler %90 ile ilk sıradadır. İsrail toplam ithalat içinde bu bölümdeki payı %1 in çok altındadır. 1990'lı yılların başındaki artış ikinci dönemde de devam etmiştir. Ülkemizin grup içindeki meyve suları pazarının hızlı bir artış eğilimi içerisine girmesi İsrail'in genel oran içindeki payını azaltsa da yine önemli alım

yaptığımız ülkelerden biri olmuştur. Tüketim alışkanlıklarımızın bir getirisi olan meyve suyu kullanımı grup içerisinde bu ürün grubunun ön plana çıkmasında belirleyici olmuştur. 1997 yılında meyve suyu %88 civarındaki payı en belirgin alımın yapıldığı yıl olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil-4: Türkiye'nin İsrail'den gıda sanayi müstahsaları ithalatı (1955–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında 2.265.115 kg hayvan yemi, tütün, sos, şeker mamulleri ve meyve suları alımına karşılık 3 milyon dolar ödeme yapılmıştır. En fazla alım payı %60 ile soslar grubuna aittir. Daha sonra ise şeker ve mamulleri, meyve suları gibi ürünler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplamda ise 1.245 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Dönemin ilk yılı olan 2001 yılında bir önceki yıla göre düşüş gerçekleşmiştir. Bu alımda belirleyici olan faktör diğer alımlarda olduğu gibi 2001 Şubat ekonomik krizi olmuştur. Daha sonraki yılda ise az miktarda da olsa bir artış yaşanmıştır. Bu durumda meyve ve sebze konserveleri alımı belirleyici olmuştur. 2003 yılı bölümde önemli artışın yaşandığı yıllardan biri olmuştur. Bu durumda özellikle sosların alımındaki artışın önemli bir katkısı olmuştur. Son yılda ise kısmi bir artış yaşanmakla beraber bir önceki yılda gerçekleşen artış oranını yakalamaktan uzaktır

4.1.5 Mineral maddeler

Bu bölümü oluşturanlar; kükürt, tuz, taş, toprak, alçılar, mineral yağlar ve mamulleri, çimento, metal cevherleri ve külden maddelerdir. Bu bölümde ilk alım 1956 yılında gerçekleşmiştir. Gruptan toplam olarak 35.576.752 kg tuz, kükürt ve mineral yakıtları alınmış ve alıma karşılık 911 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde en önemli paya %99 ile tuz ve kükürt sahiptir. 1960 yılında ülkemiz 11.075.962 kg tuz, kükürt ve 11.046.015 lt. mineral yakıt alımına karşılık 101 bin dolar ödeme yapmıştır. Dönem içerisinde 1957 yılında yapılan alım dönem içinde kayda değer bir artış yılı olarak göze çarpmaktadır. Bir önceki yıla göre %300 civarında artış görülmektedir. Daha sonraki yılda ise büyük oranda bir düşüş gerçekleşmiştir. 1959 yılı ise gruptaki alımın en aza indiği yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Alınan ürünün tamamı mineral yakıttan meydana gelmiştir. İsrail’de petrol yataklarının azlığı nedeniyle ülke genellikle dışarıdan almış olduğu bu ürünü işleterek ihraç etmektedir.

1965 yılında ise toplam 74.806.515 kg fosfat ve 352.978 m³ mineral yakıt alımına karşılık 988 bin dolar ödeme yapılmıştır. %99 oranı ile fosfat ilk sırayı almıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 801 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölümde kg olarak alınan miktarı fosfat oluştururken m³ cinsini de mineral yakıtlar oluşturmaktadır. Dönem içerisinde genel olarak her yıl düzenli bir alım yaşanmış olsa da kimi yıllar düşüş kimi yıllar ise bir artış yaşanmıştır. Alınan ürünler genel olarak dış ticaretimizde önemli gider kalemleri olmaktadır. Ülkemiz ithalatının %30 civarındaki payı ile mineral yakıtlar her daim önemli miktarda ödeme yapmış olduğumuz ürünler olmuşlardır.

1970 yılında toplam 1.603.291 kg fosfat, petrol yağı ve mum alımına karşılık 6 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde en fazla paya %99 ile fosfat sahiptir. Kalan %1,1’lik dilimi ise petrol ve petrol ürünleri meydana getirmektedir. Dönem içerisinde sadece iki yıl alım gerçekleşmiştir. 1966 yılında yapılan ilk alımın çok büyük bir miktarı mineral yakıtlardan meydana gelmiştir. Dönem içerisinde İsrail’den mineral alımının 1967 yılından itibaren düşmesinde aynı yıl yaşanan Arap-İsrail savaşının önemli etkisi olmuştur. Arap ülkelerinin İsrail’e yapmış olduğu ambargo neticesinde ham petrol alamayan ülke bunun sonucu olarak da bu dönemde mineral yakıt satışını gerçekleştirememiştir.

Tablo 20;Türkiye'nin İsrail'den mineral maddeler ithalatı (1956–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1956	911.011	1971	342.657	1983	9.504.110	1995	8.424.461
1957	2.774.479	1972	860.077	1984	6.312.763	1996	6.472.796
1958	440.335	1973	141.030	1985	13.778.888	1997	12.874.401
1959	2095	1974	226.908	1986	9.379.571	1998	16.385.580
1960	101.622	1975	1.934.871	1987	5.021.811	1999	21.582.259
1961	246.268	1976	3.509.017	1988	9.015.990	2000	40.550.162
1962	1505	1977	16.549.938	1989	5.535.856	2001	51.843.820
1963	24.428	1978	58.114.502	1990	2.046.182	2002	73.816.361
1964	24.560	1979	37.455.378	1991	9.388.952	2003	98.458.727
1965	988.629	1980	25.609.540	1992	15.954.770	2004	176.307.045
1966	1.884.240	1981	6.796.396	1993	32.682.347		
1970	6209	1982	9.067.638	1994	21.587.421		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1975 yılında toplam 28.790.197 kg fosfat ve mineral yakıt alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bu bölüm içerisinde %98 payı ile fosfat ilk sırayı alırken geriye kalan %2'lik dilim ise petrolden yapılan muumlardan meydana gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 838 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içerisinde fosfatın önemli bir satış grafiğine sahip olduğu görülmektedir. Özellikle ilk yılda yapılan alımın tümü bu ürüne aittir.1972 yılında alınan ürünlerde %230 civarında bir artış yaşanmış alınan ürünlerin büyük kısmı yine aynı üründen meydana gelmiştir. Arap-İsrail savaşının etkisinde hafifleme yaşanmış olsa dahi bu dönemde dünyada yaşanan petrol krizi İsrail'in satışında fosfatı ilk sıraya koymuştur.

1980 yılında ülkemiz toplam 98.582.104 kg fosfat ve petrolden mumlar alımına karşılık 25 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki yıla göre %120 civarında bir artış meydana gelmiştir. Fakat bu genel artış oranı İsrail ile olan ticaretimize yansımamıştır. Petrol krizinin dünya üzerindeki etkisinin azalması beraberinde İsrail'in dış pazarda daha yüksek oranda petrol hammaddesinin bulunmasını sağlamış ve bunun neticesinde ülkenin petrol ürünlerindeki satışı artış göstermiştir. Sadece dönemin ilk yılı hariç diğer yılların tümünde mineral yakıtlar ilk sırada yer almıştır. Grup alımının geneline baktığımızda ise Ülke için aynı şeyleri söylemek güçtür. Özellikle petrolün diğer Ortadoğu ülkelerinden alınması ve alınan ham maddenin ülkemiz petrol rafinerilerinde işletiliyor olması

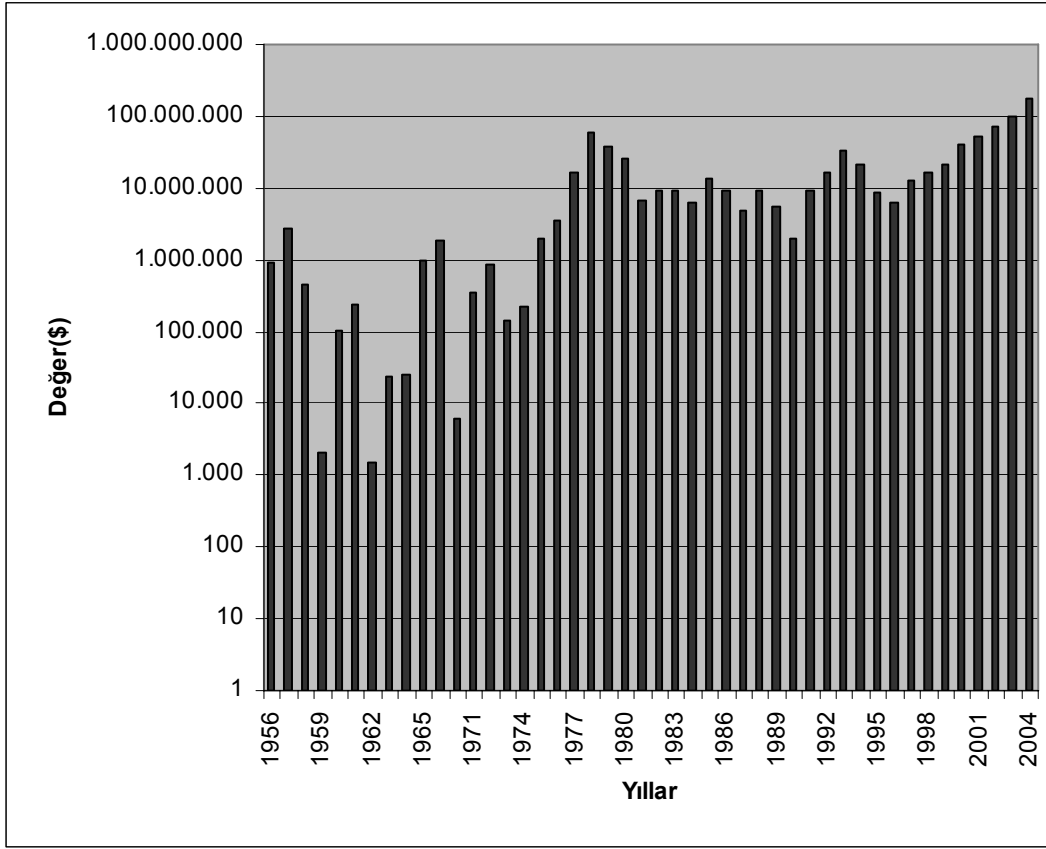
ülkemin bu alandaki giderimizi azaltma yönünde bir eğilim içerisine girmesine neden olmuştur. Fakat buna rağmen Mineral yakıtlarındaki alımda dışa olan bağımlılığımız devam etmiştir. Ülke İthalatına harcanan paranın %33'nün bu alana ayrılması bu durumun en açık iadesi olsa gerek.

1985 yılında toplam 365.024.275 kg fosfat ve petrolden mum alımına karşılık 13 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Alımın %99'nu fosfat oluştururken geri kalan kısmı da petrol meydana gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 3.844 milyon dolar ödeme yapmıştır. Miktar bazında İsrail'in payı %1,2 civarında iken aynı oran değer bazına yansımamıştır. Dönem başında askeri müdahale neticesi ülkemizin dış ülkelere kredi bulma talebine karşılık batılı devletlerin kredi vermemesi üzerine ülkemizin bu alandaki ihtiyacını İslam Ülkelerinden gidermesi neticesinde ülkemizin özellikle bu gruptaki alımı üzerinde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dönem içerisinde fosfatın önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 1990 yılında bu bölümden yapılan toplam alıma karşılık 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Yine aynı dönemde toplamda ise yapılan alıma karşılık 4.840 milyon dolar ödeme yapılmıştır. İsrail'in payı %1 in altında kalmıştır. 1985–90 yılları arası dönemde fosfatın belirgin üstünlüğü devam etmiştir. İsrail iç pazarının önemli bir talebe ulaşmış olması ve ülkemizin bu alandaki ihtiyacını gelişen teknolojinin de etkisiyle içeride ürettiyor olması İsrail'den ithalatımız üzerinde rol oynamaktadır.

1995 yılında toplam 28.191.618 kg fosfat, kiler, magnezyum, alçıtaşı, petrol ürünleri ve alüminyum alımına karşılık 8 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında petrolden yapılan yağlar ilk sırayı alırken değer bazında ilk sırayı magnezit almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 4.868 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içerisinde en fazla paya mineral yakıtlar sahiptir. 1990'lı yılların başından itibaren özellikle petrolden yapılan yağlar başta olmak üzere yine petrolden mumlar önemli oranda alınan ürünler olmuşlardır. Bu dönem içerisinde siyasi ilişkilerimizin İsrail ile daha istikrarlı yapıya bürünmesi ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik alandaki olumlu adımlar bu alanda başından beri devam istikrarı daha da pekiştirmiştir. 2000 yılında toplam 163.852.568 kg tuz, fosfat, zımpara taşı ve feldispat ile 78.989.351 lt mineral yakıt alımına karşılık 40 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre değer bazında %90 civarında bir artış söz konusudur. Aynı yıl bölüm toplam alımına karşılık 7.568 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Dönemin ilk yıllarında alınan ürünlerin tamamına yakını fosfattan meydana gelmiştir. Son iki dönemde alınan

ürünlerin içerisinde mineral yakıtlarda önemli bir artış yaşanmıştır. S.T.A yürürlüğe girmiş olsa bile grup üzerinde fazla bir artışa sebep olmaktan uzaktır.

Şekil-5: Türkiye'nin İsrail'den mineral maddeler ithalatı (1956–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ise 582.911.538 kg fosfat, kiler, alüminyum, zımpara taşı, çimento, magnezyum ve 248.470.013 litre petrol ürünleri alımına karşılık 176 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Petrolden yapılan yağlar %90 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla petrolün damıtılmasıyla elde edilen yağlar, çimento, magnezyum ve tuz gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplam 14.795 milyar dolar ödeme yapmıştır. Ülkemiz ithalatında %15 civarındaki payı ile bölüm makine ve cihazları bölümünden sonra alımının en fazla olan bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölümü genel olarak değerlendirdiğimizde genellikle düzenli bir alım grafiği gözlenmekle beraber ürünlerin alımında dalgalanmalar yaşanmıştır. Özellikle mineral yakıtlarda bu dalgalanma daha belirgin bir hal almıştır. Bu durumda İsrail'in bu alandaki ham madde eksikliği önemli bir rol oynamıştır. 2001 yılında yaşanan krizden etkilenmeyen gruplardan olan mineraller grubu alımı artarak devam edilmiştir. Takip eden yılda ise petrol ürünlerine bağlı olarak yüklü miktarda gerçekleşen alım devam etmiştir. Dönemin son yılında ise önemli bir artış

yaşanmıştır. Yaklaşık %90 civarında gerçekleşen bu artışta yine petrol ürünlerindeki alımın belirleyici olduğu görülmektedir.

4.1.6 Kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri

Bu bölümü oluşturan ürünler; Anorganik kimyasal müstahsalar, organik kimyasallar, eczacılık ürünleri, gübreler, debagat ve boyacılıkta kullanılan hülasa, boya, sabunlar, yıkama-yağlama maddeleri, albüminoid maddeler, tutkal, barut, patlayıcılar, fotoğrafçılık ve sinemacılıkta kullanılan eşyalar ve muhtelif kimyasallardır. Bu bölümden İsrail'in kuruluş yılı olan 1949'dan başlanarak düzenli bir şekilde alım yapılmıştır. 1949 yılında toplam 23.194 kg eczacılık ürünleri ve boya alımına karşılık 14 bin dolar ödeme yapılmıştır. Yaklaşık %74 lük oran ile eczacılık ürünleri ilk sırayı almaktadır. Geri kalan bölümü ise boyalar meydana getirmiştir. Aynı yıl ülkemiz bu bölümdeki toplam alıma karşılık 10 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içerisinde %80 payı ile eczacılık ürünleri önemli bir paya sahiptir.

1955 yılında toplam 22.757.921 kg eczacılık ve boya alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Eczacılık ürünleri %99 ile ilk sırayı alırken ikinci sırayı ise debagat ve boyacılıkta kullanılan hülusalara almaktadır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı oldukça düşüktür. Dönem içinde düzenli bir alım grafiği söz konusudur. Özellikle sanayi sektöründeki ürünlerin grup içinde fazla olması alımın bu denli düzenli olmasında rol oynamıştır. Boya alımı oldukça yüksek bir orana denk gelmektedir. Ülkemizde bu dönemde tarım ürünlerine dayanan sanayi dallarının gelişmiş olması bu durumda etkin bir rol oynamıştır. 1960 yılında toplam 15.640.519 kg inorganik, organik maddeler, işpençiyeri, boya ve kimyaevi madde alıma karşılık 598 bin dolar ödeme yapılmıştır. %94 civarındaki oranı ile inorganik maddeler ilk sırayı alırken ikinci sırayı debagat ve boyacılıkta kullanılan hülusalara almaktadır. Miktar bazında bir önceki yıla göre %100 lük bir artış meydana gelmesine rağmen bu artış değer bazına yansımamıştır. Bölüm istikrarlı bir alım grafiğine sahip olmasına rağmen ürünlerde aynı izlenimi gözlemlemekten uzağız. İlk yılda eczacılık ürünleri en fazla alınan ürünler olurken daha sonraki yıllarda ise sırasıyla anorganik kimyasal maddeler, gübreler almıştır. Özellikle gübre alımında daha istikrarlı bir grafiğin yaşanmış olduğu gözlenmektedir.

1965 yılında toplam 50.237.185 kg boya, temizlik maddeleri, inorganik, organik maddeler, kimyasal maddeler ve gübre alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazındaki önemli artışın nedeni bir önceki yıla göre gübre alımının artmasıdır. Gübreler %94 ile ilk sırada yer alırken inorganik maddeler ikinci sıradadır. Aynı yıl

ülkemiz bölüm toplam alımına karşılık 115 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazındaki artışın nedeni gübre alımını artmasıdır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payının %11 civarında olmasında gübre alımının önemli bir yeri vardır. Dönem içinde 1964 yılı hariç düzenli bir artış yaşanmıştır. Seneler itibariyle inorganik ürünlerin belirgin bir üstünlüğü söz konusu olmuştur. 1964 yılındaki düşüşün yaşanmasında gübre alımındaki azalmanın önemli bir etkisi söz konusu olmuştur.

Tablo 21; Türkiye'nin İsrail'den kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünler ithalatı (1949–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	14.337	1963	864.935	1977	3.002.449	1991	25.605.253
1950	2369	1964	660.699	1978	2.092.068	1992	43.617.335
1951	42.100	1965	1.144.432	1979	3.964.894	1993	41.967.894
1952	307.872	1966	615.835	1980	3.124.850	1994	44.916.254
1953	307.872	1967	2.777.651	1981	4.467.969	1995	83.312.323
1954	853.476	1968	757.572	1982	12.302.539	1996	74.219.141
1955	1.331.732	1969	187.829	1983	19.958.805	1997	62.375.201
1956	10.597.767	1970	375.260	1984	22.856.929	1998	90.535.991
1957	2.292.321	1971	794.118	1985	17.644.977	1999	90.874.396
1958	577.791	1972	1.044.567	1986	20.774.879	2000	101.546.615
1959	2.138.530	1973	1.398.988	1987	25.938.468	2001	67.552.229
1960	598.861	1974	2.968.952	1988	32.885.879	2002	84.300.224
1961	492.280	1975	4.937.626	1989	33.979.523	2003	101.919.238
1962	746.695	1976	3.803.082	1990	35.827.951	2004	173.675.682

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1970 yılında toplam 2.753.018 kg boya, temizlik maddeleri, inorganik, organik maddeler, kimyasal maddeler, mürekkep, uçucu yağlar ve gübre alıma karşılık 375 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde inorganik maddelerden karbon %60 ile ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada aldehytler yer almaktadır. Aynı yıl bölümden toplam alıma karşılık 141 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde %20'lik oranı ile inorganik maddeler ilk sırada yer almaktadır. İsrail'in payı gerek miktar gerekse değerde %1'in altında kalmıştır. Bu dönemde her yıl alım gerçekleşmekle beraber alımlarda ani düşüşlerde gözlenmektedir. İnorganik maddelerin alımında düşüşlerin yaşandığı yıllarda toplam bölüm alımı üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle 1969 senesinde önemli bir düşüş

yaşanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında inorganik maddelerindeki alım azlığının önemli etkisi söz konusudur.

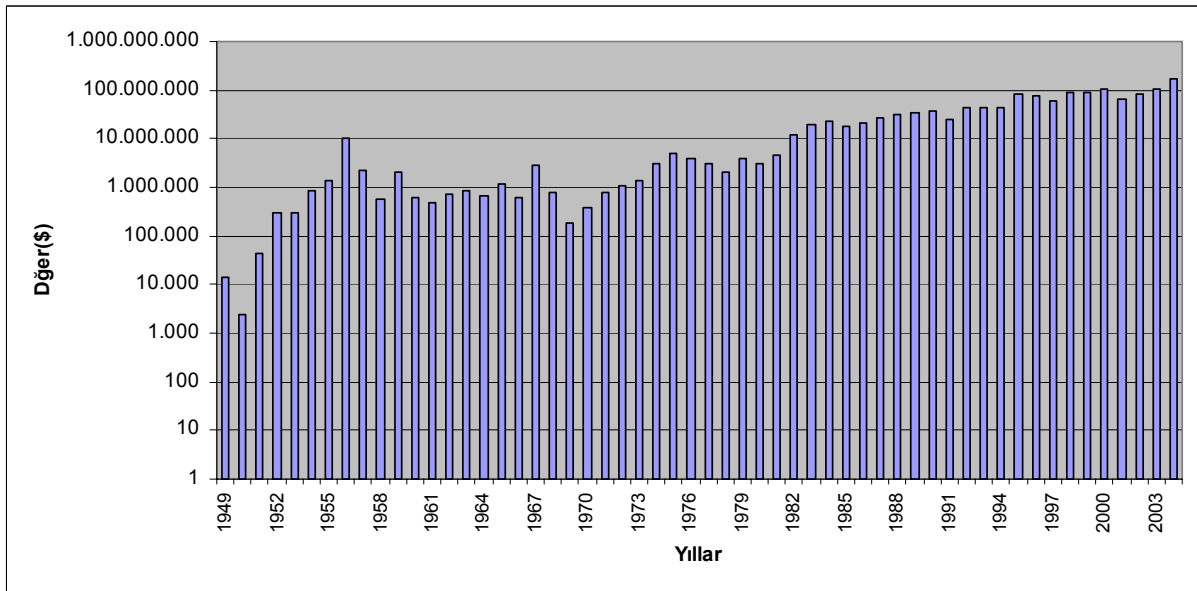
1975 yılında toplam 13.788.279 kg inorganik maddeler, organik maddeler, eczacılık malzemesi, gübre ve uçucu yağlar alımına karşılık 4 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde inorganik kimyasal maddeler ilk sırada yer alırken bu oranın yüksek olmasında fosforik anhidrat %70 civarındaki payı ile etkili olmuştur. Sülfonlu, nitroli, nitrozlu türevleri de ikinci sırayı almıştır. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplam alımına karşılık 436 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içerisinde inorganik kimyasal maddeler %77 ile ilk sırada yer almaktadır. İsrail'in payı %1'in altında kalmıştır. Dönem ilk iki yılında karbonlar ilk sırada yer alırken daha sonraki iki yılda ise asıllık alkol alımı birinci sırada yer almıştır. Değer bazındaki artışta istikrarlı bir grafik söz konusudur.

1980 yılında toplam 8.888.920 kg inorganik maddeler, organik maddeler, eczacılık malzemesi, gübre, çeşitli kimyasal maddeler, boya ve uçucu yağlar alıma karşılık 3 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre gerek miktar gerekse değer bazında bir düşüş yaşanmıştır. Bu oranın düşük olmasında organik kimyasal maddelerin alımının az olması etkili olmuştur. Bölüm içerisinde organik kimyasal maddeler ilk sırayı almaktadır. Özellikle bu bölüm içerisinde ithalatımızda asitli halojenli nitrozlu türevlerin önemli bir orana sahip olduğu görülür. Aynı yıl ülkemiz bölümdeki toplam alıma karşılık 698 milyon dolar ödeme yapmıştır. İnorganik kimyasal maddelerin önemli bir yeri vardır. İsrail'in payı %1'in altında kalmıştır. İlk yılda Fosforik anhidrit alımı ilk sırayı alırken daha sonraki yıllarda organik kimyasalların alımında önemli bir artış yaşanmış ve ilk sırada yer alan ürün grubu olmuştur. Bütün istikrarına rağmen İsrail'in bölüm içindeki payı oldukça düşüktür. Ülkemizin bu alandaki alımında Batı Avrupa Ülkeleri ile ABD'nin önemli bir payı vardır.

1985 yılında toplam 76.349.910 kg mürekkepler, inorganik maddeler, organik maddeler, eczacılık malzemesi, gübre, çeşitli kimyasal maddeler, boya ve uçucu yağlar alıma karşılık 17 milyon dolar ödeme yapılmıştır. İnorganik kimyasal maddeler %60 ile ilk sıradadır. Bunu %30'luk payı ile gübreler grubundan potaslı gübreler takip etmektedir. Bir önceki yıla göre %8'lik bir artış yaşanmıştır. Aynı yıl bölümden toplam 1.234 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Bir önceki yıla göre miktar bazında düşüş yaşanmasına rağmen bu durum değere pek yansımamıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı değer bazında %1,4 civarındadır. İnorganik maddeler grup içindeki payı ile ilk sırada yer almaya devam etmiştir. Daha sonra ise gübre alımında önemli bir artış yaşandığı gözlenmektedir.

1990 yılında toplam 114.309.471 kg inorganik maddeler, organik maddeler, eczacılık malzemesi, gübre, çeşitli kimyasal maddeler, boya ve uçucu yağlar alıma karşılık 35 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre bir düşüş meydana gelmiş olup gübreler ilk sırada yer almaktadır. Özellikle potaslı gübreler %17'lik payı ile önemli bir yer almıştır. Daha sonrada %9'luk payıyla organik kimyasallar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplam alıma karşılık 2.442 milyon dolar ödeme yapmıştır. Miktar bazında gübreler %47'lik payı ile ilk sırada yer almaktadır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı miktar bazında %2,5 civarındadır. Dönem içinde son iki yılın dışında inorganik maddeler ilk sırada yer almaya devam etmiştir. Son iki yılda ise gübrelerin alımında önemli bir artış yaşanmıştır. 1989 yılında önemli bir düşüş yaşanmıştır ki bu durumun ortaya çıkmasında anhidrit ve asitlerin alımındaki düşüşün önemli bir etkisi gözlemlenmektedir.

Şekil-6: Türkiye'nin İsrail'den kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünler ithalatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 121.820.653 kg inorganik maddeler, organik maddeler, eczacılık malzemesi, gübre, çeşitli kimyasal maddeler, boya ve uçucu yağlar alıma karşılık 83 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre değer bazında %90'luk bir artış olmasının temelinde organik kimyasal maddelerin alımının fazla olmasının önemli bir etkisi vardır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam yapılan alıma karşılık 4.279 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki yıla göre gerek miktar gerekse değer bazında bir artış meydana gelmiştir. Özellikle gübreler gurubundaki %100'lük artış bu durumda önemli bir paya sahiptir. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı miktar bazında %2,5 civarındadır. Dönemin ilk yılı hariç diğer bütün yıllarda inorganik maddeler yine ilk sırada yer almıştır.

Bu yılda ise kimyasal gübre alımı ilk sırada yer almıştır. 1990'lı yıllarda ürün alımındaki istikrarlı artış bu bölümde de yaşanmıştır.

2000 yılında toplam 210.933.879 kg inorganik maddeler, organik maddeler, eczacılık malzemesi, gübre, çeşitli kimyasal maddeler, boya ve uçucu yağlar alıma karşılık 101 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Karbonhidratlar %48 civarındaki oranı ile organik kimyasal maddeler grubu içinde ilk sırayı alır. Daha sonra yine aynı gruptan asitli hidrokarbon hidratlar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümdeki toplam alıma karşılık 5.730 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki yıla göre %30 civarında bir artış yaşanmıştır. Özellikle gübreler, organik kimyasal maddeler ve inorganik kimyasal maddelerde önemli artış yaşanmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı miktar bazında %2,5 civarındadır. Ülkemizin toplam ithalatındaki payında bölüm içindeki oranı yıllar itibariyle istikrarlı bir grafik çizmiştir. Bunun yanı sıra ürün toplam alımında önemli artış yaşanmıştır. 1995–2000 yılları arasındaki dönemde hidrokarbonlar alımında meydana gelen artış bölüm içerisinde ürünün iki yıl ilk sıraya yerleşmesini sağlamıştır. Daha sonra ise inorganik kimyasal ürünleri gelmektedir.

2004 yılında ise toplam 249.934.749 kg, inorganik maddeler, organik maddeler, eczacılık malzemesi, gübre, çeşitli kimyasal maddeler, boya ve uçucu yağlar alımına karşılık 173 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde sıklık hidrokarbonlar %48 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise ilaçlar, difosfer pentaoksit ve potasik minareler alımı en fazla payı olan ürünler olmuşlardır. Ülkemiz aynı yıl bölümden yapmış olduğu alıma karşılık toplamda ise 10.191 milyar dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1,7 civarındadır. Dönemin ilk yılı olan 2001 yılında düşüş gerçekleşirken daha sonraki yılda ise bu alım yerini artışa bırakmıştır. Bölüm içerisinde organik kimyasal ürünler ilk sırada yer alırken özellikle sıklık hidrokarbon alımının önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2003 yılında bu artış devam ederken bu durumda ise sıklık hidrokarbon alımının önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ilaç alım değeri yüksek olan ürünlerden bir başka ürün olmuştur. Son yılda ise %70 civarında bir artış yaşanmış olup bu dönem içindeki önemli bir artışlardandır.

4.1.7 Plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri

Bu bölümde plastik ve mamulleri ile kauçuk ve mamullerinden yapılan eşyalar yer almaktadır. İlk alım 1949 yılında 41.350 kg kauçuk ve plastik ürünleri alımına karşılık 22 bin dolar ödeme olarak gerçekleşmiştir. Yapılan alımın %99'unu kauçuk ve eşyalarından meydana gelirken geriye kalan %1'lik dilimde plastiklere aittir. 1955 yılında toplam 288.951 kg plastik ürünleri alımına karşılık 479 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre büyük bir düşüş yaşanmasının temelinde kauçuk alımının azalmasıdır. Alınan bütün ürünler plastik grubuna aittir. Dönemin ilk yıllarında alınan ürünlerin büyük kısmı plastik ürünlerine aittir. Daha sonraki iki yılda ise kauçuk alımı ön plana çıkmış bu durum aynı zamanda bölüm alımını da arttıran neden olmuştur. Ülkemizin bu dönemde sanayisinin henüz ülke ihtiyacını karşılama noktasında yetersiz oluşu alımın istikrarlı bir şekilde devam etmesinin temel nedeni olarak görülmektedir.

1960 yılında toplam 2.114.581 kg kauçuk ve plastik ürünleri alımına karşılık 576 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre %80'lik bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde kauçuk %70'lik payı ile ilk sırada yer alır. 1955–1960 yıllarını kapsayan dönemde iki yılda önemli oranda bir düşüş yaşanmış olup; bu durumun ortaya çıkmasında kauçuk alımında yaşanan dalgalanma önemli rol oynamıştır. Bu dalgalanmaya rağmen yinede alınan ürünler arasında kauçuğun her yıl önemli bir paya sahip olduğu gözlemlenmektedir. 1965 yılında toplam 1.297.930 kg plastik ve kauçuk ürünleri alımına karşılık 559 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde plastik %95'lik pay ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bu bölümden yapılan toplam alıma karşılık 37 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı miktar bazında %1,5 civarındadır. Bu dönem içinde 1961 yılının önemli bir yeri vardır. 1961 yılında ülkemiz bölüm ithalatının %45'i İsrail'den alınan ürünler oluşturmuşlardır. Dönem içerisinde 1964 yılı hariç her yıl ürün alımı gerçekleşmiştir. İlk üç yılda büyük miktarda alım yaşanmış fakat bu durum son yıllara yansımaktan uzaktır.

1970 yılında toplam 1.139.066 kg plastik ürünleri alımına karşılık 346 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre %26 civarında bir düşüşün temelinde bu yıl alınan polimerizasyon ve kopolimerizasyon yolu ile temin edilen müstahzaların alımının düşük olmasıdır. Grup içerisinde kopolimerizasyon yolu ile temin edilen müstahzalar ilk sırayı almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bu bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 12 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki yıla göre %110 civarında bir artış yaşanmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı değer bazında %3 civarındadır. 1965–70 yılları arasında ilk üç yıl alımda yükseliş yönünde grafik yansırken daha sonraki yıllarda ise bu durum tam

tersine dönmüştür. İlk üç yılda alınan plastik ürünleri daha sonraki yıllara yansımamış olması düşüşün asıl nedenlerindedir.

1975 yılında toplam 3.448.248 kg plastik ürünleri alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Polimerizasyon ve kopolimerizasyon yolu ile temin edilen müstahzalar ilk sıradaki yerini korumuşlardır. Aynı yıl yapılan toplam alıma karşılık 90 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı miktar bazında %1,7 civarındadır. 1968 yılında başlayan düşüş dört yıl devam etmiş ve nihayetinde 1972 yılında tersine dönmüştür. Dönem içerisinde özellikle 1974 yılında yapılan alım dikkat çekecek oranda bir artışa sahiptir. Alınan polimerizasyon ve kopolimerizasyon yolu ile temin edilen müstahzaların bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamışlardır. 1980 yılında toplam 1.258.500 kg plastik ürünleri alımına karşılık 803 bin dolar ödeme yapılmıştır. Kondonsasyon vb. yoluyla temin edilen müstahzalar %99'luk payı ile ilk sırada yer almaktadırlar. Aynı yıl gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 116 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı %1,2 civarındadır. 1970'li yılların ortalarında İsrail'den ürün bazında alımlarda önemli bir değişim gözlemlenmektedir. Daha önce plastik ve kauçuk yoğun bir şekilde alınırken bu ürünleri yerini Kondonsasyon vb. yoluyla temin edilen müstahzalar ile polimerizasyon ve kopolimerizasyon yolu ile temin edilen müstahzalar almaya başlamıştır. 1974 yılında alınan ürünler içinde plastik ilk sırada yer almış ve daha sonraki yıllarda Kondonsasyon vb. yoluyla temin edilen müstahzaların alımında önemli artış yaşanmıştır. Bu yıllardan itibaren ülkemizde üretilen plastik ürünlerinin iç talebe cevap vermeye başlaması alımdaki azalmanın temel nedenidir. 1985 yılında toplam 995.121 kg plastik ve plastik ürünleri ile 500 adet plastik ürünleri alımına karşılık 570 bin dolar ödeme yapılmıştır. Polimerizasyon ve kopolimerizasyon yolu ile temin edilen müstahzalar %99 ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı yıl gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 246 milyon dolar ödeme yapılmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı %10,3 civarındadır. Dönem içerisinde Polimerizasyon ve kopolimerizasyon yolu ile temin edilen müstahzalar alım miktarı ile ilk sırada yer almıştır. Yıllar itibariyle alımda düzenli bir azalmanın yaşandığı görülmekte olup bu durumda İsrail'de ekonomik alanda yaşanan yeniden yapılandırmanın önemli bir etkisi söz konusu olmuştur. 1990 yılında toplam 2.743.720 kg kauçuk ve plastik ürünleri ile 12.191 adet kauçuktan lastik alımına karşılık 5 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında bir önceki yıla göre azalma olmasına rağmen bunun değere yansımamasının temelinde kauçuktan yapılan plastiklerin alıdır. Plastikler %66 ile ilk sırada yer almaktadır. Yine sitiren polimerleri önemli bir oran kaplamaktadırlar. Aynı yıl ülkemiz gerçekleştirdiği toplam alıma karşılık 805 milyon dolar

ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı miktar bazında %0,6 civarındadır. Dönem içinde ilk yıllardaki İsrail'den alımlarında satın alınan plastikler ve kauçuk alımının önemli etkisi söz konusudur. Alımlardaki artışta özellikle plastik alımının önemli etkisi vardır.

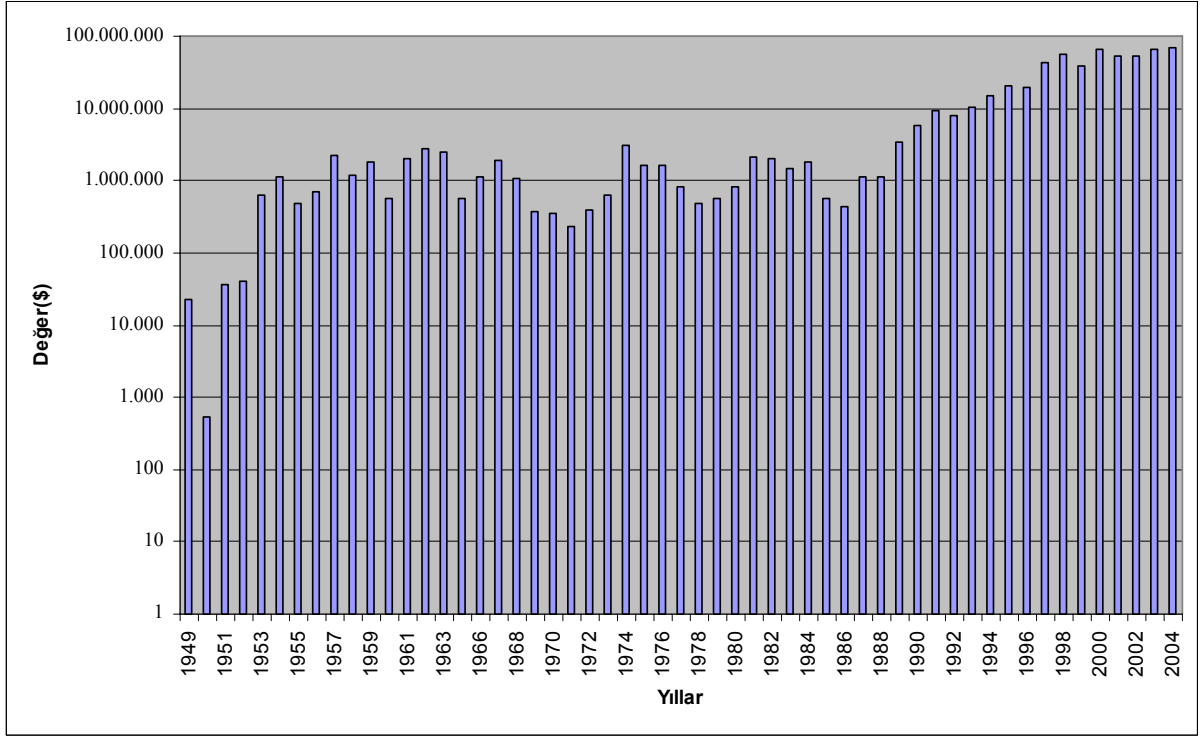
Tablo 22;Türkiye'nin İsrail'den plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ithalatı (1949–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	22.945	1963	2.436.024	1978	491.397	1992	8.137.702
1950	544	1965	559.425	1979	572.267	1993	10.168.837
1951	35.619	1966	1.150.779	1980	803.551	1994	14.766.095
1952	39.498	1967	1.874.957	1981	2.128.116	1995	20.862.263
1953	642.574	1968	1.050.070	1982	2.022.246	1996	19.478.684
1954	1.099.216	1969	366.117	1983	1.433.733	1997	43.277.910
1955	479.242	1970	346.127	1984	1.800.814	1998	55.957.137
1956	687.007	1971	236.777	1985	570.717	1999	38.975.622
1957	2.221.358	1972	397.729	1986	432.090	2000	66.444.023
1958	1.196.877	1973	624.221	1987	1.134.027	2001	52.123.127
1959	1.841.711	1974	3.006.419	1988	1.134.027	2002	53.819.101
1960	576.157	1975	1.659.825	1989	3.443.942	2003	64.523.229
1961	2.042.296	1976	1.603.344	1990	5.720.284	2004	67.709.050
1962	2.703.005	1977	816.689	1991	9.538.774		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 16.072.430 kg kauçuk ve plastik ürünleri, 21 m² plastikten kaplama ve 4341 adet kauçuktan lastik alımına karşılık 20 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre %7 civarında bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde ilk sırayı %94 ile plastikler ve mamulleri almaktadır. Ürün bazında da olefin polimerileri ilk sırada yer almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 1.787 milyar dolar ödeme yapılmıştır. İsrail'in payı %1 civarındadır. Geçen dönemde olduğu gibi yine Plastik alımı %90 üzerindeki alım payı ile önemli bir yer kaplamıştır. 1992 yılı hariç alımlarda düzenli bir artış yaşanmıştır

Şekil-7: Türkiye'nin İsrail'den plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ithalatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 73.187.717 kg kauçuktan ve plastikten ürünler, 6925 adet kauçuktan lastikler ve 52.723 m² plastikten kaplamalar alımına karşılık 66 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında 1998 yılındaki miktar yakalanmış ama değer bazında ise altında kalmıştır. Plastikler %99 oranı ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 2.717 milyar dolar ödeme yapılmıştır. Toplam ithalatımız içinde bölümün payı %5 civarına denk gelmiştir. İsrail'in payı ise %2,5 civarındadır. Dönem içerisinde özellikle S.T.A.'nın uygulanmaya başladığı 1997 yılı büyük oranda bir artışın yaşandığı yıl olmuştur.

2004 yılında ise 47.528.113kg plastik ve kauçuktan ürünler, 35.031 adet kauçuktan lastikler ve 1755 m² plastikten kaplamalar alımına karşılık 67 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde etilen polimerleri %30 civarındaki payı ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla propelinden polimeriler, plastikten levha, plastik torbalar ve ammo reçelleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümde toplam 5.827 milyar dolarlık ithalat yapmıştır. 2001 yılındaki ekonomik kriz bu bölüm üzerinde de etkili olmuştur. Bir önceki yıla göre önemli bir düşüş yaşanmıştır. Takip eden yılda kısmi bir artış yaşanmış olsa da kriz öncesi rakamlar yakalanamamıştır. 2003 yılında artış yaşanmıştır. Özellikle etilen polimerleri %35 civarındaki payı ile bu artışta belirleyici olmuştur. Kriz ile gerçekleşen

düşüş neticesinde ortaya çıkan alım değeri kriz öncesi alım değerini 2004 yılında ancak geçebilmiştir. Bu bile ülkemizde krizin etkilerinin ne derece tahribatlı olduğunu gösterir. İsrail'in bu denli gelişmiş olduğu sektörden olan kimyasal ürünler grubu bile krizin ülkemiz piyasası üzerindeki etkisini hemen atlatamamış ve 2004 yılını beklemek zorunda kalmıştır

4.1.8 Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sariciye eşyası çantalar

Bu bölümde yer alan ürünler; Ham postlar, deriler, köseleler, deri eşya, sariciye eşyası, seyahat eşyası, bağırsaktan eşya, postlar, kürkler, taklit kürkler ve mamulleridir. Bölümde ilk alım 1949 yılında 15.354 kg alıma karşılık 4 bin dolar ödeme yapılmıştır. 1956 yılında ise toplam 72.406 kg deri ve kösele alımına karşılık 70 bin dolar ödeme yapılmıştır. Deri ve köseleler %99 payı ile ilk sırayı almışlardır. Geri kalan kısımda derilere aittir. 1960 yılında 160 kg deri eşya alıma karşılık 684 dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre %60 civarında bir düşüş yaşanmıştır. Dönem içerisinde istikrarsız bir alım grafiği oluşmuştur. Alınan ürünlerin deri ürünlerinden oluşmuş olması bu durumda önemli rol oynamıştır. Bu alanda İsrail'in oldukça düşük miktara sahip olmasında bulunmuş olduğu iklimin önemli bir etkisi sözkonusudur. Deriden yapılan eşya için gerekli hammaddeden yoksunluk İsrail'in üretimini azaltan bir başka faktör olmuştur. Bu nedene bağlı olarak ülke satışını etkilemiştir. 1960 ile 1985 arasında herhangi bir alım yapılmamıştır.

1985 yılında toplam 95 kg kürk alımına karşılık 8515 dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl 80.000 kg kürk alımına karşılık 38 milyon dolar ödeme yapılmıştır. İsrail'in değer bazındaki oranı %0,1 in altında kalmıştır.

Tablo 23; Türkiye'nin İsrail'den Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sariciye eşyası çantalar ithalatı (1949–2004)

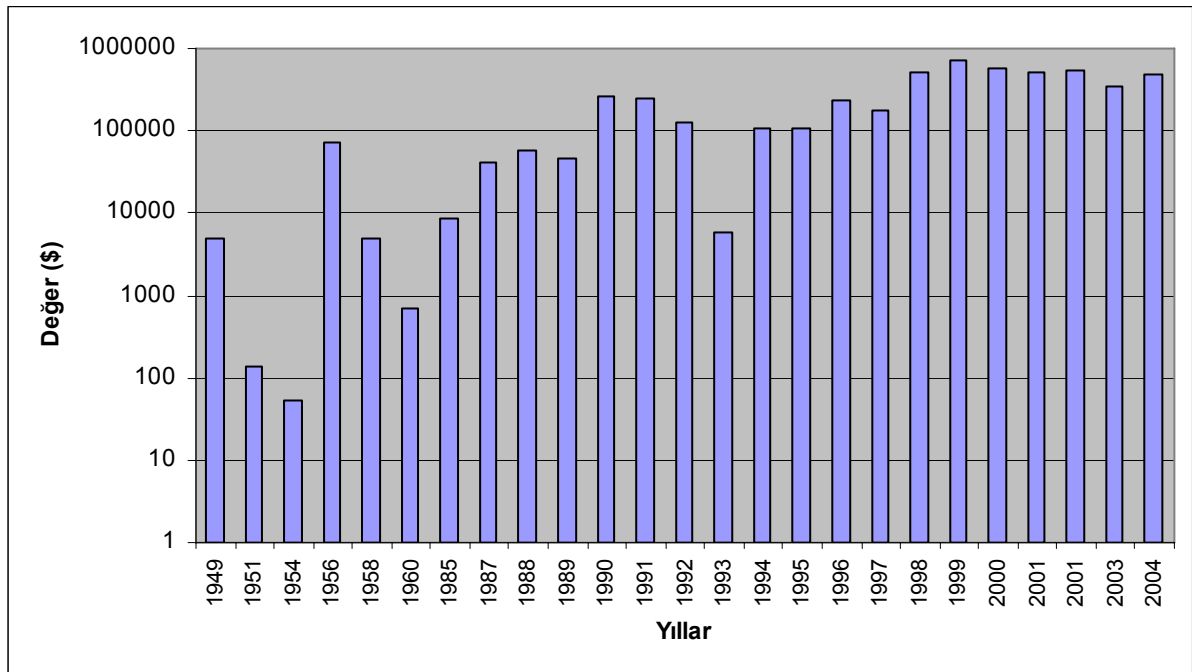
Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	4961	1987	41.087	1994	109.658	2001	518.258
1951	136	1988	58.801	1995	105.008	2002	537.885
1954	53	1989	46.541	1996	237.900	2003	342.751
1956	70.472	1990	257.519	1997	179.866	2004	471.572
1958	4950	1991	246.103	1998	520.494		
1960	684	1992	125.215	1999	709.217		
1985	8515	1993	5940	2000	571.424		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1990 yılında toplam 54.604 kg ham deri ve kösele ile 13440 adet ham deri alımına karşılık 257 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre gerek miktar gerekse değer bazında önemli bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde ham deriler %99 ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı yıl bölümdeki toplam alıma karşılık 241 milyon dolar ödeme yapılmıştır. 1987 yılında geçen yıllara nazaran düzenli bir satış grafiği yakalayan bölüm yine değer olarak oldukça düşük bir paya sahip olmuştur.

1995 yılında toplam 25.706 kg deriden seyahat eşyası ve giyim eşyası ile 36.211 adet seyahat eşyası alımına karşılık 105 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre meydana gelen düşüşte deri alımının yapılamaması önemli rol oynamaktadır. Değer bazında meydana gelen artışın temelinde de deri ve köseleden yapılan seyahat eşyalarının alınmasının önemli etkisi vardır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam alıma karşılık 10 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı yine %1'in altında kalmıştır. Dönem içerisinde ilk yılda ham deri alımı önemli bir paya sahip olmuştur. İkinci yılda alınan ürünler içinde yine aynı ürün %99'lara varan paya sahip olsa bile alım azlığı toplam değere yansımamış ve bu durum düşüşe neden olmuştur.

Şekil-8: Türkiye'nin İsrail'den Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sariciye eşyası çantalar ithalatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 165.049 kg, deri eşya deri, köseleden eşyalar, 4035m² ham deri ve 2769 adet deri alımına karşılık 571 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre gerek miktar gerekse değer bazında bir azalma yaşanmıştır. Bölüm içerisinde deri ve

köseleden yapılan eşyalar %85 ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplamında 501 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Bir önceki yıla göre %80 civarında bir artış meydana gelirken İsrail'in toplam ithalat içindeki payı fazla değişmemiştir.

2004 yılında ise toplam 162.717 kg deriden seyahat eşyası ve giyim eşyası ve 55.045 adet seyahat eşyası alımına karşılık 400 bin dolar ödeme yapılmıştır. Ham deriler %51 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla deri ve köselelerden çeşitli eşya gelmiştir. Ürün bazında en fazla alımı yapılan ürün seyahat eşyası olmuştur. Aynı yıl ülkemiz toplamda ise 821 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. 2001 yılında kısmi bir azalma görülmekle birlikte takip eden yılda düşüş yerini artışa bırakmıştır. İsrail'den yapmış olduğumuz ticarete gerek miktar gerekse değer bazında düşük paya sahip olan ürünün temelinde tüketim alışkanlıkları içerisinde derinin yaygın olmaması önemli etkiye sahiptir. Yine ithalatta İsrail ikliminin hayvan yetiştiriciliği için yeterince verimli olmaması diğer faktör olmuştur. 2003 yılında ise devamlı bir düşüş meydana gelmiş olup bu durumda deriden yapılan ayakkabı alımı başta olmak üzere deri eşya alımının azalmasının önemli bir etkisi vardır. Son yılda kısmi bir artış yaşanmışsa bile 2002 yılındaki değeri yakalamaktan uzak bir değerde seyretmiştir.

4.1.9 Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya, hasırdan sazda veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller

Bu bölüm içerisinde ağaç ve ağaçtan mamul eşya, odun kömürü, mantar ve mantardan eşya, hasır, saz v.b. ürünlerin mamulleri yer almaktadır. İlk alım 1953 yılında yapılmış ve toplam 36 kg ağaç kömürü alımına karşılık 173 dolar ödeme yapılmıştır.

Tablo 24;Türkiye'nin İsrail'den Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya, hasırdan sazda veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ithalatı (1953–2004)

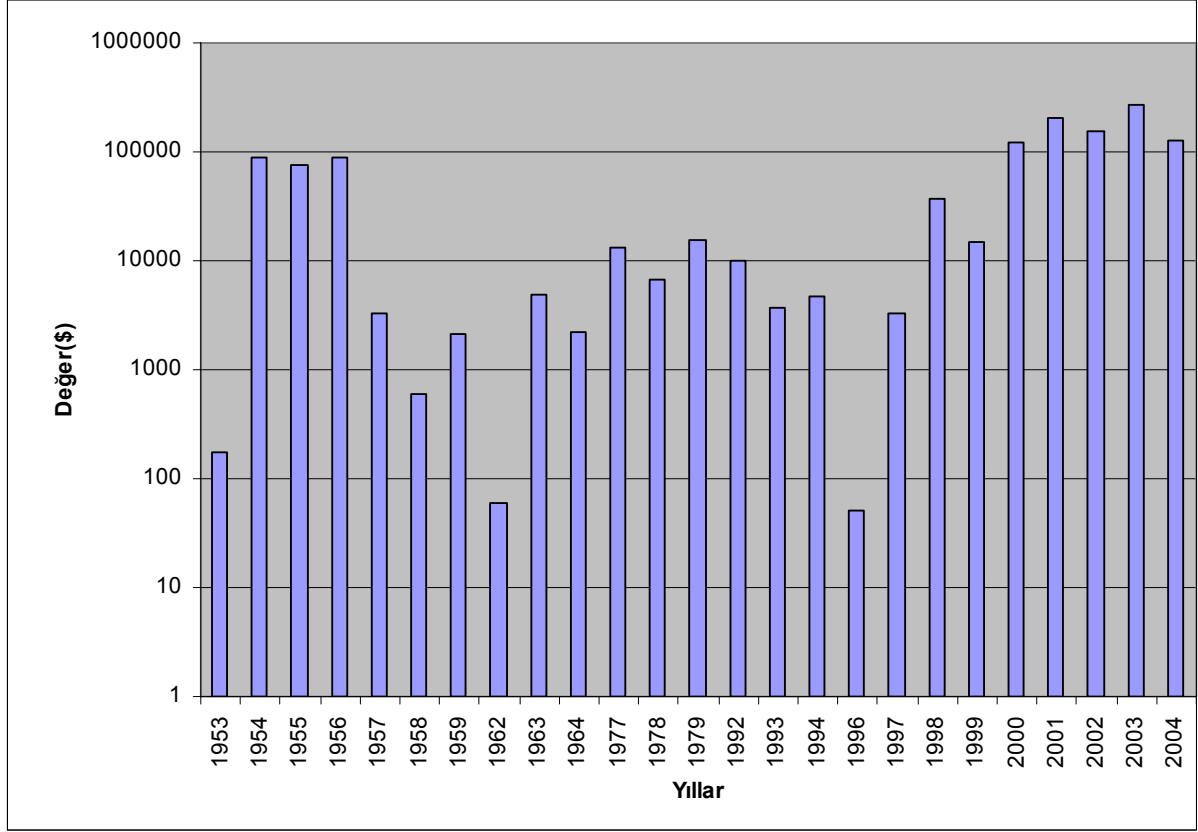
Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1953	173	1962	59	1993	3674	2001	204.829
1954	89.102	1963	4927	1994	4704	2002	156.012
1955	76.881	1964	2255	1996	51	2003	268.080
1956	87.962	1977	13.303	1997	3342	2004	125.528
1957	3271	1978	6667	1998	37.281		
1958	598	1979	15.776	1999	14.711		
1959	2157	1992	9997	2000	122.756		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1955 yılında toplam 93.176 kg ağaç kömür döküntüsü alımına karşılık 76 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre %15 civarında bir azalma olmuştur. İlk üç yılı kapsayan ilk dönemde dalgalı ve oldukça az bir alım hareketi meydana gelmiştir. Dönemin ikinci yılı en fazla alımın gerçekleştiği yıl olmuştur. Diğer yıllarda olduğu gibi bu yılda alınan ürünlerin tümü ağaç kömüründen meydana gelmiştir. 1962 yılında toplam 3 kg mantar alımına karşılık 59 dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplamında gerçekleştirmiş olduğu alıma karşılık 427 bin dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı çok az bir orana denk gelmektedir. İkinci dönem devamlılık arz eden bir grafiğe sahip olsa bile alımda önemli düşüş ve yükseliş hareketi meydana gelmiştir. Bu dönemde ilk döneme göre ürün alımındaki tek çeşitlilik yerini birden fazla türe terk etmeye başlamıştır. Özellikle mantar ve mantar ürünleri alım üzerinde etkin bir rol oynamaya başlamıştır.

1964 yılında toplam 6722 kg ağaç kömürü alımına karşılık 2 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz toplam bölümdeki alıma karşılık 951 bin dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı çok az bir orana denk gelmektedir. Bu dönemde iki yılın değerleri göz önüne alınmış ve ilk yılda alım daha fazla iken ikinci yıl önemli düşüş yaşanmış ve bu düşüşte odun kömüründeki alımın azalmasının önemli katkısı vardır. 1965 yılından 1977 yılına kadar her hangi bir alım yapılmamıştır. 1977 yılında toplam 33 kg ağaçtan mamuller alımına karşılık 13 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan tüm yuvarlak kesilmiş ağaçlardan meydana gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz toplam bölüm alımına karşılık 8 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1'in altında kalmıştır. Bu denli uzun süreli alımın gerçekleşmemesinde İsrail ikliminin önemli bir katkısı söz konusudur. Ülkenin geniş kesimini kapsayan kurak iklim orman alanlarının yaygınlaşmasını engellemiş bunun sonucu olarak ta odun alımı oldukça düşük bir miktara denk gelmiştir. 1979 yılında toplam 15 kg ağaçtan mamuller alımına karşılık 15 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan tüm ürünler yuvarlak ağaçtır. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplam alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1 civarına denk gelmiştir. Bir önceki yıla göre bir artış yaşansa bile istikrarlı bir grafikten yoksundur. Bu yıldan 1992 yılına kadar her hangi bir alım yapılmamış; 1992 yılında toplam 2102 kg ağaç ve ağaçtan mamuller alıma karşılık 9 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünler içinde en fazla orana ağaç ve ağaç ürünlerinden inşaat, bina için marangozlukta kullanılan ürünler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplamında ise gerçekleştirmiş olduğu alıma karşılık 178 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %0,1 in altında kalmıştır.

Şekil-9: Türkiye'nin İsrail'den Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazda veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ithalatı(1953–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 71.383 kg ağaçtan inşaat malzemeleri ve 73 adet ağaçtan sandık alımına karşılık 122 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bina, inşaat için marangozluk mamulleri %96 ile ilk sırayı almaktadır. Aynı yıl toplam bölüm alımına karşılık 51 milyon dolar ödeme yapılmıştır. S.T.A.'nın yürürlüğe girmiş olması diğer bölümlerde olduğu gibi bölüm üzerinde de önemli artışa neden olmuştur. Buna rağmen alınan ürünlerin çeşidinde herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır.

2004 yılında toplam 44.805 kg ağaçtan inşaat malzemeleri, 300 metre çeşitli şekillerde kesilmiş ağaç ve 12m³ ağaçtan ürünler alımına karşılık 125 bin dolar ödeme yapılmıştır. Şekil verilmiş ağaçlar %55 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise marangozluk için kullanılan ağaç gelmektedir. Ülkemiz aynı yıl bölümden toplam 584 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı oldukça düşük kalmıştır bunda

İsrail'deki iklim etkili olmuştur. Dönemin ilk yılında önemli bir artış yaşanmakla birlikte bu artış bir sonraki yıla yansımaktan uzaktır. Ağaç mamullerindeki alımda meydana gelen düşüş bu durum üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. 2003 yılında bir artış yaşanmasına rağmen bu artış istikrarını koruyamamıştır.

4.1.10 Odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kâğıt, karton; döküntüleri

Bu bölüm içerisinde odun hamuru, lifli selüloz maddelerin hamurları, hurdalar, kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan kâğıt ve karton eşya, basılı kitap, gazete, resim v.b baskı sanayi mamulü ve el yazmaları yer almaktadır. İlk alım 1950 yılında gerçekleşmiş olup 144 kg kâğıt ürünleri alımına karşılık 154 dolar ödeme yapılmıştır. Alınan bütün ürünler kâğıt ve karton mamullerine aittir.1955 yılında toplam 5645 kg kâğıt ürünleri alımına karşılık 10 bin dolar ödeme yapılmıştır. Yaklaşık olarak bir önceki yıla göre %20 civarında bir düşüş yaşanmıştır. Alınan bütün ürünler kâğıt ve kâğıt mamulleri grubundan meydana gelmiştir. Dönem içinde genel olarak bir artış yaşanmıştır. Sadece 1955 yılında bir düşüş yaşanmış olup; kâğıt ve kâğıt ürünlerindeki alım düşüşün temel nedeni olmuştur.

Tablo 25;Türkiye'nin İsrail'den odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kâğıt, karton; döküntüleri ithalatı (1950–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1950	154	1964	161.000	1979	47.552	1993	247.452
1951	423	1965	64.587	1980	70.755	1994	1.021.886
1952	1582	1966	9791	1981	309.276	1995	914.141
1953	9792	1967	56.034	1982	33.064	1996	389.961
1954	12.301	1968	15.079	1983	96	1997	2.081.713
1955	10.571	1969	142.284	1984	87.908	1998	3.526.690
1956	643	1970	4628	1985	222.889	1999	7.697.375
1957	184.175	1971	1495	1986	608.804	2000	13.134.771
1958	10.705	1972	63.247	1987	834.111	2001	8.421.704
1959	74.815	1973	4659	1988	661.968	2002	13.145.147
1960	50.320	1974	10.467	1989	178.161	2003	13.559.066
1961	149.865	1976	116.607	1990	186.365	2004	17.206.182
1962	333.902	1977	84.884	1991	1.059.394		
1963	301.607	1978	93.383	1992	185.767		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1960 yılında toplam 778.830 kg kâğıt ürünleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 50 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %99 kâğıt ve kâğıt mamulleri grubundan meydana gelmiştir. Dönem içindeki en önemli alımın yaşandığı yıl 1957 yılı olmuştur. Bütün dönem boyunca alınan ürünler kâğıt ve kâğıt ürünlerinden meydana gelmiştir.

1965 yılında toplam 156.359 kg kâğıt ürünleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 64 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında önemli bir düşüş yaşandığını görürüz. %99 payı ile kâğıt ve kâğıt mamulleri grubu ilk sırada gelmektedir. Aynı yıl toplam bölüm toplam alımına karşılık 17 milyon dolar ödeme yapılmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı %1'in altında kalmıştır.1960–65 yılları arasını kapsayan dönemin ilk iki senesinde bir yükselme grafiği gözlemlenirken son üç senesinde düzenli bir düşüşün yaşanmış olduğu görülmektedir. Yine bir önceki dönem gibi alınan ürünlerin büyük bir oranı kâğıt ve kâğıt ürünlerinden meydana gelirken az oranda da olsa basılı yayınlarında alımının gerçekleştiği yıllar olmuştur.

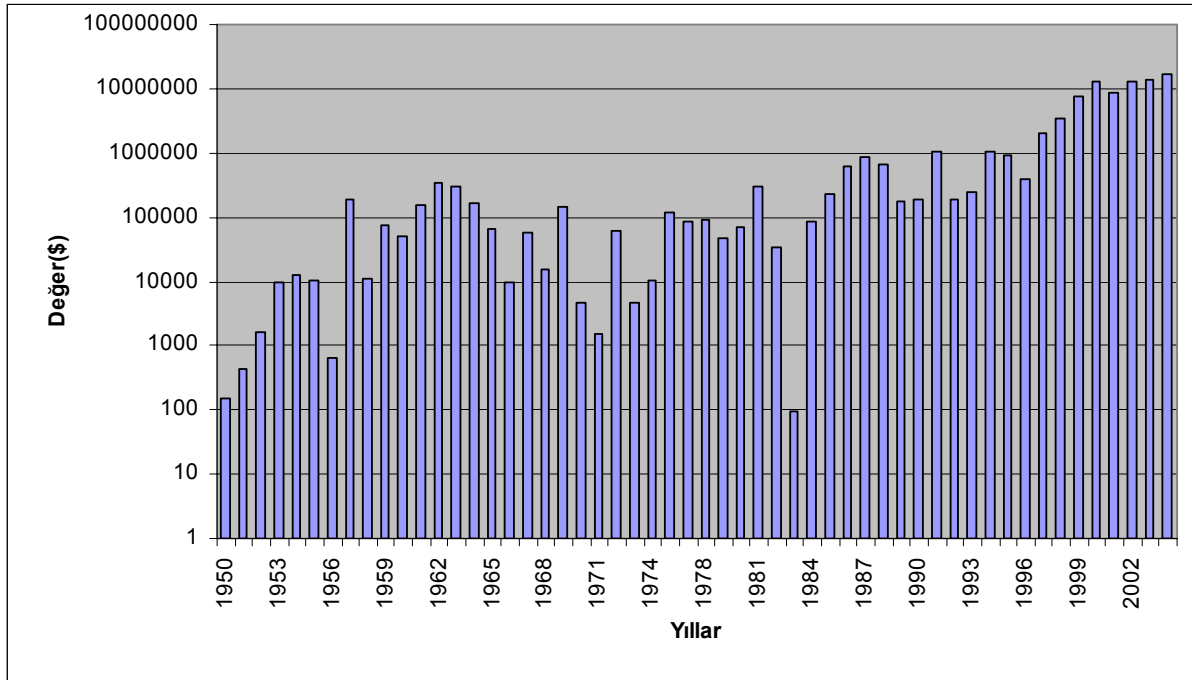
1970 yılında toplam 4862 kg kâğıt ürünleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 4 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre meydana gelen düşüşte mihaniki şekilde imal edilmiş kâğıt ve mukavvaların önemli bir yeri vardır. Bu düşüşe rağmen kâğıt ve karton mamulleri ilk sırayı almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplam alımına karşılık 16 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı yine oldukça düşüktür. Dönem içi alımlarda bazen düşüş bazen ise yükselişler meydana gelmiştir. Özellikle 1966 yılında büyük oranda bir düşüş meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra 1969 yılında ise önemli bir yükseliş meydana gelmiştir ki bu durumda kâğıt ve ürünleri en önemli etkiye sahip olmakla birlikte mihenkli şekilde imal edilmiş mukavvalarında önemli etkisi olmuştur.1976 yılında toplam 93.173 kg kâğıt ürünleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 116 bin dolar ödeme yapılmıştır. 1974 yılına göre büyük oranda bir artış yaşanmıştır. Yine kâğıt ve karton mamulleri ilk sırayı almaktadır. Aynı yıl ülkemiz toplam bölümden yapılan alıma karşılık 35 milyon dolar ödeme yapmıştır. 1970'li yılların ilk yarısında önemli değişme söz konusu olmamıştır. Bu durumun temel nedeni İsrail'in bu alandaki hammadde yoksunluğudur.

1980 yılında ülkemiz bölümden toplam 32.311 kg kâğıt ürünleri alımına karşılık 70 bin dolar ödeme yapmıştır. Miktar bazında bir önceki yıla göre %50 civarında bir düşüş yaşanmıştır. Alınan bütün ürünler kâğıt ve kâğıt mamulleri grubundan meydana gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz gruptan yapmış olduğu toplam alıma karşılık 55 milyon dolar ödeme yapmıştır. Grup toplam alımının yükselmesine rağmen bu durum İsrail ile olan ithalatımıza yansımamış ve İsrail'in payı oldukça düşük kalmıştır. Bir önceki döneme göre bu dönem de daha düzenli bir artış yaşanmıştır. Sadece 1979 yılında düşüş yaşanmıştır. Kâğıt ve

mamullerinden alınan ürünlerin önemli bir etkisi söz konusu olmuştur.1985 yılında toplam 125.769 kg kâğıt ürünleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 222 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan bütün ürünler kâğıt ve kâğıt mamulleri grubunda yer alan Kâğıt hamurundan, kâğıt-mukavvadan selüloz, vatkadan sair mamullerden oluşur. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam alıma karşılık 55 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönemin ilk yılı olan 1981 yılında gerek ülkemizin toplam ithali gerekse İsrail'den yapılan ithalde önemli bir artış yaşanmıştır. Daha sonraki iki yılda ise bir önceki durumun aksine alımda düşüş yaşanmış; özellikle İsrail'den alımımızda ise bu durum daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Dönemin son iki yılında yükselme meydana gelmiş olsa bile 1981 yılındaki alımdan uzaktır.

1990 yılında toplam 83.608 kg kâğıt ürünleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 186 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde kâğıt ve karton mamulleri oldukça yüksek bir paya sahip olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam alıma karşılık 248 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1'in altında kalmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısında ise ilk iki yıl bir yükseliş grafiği çizen ithalatımız son üç yılda ise düşüş yönünde bir eğilim göstermiştir. Meydana gelen değişimler ürün türünde bir değişim değil daha çok miktar bazındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır.

Şekil-10: Türkiye'nin İsrail'den odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kâğıt, karton; döküntüleri ithalatı (1950–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 1.589.136 kg kâğıt ürünleri kimyasal odun döküntüleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 914 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde kâğıt ve karton mamulleri oldukça yüksek bir paya sahip olmuştur. Özellikle kâğıt ve karton döküntüleri en fazla alımı yapılan ürünlerdir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 1.020 milyar dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı oldukça düşük kalmıştır. 1995 yılında ülkemiz 35.709 milyar dolar ithalat yapmıştır. Bu bölümün toplam ithalatımız içindeki payı %3 civarındadır. 2000 yılında toplam 24.881.199 kg kâğıt ürünleri kimyasal odun döküntüleri ve basılı yayınlar alıma karşılık 13 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Kâğıt ve karton kırıntıları %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra kâğıt ve karton mamulleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam gerçekleştirmiş olduğu alıma karşılık 1.254 milyar dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki yıla göre önemli bir artış yaşanmıştır. İsrail'in payı yine oldukça düşüktür. 1990'lı yılların ilk yarısında gerçekleşen inişli çıkışlı alımlar ikinci dönemde ise yerini sürekli artış yönünde bir grafiğe bırakmıştır. Dönemin son yılında on milyon doların üzerine çıkmıştır.

2004 yılında ise toplam 40.286.789 kg kâğıt ürünleri kimyasal odun döküntüleri ve basılı yayınlar alımına karşılık 17 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde sıvanmamış karton rulolar %48 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise kâğıt ve karton tabaklar, tuvalet kâğıtları ve etiketler gelmektedir. Ülkemiz aynı yıl bölümden toplam 1.868 milyar dolar ithalat yapmıştır. 2001 krizinin etkisini göstermiş olduğu bölümlerden biri olan bölümde bir önceki yıla göre önemli bir düşüş yaşanmıştır. Kâğıt ve karton kırıntıları %40 civarındaki paya sahip iken bu oran kâğıt ve karton mamullerinde %58 civarındadır. Takip eden yılda ise krizin etkisi kısmen de olsa kaybolmuş ve yeniden artış yaşanmıştır. 2003 yılında ise kısmi bir artış yaşanmış ve özellikle sıvanmış kâğıt ve kartonlar alım üzerinde etkili bir role sahip olmuşlardır. Dönemin son yılında da bölümde gerçekleşmiş olan düzenli alım artarak devam etmiştir.

4.1.11 Dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya

Bu bölümde yer alan ürünler; yün, kıl, at kılı v.b iplik ve dokumalı bitkisel lifler, pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat, kâğıt ipliği ve dokumaları, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler, sentetik suni devamsız lifler, vatka, keçe, dokunmamış mensucat, özel iplik, sicim ve mamulleri, halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerdir. Ayrıca yine bölüm içinde özel dokunmuş mensucatlar, danteller, duvar halıları, işlemler-emdirilmiş-sıvanmış-kaplanmış mensucatlar v.b teknik eşya, örme eşya, örme giyim eşyası ve aksesuarları ile mensucattan mamul diğer eşya, kullanılmış eşya ve parçaları yer

almaktadır. Bölümde ilk alım 1949 yılında gerçekleşmiş toplam 13.006 kg keten, pamuk ve yün alımına karşılık 53 bin dolar ödeme yapılmıştır. İlk sırayı %80 ile pamuk ve pamuk ipliği ve pamuklu mensucatlar alırken bunu yün, kıl, at kılı v.b iplik ve dokumaları %17 ile payı ile takip etmiştir.

1955 yılında toplam 562.767 kg pamuk, yün, keten, halı, ipek, vatka ve keçe alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde alım artışı devam etmiştir. Grup içerisinde vatka, keçe, dokunmamış mensucat ilk sırayı almaktadır. Daha sonra ise pamuk ve pamuk mamulleri gelmektedir. İsrail ile olan ithalatımızın önemli kalemleri arasında yer alan bölüm aynı zamanda düzenli gelişme gösteren bölümlerden bir tanesidir. Dönem içinde dört bin dolar civarındaki ilk alım kısa sürede bir milyon beş yüz bin dolara kadar yükselmiştir. Bu durumun temel nedenleri arasında İsrail sanayisinin gelişmesine rağmen ülkemizin sanayisinin iç pazarı karşılama yetersiz bir yapıya sahip olması gösterilebilir. Ürün bazında değerlendirdiğimizde pamuk ve pamuktan yapılan ürünler en fazla satılan ürünler olarak karşımıza çıkarken daha sonra ise keçe ve vatka gelmektedir.

1960 yılında toplam 230.842 kg vatka, keçe, dokunmamış mensucat, örme eşya, giyim eşyası ve pamuk alımına karşılık 315 bin dolar ödeme yapılmıştır. Grup içerisinde vatka, keçe, dokunmamış mensucat %75 payı ile ilk sırayı almaktadır. Ürün bazında değerlendirdiğimizde ise ilk ve son yılda vatka ve keçe ilk sırayı alan ürünler olurken diğer yıllarda yün, kıl, sentetik-suni ipler ilk sırada yer almışlardır. 1965 yılında toplam 1.190.547 kg dokumaya elverişli lif ve halı alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde bir önceki yıla göre %130 civarında bir artış yaşanmasının temelinde sentetik ve devamsız liflerin alımının önemli bir yeri olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 6 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki döneme göre alımda artışlar yaşanmıştır. Özellikle 1963 yılında meydana gelen artış kayda değer bir artış olmakla kalmamış bu yıllar itibariyle İsrail ile ithalatımızda oldukça önemli bir paya sahip olmuştur. Dokumaya elverişli lifler ve sentetik lifler alımda ön plana çıkan ürünler olmuştur. 1970 yılında toplam 1.186.421 kg dokumaya elverişli sentetik lifler ve mensucatlar alımına karşılık 442 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde ilk sırayı %99 civarındaki payı ile vatka, keçe, dokunmamış mensucat ve mamulleri alır. Özellikle bölüm içerisinde dokunabilir sentetik devamsız suni lifler bölüm içindeki ilk sırayı almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 19 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki bölüm payı %2,2 civarındadır. Dönem ilk iki yılındaki artış daha sonraki yıllarda ise yerini düşüşe

bırakmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında İsrail-Arap savaşının önemli bir etkisi vardır.

1975 yılında toplam 409.149 kg sentetik devamlı suni liflerden mensucat alımına karşılık 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümünden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 25 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içerisinde iki ürünün alım oranlarına bağlı olarak bir grafik ortaya çıkmıştır. İlk iki yıl alım keçe ve vatkadan meydana gelen alım olurken daha sonra ise yerini sentetik devamlı suni liflerden mensucat alımına bırakmıştır. Dönem ortasında alımda düşüş yaşanmış olup vatk ve keçe alımının düşüşü bu durumun temel gerekçesi olmuştur. Buna karşı son iki yıldaki alımda oldukça önemli bir artış yaşanmıştır. 1977 yılından 1980 yılına kadar her hangi bir alım yapılmamış; 1980 yılında 47.911 kg dokumaya elverişli sentetik lifler ve mensucatlar alımına karşılık 81 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %99'u dokumaya elverişli suni devamlı liflerden mensucat grubuna aittir. Aynı yıl ülkemiz bölümünde yapmış olduğu toplam alıma karşılık 55 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içindeki diğer alım ise 1976 yılında yaşanmış olup alınan bütün ürünler yine aynı gruptan meydana gelmiştir.

Tablo 26; Türkiye'nin İsrail'den dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya ithalatı (1949–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	53.674	1963	2.972.366	1984	20.703	1998	37.778.508
1950	4130	1964	1.166.685	1985	41.974	1999	33.155.109
1951	28.331	1965	1.763.353	1986	162.303	2000	36.479.149
1952	23.574	1966	3.010.491	1987	3.767.619	2001	22.341.883
1953	286.856	1967	5.268.171	1988	1.323.064	2002	26.081.925
1954	484.534	1968	3.374.609	1989	8.557.142	2003	28.814.502
1955	1.427.173	1969	739.417	1990	6.306.577	2004	46.027.504
1956	418.846	1970	442.387	1991	7.958.636		
1957	1.084.458	1971	53.888	1992	9.115.453		
1958	143.062	1972	71.271	1993	7.909.150		
1959	308.244	1973	38.811	1994	14.593.134		
1960	315.743	1974	1.092.492	1995	10.576.267		
1961	1.080.282	1975	2.031.017	1996	20.811.482		
1962	1.436.410	1980	81.734	1997	43.431.431		

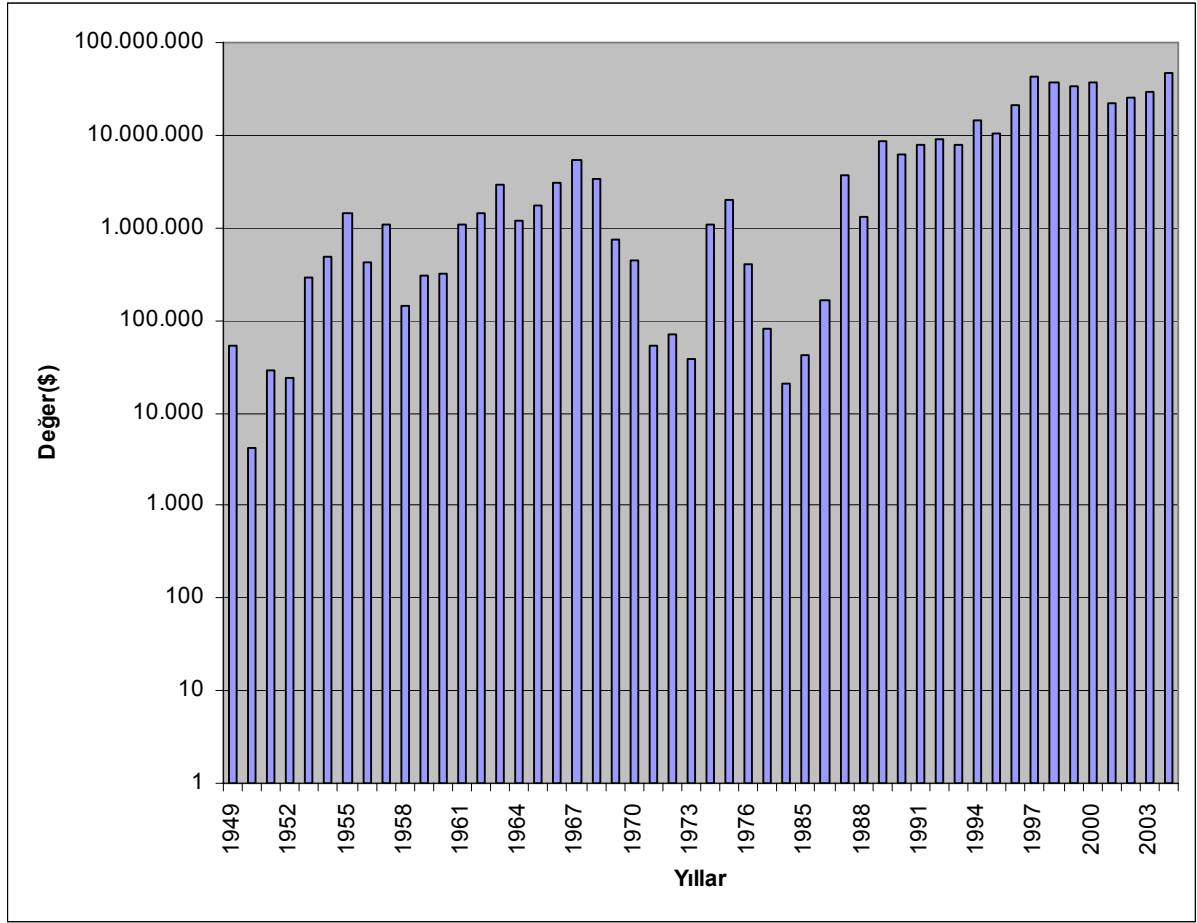
Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1985 yılında toplam 8.514 kg dokumaya elverişli sentetik lifler, kıldan mensucatlar, kauçuk ve mensucatlar alımına karşılık 41 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde ilk sırayı %60 ile dokumaya elverişli sentetik suni liflerden mensucat ürünler almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam alıma karşılık 172 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı yine oldukça düşüktür. Bir önceki dönemde meydana gelen istikrarsız alım bu dönemde de devam etmiştir. İlk üç yılda herhangi bir alım gerçekleşmemiş daha sonraki yıllarda ise alım miktarı oldukça düşük kalmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında İsrail'in bu dönemde yaşamış olduğu ekonomik dar boğaz ve bunun ardında oluşturulan yeni ekonomik politikanın kısmi bir etkisi olurken yine ülkemizin bu sektördeki gelişmesinin önemli etkisi söz konusudur. 1985 yılında ülkemizin bölümdeki satışı bir milyar beş yüz milyar dolar düzeyinde iken alımımız bu satışın yaklaşık %10 civarında gerçekleşmiştir.

1990 yılında toplam 2.602.333 kg pamuk, dokumaya elverişli sentetik lifler, halat, giyim eşyası ile 52.720 adet çorap ve 6870 çift bayan çorabı alımına karşılık 6 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde ilk sırayı %88 civarındaki payı ile karde edilmemiş pamuk ilk sırayı almaktadır. Daha sonra ise sentetik lif ipliği gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 884 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı değer bazında %1 civarındadır. Yetmişli yıllarda ve seksenli yılların ilk döneminde yaşanan istikrarsız alım seksenli yılların ikinci yarısında yerini istikrarlı bir alıma bırakmıştır. Özellikle 1989 yılındaki alım oldukça yüksek bir miktara denk gelmiştir. Yine 1987 yılında yaşanmış olunan alım dönem içinde yükselişin diğer önemli yıllarından olmuştur.

1995 yılında toplam 4.405.588 kg yün, pamuk, sentetik lif, spor kıyafetler, takım elbise ve 245.414 metre dokumaya elverişli lifler ile 33.577 adet giyim eşyası alımına karşılık 10 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde grup bazında ilk sırayı %85 ile pamuk ve pamuk mamulleri almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam alıma karşılık 2.668 milyar dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı yine oldukça düşük kalmıştır. Bir önceki dönemde meydana gelen artış bu dönemde devam etmiştir. İlk iki yılda meydana gelen artış üçüncü yıla yansımamış fakat bu durum daha sonraki iki yıla ise artış yönünde bir hareket olarak yansımıştır. Dönem içerisinde alınan ürünler içerisinde pamuk ve pamuktan yapılan ürünlerin önemli bir yeri vardır. Ülkemizde dokuma alanında meydana gelmiş olunan yatırımlar bu durumu tetikleyici bir rol oynamıştır.

Şekil-11: Türkiye'nin İsrail'den dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya ithalatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 20.724.092 kg yün, pamuk, sentetik lif, spor kıyafetler, takım elbise, 1.814.404 m² mensucat, lif, 223.031 adet giyim eşyası, çorap ve 4953 çift çorap alıma karşılık 36 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde değer bazında pamuk ve mamulleri %70 ile ilk sırada yer almışlardır. Özellikle kadre edilmemiş pamuğun önemli bir payı vardır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 3.397 milyar dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in toplam ithalat içindeki payı oldukça düşüktür. Dönem boyunca önemli bir alım yaşanmıştır. Özellikle 1997 yılında yapılan alım bölüm içerisindeki alımımızdaki en yüksek rakam olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadre edilmemiş pamuk bütün dönem boyunca en fazla alınan ürün olmuştur. 2004 yılında ise 14.973.878 kg yün, pamuk, sentetik lif, spor kıyafetler, takım elbise, 2.173.255 m² sentetik lif, 119.190 adet giyim eşyası, çorap ve 475.660 çift çorap alıma karşılık 46 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde kadre edilmemiş pamuk %35 ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla dokunmamış mensucat, sentetik lif ipliği, taranmış yünden

dokumalar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplamda ise 6.282 milyar dolar ithalat yapmıştır. İsrail'in payı oldukça düşük bir miktara denk gelmektedir. 2001 yılında önemli düşüş gerçekleşmiş fakat daha sonraki yıllarda bölümdeki alımlarda yeniden artışlar devam etmiştir. Pamuk ve mamullerinden yapılan eşyalar bölümünde en fazla alım payına sahip olan ürünler olmuşlardır.

4.1.12 Ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler yapma çiçekler v.b

Bu bölümde ayakkabı, getrler, tozluklar v.b eşya ve aksamı, başlıklar ve aksamı, şemsiyeler, baston, kamçı, kırbaç v.b aksamı, hazır kuş tüyü ve insan saçı mamulleri, yapma çiçekler yer alır. Bölüm içerisinde ilk alım 1964 yılında gerçekleşmiş 2 adet başlık ve aksamı alımına karşılık 2 dolar ödeme yapılmıştır. Bu tarihten 1985 yılına kadar herhangi bir alım yapılmamıştır. 1985 yılında toplam 720 kg ayakkabı aksamı alıma karşılık 2 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünler tabanlıkları diğer mamullerden yapılmış ayakkabılardır.

Tablo 27; Türkiye'nin İsrail'den ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler yapma çiçekler v.b ithalatı (1964–2004)

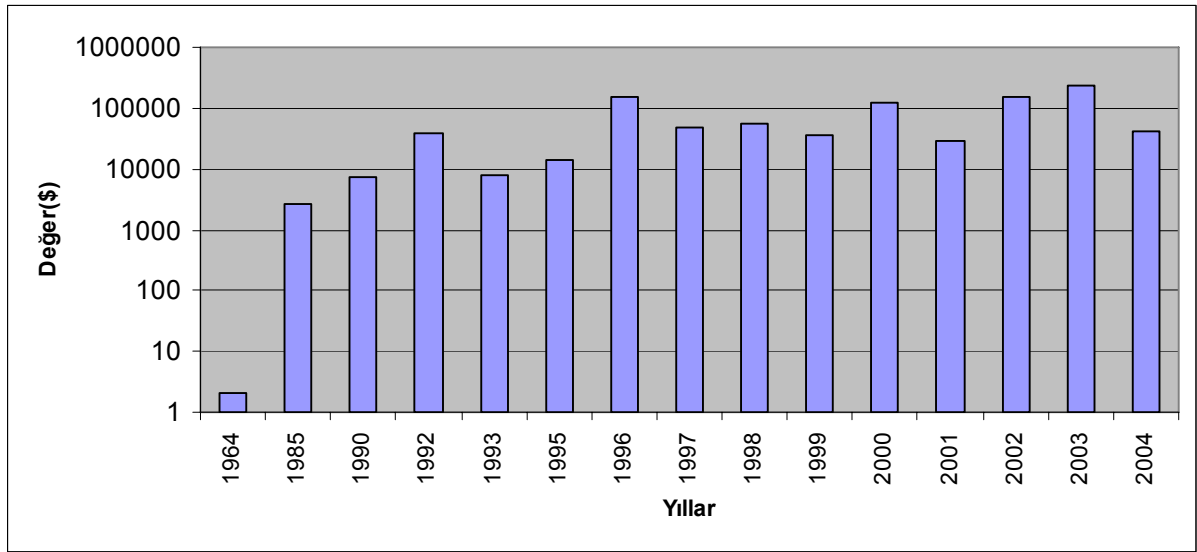
Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1964	2	1998	55.978
1985	2.588	1999	35.266
1990	7485	2000	127.246
1992	38.262	2001	29.044
1993	7653	2002	157.453
1995	13.695	2003	230.826
1996	148.675	2004	41.975
1997	46.916		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1990 yılında ise toplam 4351 kg ayakkabı aksamı, iç tabanı, topuk alınmış karşılığında ise 7 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplamındaki alıma karşılık 26 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı değer bazında oldukça düşüktür. 1990'lı yıllarda alım grafiğimiz içerisinde yer alan bölümlerden biri olan bölümün bu denli pazarımıza geç girmesinde gerek ürünlerin tüketiminin az olması gerekse de ihtiyacın ülke içi üretimden karşılanmasının önemli bir etkisi söz konusudur.

1995 yılında toplam 10.160 adet parça halinde keçe, dantel, dokuma maddelerinden şapka alınmış karşılığında ise 12 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre miktar bazında bir artış yaşanmışsa da bu oran değer bazına yansımamıştır. Dönemin ilk yılında herhangi bir alım meydana gelmemiştir. Daha sonraki yılda ise dönemin en önemli alımı gerçekleşmiştir. Özellikle tabanı kauçuk ve kösele ayakkabılar bu durumun ortaya çıkmasında etkin rol oynamıştır. Bu artışın hemen sonrasında bir azalma meydana gelmiş olup 1994 yılında ise herhangi bir alım gerçekleşmemiştir.

Şekil-12: Türkiye'nin İsrail'den ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler yapma çiçekler v.b ithalatı (1964–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 17.826 kg ayakkabı tabanı, başlıklar, ayakkabı aksamı ve 4742 çift ayakkabı ile 295 adet başlık alıma karşılık 127 bin dolar ödeme yapılmıştır. Değer bazında ilk sırayı %95 ile ayakkabılar ve mamulleri alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam alıma karşılık 137 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönemler itibariyle en düzenli alımın yapılmış olduğu dönem olmuştur. İlk yılda alımda meydana gelen artış daha sonra yerini düşüşe bırakmıştır. Baston başlığı alımının bu durumda önemli bir rolü olmuştur. Diğer bir düşüş yılı ise 1999 yılı olmuş ve bu durumda ise yine başlık alımının azlığı rol oynamıştır.

2004 yılında toplam 2209 kg ayakkabı tabanı, başlıklar, ayakkabı aksamı, 176 çift ayakkabı ve 3855 adet başlık alıma karşılık 40 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde başlıklar %62 civarındaki payı ilk sırada yer alırken daha sonra ise ayakkabı tabanı, parça halinde keçe alımı gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplamda ise 342 milyon dolarlık alım yapmıştır. Ekonomik krizin en fazla etkilemiş olduğu bölümlerden biri olan

bu bölüm özellikle 2001 yılında bir önceki yıla göre %80 civarında bir düşüş gerçekleşmiştir. Daha sonraki iki yılda kısmi bir artış yaşansa bile 2004 yılında yine %82 civarında bir düşüş yaşanmıştır

4.1.13 Taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b; eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya

Bu bölümde taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b mamullerden eşya, seramik mamulleri cam ve camdan eşya gruplarından meydana gelmiştir. 1949 yılında toplam 2.868.367 kg seramik, cam, taş ve toprak alımına karşılık 83 bin dolar ödeme yapılmıştır. Taş, alçı, çimento v.b grubu %99,9 ile ilk sırada yer almıştır. 1955 yılında toplam 104.007.779 kg seramik, cam, taş ve toprak alıma karşılık 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Taş, alçı, çimento v.b grubu %98 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ülkemizin İsrail'den düzenli olarak alımını yapmış olduğu bölümlerden birisidir. Dönem içerisinde alçı ve taş grubunun önemli bir üstünlüğü söz konusudur. Özellikle 1953 yılında meydana gelen artışta bu grubun önemli bir etkisi söz konusudur.

1960 yılında toplam 490.314 kg seramik, taş ve toprak alıma karşılık 33 bin dolar ödeme yapılmıştır. Seramik ve mamulleri %93,5 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Bir önceki döneme göre bu dönemde cam ve camdan eşyanın belirgin bir payı ortaya çıkmış ve dönemi meydana getiren her yıla bu durum yansımıştır. 1965 yılında toplam 159.332 kg seramik, cam, taş ve toprak alıma karşılık 81 bin dolar ödeme yapılmıştır. Camlar ve cam eşya grubu %80'lik payı ile ilk sırayı alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 7 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içerisinde bazen düşüşler bazen ise yükselişler meydana gelmiş olup özellikle alınan ürün bu durumun meydana gelmesinde rol oynamıştır. İlk yılda cam ve cam ürünlerini %88 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ki yıllarda yerini taş, çimento ve alçı grubuna bırakmıştır. Cam alımındaki düşüş toplam alım üzerinde belirleyiciliğini üçüncü yılda yansıtmıştır.

1970 yılında toplam 980 kg değirmen taşı ve optik okuyucular alımına karşılık 3 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde optik cam ve optik camdan parça değer bazında %78 ile ilk sırada gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam yapılan alıma karşılık 4 milyon dolar ödeme yapmıştır. Diğer gruplarda olduğu gibi bu yıllarda meydana gelen düşüşte rol oynayan temel neden Arap_İsrail savaşının ülke ekonomisindeki olumsuz etkisidir. Özellikle cam ve cam ürünlerindeki alımın azalması belirleyici olmuştur. Dönemin ortasındaki düşüş belirgin bir şekilde ortaya çıkmış olan bu durumun yansımasıdır. 1975 yılında toplam 24.208 kg değirmen taşı, bileği taşı, bileği çarkı v.b ürünler alımına karşılık 41 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam alıma

karşılık 5 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içerisinde alınan ürünlerin %99 civarındaki payı hep değirmen taşı, bileği taşı, v.b ürünler meydana gelmiştir. Bu dönemde daha önce alımda rol oynayan cam ve ürünleri ile taş, çimento ve alçı alımının az aldığı görülmekte olup ülkemizde bu sektörlerin gelişmiş olması bu durumda rol oynayan faktörlerden biri olmuştur.

1980 yılında toplam 353.842 kg seramik ve seramik eşya alımına karşılık 947 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde tuğla, karo, ateşe dayanıklı eşya ilk sırada yer almaktadır. Bir önceki yıla göre önemli bir artış yaşanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 25 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bu miktar ile İsrail toplam ithalat içinde miktar bazında %1,7 civarında bir paya sahiptir. Bir önceki dönemde alınan ürünlerin yerini bu dönem ise seramik ve ürünleri grubu almıştır. Daha sonra ise inşaat sektöründe kullanılan çimento v.b. gibi ürünler almıştır. Fakat seramik ürünlerinin payı oldukça yüksektir. 1985 yılında toplam 14.700 kg ateşe dayanıklı malzeme, seramik eşya ve camdan laboratuvar alımına karşılık 63 bin dolar ödeme yapılmıştır. Buna rağmen grup %98 ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam alıma karşılık 52 milyon dolar ödeme yapmıştır. İlk yılda seramik alımındaki azalma düşüşün temel nedeni olurken daha sonraki yıllarda birinciliğini de yitirmiştir. Bu ürünün yerini ateşe dayanıklı ürünler almıştır. 1990 yılında ise 165.247 kg seramik ve cam ile 815 adet camdan eşya alımına karşılık 891 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alım miktarındaki azlık dönem alımındaki düşüşte de rol oynamıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam alıma karşılık 144 milyon dolar ödeme yapmıştır. İstikrarlı alımın gerçekleştiği dönemlerden biri olmuştur. Seramik grubu içerisinde yer alan ürünler en fazla alınan ürünler olmuştur. Diğer ürünler ise ateşe dayanıklı ürünler ile cam ve cam ürünleridir.

1995 yılında toplam 3.471.722 kg ateşe dayanıklı malzeme, seramik, cam ve 330.436 m² perdahlanmış cam ile 3.415.226 adet kavanoz ve şişe alımına karşılık 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Değer bazında bir önceki yıla göre önemli bir artış olmuştur. Bu durumda ilk sırayı %70 civarındaki payı ile cam ve camdan eşya alır. Bölüm içerisinde perdahlanmamış cam-levha, yaprak halinde-parlatılmış, cilalanmış ürünler önemli bir rol oynamıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yaptığı toplam alıma karşılık 296 milyon dolar ödeme yapmıştır. Seramik grubu bölüm içindeki %90'lara varan payı ile bu dönemde de en fazla alınan ürün grubu olmaya devam etmiştir.

Tablo 28;Türkiye'nin İsrail'den taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b; eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya ithalatı (1949–2004)

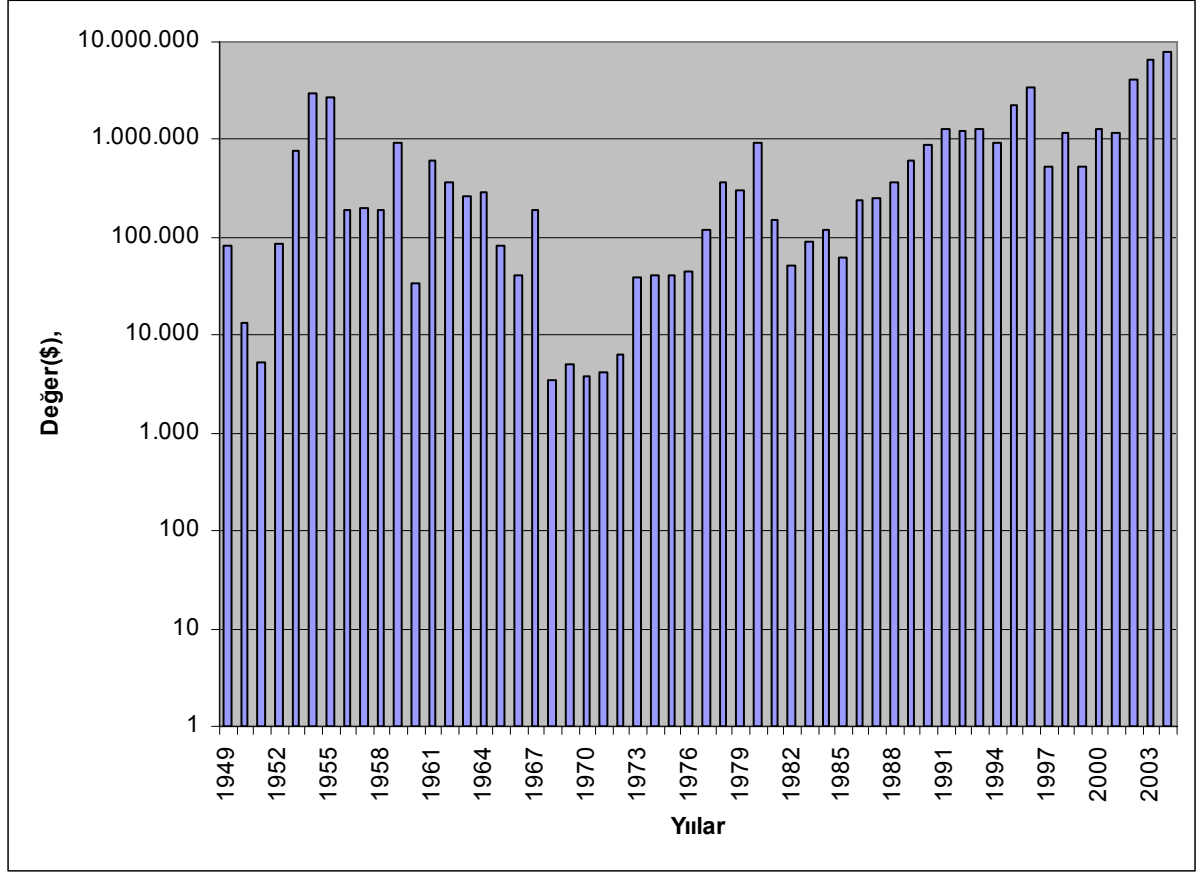
Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	83.462	1963	263.539	1977	121.474	1991	1.298.753
1950	13.104	1964	292.494	1978	370.037	1992	1.234.509
1951	5259	1965	81.430	1979	302.635	1993	1.285.139
1952	85.132	1966	40.355	1980	947.340	1994	947.203
1953	754.840	1967	187.653	1981	154.088	1995	2.275.899
1954	2.989.393	1968	3396	1982	50.558	1996	3.495.249
1955	2.774.610	1969	5.066	1983	89.526	1997	529.499
1956	191.486	1970	3725	1984	118.665	1998	1.182.227
1957	201.899	1971	4166	1985	63.409	1999	523.778
1958	191.486	1972	6418	1986	243.319	2000	1.286.996
1959	948.199	1973	39.566	1987	258.082	2001	1.186.344
1960	33.340	1974	40.829	1988	366.899	2002	4.052.594
1961	608.984	1975	41.161	1989	603.354	2003	6.494.308
1962	360.333	1976	44.901	1990	891.877	2004	7.833.237

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

İlk yılda gerçekleşen alım daha sonra düşüşe geçmiş olsa bile dönemin son senesinde yerini önemli oranda bir yükselişe bırakmıştır. 2000 yılında toplam 1.064.455 kg ateşe dayanıklı malzeme, seramik, cam ve, 46.885 m² perdahlanmış cam ve 921 adet kavanoz ve şişe alıma karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre %145 civarında bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde ilk sırayı %45 civarındaki payı ile cam ve camdan eşya alır. Özellikle cam lifleri, cam yüzü ve mamulleri önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 374 milyon dolar ödeme yapmıştır.

2004 yılında ise 21.932.593 kg ateşe dayanıklı malzeme, seramik, cam ve 2.238.868 m² perdahlanmış cam ve 9.682.371 adet kavanoz ve şişe alıma karşılık 7 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde perdahlanmış cam veya levha %72 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla emniyet camları, cam damacana, cam aynalar ve yontulmaya elverişli taşlar gelmiştir.

Şekil-13: Türkiye'nin İsrail'den taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b; eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya ithalatı (1949–2004)

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Aynı yıl ülkemiz toplamda ise 660 milyon dolar ödeme yapmıştır. 1999 yılında yaşanan Marmara depremin ardından inşaat sektöründe meydana gelen daralma bu dönemde ilk yılda etkin bir rol oynamıştır. 2002 yılından itibaren kısmi bir artış yaşanmakla beraber daha sonraki yıllarda aynı artış düzeyinden alım gerçekleşmediği görülmektedir. Dönem içerisinde seramik alımına bağlı olarak meydana gelen bir grafik ortaya çıkmıştır. Yükselişin meydana geldiği yıllarda özellikle bu ürünün alımının büyük etkisi söz konusu iken aynı ürünün alımına bağlı olarak azalma da görülmüştür.

4.1.14 İnci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para

Bu bölümde yer alan ürünler inci, kıymetli taş ve metal mamuller, madeni para dır. Bölümde ilk alım 1953 yılında gerçekleşmiş 18 kg kıymetli metallere eşya alımına karşılık bin dolar ödeme yapılmıştır. 1959 yılında toplam 20 kg kıymetli metallere eşya alımına karşılık 633 dolar ödeme yapılmıştır. 1954 yılından 1959 yılına kadar herhangi bir alım yaşanmamış iken bu yıldaki alım ilk yıldaki alımı yakalamaktan uzaktır.

Tablo 29;Türkiye'nin İsrail'den inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ithalatı (1953–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1953	1214	1981	1865	1994	43.118	2000	1.312.808
1954	140	1989	7530	1995	37.723	2001	5.030.942
1959	633	1990	8169	1996	172.467	2002	9.484.642
1965	275	1991	17.778	1997	1.227.872	2003	10.486.365
1967	6035	1992	20.506	1998	1.338.512	2004	9.269.081
1968	963	1993	83.911	1999	442.164		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

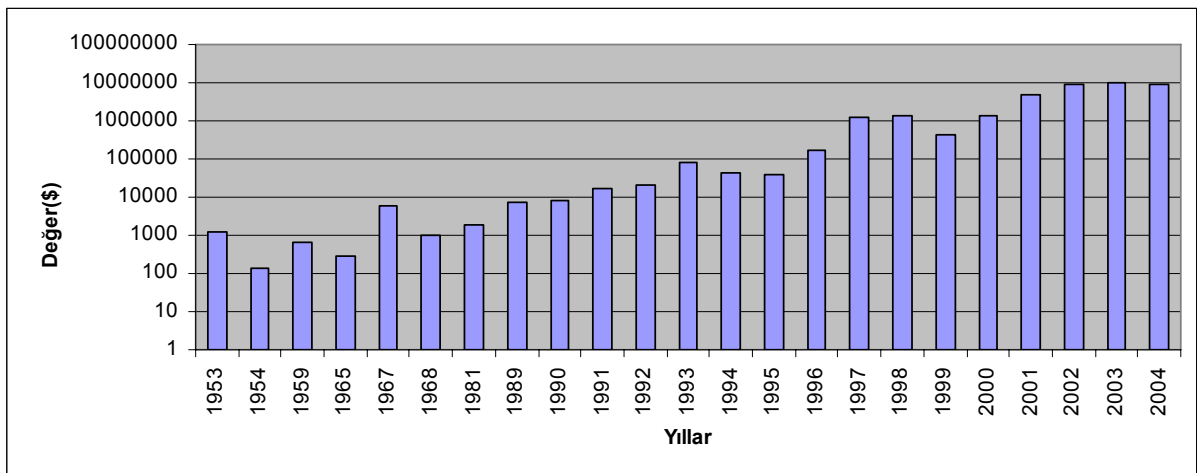
1965 yılında toplam 28 kg kıymetli metallere eşya alımına karşılık 275 dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alım karşılık 77 bin dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1'in altındadır. 1959 senesinde bu yıla kadar herhangi bir alım yaşanmamış özellikle bu yıllarda İsrail'in bu dönem de kıymetli madenler piyasasına hâkim olamaması rol oynamıştır. Fakat daha sonrada göreceğimiz üzere ülke bu alana hâkim olup dışarıdan almış olduğu ham elmasları işletip dünyadaki önemli elmas işleticisi ülkelerin başında yer almayı başaracaktır.1968 yılında toplam 30 kg kıymetli metallere eşya alımına karşılık 963 dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alım karşılık 48 bin dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %7,5 civarındadır. Ülkemiz ithalatındaki payının yüksek olmasına rağmen alınan ürünlerin genel olarak altın tozundan meydana gelmiş olması değerini düşürmektedir.

1968 yılından 1981 yılına kadar herhangi bir alım gerçekleşmemiştir. 1981 yılında 1 kg kıymetli taş tozu alınmış bin dolar ödeme yapılmıştır. Daha sonra ki yıllarda da istikrarsız alım devam etmiştir. 1989 yılına kadar süren bu durum bundan sonra yerini daha düzenli bir alım bırakmıştır.1990 yılında toplam 272 kg kıymetli metallere eşya ile taklit eşya alımına karşılık 8 bin dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında ilk sırayı %99 ile kıymetli metallere ve kaplamalarında kuyumcu eşyası alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden

toplamda ise yapılan alıma karşılık 24 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içindeki istikrarsız grafik seksenli yılların son çeyreğine kadar devam etmiş bu dönemde kısmi bir artışla beraber düzelme yaşanmaya başlamıştır.1995 yılında toplam 2 kg elmas alımına karşılık 37 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 23 milyon dolar ödeme yapmıştır. Değer bazında İsrail'in payı %1'in altında kalmıştır. Doksanlı yıllardan itibaren meydana gelen ham elmas alıcılığı ülkemize ülkenin satmış olduğu ürünler üzerinde belirgin bir paya sahip olduğu yıllardır. Bölüm içerisinde Almanya altın pazarımıza hâkim olurken yine aynı grubun bir başka dalı olan elmasa İsrail'in hâkim olduğu görülmektedir. Fakat elmas alanındaki üstünlüğünü bölümün diğer ürünlerine yansıtamaması ülkenin payının düşük olmasına neden olmuştur. Dönem içerisindeki yıllara baktığımızda ise diğer yıllara nazaran düzenli olarak yükselişin görüldüğü bir alım dönemi yaşanmıştır. Özellikle doksan bir senesindeki yükseliş dönemi içerisinde yüzde bakımından en fazla yükselişin olduğu yıl olmuştur.

2000 yılında toplam 4781 kg, kıymetli metallere eşya, taklit eşya 6000 karat elmas ve 4.755.248 gram gümüş alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Ham veya yarı işlenmiş halde bulunan gümüş %73 ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam alıma karşılık 107 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içerisinde yer alan ilk yılda kıymetli metallere ilk sırada yer alırken daha sonraki yılda ise mücevher alımının önemli oranda gerçekleştiği gözlenmektedir. Özellikle 1997 yılında meydana alımdaki artış dönemin en önemli artış yıllarından biri olmuştur. Doksan dokuz yılında meydana gelen düşüşe rağmen bölümdeki artış devam etmiştir.

Şekil-14: Türkiye'nin İsrail'den inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ithalatı (1953–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Bölümün ithalatımızdaki payı %3 civarındadır. Bölümün genel ithalatımızdaki payı düşük olsa dahi ürün bazında elmas alımının önemli bir değere sahip olduğu gözlenmektedir. Bu durumun nedeni ise İsrail elmas şirketlerinin dünya piyasasına olan hâkimiyetidir. 2004 yılında 7181 kg kıymetli metallere eşya, taklit eşya 12.766 karat elmas ve 6.065.734 gr gümüş alımına karşılık 9 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde ham altın %60 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla gümüş, kıymetli metaller ve elmas gibi ürünler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplamda ise 3.763 milyar dolar ödeme yapmıştır. Bölüm özellikle 2001 yılından sonra alımının gittikçe arttığı bir bölüm olarak ön plana çıkmıştır

4.1.15 Adi metaller ve adi metallere eşya

Bu bölüm demir-çelik, demir-çelikten eşya, nikel ve nikelden eşya, alüminyum ve alüminyumdan eşya, bakır ve bakırdan eşya, kurşun ve kurşundan eşya, çinko ve çinkodan eşya, kalay ve kalaydan eşya, diğer adi metaller; adi metallere bıçakçı eşyası, sofratakimisi gibi ürünlerden meydana gelmiştir. 1949 yılında toplam 437.758 kg demir çelik ve bakır alımına karşılık 128 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelik grubu %97'lik payı ile ilk sırada yer alır. Bunu bakır ve bakırdan eşya takip etmiştir. Ülkemizin İsrail'den önemli oranda alımını yapmış olduğu bölümlerden biri olmuştur. İsrail'in teknolojik alandaki ilerlemişliği durumun ortaya çıkmasında temel unsur olmuştur.

1955 yılında toplam 6.410.329 kg demir çelik, bakır, nikel ve alüminyum alımına karşılık 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre % 245 civarında bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelik grubu %97 ile ilk sırada yer alır. Bunu bakır ve bakırdan eşya takip eder. Dönem içerisindeki durum sadece 1950 yılı hariç genel olarak alım artış şeklinde olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında demir-çelik alımında meydana gelen düşüşün önemli etkisi vardır. Demir-çelik alımının yanı sıra bakır ve bakır ürünleri alımı yapılan diğer ürünler olmuşturlardır. Özellikle elli dört yılında meydana gelen %600 civarındaki artış dönemin en önemli yükseliş hareketi olmuştur.

1960 yılında toplam 5.412.682 kg demir çelik, alüminyum ve adi madenlerden eşya alımına karşılık 203 bin dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında %46 civarında bir artış yaşanmasına rağmen bu değere yansımamıştır. Çünkü bu yıl alınan ürünlerin değerleri düşüktür. Demir -çelik grubu yine ilk sıradadır. Bir önceki dönemin aksine bu dönemde önemli oranda bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumda Demir-çelik alımındaki düşüş önemli rol oynamıştır. Eli altı yılındaki düşüş neticesinde bıçakçı ürünler en fazla alınan ürün iken bir sonraki yılda düşüşe rağmen demir-çelik alımı ilk sırada yer almaya devam etmiştir. Yine

elli sekiz yılında bıçakçı ürünleri %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonraki yıllarda demir-çelik alımı bölümde en fazla alınan ürün olmuştur. Demir-çelik alımının düşmesinde ülkemizin iç pazarında meydana gelen ekonomik sıkıntıya bağlı olarak oluşan daralma alım oranında etkili olmuştur.

1965 yılında toplam 2.001.396 kg demir çelik, alüminyum, bakır ve adi madenlerden eşya alımına karşılık 879 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre miktar bazında bir düşüş yaşanmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelik grubu miktar bazında %80 ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 70 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %0,5 civarındadır. Dönemin ilk iki yılında önemli oranda bir yükseliş meydana gelir iken daha sonraki iki yılda ise düşüş yaşanmıştır. İlk iki yıldaki yükseliş hareketinde alüminyum alımının büyük etkisi söz konusu olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan diğer bir faktör ise demir-çelik grubundaki alımdır. Bölümde daha sonra meydana gelen düşüşte bu iki ürün grubundaki alım azalmasının önemli etkisi söz konusudur. 1970 yılında toplam 757.095 kg demir çelik, alüminyum ve adi madenlerden eşya alıma karşılık 280 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bölüm içerisinde %96'lık payı ile demir-çelik ilk sıradadır. Özellikle demir-çelikten ince borular en önemli paya sahip olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam alıma karşılık 112 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönemi meydana getiren yıllarda yine düzenli bir alım grafiği yakalanamamıştır. İlk iki yılda yükseliş meydana gelirken diğer yıllarda ise bir düşüş grafiği gözlenmektedir. Bir önceki döneme benzer ürün dağılımı meydana gelmiştir. Demir-çelik ve alüminyum alımları toplamda %90'ların üzerinde bir orana sahiptirler.

1975 yılında toplam 1.343.923 kg demir çelik, kurşun, alüminyum ve adi madenlerden eşya alıma karşılık 608 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde miktar bazında ilk sırayı %86 ile demir-çelik almıştır. Özellikle demir-çelikten yapılan ince borular önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplamda ise 748 milyon dolar ithalat gerçekleştirmişiz. Ülkemiz ithalatında aynı yıl gerçekleşen değerler göz önüne alındığında ilk sırayı makine ve mekanik cihazlar, ikinci sırada mineral yakıtlar, üçüncü sırada da demir-çelik ürünler gelmektedir. Bu durum bu dönemde ülkemizin sanayi ürünlerinde ne kadar dışa bağımlı olduğunu göstermek için iyi bir örnektir. Dönem içinde düzenli bir alım seyri meydana gelmiş ve özellikle demir-çelik grubundan ince boru alımının payı ön plana çıkmıştır. Diğer ürün ise alüminyum grubu olmuştur. Toplam ithalatımıza önemli artışlar yaşanırken bu durum İsrail ile alımımıza yansımaktan uzaktır.

Bu alanda daha çok gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinin iç pazarımıza hâkim olduğu gözlenmektedir.

1980 yılında toplam 196.450 kg demir çelik, alüminyum ve adi madenlerden eşya alımına karşılık 92 bin dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Demir-çelik eşya grubu %94 ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 517 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem içindeki yıllarda düzenli bir düşüşün yaşandığı bir süreç gerçekleşmiştir. Bu durum sadece İsrail ile değil ülkemizin bölümdeki bütün ithalatında gözlenen bir durumdur. Bu dönemde ülkemizin bu alandaki sanayisinin gelişmemiş olması ve iç pazarımızın yeteri kadar hareketli olmaması düşüşün sebepleri arasında gösterilebilir. Dönem içindeki her yılda demir-çelik grubunun önemli bir payı olduğu hatta bazı yıllarda %90'nın üzerine çıktığı gözlenmekle beraber bu durum alım oranını artırmaktan uzaktır. 1985 yılında toplam 58.345 kg demir çelik, alüminyum, nikel ve adi madenlerden eşya alıma karşılık 99 bin dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında ilk sırayı %65 civarındaki payı ile demir sac, fiçı gibi ürünler alır. Özellikle saplı el testeresi önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümde yapılan toplam alıma karşılık 1.192 milyar dolar ödeme yapmıştır. Dönemi meydana getiren ilk iki yılda düzenli bir artış yaşanırken son üç yılda ise düşüş yönünde bir hareket gözlenmiştir. Yine ürün bazında ince demir borular ilk sırada yer alırken daha sonraki yılda ise demir-çelikten sac alımı ön plana çıkmıştır. Bölüm içerisindeki demir-çelik grubundaki alım dönem boyunca yüksek orandaki payını korumuş fakat son yıllarda düşüş yönünde bir ivme hareketi gözlenmektedir.

1990 yılında toplam 286.120 kg demir çelik, alüminyum, tungsten ve adi madenlerden eşya ve 134 adet adi madenlerden eşya alıma karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde ilk sırayı %50'lik payı ile alüminyum ve alüminyumdan eşya alır. Özellikle işlenmiş alüminyum önemli bir paya sahiptir. Daha sonra ise %25'lik payı ile demir-çelik grubu gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 873 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönemin ilk yılı artışını ardından seksen yedi yılında ise bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüş hareketi yerini bir sonraki yılda yükseliş hareketine bırakmış ve seksen dokuz yılı ise ülkemizin bu tarihe kadar almış olduğu en yüksek miktarın gerçekleştiği yıl olmuştur. Demir-çelik ürünleri içerisinde yer alan ince borunun yanı sıra sac alımında grubun diğer önemli alım ürünü olmuştur. Bunun yanı sıra alüminyum ve ürünleri diğer ürünler grubunda alımları fazla olan ürünler olmuşlardır.

1995 yılında toplam 1.473.953 kg demir çelik, bakır, alüminyum ve adi madenlerden eşya ve 1.278.000 adet ustura alıma karşılık 2 milyon dolar ödeme

yapılmıştır. Bölüm içerisinde alüminyum ve alüminyumdan eşya %40 ile ilk sırada yer alır. Grupta alüminyumdan plaka, levha ve şeritler, kalınlıkları 0,2 küçük ürünler önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 4.398 milyar dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı yine çok düşüktür. Doksanlı yılların ilk dönemi alımımızın bir milyon doları düzenli olarak aştığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem içerisinde doksan dört yılı hariç grafik yükselme yönünde bir seyir izlemiştir. Bir önceki yılda kurşun alımının bu yılda tekrarlanmaması bu düşüşün temel gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yıllar ise önemli artışların meydana geldiği yıllar olmuştur. Özellikle alüminyum ve ürünlerinin alımı ile kurşun alımı önemli bir paya sahip olmuştur. Bölümdeki artış sadece İsrail ile sınırlı bir hareket değil toplam bölüm ithalatımızda dört milyar dolar gibi oldukça önemli bir rakama ulaşmıştır. Bu nedenle İsrail'in payı toplam payı içerisinde oldukça az bir orana denk gelmiştir. Daha çok Almanya, ABD ve İngiltere'nin paylarının fazla olduğu bir grafik ortaya çıkmıştır.

Tablo 30;Türkiye'nin İsrail'den adi metaller ve adi metallerden eşya ithalatı (1949–2004)

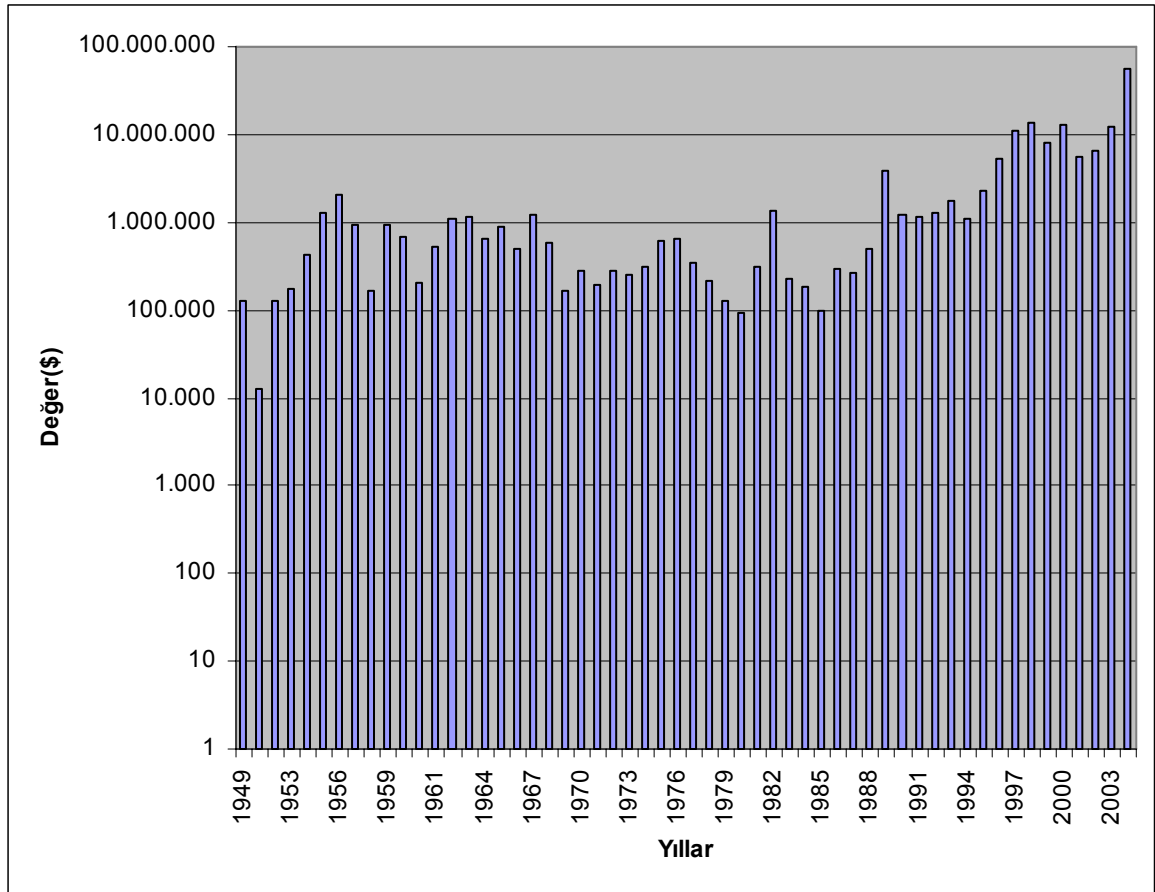
Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	128.913	1963	1.165.842	1977	342.337	1992	1.283.943
1951	12.767	1964	641.190	1978	216.057	1993	1.755.218
1952	127.763	1965	879.970	1979	125.831	1994	1.102.451
1953	176.209	1966	502.112	1980	92.239	1995	2.233.217
1954	431.402	1967	1.190.200	1982	1.332.245	1996	5.168.267
1955	1.284.875	1968	579.640	1983	223.945	1997	11.017.098
1956	2.109.093	1969	162.860	1984	180.412	1998	13.449.572
1957	914.185	1970	280.394	1985	99.568	1999	8.026.903
1958	166.018	1971	191.284	1986	296.534	2000	13.093.070
1959	933.528	1972	273.307	1987	271.967	2001	5.499.587
1960	687.593	1973	252.917	1988	489.094	2002	6.700.641
1960	203.076	1974	305.128	1989	3.944.273	2003	12.494.612
1961	528.325	1975	608.925	1990	1.244.793	2004	55.650.450
1962	1.121.450	1976	659.309	1991	1.126.098		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 10.505.686 kg demir çelik, alüminyum, nikel, kurşun, kalay, tungsten ve adi madenlerden eşya ile 10.866.931 adet ustura ve adi madenlerden çeşitli aletler alımına karşılık 13 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelik

eşya grubu %38 ile ilk sırada yer alır. Özellikle demir-çelik diğer tüp ve borular önemli bir paya sahiptir. Daha sonra ise kurşun ve kurşundan eşya grubu gelir. Ürün bazında işlenmemiş kurşun ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam alıma karşılık 4.905 milyar dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı yine oldukça düşüktür. Dönem içerisindeki grafik bir önceki dönem gibi bir yılın dışında yükseliş yönünde bir seyir göstermiştir. Doksan dokuz yılında ülkemizde meydana gelen deprem ve sonrasında depremin etkili olduğu bölgelerde inşaat sektörüne ara verilmesi ve dünyada Uzak doğudan başlayıp Rusya ekonomisini ciddi anlamda etkileyen krizin ülkemiz ekonomisini durağan bir yapıya büründürmesi gibi nedenler bu durumun ortaya çıkmasındaki göze çarpan gerekçelerdir. Diğer yıllarda ise önemli bir alım yaşanmıştır. Özellikle doksan sekiz yılı alımımızın en yüksek olduğu yıl olmuştur. Yine demir-çelik, bakır, alüminyum, kurşun ve ürünleri en fazla alımı yapılan ürünler olmuşlardır.

Şekil-15: Türkiye'nin İsrail'den adi metaller ve adi metallere eşya ithalatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ise 170.710.261 kg demir çelik, alüminyum, nikel, kurşun, kalay, tungsten ve adi madenlerden eşya ve 11.342.353 adet adi metalden çeşitli eşya alımına

karşılık 55 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelikten hurdalar %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla alet için monte edilmemiş levha, alüminyum plaka, el aletlerinin yedek parçaları gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümde toplamda ise 11.953 milyar dolar ödeme yapmıştır. Bu bölüm makine ve cihazlar ile mineral maddelerden sonra üçüncü sırada yer alır. 2001 ekonomik krizinin etkisiyle diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de bir düşüş meydana gelmiştir. Bölüm içerisinde en fazla paya bakır ve bakır ürünler sahip olmuştur. Özellikle bakır hurda ve döküntüler en önemli paya sahiptir. Dönemin ikinci yılında demir-çelik grubu %60 ile ilk sırada yer alır. Özellikle demir-çelik döküntü hurdaları, bunların külçeleri önemli bir paya sahiptir. İsrail'in payı yine oldukça düşüktür. Daha sonraki yılda kısmen bir toparlanma olsa dahi kriz öncesi rakamdan oldukça uzak kalmıştır. 2003 yılında ise bir önceki yıla göre önemli bir alım yaşansa dahi kriz öncesi dönemdeki rakamları yakalayabilmek için bir yıl daha beklenilmesi zorunlu olmuştur. Bu yılda ise çeşitli monte aletleri ile demir-çelik hurdaları alım payı en yüksek olan ürünler olmuşlardır.

4.1.16 Makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları

Bu bölümü nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar, alet, parça, elektrikli makine, cihazları ve aksam parçalarından meydana getirmektedirler. 1949 yılında toplam 7172 kg makine ve elektrikli cihaz alımına karşılık 8 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %99'u nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubuna aittir.

1955 yılında toplam 724.035 kg makine ve elektrikli madde alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre azalma olmasının temelinde nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubu alımının düşük olması yatar. Buna rağmen aynı grup %98 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ülkemizin sanayi sektörünün bu yıllarda henüz yeterince gelişmemiş olması bu alandaki alımımızın oldukça hızlı bir şekilde artmasında rol oynamıştır. Dönem içerisinde 1950 ve 1954 yıllarında bir düşüş yaşanırken diğer yıllarda yükseliş hareketi meydana gelmiştir. 1950 yılı hariç bu dönem içerisinde nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubu en fazla alımı yapılan ürünler olmuşlardır. Elli yılında ise elektrikli makine ve cihazlar alım oranı yüksek olan ürünlerdir.

Tablo 31;Türkiye'nin İsrail'den makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ithalatı (1949–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	8043	1963	960.698	1978	129.718	1993	12.143.590
1950	7934	1964	1.064.037	1979	458.676	1994	11.859.377
1951	7934	1965	829.572	1980	1.061.968	1995	12.147.851
1952	256.099	1966	243.723	1981	184.741	1996	27.033.250
1953	958.828	1967	440.438	1982	528.470	1997	30.932.522
1954	2.367.676	1968	160.400	1983	189.213	1998	32.194.428
1955	1.802.989	1969	108.245	1984	295.666	1999	43.339.203
1956	1.267.470	1970	69.177	1985	186.575	2000	196.322.080
1957	189.457	1971	27.713	1986	112.339	2001	292.363.970
1958	96.234	1972	23.902	1987	614.696	2002	109.077.943
1959	189.425	1973	284.244	1988	1.772.704	2003	59.234.936
1960	404.750	1974	72.377	1989	2.178.993	2004	94.204.297
1960	170.955	1975	108.154	1990	3.043.513		
1961	1.469.361	1976	193.291	1991	5.600.637		
1962	1.021.632	1977	510.726	1992	5.662.021		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1960 yılında toplam 653.659 kg makine ve elektrikli madde alımına karşılık 170 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölümde elektrikli makine ve cihazlar %65'lik payı ile ilk sırada yer alır. Bir önceki döneme göre önemli oranda bir düşüş yaşanmıştır. Alımın düşmesinde payı yüksek olan ürünlerin yerini elektrikli cihazların almasının önemli bir etkisi söz konusudur. Dönem içerisi alımlarda yine dalgalı bir seyir gözlenmekte olup 1956 yılında meydan gelen düşüş takip eden yılda devam etmiştir. Daha sonraki iki yılda bir yükselme eğilimi görülse dahi bu durum 1955 yılındaki alım değerini yakalamaktan oldukça uzaktır.1965 yılında toplam 260.513 kg makine ve elektrikli madde alımına karşılık 829 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre düşüş yaşanmasının temelinde iki grup alımının düşmesi de etkili olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölüm toplamında ise yapmış olduğu alıma karşılık 165 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı değer bazında %0,5 civarındadır. 1961 yılındaki artış bütün dönem boyunca meydana gelmiş en önemli artış olmuştur. Diğer bölümlerin büyük bir çoğunluğunda meydana gelen yükseliş bu bölümde de gerçekleşmiştir. Ülkemizin ithalatında özellikle bu yılda dönemin genel

yükselişinden farklı bir yükseliş hareketi gözlenmektedir. Fakat bir yıl ile sınırlı kalan bu ani yükseliş daha sonraya yansısı bile yüzde olarak oldukça az bir miktara denk gelmiştir. Ülkemizin bu dönemde yaşamış olduğu siyasi bunalım sonrasında gelen askeri müdahale ve ardından uygulanmaya konulan planlı dönem programlarının kısmen etkisinden söz edilebilir. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen yatırım ürünlerinin alımı bu dönemde yine hedeflenmiş ve bu durum ithalatımıza yansımıştır. Ülkemizin İsrail ile olan ithalatının sekiz milyon dolar civarında gerçekleştiği bu yılda bölümün bir milyon dolar civarındaki payı önemli bir yer edinmesinde rol oynamıştır. Daha sonraki yıllarda ise bazen düşüş bazen ise yükseliş yönünde bir seyir gözlemekteyiz. Bir önceki döneme göre yükselişin bu denli artmasında alınan ürünlerdeki değişiklik göz önünde bulundurulması gereken bir başka neden olmaktadır. Özellikle Nükleer reaktör ve kazan grubundaki alım artışı bu durumu etkilemiştir

1970 yılında toplam 27.128 kg çeşitli makine alımına karşılık 69 bin dolar ödeme yapılmıştır. Nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubu ilk sırada yer almaktadır. Özellikle sühnet değişikliğini gerektiren ameliye yapma tertibat ve cihazların payı %60 gibi bir orana denk gelmektedir. Bunu musluklu eşyası ve boruculuğa ait diğer eşya %25'lik payı ile takip eder. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam da ise yapmış olduğu alıma karşılık 204 milyon dolar ödeme yapmıştır. 1960'lı yıllarda meydana gelen artış bu dönemde görememekteyiz. Daha öncede dile getirdiğimiz üzere ürün türünün değişmiş olması bu durumda belirleyici olmuştur. Dönem içerisinde sadece 1967 yılında yukarıya doğru bir artış gözlenirken diğer yıllarda bu durum gözlenememiştir.

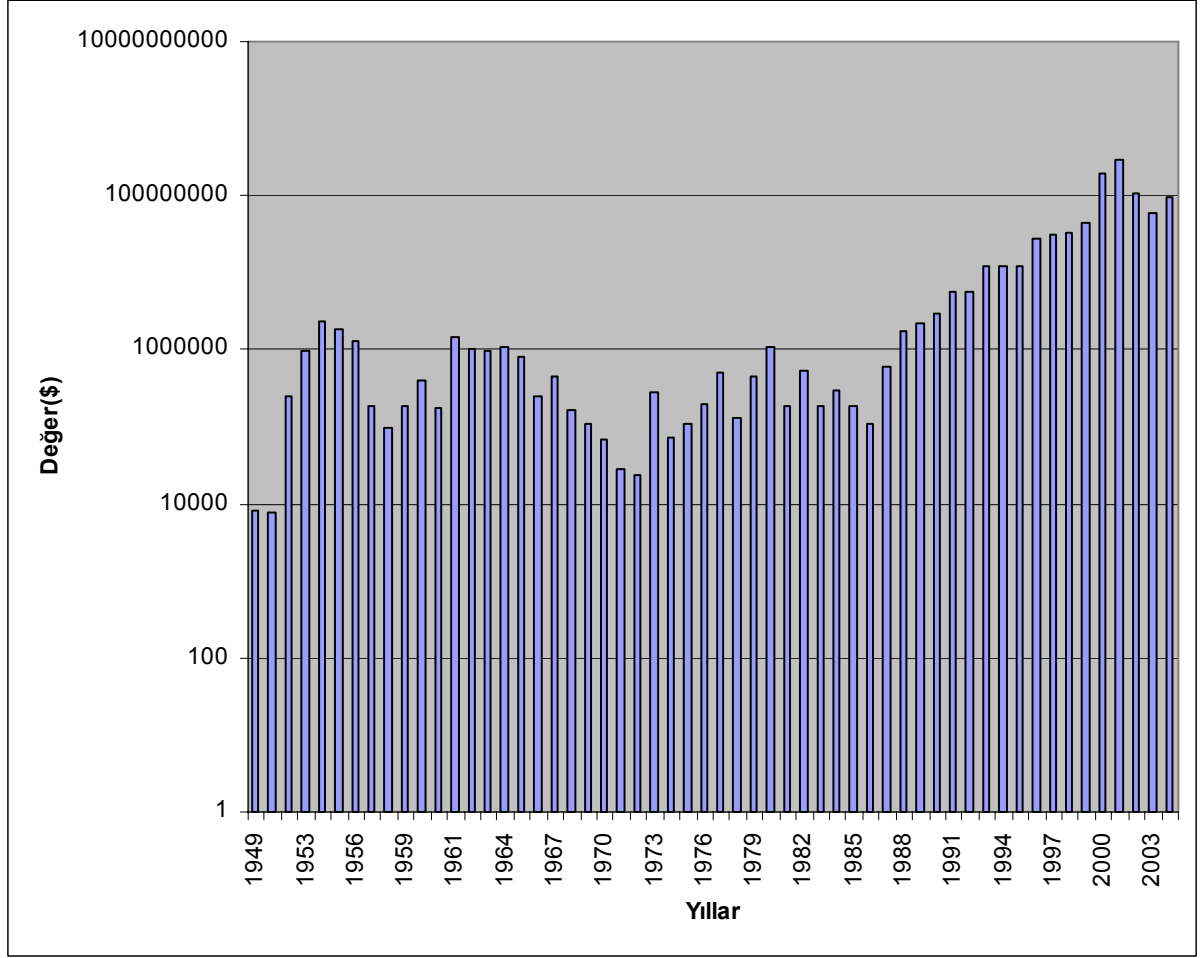
1975 yılında toplam 35.573 kg makine ve elektrikli araç-gereç alımına karşılık 108 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %90 civarında payı elektrikli jeneratör grubuna aittir. Miktar bazında da en önemli paya muslukçu eşyası ve boruculuğa ait diğer eşyalar sahip olmuşlardır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 1.277 milyar dolar ödeme yapmıştır. Dönem içinde yer alan yılların ilk iki senesinde alımda düşüş yaşanmıştır. Alımı yapılan ürünler nükleer reaktör grubu içerisinde yer alan ürünlerden meydana gelmiş olsa bile miktarlarının düşük olması düşüşü belirlemiştir. Dönem ortası ise alım miktarının en yüksek olduğu yıl olmuştur. Alınan ürünleri %93'ü nükleer reaktör, kazan grubunda yer alan ürünlerden meydana gelmiştir. Dönemin son iki yılında ülkemizin bölüm toplam alımında yükseliş yansısı bile bu durum İsrail ile alımımıza yansımaktan uzaktır. Bu durumda İsrail'den almış olduğumuz ürünlerin değerinin düşük olması etkili olmaktadır. Örneğin yetmiş dört yılında alınan ürünlerin %70 civarındaki payı muslukçu eşyası ürünlerine aittir. 1980 yılında toplam 41.149 kg çeşitli

makine ve elektrikli araç-gereç alıma karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında elektrikli makine ve cihazlar %90'lık payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle her çeşit elektrik lambaları ve tüpleri önemli bir paya sahiptir. Değer bazında ise nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubu %85 ile ilk sırada yer alır. Özellikle delikli kartla çalışan istatistik makine v.b ürünler önemli bir paya sahip olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplamda ise yapmış olduğu alıma karşılık 1.150 milyar dolar ödeme yapmıştır. Dönem içerisinde sadece yetmiş sekiz yılı hariç alımda yükseliş meydana gelmiştir. Özellikle piston ihtirali motor alım üzerinde önemli katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra elektrikli ürünler ve nükleer reaktörler alım miktarı yüksek olan ürünlerdir. Seksen yılı ise ülkemizin bu bölümde bu tarihe kadar en yüksek alımın yaşandığı yıl olmuştur.

1985 yılında toplam 16.364 kg çeşitli makine ve elektrikli araç-gereç ve 1818 adet püskürtme makinesi ve muslukçu eşyası alımına karşılık 186 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre önemli bir düşüş yaşanmıştır. Alınan ürünlerin %99 civarında payı nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubuna aittir. Özellikle maden dökümleri için döküm kasası önemli bir paya sahip olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplamda ise yapılan alıma karşılık 2.213 milyar dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki döneme göre önemli oranda azalmanın yaşandığı bir süreç yaşanmıştır. Ülkemizin bu alandaki toplam alımı yükseliş gösterirken bu durumun İsrail ile ithalatımıza bölüm bazında yansımamıştır. Dönem içindeki en fazla alım seksen iki yılına denk gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında alınan ürünlerin büyük etkisi vardır. Nükleer reaktör ve kazan grubunun alımının bu durumda büyük bir etkisi söz konusu olmuştur.

1990 yılında toplam 358.865 kg çeşitli makine ve elektrikli araç-gereç ve 8086 adet klima cihazları ve buzdolabı alımına karşılık 3 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %89 civarındaki payı nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubuna aittir. Özellikle sıvı tozları dağıtmaya, püskürtmeye yarayan mekanik cihazlar ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplamda ise yapılan alıma karşılık 5.442 milyar dolar ödeme yapmıştır. Seksenli yıllarda alımdaki son düşüş seksen altı yılında gerçekleşmiş daha sonraki yıllarda ise önemli oranda bir yükseliş hareketi meydana gelmiştir. Nükleer reaktör grubu %90'lara ulaşan payı ile ilk sırada yer alırken özellikle klima alımının kayda değer bir seviye ulaştığı gözlenmiştir.

Şekil-16: Türkiye'nin İsrail'den makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ithalatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 526.647 kg çeşitli makine ve elektrikli araç-gereç, 95.578 metre doldurulmuş bant ve 85.256 adet beyaz eşya alımına karşılık 12 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %80 civarında payı nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubuna aittir. Özellikle klimalar başta olmak üzere turbo jetler ve göz tribünleri ile otomatik bilgi işlem cihazları alımı yapılan önemli ürünler arasında yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplamda ise yapılan alıma karşılık 7.988 milyar dolar ödeme yapmıştır. Yine aynı yıl ülkemiz toplam ithalatta ise 35.709 milyar dolar ödeme yapmıştır. Bölümün payı %22 civarına denk gelmiştir. Doksanlı yıllar İsrail olan İthalatımızın ivme kazandığı yıllar olmuştur. Gerek siyasi gerekse ekonomik alandaki yapılan anlaşmalar bu hareketliliğin temel gerekçesi olmuştur. Bölüm Ülke ile ithalatımızın %12 civarındaki payı ile önemli alım kalemlerinden olmuştur. İsrail'in ileri teknoloji yöntemini bu dönemde kullanılması; başta sanayi olmak üzere tüm sektörlerde uygulama gayreti başarı ile gerçekleşmiş ve Ülke kısa sürede bu alanlarda önemli oranda kazançlar sağlamıştır.

Ülkemizin bu dönemde iç pazarının gelişmesi ve yatırıma dönük çabalarda bu durumu tetikleyen unsurlar olmuştur. Bu dönemde diğer önemli kalemlerden biride telekominakasyon sektöründe kullanılan ürünler olmuştur. Özellikle telefon cihazları değer olarak önemli paya sahip olmuştur. Yine bölüm içinden nükleer reaktörler ile elektrikli aletler alımı yüksek olan ürünler olmuşturlardır.

2000 yılında toplam 3.456.619 kg çeşitli makine ve elektrikli araç-gereç, 530.590 adet pompa, tartı aleti, buzdolabı, klima, turbo jet ve 7 ce/el elektrik akümülatörü alımına karşılık 196 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde bir önceki yıla nazaran %460 civarında bir artış yaşanmıştır. Artışın en önemli nedeni turbo jet alımının fazla olmasıdır. Sadece bu ürün tek başına bütün alımın 2/3 oranına denk gelmektedir. Bölüm içerisinde nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubu ilk sırada yer alır. Grupta ön plana çıkan ürünler turbo jetler, hesap, muhasebe makineleri, otomatik bilgi işlem makineleridir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu alıma karşılık 13.929 milyar dolar ödeme yapmıştır. 1990'lı yılların ilk yarısındaki yükseliş ikinci yarısında daha da hızlanmış ve bölüm Ülke ile ithalatımızda %20 civarına yaklaşmış hatta bazı yıllarda bunun üzerine çıkmıştır. S.T.A'nın yürürlüğe girmiş olması yükselişin temel nedenlerinden olmuştur.

2004 yılında ise 2.915.764 kg çeşitli makine ve elektrikli araç-gereç ve 1.171.307 adet pompa, tartı aleti, buzdolabı, klima, turbo jet alıma karşılık 94 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bölüm içerisinde hesap ve muhasebe makineleri %65 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla elektrikli makine, sıvı ve toz püskürtmeye mahsus makineler, klima cihazları ve muslukçu malzemesi gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 21.814 milyar dolar alım yapmıştır. Bu alım toplam ithalatımızda bir bölüme ait en yüksek değer olmuş olup bölüm bu özelliği ile ilk sırada yer almaktadır. Diğer bölümlerin aksine 2001 ekonomik krizi bu bölümün ilk yılındaki artışını etkilememiştir. Bölüm içerisinde nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubu değer bazında %88 civarında bir orana denk gelmiştir. Turbo jetler alımı yine oldukça fazladır. Daha sonra ise hesap, muhasebe makineleri, kasa, kauçuk, plastik eşya imal ve işleme makine ve cihazları gelmiştir. Daha sonraki iki yılda ise önemli bir düşüş yaşanmıştır. 2002 yılındaki bölüm içerisindeki düşüşün temelinde turbo jet alımı etkili olmuştur. Alınan ürünlerin %82 civarında payı nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar grubuna aittir. Grup içerisinde turbo jetler başta olmak üzere hesap, muhasebe makineleri, kaydedici, kasa alınan önemli ürünlerdir. 2003 yılında bölüm alımındaki düşüş devam etmiş olmakla beraber alımda en fazla paya sahip olan ürünler muhasebe ve hesap

makinaları, kaydediciler, elektrikli makineler, elektronik devreler en fazla alınan ürünler olmuşlardır. Dönemin ikinci ve üçüncü yıllarında gerçekleşen düşüşün yerini dördüncü yılda ise artış almıştır.

4.1.17 Nakil vasıtalar

Bu bölümde; demir yolu ulaşım araçları, motorlu kara yolu taşıtları, hava taşıtları, uzay araçlar, gemiler, suda yüzen araçlar ile bunları aksam ve parçaları yer alır. 1951 yılında toplam 255.285 kg kara taşıtları aksamı ve 48 adet kara taşıtı alımına karşılık 453 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin özellikleri itibariyle yüksek bir değer ortaya çıkmıştır.1955 yılında toplam 579.272 kg motorlu kara taşıtları alımına karşılık 1 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Dönem içinde son yıl hariç her yıl düzenli bir artış yaşanmıştır. Özellikle elli üç ve elli dört yıllarında oldukça önemli bir yükselişin meydana geldiğini görmekteyiz. Bu bölüm Ülke ile ithalatımızın % 40 civarındaki payını alarak önemli bir yer edinmiştir. Elli dört yılında toplam ithalatımızın % 25 civarına denk gelmiştir. Dönemin son yılında ise önemli düşüşün yaşandığı görülmektedir.

1961 yılında toplam 264.600 kg kara taşıtları aksamı ve 650 adet kara taşıtları alımına karşılık 402 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre değer bazında önemli bir artış yaşanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 52 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %0,8 civarındadır. Ellili yılların ilk yarısında meydana gelen önemli orandaki artış ikinci yarısına yansımaktan uzaktır. Dönemin ilk yılında önemli bir düşüş yaşanmış ve daha sonraki yükselişler bile bu düşüşü elli beş yılındaki ithalat rakamını yakalamasını sağlayamamıştır. Elli dokuz yılında meydana gelen yükseliş hareketi devamlılığı yakalamaktan uzaktır.1965 yılında toplam 1761 kg kara taşıtları aksamı alımına karşılık 4 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 35 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki dönemde yaşanan düşüş bu dönemde yaşanmaya devam etmiştir. İlk yılda meydana gelen artış yerini daha sonra düşüşe bırakmıştır. Ülkemizin bu sektördeki toplam alımında yükseliş hareketi gözlenirken İsrail ile olan alımda ise önemli bir düşüş yaşanmaktadır. Bu dönemde Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'nin Pazar içinde önemli bir paya sahip olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu dönemin önemli özelliklerinden birisi de ilk defa İsrail'den su taşıtı alımına gitmiş olmamızdır.

1970 yılında toplam 1059 kg motorlu kara taşıtları alımına karşılık 178 dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %99'u traktörler ve insanın kullandığı motorlu taşıtların parça ve aksamları oluşmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 53 milyon dolar ödeme yapmıştır. Ülkemizin İsrail ile bölümde

yapmış olduğu ithalatında en düşük alımın yaşandığı dönem olmuştur. Bu durumun yaşanmasında İsrail'in Arap devletleri ile olan savaşı belirleyici bir rol oynamıştır. Ülkenin sanayi sektöründe meydana gelen yavaşlama ülkemiz ile olan ticaretine de yansımıştır. Dönem içerisinde yer alan atmış altı ve atmış sekiz yıllarında herhangi bir alım yaşanmamıştır. Diğer yıllardaki alım miktarı ise oldukça düşük kalmıştır.

1974 yılında toplam 1070 kg motorlu kara taşıtları alımına karşılık bin dolar ödeme yapılmıştır. Bu yılda bir önceki yıla göre bir düşüş yaşanmıştır. Alınan tüm ürünler motorlu kara taşıtları grubu içinde yer alan motorlu kara taşıt nakil vasıtalarından meydana gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 204 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bu dönemin ilk üç yılında önemli bir artış hareketi yaşanmamakla beraber bir önceki döneme göre yükseliş yönünde bir grafik gözlemlemekteyiz. Alınan ürünlerin önemli bir kısmı traktörlerden meydana gelmekte olup bu durumun cereyan etmesinde ülkemizin tarım sektöründe ellili yıllardan itibaren daha da ivme kazanan tarımda makineleşme hareketinin büyük katkısı olmuştur. Bu döneme kadar yoğun olarak kaba tarım yöntemlerini kullanan ülkemiz ellili yıllardan sonra modern yöntemleri kullanmaya doğru gayretli çabaları sonuç vermeye başlamış özellikle seksenli yıllarda oldukça önemli bir mesafenin alındığı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bölümde ön plana çıkan bir başka araç ise motorlu nakil kara taşıtıdır. Bu durumda ise ülkemizde kara yolu taşımacılığının gelişmiş olması belirleyici olmuştur. Toplam ithalatımız içinde bölümün toplam payı %8 civarına denk gelmiştir. Ülkemiz sanayisinin istenilen düzeyde olmaması nedeniyle motorlu kara taşıtlarının yoğun olarak dışarıdan alımına gidilmiş fakat alım gücümüzün yetersizliği nedeniyle ülkemizin ithalatında çok fazla pay edinmemesi sonucunu doğurmuştur. Yetmişli yılların sadece ikinci yarısında alımın gerçekleştiği yıl yetmiş dokuz yılı olup bu yılda toplam 10.900 kg kara taşıtları alımına karşılık 102 bin dolar ödeme yapılmıştır. Miktar bazında ilk sırada %99 ile motorlu kara taşıt nakil vasıtalarının aksam ve parçaları almıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam gerçekleştirilen alıma karşılık 247 milyon dolar ödeme yapmıştır.

1985 yılında toplam 36 kg traktörler ve insanın kullandığı motorlu taşıtların parça ve aksamları alımına karşılık 3 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam gerçekleştirilen alıma karşılık 489 milyon dolar ödeme yapmıştır

Tablo 32;Türkiye'nin İsrail'den nakil vasıtalar ithalatı (1951–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1951	453.681	1967	144	1991	111.996
1952	429.054	1969	77	1992	24.114
1953	3.548.309	1970	178	1993	727.979
1954	4.947.351	1971	7049	1994	884.908
1955	1.325.108	1972	12.447	1995	8.325.385
1956	70.167	1973	34.747	1996	7.985.978
1957	292.164	1974	1535	1997	3.223.725
1958	70.167	1979	102.446	1998	3.406.157
1959	1.943.348	1982	1360	1999	8.544.069
1960	285.032	1985	3882	2000	2.033.188
1961	402.162	1986	10.301	2001	2.925.921
1962	857.531	1987	5057	2002	80.032.010
1963	213.336	1988	5337	2003	18.127.375
1964	27.325	1989	14.009	2004	13.537.252
1965	4543	1990	61.311		

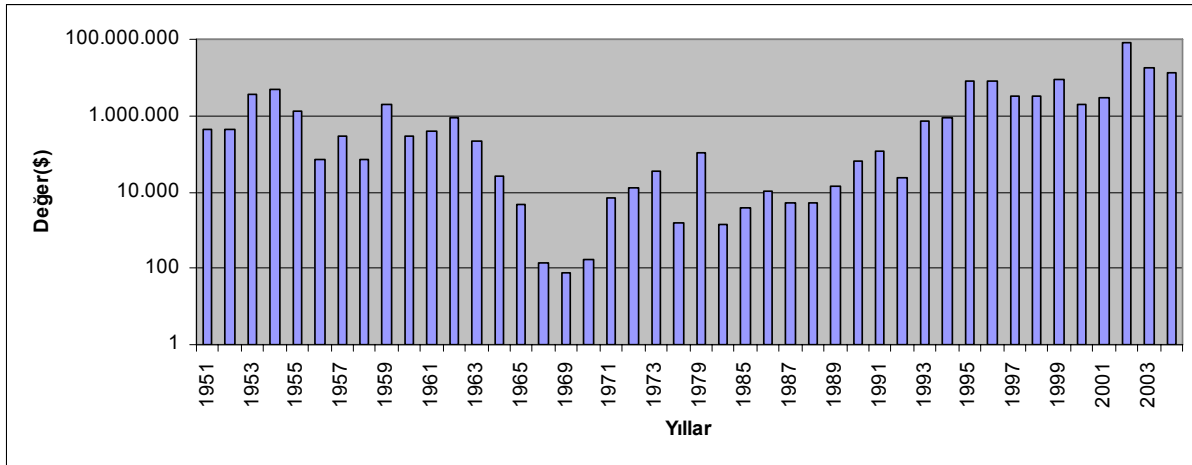
Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Bu dönemin kapsadığı yıllar içinde önemli alımların yaşanmadığı gözlenmektedir. Dönem içinde yetmiş dört yılından yetmiş dokuz yılına kadar herhangi bir alım yaşanmamış bu yılda gerçekleşen alım ise yetmişli yılların en yüksek alımı olmuştur. Dönem içindeki alımlarda motorlu kara taşıtları grubu alımın tek yapıldığı grup olmuştur.1990 yılında toplam 3525 kg kara taşıtları aksamına alıma karşılık 61 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre %130 civarında bir artış yaşanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 1.117 milyar dolar ödeme yapmıştır. Seksenli yılların ikinci yarısında taşıt alımımız yarım milyar dolara ulaşsa bile İsrail'in payı hala çok düşüktür. Bu durumda ülkenin otomobil sektöründe yeteri kadar gelişmemiş olmasının yanı sıra dünya pazarına sahip olan otomobil markalarına Batı Avrupa ülkeleri ve ABD olmasının önemli bir etkisi vardır. Dönemin ilk yılındaki alımda traktör ve aksamının ilk sırada yer almasına rağmen daha sonraki yılda su taşıtlarının %99'lara varan bir paya sahip olduğu gözlenmektedir. Seksen sekiz yılında ise alınan ürünlerin %60'ı demiryolu ve aksamından meydana gelmiştir. Yine dönemin ilk yılında

yüksek paya sahip olan traktör payının dönemin son iki yılında da kendisini hissettirdiğini görmekteyiz.

1995 yılında toplam 147.514 kg kara taşıtları, tanklar, hava taşıtları aksamı ve yat alımına karşılık 8 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Değer bazında bir önceki yıla göre önemli bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde hava taşıtları ve aksamı %88 ile ilk sırada yer alır. Özellikle helikopter, uçak, uydu ve bunların aksamlar önemli paya sahip olan ürünlerdir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 3.489 milyar dolar ödeme yapmıştır. Dönem genel itibariyle daha önceki senelere göre önemli artışların yaşandığı yıllardan meydana gelmiştir. Bütün diğer bölümlerde olduğu gibi doksanlı yıllarda meydana gelen artış hareketi bu bölümde de yaşanmıştır. Askeri amaçlı araçların dönem içinde önemli bir paya sahip olduğunun görmekteyiz. Ülkemizin askeri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla açtığı ihalelerde doksanlı yıllarda İsrail şirketlerinin önemli ihaleler kazanması bu durumun ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Alım içinde payı yüksek olan diğer araçlar ise hava taşıtları olup yine askeri amaçlı alındığı görülmektedir.

Şekil-17: Türkiye'nin İsrail'den nakil vasıtalar ithalatı (1951–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 34.548 kg kara hava ve su taşıtları ile bunların aksamı ve 9 adet bisiklet ve traktör alımına karşılık 2 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde hava taşıtları ve aksamı %85 ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam alıma karşılık 6.404 milyar dolar ödeme yapmıştır. Doksanlı yılların ikinci döneminin ilk yılında önemli bir artış yaşanmış bu durumda alımın %92'sini oluşturan hava taşıtlarının belirleyici bir role sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle bu araçların aksamları bu miktarda belirleyicidir. Daha sonra ise tankların alım içinde dikkat çekici paya sahip olduğunu görmekteyiz. Birinci yılda meydana gelen bu artış takip eden iki yıla yansımaktan uzaktır. Alınan ürünler hava taşıtlarından meydana gelmiş olsa bile

daha önceki yıllarda alımdan oldukça düşük bir alım gerçekleşmiştir. Bölüm içindeki grafiğin değişimi genellikle askeri amaçlı alınan ürünlerin alımına paralellik göstermiştir.

2004 yılında ise toplam 15.632.099 kg hava kara ve su taşıtları aksamı ve 93 adet kara taşıtı alımına karşılık 13 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde yüzer araçlar, tank %65 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise kara nakliyat araçları, hava taşıtları tertibatı ile hava taşıtlarının yedek parçaları gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz 11.953 milyar dolar ödeme yapmıştır. 1996 yılında imzalanan Stratejik İşbirliği anlaşmasına bağlı olarak gelişen iki Ülke arasındaki Askeri malzeme alanında gerçekleşen yüklü miktarda alımları da beraberinde getirmiştir. Bölüm içerisinde hava taşıtları grubu %67 ile ilk sırada yer alır. Özellikle hava taşıtlar ve aksamları grubun hepsini kapsar. Öte yandan tanklar ve zırhlı araçlarda önemli bir paya sahip olmuştur. Dönemin ikinci yılında gerçekleşen alımda Ülkemizin İsrail'den alımına gitmiş olduğu askeri uçak malzemesinin önemli bir katkısı görülmektedir. Bir önceki yıla göre oldukça büyük bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde hava taşıtları ve aksamı %90 ile ilk sırada yer alır. Daha sonra ise eşya taşımaya mahsus taşıtlar gelmektedir. 2003 yılında ise bir önceki yılda gerçekleşen alımın çok altında bir rakam gerçekleşirken yine hava taşıtlarının belirgin bir üstünlüğü söz konusu olmuştur. 2003 yılındaki düşüş dönemin son yılında da devam etmiştir.

4.1.18 Optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar

Bu bölümde yer alan ürünler optik, fotoğraf, sinema, ölçü kontrol, ayar cihazları, saatler, müzik aletleri, silah ve mühimmat, mobilya, aydınlatma ve reklâm lambaları, oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri, sanat eserleri, koleksiyon, antikalar ve diğer çeşitli eşyalardır. 1949 yılında toplam 524 kg çocuk oyuncağı alımına karşılık bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan bütün ürünler çocuk oyuncağından meydana gelmiştir. 1955 yılında toplam 9531 kg müzik aletleri, fırçalar ve 33.110 adet saat alımına karşılık 440 bin dolar ödeme yapılmıştır. Saatler yine %95 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Dönem içerisinde yer alan yıllarda elli bir yılı hariç düzenli bir artışın meydana geldiğini görmekteyiz. Dönemin ilk yıllarında fırça alımı daha yüksek bir paya sahip iken dönemin sonuna doğru ise saatlerin payının yükseldiğini görmekteyiz. Özellikle 1954 yılında gerçekleşen alım dönemin en önemli çıkışı olarak gerçekleşmiş bu durumda da saat alımının belirleyici olduğu gözlenmektedir.

1960 yılında toplam 24.053 kg saat, optik alet, fırça, süpürge, mobilya alımına karşılık 19 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde fırça ve süpürgeler grubu %52 ile

ilk sırada yer alırken onu optik aletler takip etmiştir. Bir önceki dönemin aksine bu dönemde hem önemli bir düşüş yaşanmış hem de seneler arasında önemli bir alım dalgalanması meydana gelmiştir. Birinci dönemde alım içinde büyük paya sahip saat ve fırçalar bu dönem payını koruyamamışlardır. 1965 yılında toplam 18.307 kg saat, optik alet, fırça, süpürge ve 4800 adet saat alıma karşılık 88 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde müzik aletleri grubu ilk sırayı alırken bunu çeşitli eşya grubu takip etmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılmış olunan toplam alıma karşılık 12 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki döneme göre artış yaşanmış olsa bile dönem içerisinde düzensiz alım devam etmiştir. Çeşitli eşya grubu bu dönemde de en fazla alımı yapılan grup olurken bu grubu müzik aletleri ve optik aletler takip etmiştir. Dönemin sonlarına doğru ise saat alımının satış payının yüksek olduğunu görmekteyiz. 1970 yılında toplam 300 kg ölçü düzenleme aracı alımına karşılık 10 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan bütün ürünler miktar, ölçü, düzenleme v.b için elektrikli cihazlardan meydana gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam gerçekleşen alıma karşılık 16 milyon dolar ödeme yapmıştır. Alım grafiğindeki istikrarsızlık bu dönemde de devam etmiştir. Dönemin ilk yılında 65 yılına göre önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum çeşitli eşya grubunda yer alan ürünler ve saatlerin alım payının düşmesine paralellik gösterir. Çeşitli eşyalar grubunda önemli oranda düşüş olsa bile bölümde en fazla paya sahip olmaya devam etmiştir. Dönemin en önemli özelliklerinden biri ilk defa fotoğrafçılık ve sinema alanlarında kullanılan ürünlerin alınmış olmasıdır. 1969 yılında yapılan bu alım toplam pay içerisindeki oranı ise oldukça düşüktür.

1975 yılında toplam 16.981 kg optik alet, dişçilik için malzeme alımına karşılık 410 bin dolar ödeme yapılmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam gerçekleştirmiş olduğu alıma karşılık 68 milyon dolar ödeme yapmıştır. Daha önceki dönemlerin aksine bu dönemde düzenli bir artış meydana gelmiştir. On bin dolar civarında olan alım dönemin son yılında dört yüz bin doları geçmiştir. Ürün bazında en fazla alınan ürünler ise fotoğraf ve sinemacılık ürünleri olmuştur. Bu ürünleri tıp alanında kullanılan bazı ürünler takip etmiştir. 1980 yılında toplam 9093 kg optik alet ve çeşitli eşya alımına karşılık 38 bin dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %60'ı optik, sinema, fotoğraf grubuna aittir. Özellikle profil projektör alımı en fazla olan üründür. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 65 milyon dolar ödeme yapmıştır. Bir önceki dönemin aksine son yıl hariç büyük miktarda bir düşüş yaşanmıştır. Alınan ürünlerin aynı olmasına rağmen miktarlarındaki düşüş bu azalmanın temel nedenidir. Yıllar itibari ile profil projektörlerin yoğun olarak alındığı bir dönemdir

Tablo 33;Türkiye'nin İsrail'den optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar ithalatı (1949–2004)

Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)	Yıllar	İthalat(\$)
1949	1413	1964	99.208	1979	5628	1994	7.248.537
1951	6212	1965	88.296	1980	38.327	1995	5.660.803
1952	35	1966	31.104	1981	87.648	1996	13.972.809
1953	6519	1967	96.590	1982	153.240	1997	11.145.134
1954	95.759	1968	43.301	1983	181.167	1998	11.370.206
1955	347.902	1969	8206	1984	104.853	1999	26.490.058
1956	440.944	1970	10.362	1985	22.384	2000	17.233.263
1957	10.762	1971	12.183	1986	134.729	2001	10.695.185
1958	203.500	1972	55.587	1987	69.699	2002	67.959.952
1959	10.764	1973	115.708	1988	546.493	2003	27.969.337
1960	227.262	1974	201.446	1989	267.385	2004	37.330.529
1960	19.141	1975	410.682	1990	4.721.058		
1961	183.227	1976	304.642	1991	2.829.202		
1962	147.194	1977	168.910	1992	4.529.390		
1963	218.330	1978	76.691	1993	5.397.848		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1985 yılında toplam 1066 kg tıbbi cihaz, optik alet ve dişçilik malzemesi ile 300 adet saat alımına karşılık 22 bin dolar ödeme yapılmıştır. Bölümde meydana gelen düşüşün temelinde tıbbi cihazlar alımının düşmesi etkili olmuştur. Alınan ürünlerin %45'i optik, sinema, fotoğraf grubuna aittir. Özellikle ölçü düzenleme için elektrikli cihazlar alımı en fazla yapılan ürünlerdir. Daha sonra ise ses kaydedici cihazlar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam alıma karşılık 265 milyon dolar ödeme yapmıştır. Dönem kendi içerisinde iki yönlü bir alım grafiğine sahiptir. İlk üç yılda alımlarda yükseliş meydana gelir iken son iki yılda ise azalma yaşanmıştır. Bu istikrarsız yapıya rağmen alınan ürünlerin hepsi optik-sinema-fotoğrafçılık alanında kullanılan ürünlere ait olmuştur.

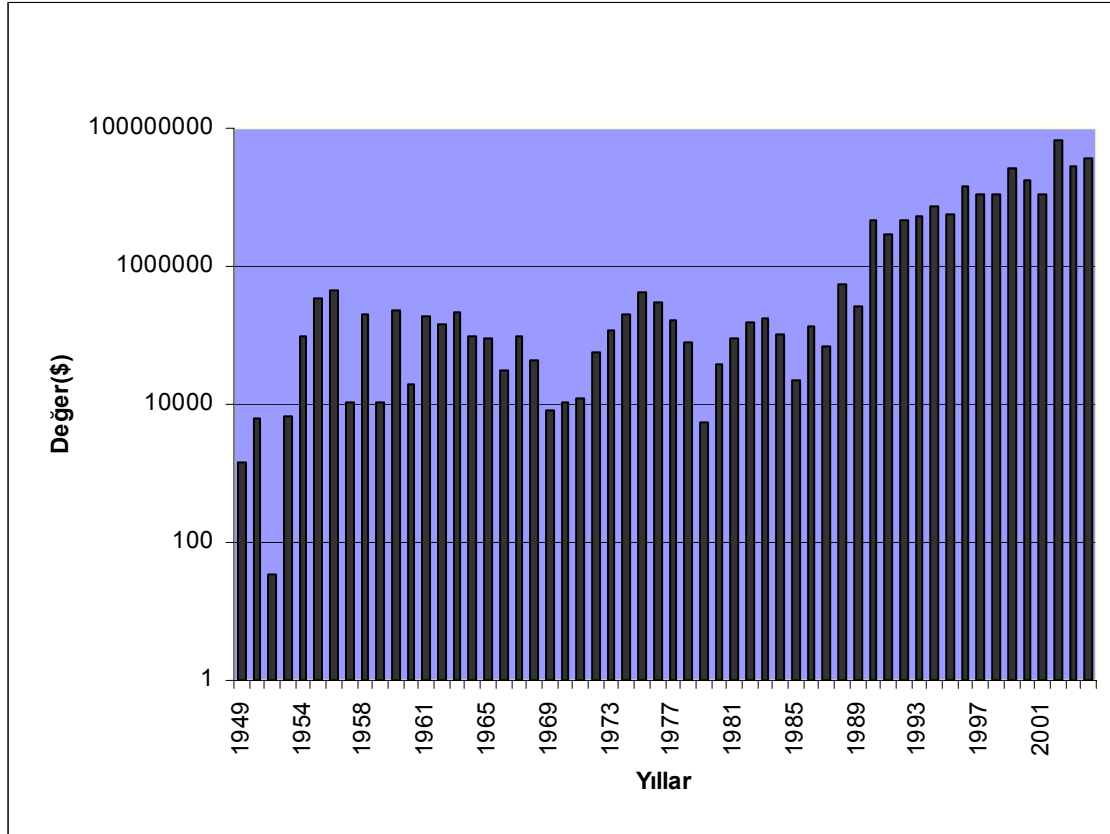
1990 yılında toplam 404.845 kg optik alet, mercek, fotoğraf, tıbbi malzeme ateşli silahlar ve 214.391 adet saat alımına karşılık 4 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre önemli bir artış yaşanmıştır. Alınan ürünlerin %83'ü optik, sinema, fotoğraf

grubuna aittir. Tıbbi cihazlar alımı en fazla olan ürünler olurken, bunu ölçme, kontrol aletleri takip etmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 676 milyon dolar ödeme yapmıştır. İsrail'in payı %1'in altında kalmıştır. Dönemin tamamının da bir önceki döneme göre genelde bir artış yaşanmış olsa bile yıllar itibari ile baktığımızda ise bu durumun aksi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bölüm içerisindeki istikrarsız alım grafiği bu dönem içerisinde de devam etmiştir. Ürün bazında ise yine optik ve tıbbi cihazlar ile fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan aletlerin oldukça fazla bir paya sahip oldukları görülmektedir. 1960'lı yıllarda başlayan bu ürünlerdeki yükseliş bu dönemde de artarak devam etmiştir. Bu durumda ülkemiz sanayisinin genel yapısının önemli bir katkısı söz konusu olmuştur. Çünkü 1990'lı yıllara kadar ülkemizde ağırlıklı olarak tarım ve madenlerin hammadde olarak baz alındığı sanayi türünün geliştiğini görmekteyiz. Bu alanın dışındaki diğer sanayi dallarında ortaya çıkan ihtiyaçlarımızı önemli bir kısmını ithal yolu ile temin etme zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir.

1995 yılında toplam 215.699 kg optik malzeme, fotoğraf malzemesi, ölçü araçları, tıbbi malzeme ve 76.248 metre fermuar ile 292.808 adet otomatik kontrol, tıbbi malzeme alıma karşılık 5 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Alınan ürünlerin %75'i optik, sinema, fotoğraf grubuna aittir. Özellikle tıbbi cihazlar, ölçme kontrol aletleri ve aydınlatma cihazları alımı en fazla yapılan ürünlerdendirler. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 1.141 milyar dolar ödeme yapmıştır. Dönemin ilk ve son yıllarında bir düşüş yaşanırken geri kalan yıllarda ise bu durumun aksi yönünde bir ithalat gerçekleşmiştir. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de tıbbi ve optik aletlerle birlikte fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan aletler önemli bir paya sahip olmakla beraber ateşli silahlarda kullanılan ürünlerin alımında artışın yaşandığı bir dönemdir. Alımı artan ürünlerden diğerleri ise bomba ve aydınlatma cihazlarıdır. Ateşli silahlarda yaşanan artışta iki ülke arasında gelişen askeri alandaki stratejik iş birliğinin katkısı söz konusudur. 2000 yılında toplam 1.093.371 kg optik malzeme, fotoğraf malzemesi, teknik resim, 243.648 adet tıbbi malzeme otomatik kontrol, saatler ve 50.265 metre fermuar alıma karşılık 17 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bir önceki yıla göre düşüş yaşanmıştır. Alınan ürünlerin %65'i optik, sinema, fotoğraf grubuna aittir. Özellikle teknik resim makine ve cihazları, bombalar, torpil, mayın, mermi gibi harp mühimmatı alımı ile tıp cihazları alımı oldukça fazladır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam alıma karşılık 1.999 milyar dolar ödeme yapmıştır. 1990'lı yılların ilk dönemlerinde meydana gelen artış bu dönemde de devam etmiştir. Dönemin ilk yılında optik, fotoğraf ve sinema ürünleri %50 civarında payla ilk sırada yer alırken daha sonra ise silah mühimmatı bombalar mayın gibi askeri

amaçlı ürünlerin alımında önemli bir paya sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetlerinin tank modernizasyonu ve helikopter ihalelerini bu dönemde İsrail firmaları tarafından kazanılmış olması bu durumun ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır

Şekil-18: Türkiye'nin İsrail'den optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar ithalatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ise 575.919 kg optik malzeme, fotoğraf malzemesi, teknik resim, 153.475 adet otomatik kontrol, tıbbi malzeme ve 12.543 metre fermuar alımına karşılık 37 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Bölüm içerisinde çeşitli eşya grubu %58 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla tıbbi malzeme ölçüm aletleri, ortopedik cihazlar ve mobilyalar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 3.306 milyar dolar ödeme yapmıştır. Dönemin ilk yılında önemli oranda bir düşüş yaşanmıştır. Alınan ürünlerin %43'ü optik, sinema, fotoğraf grubuna aittir. Yaşanılan ekonomik krizin etkisi ülkemizin bu alandaki alımı üzerinde etkili olmuştur. Alım içinde bombalar, torpil, mayın, mermi gibi harp mühimmatı, profil projeksiyon, radyasyonlu cihazlar en fazla paya sahip olan ürünlerdir. Fakat takip eden yılda önemli oranda bir artış görülmektedir. Bölüm

içerisinde çeşitli eşya grubu %50 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Daha sonra bombalar, torpil, mayın, mermi gibi harp mühimmatı gelir. 2003 yılında ise bir önceki yılın aksine önemli miktarda bir düşüş gerçekleşmiştir. Bölüm içerisinde çeşitli eşya grubu % 70'ler oranına varan bir miktar ile ilk sırada yer almıştır. Yine tıbbi malzemeler grubu alım payı yüksek olan ürünlerdendir. Dönemin son yılında kısmi bir artış yaşansa bile 2002 yıldaki alım değerinden oldukça düşük bir orana denk gelmiştir.

4.2. Türkiye'nin İsrail'e ihracatının madde gruplarına göre gelişimi

4.2.1 Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler

Bu grup canlı hayvanlar, bunların etleri ve yenilen sakatatlar, kabuklu hayvanlar, balıklar, yumuşakça ve omurgasızlar ile hayvansal ürünlerin önemli bölümü teşkil eden süt ve süt ürünleri, kuş, kümes yumurtaları, bal ve adı belirtilmemiş olan hayvansal menşeli ürünlerden meydana gelmiştir. 1949 yılında 2.566.838 kg kabuklu hayvanlar ve balık ile 6022 baş canlı hayvan satımına karşılık 1 milyon dolar kazanılmıştır. Değer bazında canlı hayvanlar %57 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. 1955 yılında toplam 219.920 kg kabuklu hayvanlar ve balık ve 5640 baş canlı hayvan satımına karşılık 616 bin dolar kazanılmıştır. Canlı hayvanlar %91 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. 1955 ülkemizin önemli ihracat kalemleri içerisinde yer alan bölüm bu özelliğini İsrail ile olan ihracatımızda da ilk dönemden itibaren yoğun olarak hissettirmiştir. Özellikle 1949 yılındaki satış miktarı göz önüne alındığında ülkemizin İsrail'in bu alandaki pazarına önemli bir giriş yaptığı gözlemlenmektedir. Fakat bu ilk önemli adımdan sonraki dönemde düşüş yaşanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında canlı hayvan ve bunlardan sağlanan etlerin satışında meydana gelen düşüş belirleyici olmuştur. 1951 yılında yukarıya doğru bir hareket gerçekleşmiş olsa bile ilk yıldaki satışı yakalamaktan uzaktır. Dönem içerisinde 1954 yılı hariç alınan ürünlerin büyük bir kısmı canlı hayvanlar grubunda yer almaktadır. Sözü edilen yılda ise balıklar ve kabuklu hayvanlar %60 civarında bir paya sahip olurken bu grubu canlı hayvanlar takip etmiştir.

1960 yılında toplam 1.597.460 kg balıklar ve tarifinin başka yerinde belirtilmeyen ürünlerin satımına karşılık 160 bin dolar kazanılmıştır. Balıklar ve kabuklu hayvanlar grubu %88 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ellili yılların ilk döneminde canlı hayvan satışına bağlı olarak gelişme gösteren satış bu dönemde ise ilk iki yılda devam etmiştir. Fakat takip eden yıllarda ise önemli düşüşün yaşandığı gözlenmektedir. Canlı hayvan satışındaki düşüş azalmanın temel nedenlerindedir. Bu ürünlerin yerine geçen balık ve kabuklu hayvanlar grubunun satışı ise daha önceki yılların satışını yakalamaktan uzaktır.

İsrail bu dönemde gerekli olan alt yapı yatırımları gerçekleştirememiş olması nedeniyle önemli miktarda dışarıdan sözü edilen ürünlerden alım yapmak zorunda kalmıştır. Ülkemizin açık deniz balıkçılığının gelişmemesi bu alandaki satışımızın yetersiz olmasının temel nedenidir.

Tablo34;Türkiye'nin İsrail'e canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler ihracatı (1949–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1949	1.051.096	1964	235.346	1989	31.075
1950	239.884	1965	293.087	1990	22.027
1951	572.550	1966	277.712	1991	31.576
1952	250.086	1967	536.136	1992	16.005
1953	297.641	1968	400.033	1993	9885
1954	56.356	1969	454.445	1994	1500
1955	616.205	1970	24.564	1996	156.970
1956	510.113	1973	20.324	1997	40.867
1957	765.913	1981	40.416	1998	21.901
1958	280.789	1983	27.580	1999	71.409
1959	113.380	1984	17.319	2000	84.387
1960	160.235	1985	22.140	2001	214.297
1961	199.947	1986	20.456	2002	289.359
1962	243.184	1987	126.582	2003	1.441.978
1963	197.323	1988	77.244	2004	3.366.894

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1965 yılında toplam 518.634 kg balıklar ve tarifinin başka yerinde belirtilmeyen ürünlerin satımına karşılık 293 bin dolar gelir elde edilmiştir. Balıklar ve kabuklu hayvanlar grubu %91 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 8 milyon dolar gelir elde etmiştir. İsrail'in payı %4,5 civarına denk gelmiştir. Dönem içinde atmış üç yılı hariç sürekli artış yaşanmıştır. Bir önceki döneme yakın bir ürün satış grafiği gözlenmektedir. İlk yıldaki satış payı ile ülkemiz toplam satışında %5 civarında bir paya sahip olan İsrail bir sonraki yılda artış yaşanmış olsa dahi ülke toplam satış payındaki oranında düşüş gerçekleşmiştir. Ülkemiz bu yılda 24 milyon doların biraz üzerinde bir satış gerçekleştirirken İsrail'in payı %1 civarına denk gelmiştir. Ülkemizin toplam satış miktarı ile İsrail'e yapmış olduğu satış arasındaki

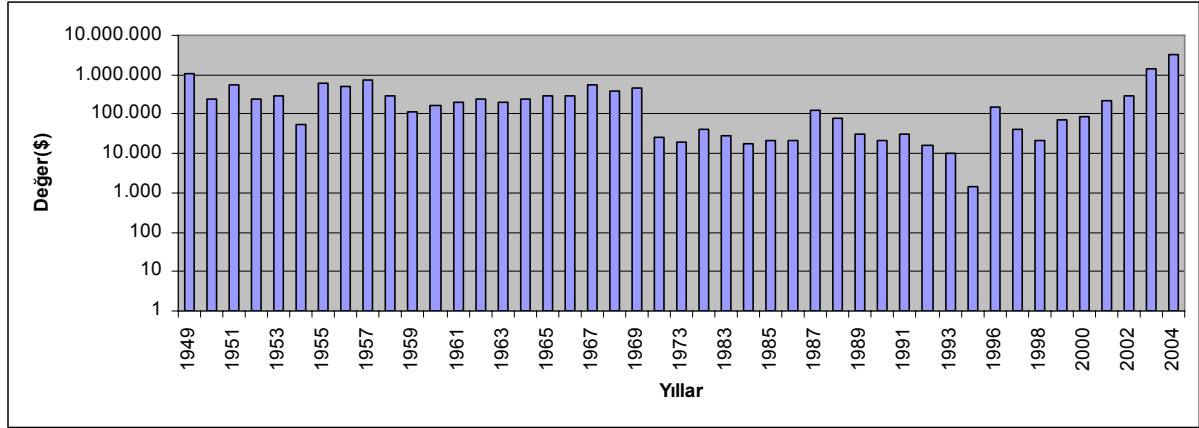
fark oldukça yüksektir. Ülkemiz İsrail'e bu dönemde ortalama 200 bin dolar civarında bir satış yaparken diğer taraftan toplam satışı ise bölümde bazen beş milyon dolar civarına denk gelir iken bazen ise yirmi beş milyon dolara kadar çıkmıştır. Bu denli büyük dalgalanmaların görülmesinde ülkemizin balıkçılık alanındaki yatırım eksikliğinin önemli bir etkisi söz konusudur. Ülkemizde balıkçılık oldukça basit yöntemlerle yapılmakta olup aynı zamanda bu dönemde kurumsal düzeyde yapılmaktan uzaktır. Balıkçılıkla uğraşanların ise genellikle bu işi ikinci iş özellikle de tarım dışındaki zamanlarında yapmaları dalgalanmanın temel nedenidir.

1970 yılında toplam 332.048 kg balık, çökelek ve peynir satımına karşılık 24 bin dolar gelir elde edilmiştir. Bölüm içerisinde balıklar %75 ile ilk sırada yer alır. Geri kalan pay ise peynir ve çökelek ürünlerine aittir. Dönemi meydana getiren yıllarda daha önceki dönemlerde olduğu gibi yine istikrarsız bir satış grafiği gözlenmektedir. Atmış altı yılında gerçekleşen düşüştüen sonra bir artış meydana gelmiş olsa bile takip eden yıllarda ise bu artışın yine düşüşe geçtiği görülmektedir. Özellikle dönemin son yılındaki düşüş ülkeye olan satışımda o yıla kadar gerçekleşen en düşük miktara denk gelmiştir.1973 yılından 1981 yılına kadar her hangi bir alım yapılmamıştır. 1981 yılında toplam 7189 kg balık satıma karşılık 40 bin dolar gelir elde edilmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satıma karşılık 20 milyon dolar gelir elde etmiştir. 1985 yılında toplam 3794 kg balık, çökelek ve peynir satımına karşılık 22 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Balıklar %80 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Geri kalan kısım peynir ve çökeleğe aittir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satıma karşılık 20 milyon dolar kazanç elde etmiştir. Yetmiş üç yılından seksen bir yılına kadar bir satış meydana gelmemiştir. Dönemin ilk yılında az miktarda bir satış yaşanmış olmasına rağmen takip eden yılda satış yaşanmadığı görülmektedir. Bu dönemde satılan ürünlerde balıkların önemli bir paya sahip olmuş olması değer bazındaki azalmanın temel nedeni olarak görülmektedir. Seksen üç yılında bir satış yapılmış olsa bile bir önceki satışı yakalamaktan uzaktır. Diğer yıllarda satış düşmeye devam etmiştir.

1990 yılında toplam 13.902 kg balık, çökelek ve lor satıma karşılık 22 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Değer bazında balıklar %55 ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satıma karşılık 66 milyon dolar gelir elde etmiştir. Seksenli yılların ilk yarısında gerçekleşen düşüş ve yükselişlerin bu dönemde de devam ettiğini görmekteyiz. Seksen yedi yılı hariç diğer bütün yıllarda bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında daha az bir satışın yaşandığını görmekteyiz. Ülkemizin toplam satışında yükselme yaşanmış olsa bile bu durum İsrail ile olan ticaretimize yansımaktan uzaktır.

Alınan ürünlerde yine daha önceki dönemlerde olduğu gibi balık satışı önemli bir paya sahip olmuştur. Daha sonra ise kümes hayvanlarının et ve yumurtalarının satış payının yüksek olduğunu görmekteyiz.

Şekil-19: Türkiye'nin İsrail'e canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler ihracatı (1949-2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Dönemin ilk yılında bir artış yaşanmış olsa bile diğer yıllarda ise yine düşüş gerçekleşmiş ve nihayetinde bu durum doksan beş yılında herhangi bir satışın yaşanmaması ile sona ermiştir. Satılan ürünleri balık ve kabuklu ürünler meydana getirmiştir. Ülkemizin İsrail pazarında bu denli zayıf bir satış grafiğine sahip olmasında pazarda başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin daha hâkim olmalarının yanı sıra ülkenin de bu alandaki ihtiyacını içeriden karşılama isteğinin önemli bir etkisi vardır. 2000 yılında toplam 21.785 kg balık, çökelek, peynir ve lor satımına karşılık 84 bin dolar gelir elde edilmiştir. Bölüm içerisinde süt ve süt mamulleri ile yumurta grubu önemli bir paya sahiptir. Özellikle peynir ön plana çıkan ürünlerdendir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satıma karşılık 108 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Dönemi oluşturan ilk ve son iki yıllarındaki artışın dışında diğer bütün yıllarda bir düşüş yaşanmıştır. Bölümün klasik satış ürünleri olan balıklar grubu ilk yılda en fazla satış payına sahip olmakla beraber son iki yılda bu özelliğini yitirmiştir. Bu grubun yerine ise önce hayvansal menşeli ürünler satışı en fazla olan ürünler olurken daha sonra ise bunların yerini süt ve süt ürünleri almıştır.

2004 yılında ise ülkemiz 3.108.261 kg balık, çökelek ve lor ve 44.624.083 adet yumurta satımına karşılık 3 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Bölüm içerisinde yumurta satımının yine %95'in üzerinde bir paya sahip olduğu görülmekte olup bu miktar ile en fazla satım payını da elde etmiştir. Ülkemiz aynı yıl 324 milyon dolar gelir elde etmiştir. İsrail'in payı

%1'in biraz üzerinde bir orana denk gelmiştir. Dönemi oluşturan her yılda düzenli artışlar meydana gelmiştir. İlk yıldaki satımda balık ve kabuklu hayvanlar grubu %52 civarındaki payı ile ilk sıra yer alır. Özellikle soğutulmamış taze balıklar önemli bir paya sahiptir. Yumurta önemli kazanç elde edilen ürünlerdendir. Takip eden yılda da artış meydana gelmiştir. Balıklar %88 civarındaki payı ile ilk sıra da yer alırken daha sonra ise süt ve süt ürünleri ve yumurta gelmiştir. Dönemin üçüncü yılında ise önceki yıllara göre önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu durumda özellikle yumurta alımını % 80'lere varan oranda bir etkisinin olduğu görülmektedir. Daha sonra ise süt satımının katkısı söz konusu olmuştur. Dönemin son yılındaki artış son on yılda bölümde yapılan satımlardan fazla bir rakama denk gelmekte olup bu durumda son yıldaki artışın nedenli büyük değerde olduğunun ifadesidir.

4.2.2 Bitkisel ürünler

Bu grup canlı bitki ve çiçek müstahsaları, yenilen sebzeler ve bazı kökler ile yumrular, yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgiller ve kavun karpuz kabukları, çay, kahve, baharat, hububat, değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, yağlı tohum ve meyveler, sanayi bitkileri, hayvan yemi, sakız, reçine ve örülmeye elverişli maddelerden meydana gelmiştir. 1949 yılında Ülkemiz toplam 31.191.859 kg sebze, meyve, hububat, tohum ve baharat satımına karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde hububat grubu %80 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Daha sonra sebze grubu gelirken üçüncü sırada sebze, kök ve yumrular gelmiştir.

1955 yılında toplam 76.842.246 kg sebze, meyve, hububat ve tohum satımına karşılık 7 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Değer bazında bir önceki yıla göre %30 civarında bir artış yaşanmıştır. Hububat grubu %73 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise meyveler grubu gelmektedir. Ülkemiz ihracatının ana kalemlerinden biri olan bitkisel ürünler İsrail ile olan ticaretimizde de her daim önemli bir paya sahip olmuştur. Özellikle bu dönemde yeteri kadar gelişmeyen bir sanayiye sahip olan ülkemiz ithalat/ihracat dengesinin sağlanmasında bu bölümün önemli bir katkısı söz konusudur. Dönem içinde yapılan satışların %70 üzerindeki payı hububat grubuna ait olmuştur. Aslında bu durum İsrail'in bu alandaki politikası ile çelişen bir özelliktedir. İsrail özellikle temel gıda maddelerinde dışarıya bağımlı olmamaya özen gösteren bir politikayı amaç edinmiştir. Fakat amaç edilen bu politikanın ilk yıllarda başarı göstermesini beklemek doğru olmasa gerek. İlerleyen yıllarda ise İsrail'in bu politikasını adım adım hayata geçirdiği gözlenmektedir. İlk dönemlerde yaşanan bu durumda ise ülkenin yeni kurulmuş olması nedeniyle alt yapısının yetersiz olmasının yanı sıra çevresindeki Arap ülkeleri ile

ilişkilerinin bozuk olmasının belirleyici olduğunu görmekteyiz. Ülkemizin bu dönemde ülke ile siyasi ilişkisinin zayıf olmasına rağmen bu durum bölüm bazındaki ihracatımız üzerinde belirleyici olmaktan uzaktır. İsrail'in çevresini saran Arap devletleri tarafından ticari boykota maruz kalmış olması bizim pazarda hemen ilk yıllarda önemli paya sahip olmamızı tetikleyen en önemli unsurlardan biri olmuştur. Ülkemizin toplam ihracatının 350 milyon dolar civarında olduğu bu yıllarda İsrail'in payı %1 ve 2 arasında değişmiştir. Dönem içinde özellikle elli üç yılındaki satış payı oldukça önemlidir. Bir sonraki yılda düşüş yaşanmış olsa bile takip eden yılda tekrar yükseliş yönünde bir hareket gerçekleşmiştir.

Tablo 35;Türkiye'nin İsrail'e bitkisel ürünler ihracatı (1949–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1949	2.643.724	1964	2.287.429	1979	4.496.519	1994	43.939.840
1951	2.013.120	1965	1.329.968	1980	6.564.085	1995	21.083.232
1952	1.414.103	1966	3.368.792	1981	7.041.028	1996	23.760.547
1953	2.269.632	1967	1.037.369	1982	5.891.408	1997	23.176.320
1954	11.988.277	1968	1.089.412	1983	7.722.082	1998	30.612.037
1955	5.970.388	1969	730.963	1984	5.939.431	1999	27.410.920
1956	7.497.612	1970	1.624.789	1985	9.700.974	2000	26.905.806
1957	2.263.482	1971	1.580.419	1986	15.754.877	2001	34.193.609
1958	1.800.410	1972	1.663.651	1987	10.633.517	2002	25.904.731
1959	4.314.251	1973	2.526.152	1988	26.567.139	2003	31.391.948
1960	3.475.510	1974	1.982.973	1989	14.416.875	2004	39.963.510
1960	330.197	1975	2.463.985	1990	11.975.082		
1961	1.317.666	1976	3.024.045	1991	28.754.355		
1962	775.970	1977	4.766.883	1992	27.172.900		
1963	2.205.137	1978	4.191.116	1993	17.911.009		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1960 yılında toplam 6.626.684 kg sebze, meyve, tohum ve örme işinde kullanılan maddelerin satımına karşılık 330 bin dolar gelir elde edilmiştir. Bir önceki yıla göre önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün temelinde hububat satımının yapılmaması etkili olmuştur. Çiçekçilik tohumları %65 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Bir önceki döneme göre önemli bir düşüş meydana gelmiştir. 1958 yılı hariç bütün diğer yıllarda meydana gelen bu düşüşün temelinde hububat satışındaki azalmanın önemli bir etkisi söz

konusudur. İsrail’inde alt yapı sorunları kısmen haletmiş olması ve buna paralel olarak bu alana da çeşitli yatırımlar yapması bu azalmanın nedenleri arasındadır. Hububatın yerine meyve ve çekirdekli tohumların satışının geçtiği görülmektedir.

1965 yılında toplam 8.985.324 kg canlı çiçek yumru, sebze, meyve, çay, hububat, tohum ve zambak satımına karşılık 1 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Meyveler grubu %32 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sebzeler grubu gelmektedir. Yine hububat grubu da önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satıma karşılık 45 milyon dolar gelir elde etmiştir. İsrail’in payı %3 civarındadır. Dönemin ilk yılında önemli bir artış yaşanmış olup bu durumda hububat satışının önemli bir etkisi söz konusudur. İthalatımızda olduğu gibi bazı bölümlerde ihracatımızda da 1961 yılında önemli artışlar gerçekleşmiştir. Fakat bu yükseliş genellikle bir sonraki yıla yansımaktan uzaktır. 1962 yılında hububat satışının azalmasına paralel olarak ülkeye olan bölüm ihracatımızda önemli oranda düşmüştür. Sebze satışı bile bu düşüşü engellemekte uzak kalmıştır. Fakat meydana gelen bu düşüş takip eden iki yılda ise yerini önemli bir artışa bırakmıştır.

1970 yılında toplam 2.257.583 kg sebze, meyve, kekik, tohum, zambak satımına karşılık 1 milyon dolar gelir sağlanmıştır. Bölüm içerisinde değer bazında ilk sırayı %70 civarındaki payı ile meyveler grubu alırken özellikle sert kabuklu meyveler önemli bir paya sahiptirler. Bundan başka sebzeler ve baklagiller grupları da önemli bir paya sahip olmuşlardır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satışa karşılık 151 milyon dolar gelir sağlamıştır. İstikrarsız satış grafiklerinden meydana gelen dönemlerden biri olan bu dönemde ise ilk yılda önemli bir artış yaşanırken daha sonraki yılda ise tam tersi bir durum meydana gelmiştir. Artışın yaşandığı yılda meyve fiyatlarının yüksek olması etkili olurken düşüş yılında ise bu gruptaki satımın azlığı büyük rol oynamıştır. Hububat satışı %70 civarında olsa bile meyveye göre fiyatının düşük olması ikinci yıldaki düşüşün bir başka nedenidir. 1968 yılında çok az bir oranda artış yaşanmıştır. Bu durumda yine meyve ve sebze satışının önemli bir etkisi vardır.

1975 yılında toplam 5.603.095 kg sebze, meyve, kekik, tohum, zambak satımına karşılık 2 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Değer bazında sebzeler %50 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken özellikle baklagiller kuru sebzeler önemli bir paya sahiptir. Daha sonra ise değirmenlik ürünler %25 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken en önemli paya maltlar sahip olmuştur. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satıma karşılık 327 milyon dolar gelir elde etmiştir. Dönem içerisinde yer alan yıllarda bölümün ülkemiz ihracatının %20’si kadar paya sahip olması 1970’li yıllarda ülkemiz ekonomisinin gelir

kalemlerinden olan tarımın önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Dönem içerisinde meydana gelen artışlarda meyve sebze satımı ile bir paralellik gösterdiği ve özellikle dönemin ikinci yarısından itibaren sebze grubunun artış üzerinde daha etkin rol oynadığı görülmektedir. 1980 yılında toplam 12.416.293 kg sebze, meyve, kekik, tohum, zambak satışa karşılık 6 milyon dolar gelir sağlanmıştır. Bölümde en fazla payı %60 ile sebzeler grubu elde ederek ilk sırada alırken özellikle baklagiller, kuru sebzeler önemli bir yere sahiptirler. Meyveler grubundan da sert kabuklu meyveler, kurutulmuş meyveler ve incir önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 924 milyon dolar gelir sağlamıştır. Düzenli bir artışın yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkan bu yıllarda sadece 1978 yılında bir önceki yıla göre düşüş yaşanmıştır. Bu denli düzenli artışta sebze grubundan baklagiller meyve grubundan ise kabuklu meyveler ile incir önemli rol oynamıştır. 1970'li yıllardan itibaren hububat satışı yerine meyve ve sebze satışının almış olması ülkemizin bu bölümde daha fazla gelir elde etmesini sağlamıştır. İsrail'in modern yöntemleri bize göre daha yaygın olarak tarımda kullanmaya başlamış olması ülkemizin meyve ve sebze satışının bölüm içerisinde ilk sıraya gelmesinde büyük rol oynamıştır.

1985 yılında toplam 14.391.297 kg sebze, meyve, kekik, bulgur ve zambak satışına karşılık 9 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Bölümde en fazla payı %60 ile sebzeler grubu sahip olurken özellikle baklagiller bu durumda belirleyici olmuştur. Meyveler grubundan da sert kabuklu meyveler ve incir önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 996 milyon dolar gelir elde etmiştir. İsrail'in payı %5 civarındadır. Dönem içerisinde satışta artış ve düşüşlerin birlikte gerçekleşmiş olduğu bir süreç yaşanmıştır. İlk yılda sebzeler grubunun satılan ürünleri içindeki fazlalığı bir önceki yıla göre satışın artmasında belirleyici rol oynarken takip eden yılda ise satılan ürünler yine aynı gruptan oluşmasına rağmen bir önceki yılın aksi bir durum ortaya çıkmıştır. 1983 yılında artış meydana gelmiş olsa bile takip eden yıllarda yansımaktan uzaktır.

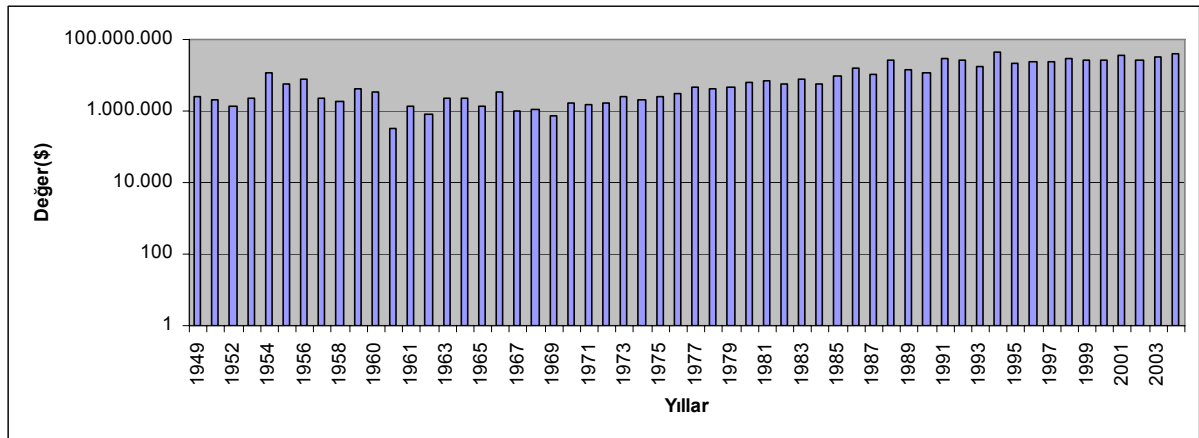
1990 yılında toplam 8.196.379 kg sebze, meyve, anason, tohum ve örgü malzemesi satışına karşılık 11 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Meyveler grubu %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle kurutulmuş meyveler önemli bir paya sahiptir. Sebzeler grubunda ise alımı en fazla olan ürün baklagillerdir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 2.029 milyar dolar kazanç sağlamıştır. 1980'li yılların ilk yarısında gerçekleşen istikrarsız satışın bu dönemde de devam ettiğini görmekteyiz. Dönemin ilk yılında önemli bir artış yaşanmış olup bu durumda meyvelerin önemli katkısı vardır. Baklagillerin en fazla

satımının yapılmış olduğu yıl olan 1987 yılında ise yerini önemli bir düşüşe bırakmıştır. Bir önceki yılda baklagiller satımına bağlı olarak meydana gelen artış bu defa ise aynı ürünün satım azlığına bağlı olarak düşüşe neden olmuştur. 1988 yılında ise uzun bir aradan sonra hububat grubundaki önemli orandaki artışa bağlı olarak bir yükselme ortaya çıkmıştır. Fakat bu durum takip eden yıla yansımaktan uzaktır.

1995 yılında toplam 46.664.619 kg sebze, biber, tarçın, arpa, buğday ve tohum satışına karşılık 21 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölümdeki azalmanın temelinde hububat alımının düşmesi yer almıştır. Meyveler grubu % 30 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürünlerde en fazla satımı olanlar ise sırası ile baklagiller, kurutulmuş meyveler, kabuklu meyveler, arpa ve buğdaydır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam satışa karşılık 1.985 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki dönemin satımında iki karakteristik grup olan hububat ve baklagiller istikrarını bu dönemde artırarak korumuştur. Özellikle 1994 yılında hububat grubunda yer alan arpanın satımı dikkatte değer bir rakama ulaşmıştır.

2000 yılında toplam 125.419.063 kg yumrular, sebze, meyve, biber, buğday ve tohum satımına karşılık 26 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Meyveler grubu % 34 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün grubunda ise en fazla satılan ürünler sırası ile buğday, buğday ve mahlut unu, kabuklu meyveler, kurutulmuş meyveler ve kurutulmuş sebzelerdir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 4.269.526.175 kg satıma karşılık 1.736 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Satış grafiği daha önceki dönemlere benzer bir seyir izlemiştir. Bölüm içerisinde başta meyve grubu olmak üzere hububat ve sebze grupları satışta önemli rol oynarken sert kabuklu meyveler, buğday, baklagiller ve incir satımı en yüksek ürünler olmuştur.

Şekil-20: Türkiye'nin İsrail'e bitkisel ürünler ihracatı (1949-2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ise 90.356.306 kg sebze, meyve, hububat, tohum ve canlı yumrular satışına karşılık 39 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde buğday grubu %40 civarındaki payı ile yine ilk sırada yer alırken onu sırasıyla kabuklu meyveler, kurutulmuş meyveler takip eder. Ülkemiz aynı yıl bölümden toplam 2.841 milyar dolar gelir elde etmiştir. Dönemin ilk yılında artış devam etmiş ve bu durumun ortaya çıkmasında meyveler grubu önemli bir rol oynamıştır. Meyveler grubu % 35 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken; Ürün bazında ise en fazla satılan ürünler sırası ile buğday, kabuklu meyveler, hurma, kurutulmuş meyveler ve sebzelerdir. Dönemin ikinci yılında ise düşüş meydana gelmiştir. Bu yılda ise bölüm içerisinde değirmenlik ürünler grubu %28 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün grubunda ise en fazla satılan ürünler sırası ile buğday ve mahlût unu, kabuklu meyveler, hurma, incir, baklagillerdir. 2003 yılına geldiğimizde bir miktar bir artış yaşanmıştır. Özellikle buğday satımının bu durumun ortaya çıkmasında etkin olduğu görülmektedir. Son yılda yine kısmi bir artış meydana gelmiştir.

4.2.3 Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar

Bu bölümde hayvansal, bitkisel katı sıvı yağlar, bitkisel muımlar v.b. ürünler yer almaktadır.1949 yılında toplam 1.580.638 kg yağ satımına karşılık 615 bin dolar gelir sağlanmıştır. 1955 yılında toplam 75.900 kg bitkisel yağ satımına karşılık 17 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ülkemizin ekonomik yapısı itibariyle önemli bir yer edinen hayvansal ve bitkisel yağlar dış ticaretimiz içinde de önemli bir yere sahiptirler. Gerek iklim özelliklerimiz itibariyle çok çeşitli hayvan ve bitki yetiştiriciliğine uygun olması gerekse ülkemizin sanayisinin ilk döneminde gelişme gösteren sanayi kollarının tarım ve hayvancılık hammaddeleri üzerine gelişmiş olması dış ticarete bu bölümün önemli bir paya sahip olmasını süreç içerisinde sağlamıştır. Dönemin başlangıç yılı olan elli yılı ile ilk satımımızın karşılaştığımızda önemli bir düşüşün yaşandığı gözlenmektedir. Kuskusuz bu durumda kuruluşu üzerinden az bir süre geçen ülkenin ekonomik alt yapısının ülke ihtiyaçlarını karşılayamaması belirleyici bir rol oynamıştır. Daha sonraki yıllarda kırk dokuz yılında gerçekleşen satışın yakalanamaması da bu durum etkin bir rol oynamıştır. Hayvansal yağ satışının daha çok ön plana çıktığı döneme bitkisel yağlarında kısmi bir katkısının olduğunu görmekteyiz.

1955 yılından 1964 yılına kadar her hangi bir satım gerçekleşmemiştir.1964 yılında toplam 199.900 kg yağ satımına karşılık 112 bin dolar kazanç sağlanmıştır. 1971 yılında toplam 234.070 kg yağ satımına karşılık 150 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 638 bin dolar kazanç

sağlamıştır. İsrail'in payı %26 civarındadır. 1977 yılında toplam 2000 kg bitkisel yağ satımına karşılık 2 bin dolar gelir sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 36 milyon dolar gelir elde etmiştir. 1985 yılında toplam 20.000 kg sana yağı asitleri satılmış karşılığında 17 bin dolar gelir elde edilmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam 86 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Yetmiş yedi yılından sonra kesintiye uğrayan satış 1984 yılında tekrar meydana gelmiş fakat bu değer oldukça düşüktür Daha sonraki yılda önemli bir artış yaşanmıştır.

1990 yılında toplam 2.304.615 kg ayçiçeği, aspir ve pamuk tohumu yağı satışına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 202 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %0,5 civarına denk gelmiştir. 1950'li, 60'lı ve 70'li yıllarda gerçekleşen istikrarsız satışlar seksenli yılların ilk döneminde de kendisini hissettirmiş fakat bu durum yerini ikinci dönemde istikrarlı bir satış grafiğine bırakmıştır. Fakat bir önceki döneme göre daha istikrarlı grafiğe sahip olsa bile dönem içinde bazı yıllarda herhangi bir satışın gerçekleşemediği yıllarda görmekteyiz. Dönemin son yılındaki satış grafiği ellili yılların ilk dönemini yakalamıştır. Seksen sekiz yılındaki önemli orandaki artışta bitkisel yağ satımının büyük katkısı olmuştur. Takip eden yılda ise bir düşüş yaşanırken satımı en fazla olan ürünler ise ayçiçeği ve pamuk tohumu yağları olmuştur

Tablo 36;Türkiye'nin İsrail'e hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ihracatı (1949–2004)

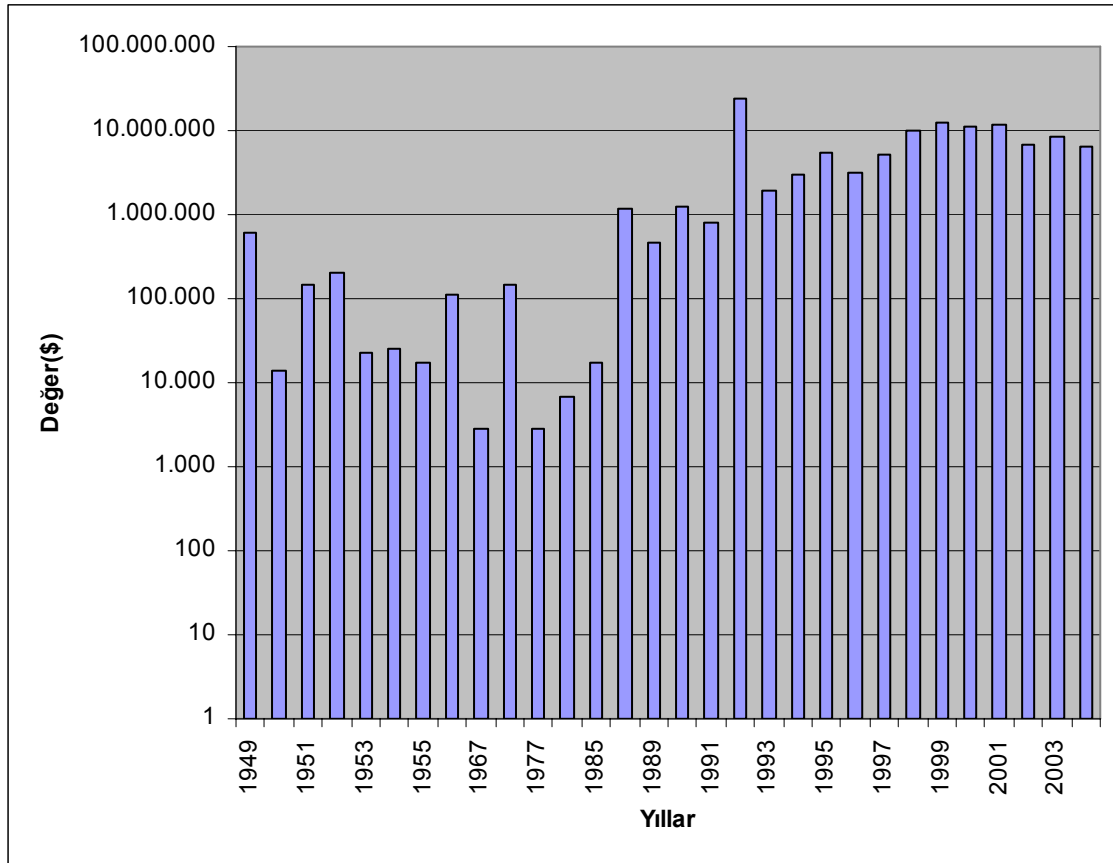
Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1949	615.608	1967	2854	1991	810.634	1999	12.493.914
1950	13.745	1971	150.574	1992	23.480.277	2000	11.182.943
1951	150.097	1977	2910	1993	1.909.352	2001	11.862.756
1952	205.944	1984	6950	1994	3.047.624	2002	6.804.172
1953	23.349	1985	17.600	1995	5.327.468	2003	8.669.398
1954	24.733	1988	1.204.961	1996	3.248.721	2004	6.312.325
1955	17.760	1989	462.774	1997	5.112.144		
1964	112.176	1990	1.218.391	1998	9.805.405		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 5.833.860 kg bitkisel yağ satışına karşılık 5 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde hidrojene edilmiş yağlar %29 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Daha sonra ise katı ve sıvı bitkisel yağlar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden

gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 473 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %1,1 civarındadır. Bir önceki döneme göre önemli oranda artışın yaşandığı bir dönem olmuştur. 1990'lı yılların ortalarına doğru gelişme gösteren Türk-İsrail ilişkilerine paralellik gösteren bir satış grafiğini bu bölümde de görmekteyiz. Dönemin ilk yıllarında bir düşüş hareketi yaşansa dahi takip eden yılda meydana gelen artış oldukça yüksektir. 2000 yılında toplam 14.536.278 kg bitkisel yağ satışına karşılık 11 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde diğer bitkisel katı ve sıvı yağlar %74 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Yine pamuk, ayçiçeği ve aspir tohumu yağları da önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 157 milyon dolar kazanç sağlamıştır.

Şekil-21: Türkiye'nin İsrail'e hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ihracatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ise 6.430.843 kg bitkisel ve hayvansal yağ satımına karşılık 6 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Yine bitkisel ürünler en fazla satılan ürünler olurken daha sonra ise ayçiçeğinden sıvı yağ ile zeytinyağı gelmektedir. Ülkemiz aynı yıl toplam 277 milyon dolar gelir elde etmiştir. Bu oran içinde İsrail'in payı oldukça düşüktür. Dönemin ilk yılında kısmi bir artış meydana gelmiştir. Bölüm içerisinde diğer bitkisel katı ve sıvı yağlar

%60 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Zeytinyağı ve fraksiyonu yine önemli bir paya sahiptir. İkinci yılda önemli oranda bir düşüş yaşanmıştır. Bölüm içerisinde diğer bitkisel katı ve sıvı yağlar %60 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Daha sonra pamuk, ayçiçeği ve aspir tohumu yağları gelmektedir. 2003 yılında ise bir önceki yılın aksine artış yaşanmıştır. Bitkisel yağlar önemli bir satış oranına sahip olmuşlardır. Dönemin son yılında yine kısmi bir düşüş meydana gelmiştir.

4.2.4 Gıda sanayi müstahsaları

Bu bölüm; et, balık, kabuklu hayvan, yumuşakça, şeker ve şeker mamulleri, kakao ve kakao mamulleri, un, nişasta, süt teşkil eden mamuller, sebze, meyve, bitki parçaları, meşrubat, alkollü içecekler, yemler, tütün ve tütün ürünlerinden meydana gelmektedir. 1949 yılında toplam 54.508 kg tütün satışına karşılık 148 bin dolar kazanç sağlanmıştır. 1955 yılında toplam 21.327.713 kg tütün, şeker ve hayvan yemi satışına karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölümde ilk sırayı %80 civarındaki payı ile hayvan yemi alırken bunu sırasıyla tütün ve şeker mamulleri takip etmiştir. Ülkemiz dış ticaretinde önemli gelir bölümlerinden olan sanayi ürünleri bölümün gerek İsrail ile gerekse başka ülkelerle ihracatımızda büyük katkısı olmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra kurulan şeker fabrikaları zaman içerisinde oldukça yaygınlaşarak önemli sektörlerden biri haline gelmiştir. Bu yatırımlar ülkemiz dış ticaretinde şeker ve şeker ürünlerinin önemli bir paya sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Dönem içerisinde sadece elli bir yılında bir düşüş yaşanırken diğer yıllarda ise düzenli bir artış meydana geldiğini görmekteyiz. Özellikle şeker ve mamulleri, hayvan yemi, konserve ve tütün satımı yüksek olan ürünlerdir.

1959 yılında toplam 39.944.961 kg tütün, şeker ve hayvan yemi satışına karşılık 2 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Bölüm içerisinde şeker ve şeker mamulleri %56 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Daha sonra ise hayvan yemi ve tütün grupları gelmektedir. Dönemin ilk yılında bir artış hareketi gözlenirken takip eden iki yılda ise düşüş yaşanmıştır. Bir önceki döneme göre düşüşte satılan ürünlerin değer olarak düşük olması önemli bir rol oynamıştır. Bu yıllarda satımı en fazla olan ürün ise hayvan yemi olmuştur. Daha sonra ise şeker ve mamulleri ile tütün olmuştur. 1965 yılında toplam 27.388.404 kg tütün, içkiler, şeker ve hayvan yemi satımına karşılık 4 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Şeker ve şeker mamulleri grubu ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla tütün ve hayvan yemi gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılmış olan toplam satışa karşılık 119 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. İsrail'in payı %4 civarındadır. Dönemin ilk iki yılında önemli artış yaşanırken daha sonraki yıllarda ise düşüş yaşandığı görülmektedir.

İlk iki yılda şeker ve mamulleri %80'e varan bir pay ile ilk sırada yer almıştır. Fakat takip eden yılda şeker payının aynı olmasına rağmen satım miktarının on milyon dolara düşmüş olması azalmanın temel nedenini oluşturur. Fakat satımın genellikle hammadde şeklinde olması nedeniyle bir önceki yılda elde edilen gelirden gelir elde edildiği gözlenmektedir. Atmış dört yılında şeker ve mamullerinin satımında elde edilen gelir bölümün toplam payı üzerinde de belirleyici rol oynamıştır.

Tablo 37; Türkiye'nin İsrail'e gıda sanayi müstahsaları ihracatı (1949–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1950	265.630	1966	5.096.225	1985	654.883	2000	17.139.372
1951	9818	1967	5.797.736	1986	1.241.822	2001	21.085.595
1952	159.567	1968	3.320.897	1987	1.468.497	2002	22.102.953
1953	229.625	1969	1.070.312	1988	5.223.899	2003	36.153.056
1954	2.130.703	1970	616.338	1989	1.557.343	2004	43.149.193
1955	2.434.175	1971	2.057.346	1990	1.843.954		
1956	2.767.105	1972	2.686.774	1991	2.585.857		
1957	2.279.140	1973	376.044	1992	4.053.312		
1958	2.198.397	1974	533.460	1993	4.186.825		
1959	2.933.143	1978	383.107	1994	9.129.334		
1961	3.539.892	1979	296.778	1995	8.621.241		
1962	2.493.460	1981	425.740	1996	12.603.294		
1963	1.164.303	1982	672.067	1997	11.360.997		
1964	3.866.536	1983	612.621	1998	13.462.500		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1970 yılında toplam 8.443.217 kg gıda müstahsalar, hayvansal yem ve tütün satışa karşılık 616 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Hayvan yemleri %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle hububat ve baklagiller ile değirmen artıkları önemli bir paya sahiptir. Daha sonra ise tütün ve yenilen çeşitli müstahsalar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satışa karşılık 100 milyon dolar gelir elde etmiştir. Dönemin ilk iki yılında önemli bir artış yaşanırken daha sonraki yıllarda ise düşüş yaşanmıştır. İlk iki yılda şeker ve mamulleri en fazla paya sahip olduğu görülmektedir. Bu ürünün yerini daha sonra sırasıyla önce tütün daha sonraki yıllarda ise hayvan yemi almıştır.

1974 yılında toplam 974.193 kg şeker ve tütün satımına karşılık 533 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Tütün grubu %90 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl

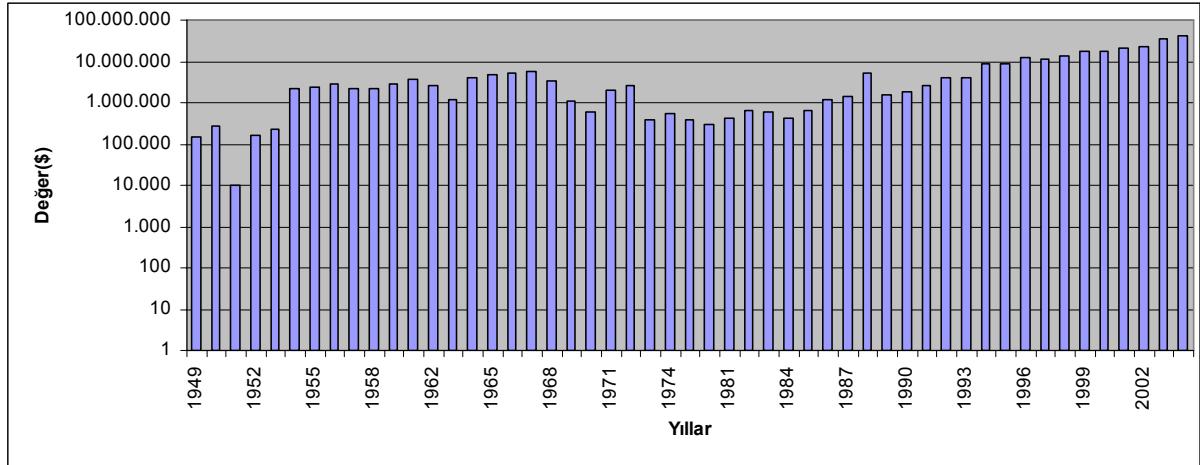
Ülkemiz bölümde yapılan toplam satışa karşılık 210 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Yine aynı yıl ülkemiz toplam ihracatta 1.532 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Grubun payı %15 civarındadır. Dönemi oluşturan yıllarda yetmiş üç yılı hariç diğer yıllarda düzenli bir artış yaşandığı görülmekte olup bu dönemde daha önceki dönemlerde olduğu gibi şeker ve mamullerinin satımının bu durumda önemli rol oynamıştır. Yetmiş üç yılında şeker ve mamullerinin satımının oldukça düşük olurken ve bu ürünlerin yerine satılan meyve konservelerinin yanı sıra yine tütün ile hayvan yemi satım oranlarının yüksek olduğu ürünler olmuşlardır.

1979 yılında toplam 321.225 kg şeker satımına karşılık 296 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümde gerçekleşen toplam satıma karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Yetmiş dört yılından sonra bölümde üç yıl satım yaşanmamıştır. Bölümde yer alan ürünlerin önemli bir kısmının devlete ait farikalarda işleniyor olması iki ülke arasındaki siyasi gelişmelerden etkilenmiştir.10 Kasım 1975 tarihinde B.M genel kurulunda görüşülen “siyonizmin” bir tür ırkçılık olduğu’ yönündeki karar tasarısına İslam lkeleri ile beraber ülkemizin de olumlu oy vermesi bölüm rnlerinin İsrail tarafından alımının yapılmaması gibi bir tepkiye neden olduğu söylenebilir. Yeniden satımın gerçekleşmiş olduğu yetmiş sekiz yılında ise satımın %90 meyve konservelerinden meydana gelmiştir. 1985 yılında toplam 631.625 kg konserve, tütün ve salça satımına karşılık 654 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde meyve konserveleri %90 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satıma karşılık 108 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Seksen yılında satış gerçekleşmemiş olmasının temel nedeni yine siyasi niteliklidir. Bu yılda iki ülke arasındaki ilişkilerin en alt düzeye indirgenmiş olması KİT rnleri olan ürünlerinde satılmayışını beraberinde getirmiştir. İsrail’in Kudüs’ başkent ilan etmesinin ardından Türkiye’nin bu karara olan hoşnutsuzluğunu önce diplomatik ilişkilerini sekreterlik düzeyine indirmesi daha sonra ise ikinci ktiplik düzeyine indirerek göstermiştir. Daha sonraki yıllarda meyve konservelerinin %90 civarındaki payı ile yeniden bölümde ticari ilişkilerimizi istikrara kavuşturmuştur. Bu dönemde satış miktarı yüksek olan ürünlerin başında ise balıklar gelmektedir.

1990 yılında toplam 1.193.981 kg şeker, okolata, konserve, meyve ve reel satımına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Sebze, meyve gibi sert kabuklu ürünler %72 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle meyve, sebze konserveleri önemli bir paya sahiptir. şeker mamulleri, okolata yine satımı yüksek olan ürünlerdendir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satıma karşılık 342 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Diğer

bölümlerde seksenli yılların ikinci yarısından itibaren gerçekleşen ticari ilişkilerimizdeki artış bu bölümde de önemli bir ivme kazanmıştır. Dönem içerisinde seksen dokuz yılındaki düşüşün dışında diğer yıllarda artış yaşanmıştır. Özellikle meyve konserveleri başta olmak üzere yine bu dönemde ilk defa yüksek miktarda satımı gerçekleşen meyve suları sert kabuklu meyve ve maden suları sırası ile ilk sırayı almışlardır.

Şekil-22: Türkiye'nin İsrail'e gıda sanayi müstahsaları ihracatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplamda 8.653.886 kg konserve, şeker, çikolata, sert kabuklu meyveler, tütün ve maya satışına karşılık 8 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Çeşitli gıdalar %38 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken özellikle sebze ve meyve konserveleri önemli paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satışa karşılık 1.610 milyar dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %0,5 civarındadır. Bölüm içerisinde bu dönemde yapılan satışlar bu döneme kadar en istikrarlı satışın yaşandığı dönem olma özelliğini de kazandırmıştır. İsrail ile ilişkilerimizin gelişme sürecine girdiği bu yıllarda yine şeker ve mamullerinin satımı oldukça yüksektir. Daha sonra ise konserveler ve unlu gıda ürünleri satış oranı yüksek olan ürünlerdir. Özellikle doksan dört yılında yaşanan satış; dönemin en önemli satışı olup bu durumda şeker %50 civarındaki payı belirleyici bir rol oynamıştır.

2000 yılında toplamda 21.425.271 kg balık konservesi, şeker, çikolata, kakao, makarna, sert kabuklu meyve, maya, dondurma ve 22.970 litre bira satımına karşılık 17 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde kakao ve kakao dan mamuller %30 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken ürün bazında da ilk sırayı konserveler almıştır. Daha sonra ise sırasıyla meyveler, çikolata ve kakaodan mamuller ve şeker mamulleri gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam satışa karşılık 1.098 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönemin son yılı hariç diğer bütün yıllarda düzenli bir artış

meydana gelmiştir. Bu dönemde satımı yüksek olan ürünler daha önceki dönemlerden farklılık göstermektedir. Özellikle ekmekçi mamuller, nişasta, kek, çikolata, kakao gibi gıda sektörüne ait ürünlerde önemli bir satış yakalanmıştır.

2004 yılında ülkemiz toplam 33.661.303 kg balık konservesi, şeker, çikolata, kakao, makarna, sert kabuklu meyve, maya, dondurma ve 954.577 adet ekmekçi mamulleri satımına karşılık 43 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde ekmek için kullanılan hamur %24 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken onu sırasıyla çikolatalı mamuller, şeker mamulleri, kakao tozu ve kakao yağı takip etmişlerdir. Ülkemiz aynı yıl bölümde toplam 1.973 milyar dolar gelir elde etmiş olup İsrail'in payı oldukça düşük bir orana denk gelmiştir. Dönemin en belirgin özelliklerin biri her yıl düzenli olarak satışta bir artış meydana gelmiş olmasıdır. İlk yılda çeşitli gıdalar %30 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken ürün bazında ise en önemli paya şeker mamulleri sahiptir. Daha sonra sırasıyla ekmekçi mamuller, konserveler, meyveler gelir. Takip eden yılda ise kakao ve kakao dan mamuller %25 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken ürün bazında da ilk sırayı ekmekçi mamulleri almıştır. Daha sonra sırasıyla şeker mamulleri, kakao ve kakaodan mamuller gelmiştir. İlk iki yıldaki artış yönlü hareket 2003 yılında da devam etmiştir. Bu yılda ise ekmek ve kek gibi ürünler için hamur en fazla satımı olan ürün olmuştur.

4.2.5 Mineral maddeler

Bu bölümü oluşturan maddeler; kükürt, tuz, taş, toprak, alçılar, mineral yağlar ve mamulleri, çimento, metal cevherleri ve kül olmuştur. Bölümde ilk satım 1956 yılında gerçekleşmiş; toplam 18.050.000 kg maden cevheri, tuz ve kükürt satışına karşılık 330 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde ilk sırayı %88 civarındaki payı ile tuz ve kükürt grubu alırken geri kalan kısım maden cevherleri grubuna aittir. 1964 yılında toplam 261.300 kg tuz ve kükürt satışına karşılık 4 bin dolar gelir elde edilmiştir. Ülkemiz oluşumunda her jeolojik devrin katkısı olması nedeniyle yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengin bir rezerve sahiptir. Fakat bu alandaki sanayi yatırımlarımızın istenilen düzeye henüz ulaşamamış olması bu bölümün ürünlerindeki satışımızda hammadde ağırlıklı satışı hala önemli bir yer edinmesine neden olmaktadır. İsrail ile bu alandaki ticaretimizin ilk yıllarda sınırlı kalmasında iki ülkenin bulunmuş olduğu alanların genellikle aynı jeolojik dönemlerde oluşmuş olmasının önemli bir etkisi olmuştur. Buna rağmen yinede önemli miktarda bir ticari ilişkimizin geliştiği görülmektedir. Dönem içinde atmış bir ve üç yıllarında düşüş meydana gelirken diğer yıllarda artış yaşanmıştır. Özellikle tuz, kükürt grubunun satımı oldukça yüksektir.

1970 yılında toplam 17.280 kg tabi baryum, sülfat, karbonat satışına karşılık 308 dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satışa karşılık 18 milyon dolar gelir sağlanmıştır. Bir önceki dönemde yaşanan istikrarsız satış grafiği bu dönemde de devam etmiştir. Dönem içindeki ilk satım tarihi olan atmış altı yılında satımı yapılan ürünler tuz ve kükürt grubuna aittir. Takip eden iki yılda herhangi bir satış gerçekleşmemiştir. Fakat atmış dokuz yılında maden cevheri %95 civarındaki payı ile önemli bir satışa sebep olmuştur. Bu bölüm içerisinde istikrarsız satışta gerek ülkemizin bu bölümde yer alan ürünlerin satımının fazla olmaması gerekse İsrail'in bu yıllarda yaşamış olduğu Arap-İsrail savaşının etkisi söz konusudur. Ülkenin savaş döneminde olması sanayi sektörünün yeteri kadar işler halde olamamasını beraberinde getirir ki bu da hammadde alımını etkilemiştir.

Tablo 38;Türkiye'nin İsrail'den mineral maddeler ihracatı (1956–2004)

Yıllar	İhracat	Yıllar	İhracat	Yıllar	İhracat
1956	18.050.000	1979	4.000	1994	20.029.211
1960	17.148	1980	9564	1995	37.402.418
1961	15.611	1981	14.879	1996	26.943.234
1962	210.127	1982	43.898	1997	27.001.316
1963	790	1983	189.948	1998	21.456.591
1964	4796	1984	68.873	1999	24.307.527
1966	3746	1985	1.185.485	2000	30.600.299
1969	440.707	1986	266.472	2001	33.251.431
1970	308	1987	1.129.461	2002	44.217.926
1971	1.138.362	1988	1.226.197	2003	72.679.555
1972	447.018	1989	2.675.060	2004	84.160.205
1973	5.329.629	1990	13.238.737		
1974	562.860	1991	17.316.685		
1975	39.325	1992	15.561.692		
1978	26.600	1993	13.478.666		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1975 yılında toplam 1.630.800 kg mermer ve çimento satışına karşılık 39 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Çimento %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satışa karşılık 68 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Ülkemizin toplam ihracat payındaki yeri oldukça düşük olan bir bölümdür. Dönem

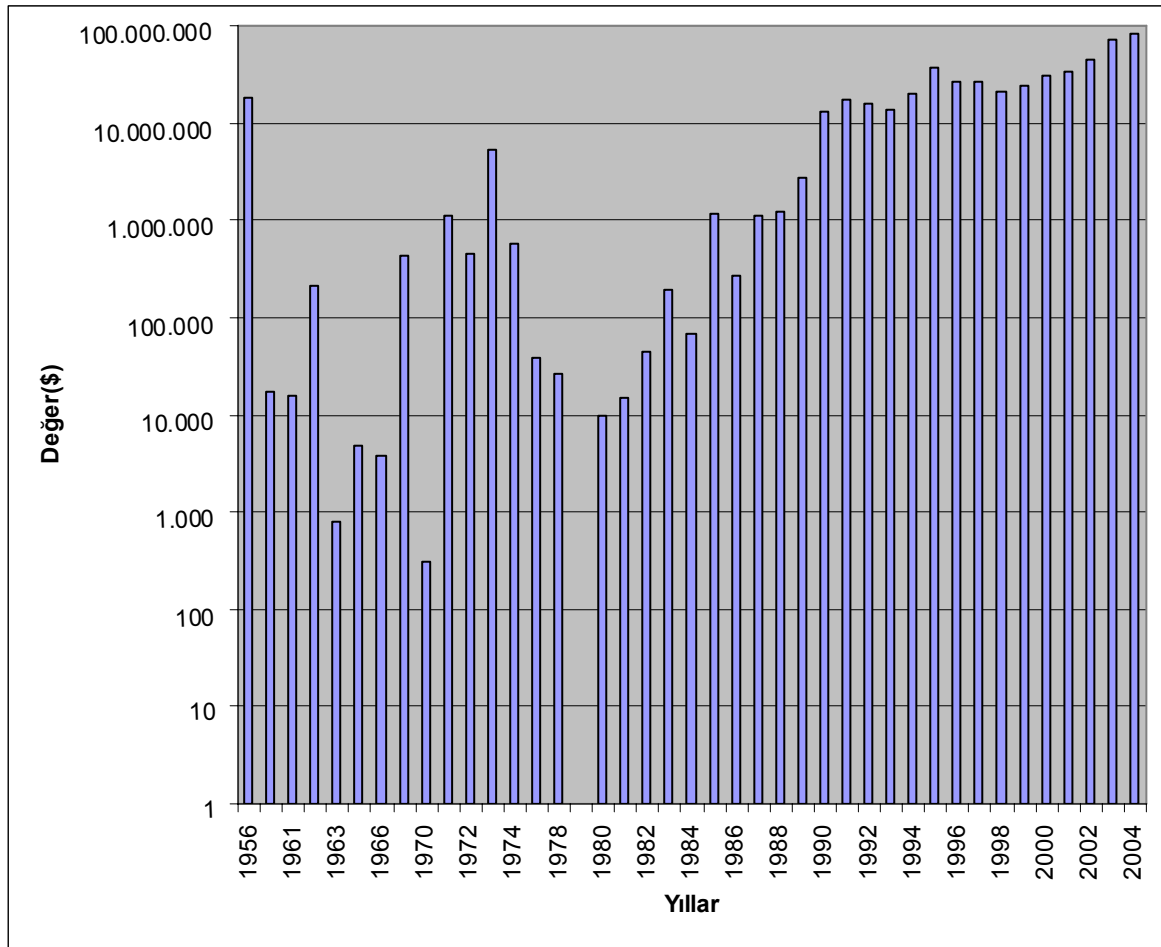
içerisinde yetmiş bir ve yetmiş üç yıllarında artış yaşanırken diğer yıllarda düşüş yaşanmıştır. İsrail'in bölüm bazında almış olduğu ürünleri göz önüne aldığımızda toplam pay içindeki yeri oldukça yüksek olup bazen %10 üzerine çıktığı yıllarda olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında özellikle çimento satışının önemli bir payı vardır. Çimento satımı her yıl %90'ın üzerinde bir paya sahip olmuştur. Bunun yanı sıra maden cevheri ve petrol gazı satımı da bu durumda etkili olmuşlardır.1980 yılında toplam 126.000 kg mermer, tebeşir ve talk satışına karşılık 9 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Mermer %49 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 193 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemin ilk iki yılında herhangi bir satış gerçekleşmemiş fakat son üç yılda istikrarsız ve geçen döneme göre oldukça düşük bir satış gerçekleştirmiştir. Diğer dönemlerden bu dönemi ayıran bir başka özellikte satılan ürünlerin bu dönemde farklı olmasıdır. Yetmiş sekiz yılında ürünlerin tümü mermer'den meydana gelirken onu takip eden yılda talk satışının bütün satımı meydana getirdiğini görmekteyiz.

1985 yılında toplam 16.405.200 kg mermer satışına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz toplam 3.248.807.000 kg mermer satışında ise 233 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönem içinde seksen dört yılı hariç düzenli bir artış yaşanmıştır. Bu durumda çimento %57'lik bir paya sahip olurken daha sonra ise maden cevheri kısmi bir katkısı söz konusudur. Mermer, çakıl ve kum satımı yüksek olan ürünlerdir. 1990 yılında toplam 144.992.942 kg mineral yakıtlar, mermer, çimento ve tuz satışına karşılık 13 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Mineral yakıtlar %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle petrol ve bitümenli minerallerden yağlar önemli paya sahiptirler. Daha sonra ise mermer ve çimento gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümde gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 699 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi oluşturan yıllarda seksen altı yılı hariç diğer yıllarda önemli artış yaşanmıştır. Seksenli yılların ikinci yarısından itibaren iki ülke arasındaki yaygınlaşan ticari ilişkileri bu bölümde de etkili olduğunu görmekteyiz. Dönem içerisinde en fazla satışı yapılan ürün ki; bazı yıllarda %98'lere varan bir paya sahip olmuş olan mermerdir. Daha sonra ise granit, feldispat, barit ve mineral yakıtlar olmuşlardır.

1995 yılında toplam 994.748.120 kg tuz, kuvars, çimento, süngertaşı, mermer, krom cevheri ve petrol ürünleri satışına karşılık 37 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Tuz, kükürt, toprak grubu %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle çimento ve mermer satımı en yüksek olan ürünlerdendir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 833 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %4,5 civarındadır.

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de bazen düşüş bazen de yükselişler meydana gelmiştir. Dönemin ilk yılında çimento, feldispat ve mermer satışına bağlı önemli gelir elde edilmesine rağmen bu yılı takip eden iki yıl bu iki madenin yüksek satış payına sahip olmasına rağmen miktar bazındaki düşüş toplam değer azalmasındaki temel nedendir. Dönemin son iki yılında ise önemli artış yaşanmıştır. Genel olarak ihracatımız içinde %1 civarında bir paya sahip olan İsrail bu bölümdeki payı ise %4 -5 civarına denk gelmektedir. Fakat ülkemizin ihracatında bu bölümün önemli yere sahip olmaması İsrail'in toplam ihracat içindeki payını etkilememiştir.

Şekil-23: Türkiye'nin İsrail'e mineral maddeler ihracatı (1956–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 471.731.212 kg mineral yakıtlar, çimento, mermer, tuz ve zımpara taşı satışına karşılık 30 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Mineral yakıtlar grubu %51 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle, petrol ve bitümenli minerallerden yağlar, çimento ve petrolden mamuller satımı yüksek olan ürünler arasında yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satıma karşılık 950 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönem toplam satış miktarında oldukça önemli bir artış yaşanırken bazı

yıllarda ise düşüşler yaşanmıştır. Bu dönemde çimento ve mermer satımının yanı sıra petrol ve bitümenli minerallerden yağların önemli bir satış payına sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizin özellikle petrol rafinerinde üretimi sonucu elde etmiş olduğu petrol ve petrol ürünleri sayesinde önemli oranda gelir elde ettiği görülmektedir. Bu durum İsrail ile olan satışıımız üzerinde pozitif bir etkiye sahip olmuştur.

2004 yılında 776.419.305 kg mineral yakıtlar, çimento, mermer, tuz ve zımpara taşı satışa karşılık 84 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Petrolden üretilen yağlar %60 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra çimento %20 civarında bir paya sahiptir. Daha sonra ise kuvars, mermer satımı gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz 1.822 milyar dolar gelir elde etmiştir. Dönemin en belirgin özelliği her yıl düzenli olarak satışın gerçekleşmiş ve aynı zamanda satışta düzenli bir artışın yaşanmış olmasıdır. Dönemin ilk yılında tuz, kükürt, toprak grubu %60 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle çimento, petrol ve bitümenli minerallerden yağlar önemli paya sahip olan ürünlerdir. İkinci yılda ise tuz, kükürt, toprak grubu %67 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle çimento, petrol ve bitümenli minerallerden yağlar ve kuvars önemli paya sahip olan ürünlerdir. 2003 yılında ise petrol ürünleri en fazla satış payına sahip olan ürün grubu olmuştur. Son yılda yine satımda artış yönündeki eğilim artarak devam etmiştir.

4.2.6 Kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri

Bu bölümü oluşturan ürünler; Anorganik kimyasal müstahsalar, organik kimyasallar, eczacılık ürünleri, gübreler, debagat ve boyacılıkta kullanılan hülasa, boya, sabunlar, yıkama-yağlama maddeleri, albüminoid maddeler, tutkal, barut, patlayıcılar, fotoğrafçılık ve sinemacılıkta kullanılan eşyalar ve muhtelif kimyasallardır. 1951 yılında toplam 2.710.596 kg tıbbi malzeme satışına karşılık 17 bin dolar kazanç elde edilmiştir. 1955 yılında toplam 49.995 kg tıbbi malzeme satışına karşılık 25 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Ülkemiz dış ticaretinde ilk dönemlerde oldukça düşük bir paya sahip olan bölüm zaman içerisinde gelişme göstermiş olmasına rağmen yine de istenilen düzeye ulaşmaktan uzaktır. Bölümde yer alan organik ve anorganik kimyasal maddelerin satış miktarının az olmuş olmasının yanı sıra yine tıbbi malzemedeki satılan ürünlerde ise daha çok basit tıbbi malzeme ürünlerinden oluşmuş olması bu durumun nedenleri arasında gösterilebilir. Dönem içerisinde ise üç yıl satış gerçekleşmemiş olup alınan ürünlerin hepsi tıbbi cihazlar grubuna aittir. Miktar bazında oldukça yüksek değerlere sahip olsalar bile bu durum toplam bölüm satımında istenilen düzeyi yakalamaktan sağlayamamıştır.

1960 yılında toplam 31.795 kg fotoğrafçılık malzemesi ve debagatta da kullanılan malzemeler satışına karşılık 5 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Bölüm içerisinde fotoğrafçılık ve sinema malzemeleri %58 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise debagata kullanılan maddeler gelmiştir. Bir önceki dönemde tıbbi cihazlardan meydana gelen satış yerini bu dönem ise debagata grubuna bırakmıştır. Dönemin ilk iki yılında satılan ürünlerin tümü bu gruptan meydana gelmiş daha sonraki yıllarda ise sırasıyla önce %72 daha sonra ise %92'ler civarında ve nihayetinde son yılda ise %42'ler civarına kadar düşmüştür. Debagata satımının düşüş ile bölüm satışı arasında bu dönemde bir doğru orantı söz konusudur. Debagata payının yüksek olduğu yıllarda satımda artış yaşanırken aksi durumda ise düşüş meydana gelmiştir.

Tablo 39; Türkiye'nin İsrail'e kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri ihracatı (1951–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1951	17.042	1968	28.541	1983	142.643	1997	12.887.825
1952	25.207	1969	66.865	1984	126.011	1998	15.352.145
1955	25.207	1970	92.371	1985	376.791	1999	26.610.422
1956	25.043	1971	99.515	1986	549.288	2000	22.810.324
1957	29.371	1972	161.161	1987	309.032	2001	30.928.334
1958	161.270	1973	515.585	1988	486.095	2002	35.840.778
1959	27.185	1974	139.666	1989	1.451.773	2003	39.809.907
1960	5831	1975	76.623	1990	1.600.713	2004	46.861.215
1961	20.228	1976	803.106	1991	1.615.473		
1962	24.397	1977	1.037.322	1992	6.017.145		
1963	54.059	1978	26.456	1993	4.101.812		
1964	20.544	1979	19.750	1993	5.180.971		
1965	27.888	1980	95.074	1994	7.668.966		
1966	29.288	1981	122.703	1995	7.668.966		
1967	117.160	1982	195.992	1996	12.542.662		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1965 yılında toplam 107.600 kg debagata da kullanılan hulasalar ve fotoğrafçılık malzemesi satışına karşılık 27 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde debagata kullanılan maddeler %65 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sinema ve fotoğrafçılık malzemeleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş

olduğu toplam satışa karşılık 674 bin dolar kazanç sağlamıştır. Daha nceki dönemde meydana gelen istikrarsız satış grafiği bu dönemde düzenli bir seyre girmiştir. Fotoğraf ve sinema malzemelerinin satımının gerçekleşmiş olduğu yıllarda artış yaşanırken debagata grubunun satım payının yüksek olduğu yıllarda ise düşüş yaşanmıştır. Dönem içerisinde belirgin düşüşün yaşanmış olduğu yıl atmış dört yılı olmuş olup bu durumda sinema ve fotoğraf malzemelerinin satım azlığı önemli rol oynamıştır. 1970 yılında toplam 247.659 kg inorganik malzeme, organik malzeme, debagata da kullanılan hulasalar, yapıştırıcılar filmler ve mantar satıma karşılık 92 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Grup bazında ilk sırayı %44 civarındaki payı ile inorganik kimyasallar alırken ürün bazında ise sırasıyla; alkali maden ve toprak, sinema filmleri ile barik asittir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 6 milyon dolar kazanç elde etmiştir. Bu dönemde sadece atmış sekiz yılı hariç diğer yıllarda düzenli bir artış meydana gelmiştir. Özellikle 1967 yılında yaşanan artışta inorganik kimyasalların önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Atmış sekiz yılındaki düşüşte yine inorganik kimyasalların satımında meydana gelmiş olan düşüşün önemli bir katkısı söz konusu olmuştur. Bu yılda satılan ürünlerin %92'lik kısmı debagata grubuna aittir. Grupta bu denli yüksek artışın meydana gelmesine rağmen bölümdeki düşüşü engelleyemediğini görülmektedir.

1975 yılında toplam 24.077 kg inorganik malzeme, fotoğrafçılık malzemeleri ve debagata da kullanılan hulasalar satımına karşılık 76 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Bölüm içerisinde fotoğrafçılık ve sinema malzemeleri %86 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle sinemacılıkta kullanılan filmler önemli bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam satıma karşılık 10 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi oluşturan ilk üç yılda artış yaşanırken kalan diğer iki yılda ise düşüş meydana gelmiştir. Bu dönemden itibaren ülkemizde kimyasal madde üretimi için gerçekleşen yatırımlar organik ve inorganik kimyasal maddelerin satışında önemli artışa neden olmuştur. Dönemin ilk yılında inorganik kimyasallar grubu %58 civarında bir paya sahip olurken daha sonraki yılda ise bu pay %75 civarına çıkmıştır. rn bazında ise sırasıyla silikatlar, barik asitler, anhidrit gibi ürünlerin satışta ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Yine daha önceki dönemlerde önemli bir paya sahip olan fotoğraf ve sinema malzemelerinin bu dönemde de önemli paya sahip olduğunu görmekteyiz. 1980 yılında toplam 7613 kg fotoğrafçılık malzemeleri ve debagata da kullanılan hulasalar satışına karşılık 95 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satışına karşılık 646 bin dolar kazanç elde etmiştir. İsrail'in payı %15 civarındadır. Yetmiş

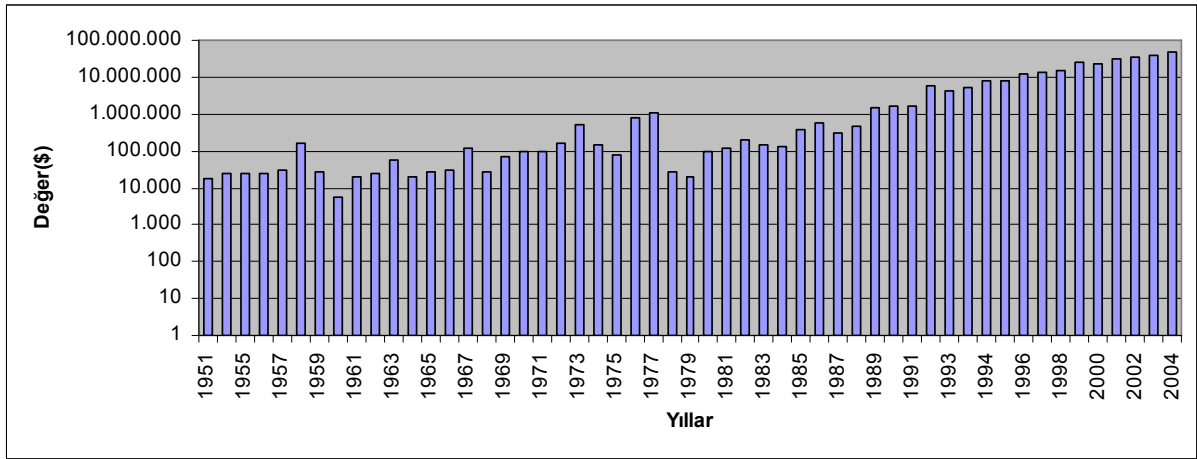
dört ve yetmiş beş yıllarında meydana gelen düşüşleri takip eden iki yılda ise artış ile devam etse bile son iki yılına yansımaktan uzak kalmıştır. İlk iki yılda inorganik kimyasal maddeler grubundaki satışlara bağlı olarak gerçekleşen artışın bu sonucu elde edilmesinde karbonat ve bikarbonatlar belirleyici olmuştur. İlk iki yıldaki bu artış takip eden iki yılda ise önemli bir düşüşe sebebiyet vermiştir. İnorganik kimyasal maddelerin satışındaki azalma nedeniyle bu grubun yerini debagata da kullanılan maddelerin aldığı görülmektedir. Fakat bu ürünlerin satımının az olması düşüşün temel gerekçelerinden olmuştur.

1985 yılında toplam 111.730 kg organik kimyasallar, boyalar, tıbbi malzemeler, mantarlar ve kimyasal mineraller satışına karşılık 376 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Bölüm içerisinde tıbbi maddeler grubu %78 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle tablette / veterinerlikte kullanılan malzemeler önemli paya sahip olmuştur. Daha sonra ise anhidritler ve dezenfekte edici zararlı maddelerden koruyucu gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 98 milyon dolar kazanç elde etmiştir. İsrail'in payı %1'in altındadır. Seksen yılında başlayan artış yönündeki hareket dönemin ilk iki yılında da devam etmiştir. Debagata da kullanılan maddeler grubu satımı yüksek olan ürünler olurken seramik ve cam sanayi için müstehzalar ürün bazındaki en fazla satışa sahip olan ürünlerdir. Fakat takip eden yılda ise meydana gelen artışta hülusal grubunun %90 civarındaki payı ile belirleyici olduğu görülmektedir. Özellikle boya donuklaştırıcı ürünler yüksek miktarda satılan ürünler olmuştur. Seksen üç ve seksen dört yıllarında ise bu iki yılın aksine düşüş yaşanmıştır. Tıbbi maddeler grubu satımı en yüksek olan grup olmuştur. Sözü edilen ürünlerin fiyatlarının düşük olması meydana gelen satımdaki azalmanın en temel nedenidir

1990 yılında toplam 5.245.682 kg organik, inorganik kimyasallar, tıbbi malzeme, mürekkepler satışına karşılık 1 milyon dolar kazanç elde edilmiştir. Bölüm içerisinde organik kimyasal maddeler %35 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Sülfatlar ürün bazında en fazla satıma sahip olmuştur. Daha sonra ise karışım halinde alkali benzinler ve tutkallar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 535 milyon dolar kazanç elde etmiştir. Dönem içinde seksen yedi yılı haricindeki her yılda düzenli bir artış gerçekleşmiştir. İnorganik kimyasal maddeler ve çeşitli kimyasallar grubu dönem genelinde satımı yüksek olan ürünler olmuştur. Özellikle asetik hidrokarbonların satışı dikkat çekici bir boyuta ulaşmıştır. Daha sonra ise yapıştırıcılar, sülfatlar, sitrik hidrokarbonlar ve naip gazı gibi ürünler satış payı yüksek olan ürünlerdir. 1995 yılında toplam 28.708.884 kg organik, inorganik kimyasallar, tıbbi malzeme, mürekkepler ve

muhtelif kimyasallar satışına karşılık 7 milyon dolar kazanç elde edilmiştir. Bölüm içerisinde organik kimyasal maddeler %50 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada karbonatlar gelir. Daha sonra ise sırayla tedavi ve koruma ilaçları, sülfatlar, camcı macunu, mürekkep gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satışa karşılık 6.704 milyar dolar kazanç elde etmiştir. Bir önceki dönemde olduğu gibi bu dönemin de ortanca yılında yaşanan düşüşün dışında diğer yıllarda artış yaşanmıştır. Özellikle doksan iki yılında gübreler grubundan kimyasal gübreler satışına bağlı olarak önemli artış yaşanmıştır. Yine inorganik ve organik kimyasallar gruplarının satış içindeki payları oldukça yüksek olan gruplardır. Karbonatlar, sülfatlar, tutkallar gibi ürünlerin önemli satış paylarına sahip olduğu görülmektedir.

Şekil-24: Türkiye'nin İsrail'e kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri ihracatı (1951–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 54.922.655 kg organik, inorganik kimyasallar, tıbbi malzeme, mürekkepler ve muhtelif kimyasallar, 1480 m² boş filmler ve 11.667 adet rulo halinde fotoğraf malzemesi satımına karşılık 22 milyon dolar kazanç elde edilmiştir. Bölüm içerisinde %46 civarındaki payı ile sabunlar ve temizlik ürünleri ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada yıkama temizleme müstehzaları vardır. Daha sonra sırasıyla karbonatlar, sabunlar, mürekkepler, organik çözücüler gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satıma karşılık 960 milyon dolar kazanç elde etmiştir. İsrail'in payı %2,2 civarındadır. Bölümde en yüksek satışların yaşandığı bu dönemde son iki yılın dışında sürekli yükseliş yönünde hareket meydana gelmiştir. İlk üç yılda organik ve inorganik kimyasallar satımı yüksek olan ürünler olurken daha sonraki yıllarda ise sabunlar ve temizlik maddelerinde önemli artışlar meydana gelmiştir. Karbonatlar ve sülfürler ilk

dönemde satışı yüksek olan ürünler iken son yıllarda ise sabunların satış grafiğinin yükseldiği görülmektedir.

2004 yılında ülkemiz bölümden toplam 96.457.549 kg organik, inorganik kimyasallar, tıbbi malzeme, mürekkepler temizlik malzemesi ve muhtelif kimyasallar ve 10.327 m² boş filmler satımına karşılık 46 milyon dolar gelir elde etmiştir. Temizlik maddeleri %48 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır ki onu mürekkep, macun ve sınaî mono karboksilik takip etmiştir. Ülkemiz aynı yıl 1.826 milyar dolar gelir elde etmiş olup İsrail payı bu değer içerisinde %4 civarındadır. Dönemi meydana getiren her yılda bir önceki yıla göre düzenli bir artış meydana gelmiştir. İlk yılda bir önceki yıla göre %40 civarında bir artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde %51 civarındaki payı ile sabunlar ve temizlik ürünleri ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada yıkama temizleme müstehzaları vardır. Daha sonra sırasıyla karbonatlar, sabunlar, koruma tedavi ilaçları, polimer esaslı susuz ortamda eriyen boyalar gelir. Dönemin ikinci yılında ise bölüm içerisinde %54 civarındaki payı ile sabunlar ve temizlik ürünleri ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada yıkama temizleme müstehzaları vardır. Daha sonra sırasıyla sınaî mono karboksilik, rafinaj mahsulü yağlar, sabunlar, polimer esaslı susuz ortamda eriyen boyalar, mürekkepler gelir. 2003 yılında yine satışta artış yönünde bir hareket meydana gelmiş olup özellikle temizlik malzemeleri % 40 civarındaki payı ile ilk sırada yer alarak bu durumun ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Daha sonra ise asıkklık alkoller ve cam macunları satış payı yüksek olan ürünler olmuşlardır.

4.2.7 Plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri

Bu bölümde plastik ve mamulleri ile kauçuk ve mamullerinden yapılan eşyalar yer almaktadır. Bölümde ilk satım 1972 yılında yapılmış toplam 18.918 kg ürünler kauçuk ve mamulleri ve 387 adet ürünler kauçuk ve mamulleri satıma karşılık 20 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Özellikle vulkanize kauçuktan iç-dış lastikler önemli paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 759 bin dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %2,8 civarındadır. 1974 yılında toplam 12.620 kg plastik ve kauçuktan malzeme ve 1 adet kauçuktan malzeme satımına karşılık 21 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Plastikler grubu %65 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle dış lastikler önemli paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 5 milyon dolar kazanç elde etmiştir. Ülkemizde gelişimi yetmişli yıllarda gelişme gösteren bu grupların ülkemiz ticareti içindeki payı da bu dönemlerden itibaren gelişme göstermiştir. Ülkemizin klasik sanayi alanlarının dışında yer alan bu ürünlerin özellikle dış

ticaretimizdeki alım satım grafiğine baktığımızda daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Yetmişli yıllara kadar bu alandaki ihtiyacımızı ithalat yoluyla temin yoluna giden ülkemiz bu dönemden sonra yapmış olduğu yatırımlar neticesinde gerek iç pazara gerekse dış pazara dönük üretim gerçekleştirmiştir. Yetmiş üç yılında kauçuğa bağlı olarak bir artış yaşansa bile bir sonraki yıla yansımaktan uzak kalmıştır.

1985 yılında toplam 23.140 kg plastikler grubuna ait ürünlerin satışına karşılık 29 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Özellikle suni plastikten giyim eşyası %98 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Aynı yıl ülkemiz bölümünden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 55 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Yetmişli yılların ilk yarısında gerçekleşen satış istikrarını koruyamamış ve seksen yılına kadar herhangi bir satış meydana gelmemiştir. Bu yıldan itibaren düzenli bir satış grafiği yakalayan ülkemiz bunun yanı sıra dönem içinde ise bazen yükseliş bazen ise düşüşler yaşamıştır. Dönemin ilk üç yılında önemli artışlar meydana gelmiş olup; birinci ve üçüncü yıllarda plastikler diğer yılda ise kauçuk grubunun satış payı yüksek olmuştur. Ürün bazında ise polimerzasyon ve kopolimerzasyon yoluyla temin edilen müstehzalar ile sertleştirilmiş vulkanize kauçuk payının en yüksek olduğu ürünler olmuşlardır. Dönemin son iki yılında düşüş meydana gelmiş olup ilk yıldaki düşüş ülkemizin bölüm artışının aksine bir seyir izlerken son yılda ise düşüşe bağlı bölümde bir düşüşün yaşandığı gözlenmektedir. 1990 yılında toplam 279.642 kg plastikten ve kauçuktan malzeme satışına karşılık 631 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Plastikler grubu %77 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken bu oran içinde özellikle eşya taşıma ambalajı için plastik mamul en fazla paya sahip olmuştur. Daha sonra vulkanize edilmiş kauçuktan iplikler, plastikten sofralar, mutfak eşyası gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümünden gerçekleştirdiği toplam satıma karşılık 250 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki dönemde meydana gelen satış grafiğini bu dönemde de devam etmiş ve benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle seksen sekiz yılında plastik grubunun %88 civarındaki payı dönem içi satıstaki en önemli yükseliş hareketi olmuştur. Bir önceki dönemde plastik ve kauçuk grupları birer yıl ara ile gerçekleşen yüksek orandaki pay değişikliklerinin bu dönemde görememekteyiz. Özellikle polimerzasyon ve kopolimerzasyon yolu ile temin edilen ürünler önemli paya sahip olmuşlardır. Daha sonra ise vulkanize edilmiş kauçuk, plastik sofralar ve mutfak eşyası yüklü miktarda satışı yapılan ürünler olmuşlardır.

Tablo 40;Türkiye'nin İsrail'e plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ihracatı (1972–2004)

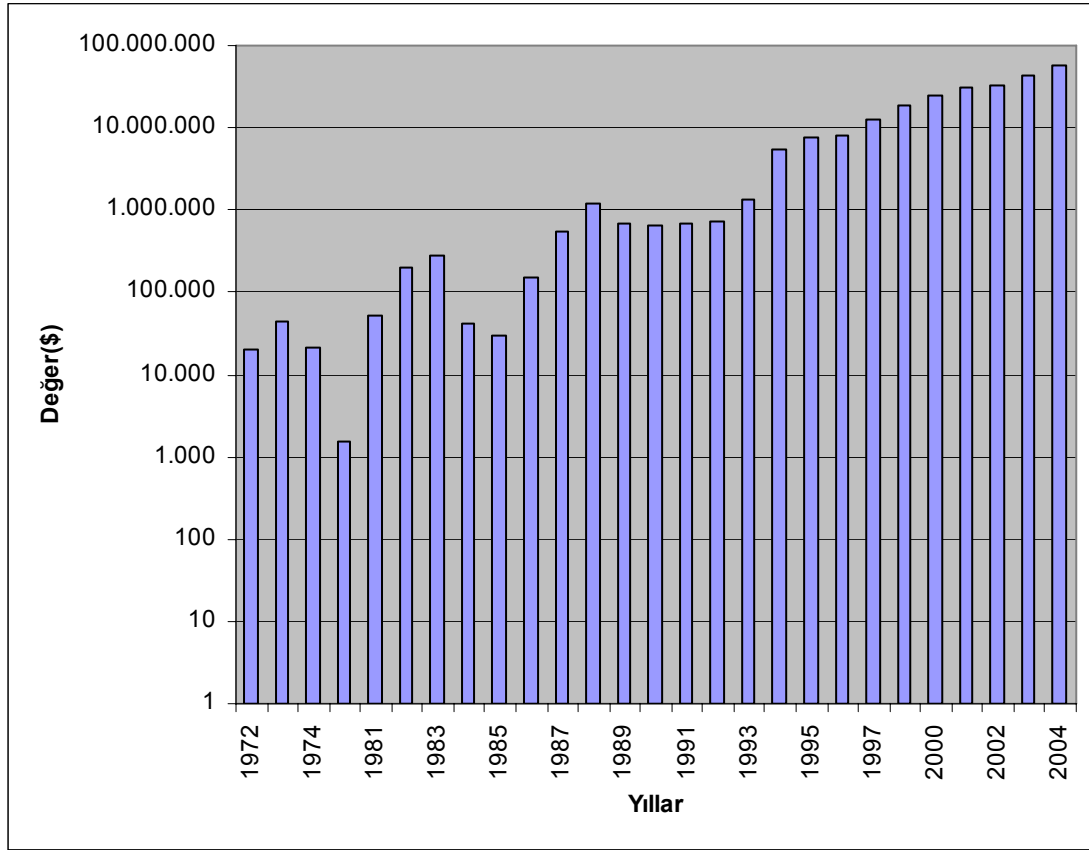
Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1972	20.210	1984	42.580	1991	676.079	1999	18.494.483
1973	43.444	1985	29.641	1992	740.411	2000	25.226.593
1974	21.716	1986	155.149	1993	1.313.500	2001	30.895.916
1980	1531	1987	546.888	1994	5.443.414	2002	33.406.682
1981	51.817	1988	1.188.825	1995	7.497.871	2003	43.464.929
1982	204.403	1989	666.591	1996	8.068.125	2004	55.669.437
1983	275.944	1990	631.944	1997	12.727.269		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 4.165.731 kg plastikten ve kauçuktan malzeme, 31.500 çift kauçuktan giyim malzemesi ve 35.184 adet araba lastiği satımına karşılık 7 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde kauçuk grubu %62 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Sentetik kauçuk başta olmak üzere, kauçuktan dış lastik, poliasetaler en fazla satışı olan ürünlerdir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satıma karşılık 615 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönem bölümün bu döneme kadar en istikrarlı artış grafiğinin yaşandığı dönem olmuştur. Özellikle ilk üç yılda plastiklerin %70'lere varan payının yerini daha sonraki iki yılda ise kauçuğun almış olması bu durumun temel nedeni olmuştur. Bu dönemde plastikler grubundan taşıma ambalaj için plastik mamuller, plastik levha, sofrta ve mutfak eşyası gibi ürünler plastikler grubunda satış payı en yüksek olan ürünler olurken kauçuklar grubunda ise kauçuktan dış lastikler, sentetik kauçuk, vulkanize edilmiş kauçuktan iplikler satımı en yüksek olan ürünlerdir.

2000 yılında toplam 16.725.861 kg plastikten ve kauçuktan malzeme, 95.223 adet lastik ve 1704 m² plastikten yer kaplama satımına karşılık 25 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Plastikler grubu %80 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. En çok satılan ürünler plastik sofrta, mutfak eşyası, Poliasetaler, kauçuktan dış lastik, eşya taşıma için plastik mamullerdir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satıma karşılık 882 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bir önceki dönemde meydana gelen istikrarlı artış bu dönemde de devam etmiştir. Diğer dönem ile arasındaki en temel fark satılan ürünlerin %70'inden fazlasının her yıl plastikler grubuna ait olmasıdır.

Şekil-25: Türkiye'nin İsrail'e plastikler, kauçuk ve bunların mamulleri ihracatı (1972–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında toplam 30.958.667 kg plastikten ve kauçuktan malzeme ve 4.303.568 adet lastikler ve kauçuktan giyim eşyası satımına 55 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Plastik sofralar en fazla satıma sahip olurken onu sırasıyla kauçuktan lastikler, levha ve plastik torbalar takip etmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 2.165 milyar dolar gelir elde etmiştir. Dönem içerisinde gerçekleşen satışlarda her yıl bir önceki yıla göre artış meydana gelmiştir. İlk yılda plastikler grubu %75 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. En çok satılan ürünler Poliasetaler, mutfak eşyası, kauçuktan dış lastik, eşya taşıma için plastik mamullerdir. Satılan ürünler göz önüne alındığında ülkemizin satış grafiğinin her geçen yıl daha da fazla yükselerek daha fazla gelir elde etmemize sebep olduğunu görmekteyiz. Takip eden yılda ise plastikler grubu %60 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. En çok satılan ürünler plastik sofa, mutfak eşyası, kauçuktan dış lastik, plastik levhadır. 2003 yılında ise kauçuktan dış lastikler başta olmak üzere plastikten mutfak, eşyası plastik taşıma poşetleri satımı yüksek olan ürünler olmuşlardır.

4.2.8 Deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sarıcıye eşyası, çantalar

Bu bölümde yer alan ürünler; Ham postlar, deriler, köseleler, deri eşya, Saracıya eşyası, seyahat eşyası, bağırsaktan eşya, postlar, kürkler, taklit kürkler ve mamullerdir. 1949 yılında toplam 60.000 kg deri satımına karşılık 47 bin dolar kazanç sağlanmıştır. 1955 yılında toplam 187.976 kg deri satımına karşılık 220 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Dönemin ilk ve son yıllarında düşüş yaşanırken diğer yıllarda ise artış meydana gelmiştir. Bu yıllarda satılan ürünlerin tamamı deri ve deri eşyaları grubuna aittir. Ülkemizde hayvancılığın yaygın bir yetişme alanının bulunmuş olması ve elde edilen derilerin basit sanayi ile işletilebilmesi nedeniyle ihracatımızın ivme kazanmasında belirleyicidir. İsrail ikliminin Ülkemiz iklimi ile karşılaştırıldığında hayvan yetiştiriciliği olumsuz olmuş olması bir başka belirleyici nedendir. İsrail'in hayvancılık için yeteri kadar otlak ve mera alanlara sahip olmaması ülkenin dışarıdan mal alımına gitmesini zorunlu kılmıştır.

Tablo 41; Türkiye'nin İsrail'e deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, sarıcıye eşyası, çantalar ihracatı (1949–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1949	47.847	1972	654.524	1990	124.348
1950	115	1973	1.839.752	1991	65.693
1951	95.418	1974	661.518	1992	143.909
1953	129.620	1975	1243	1993	332.586
1954	223.756	1976	15.748	1994	542.591
1955	220.776	1977	4130	1995	988.242
1956	284.359	1978	45.794	1996	471.945
1958	396.232	1979	1160	1997	815.360
1960	1.831.683	1980	2379	1998	1.022.814
1965	3991	1981	4690	1999	1.650.450
1966	2.600.118	1982	35.436	2000	1.603.604
1967	208.562	1985	74.011	2001	2.129.189
1968	379.715	1986	13.176	2002	1.900.921
1969	270.930	1987	123.418	2003	2.530.138
1970	281.702	1988	153.407	2004	3.207.710
1971	414.292	1989	32.593		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

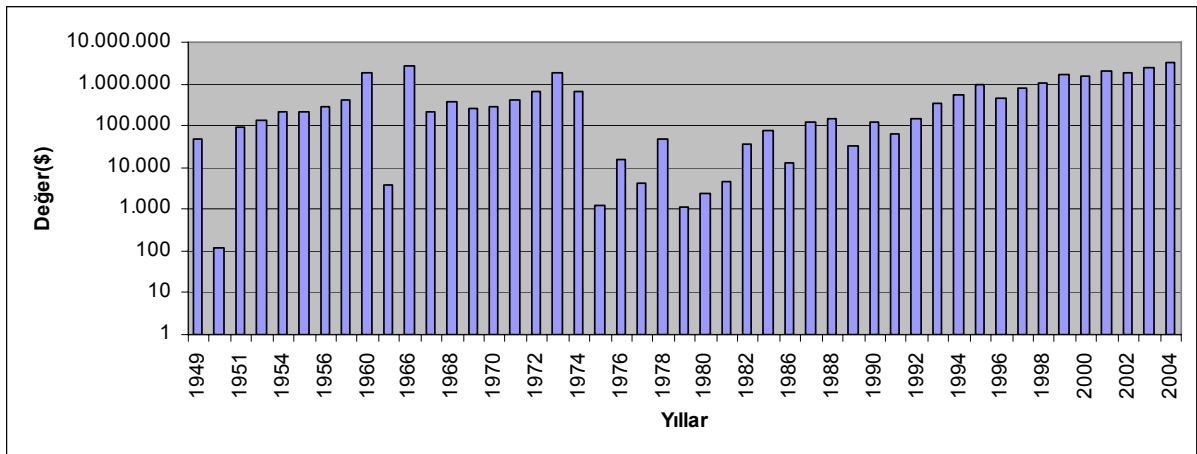
1960 yılında toplam 627.722 kg deri ve kösele satımına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bir önceki dönemde her yıl gerçekleşen satımı bu dönem görmesek bile elde edilen gelir bakımından bir önceki göre önemli bir artış yaşanmıştır. Elli altı ve elli sekiz yıllarında gerçekleşen satışın tamamı deri eşyadan meydana gelirken dönemin son yılındaki satışın önemli bir kısmı ise kösele grubuna aittir. 1970 yılında toplam 224.464 kg deri ve ham deri satımına karşılık 281 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde ham postlar ve deriler %84 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırayı öküz, inek, manda deri ve köseleri alırken bunu koyun cinsi hayvanlarından hazırlanmış deri ve köseleleri takip etmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satışa karşılık 9 milyon dolar kazanç sağlamıştır. 1960'lı yılların ilk yarısı gerek ülkemizin bölüm toplamı gerekse İsrail ile olan ihracatımızın önemli oranda olumsuz etkilendiği yıllar olmuştur. Atmış bir ve atmış dört yılları arasında devam eden bu durum atmış beş yılında kısmi bir düzelmeye girmiş olsa bile istenilen değerlerden oldukça uzak kalmıştır. Ülkemizin bu yılda bölüm toplam satışı 22.919 dolar olmakta olup İsrail'in payı %10 civarına denk gelmiştir. Bu özelliği ile bu dönemde elektrikli makine ve makine sanayisi ürünlerinden sonra satımı en az gerçekleşen bölüm olmuştur. Diğer yıllarda bir artış gerçekleşmiş olsa bile atmış yılında ulaşılan noktadan oldukça uzak bir satış grafiği ile karşılaşmaktayız.

1975 yılında toplam 535 kg saracıya malzemesi satışına karşılık bin dolar kazanç sağlanmıştır. Satılan bütün ürünler deri eşya grubuna aittir. Özellikle öküz, inek, manda v.b hayvanların derilerinden giyim eşyası %90 civarında bir paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 64 milyon dolar kazanç sağlamıştır. 1960'lı yıllarda yaşanan istikrarsızlık bu döneme yansımamış ve her yıl düzenli bir satış meydana gelmiştir. Satılan ürünler genel olarak büyük baş hayvanların derileri ve köseleden meydana gelmiştir. Ülkemizin toplam ihracatının %3,6'sını oluşturan bölüm atmışlı yıllarda yaşanan gerilemeyi kısmen de olsa pozitif çevirmeyi başarmıştır. Dönem içerisinde son iki yılda önemli bir düşüş yaşanmıştır. Özellikle son yılda meydana gelen düşüş son on yılın en az satışı olmuştur. 1980 yılında toplam 600 kg seyahat eşyası satımına karşılık 2 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 30 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki dönemde yetmiş milyon dolar civarında gerçekleşen bölüm toplam satışı bu dönemde %90'lara kadar varan bir azalma göstermiştir. Ülkemizin toplam satışının bu denli az olması İsrail ile olan ihracatımızı da etkilemiştir. Yetmişli yıllarda kırdan kente göçün hızlanmış olması ve hayvan türlerinin ıslah çalışmalarının yetersiz olması ile ahır

hayvancılığının henüz gelişmemiş olması ülkemiz ihracatını düşüren nedenlerden birkaç tanesidir. Daha önceki dönemlerde deri ve deriden eşya başta olmak üzere çeşitli eşya satımının devamının yanı sıra kürk satımının da önemli artışlar gösterdiği bir dönem olmuştur.

1985 yılında toplam 19.700 kg deri ve deriden malzeme ile saraciyeye malzemesi satımına karşılık 74 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ham deri ve kösele %95 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Özellikle suni/terkip yoluyla elde edilen kösele ve koyun cinsi hayvanlardan elde edilen köseleler önemli paya sahiptir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satıma karşılık 472 milyon dolar kazanç sağlamıştır. 1970’li yılların ortalarından itibaren başlayan düşüş küçük miktarda yükselmeler gösterse bile yetmişli yılların ilk döneminde gerçekleşen satış grafiğinden oldukça uzaktır. Dönemin ilk yılındaki satım yerini iki yıllık bir satımsız döneme bırakmıştır 1990 yılında toplam 3796 kg deri ve köseleden eşya, 775 m² hayvan derisinden kösele ve 329 adet deriden seyahat eşyası satımına karşılık 124 bin dolar kazanç elde edilmiştir. Deri eşya grubu %89 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise Deri ve köseleden giyim eşyası ilk sırada yer alırken bunu seyahat eşyası ve sığır, at gibi hayvanların deri ve köseleleri takip eder. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satıma karşılık 681 milyon dolar kazanç elde etmiştir. Bir önceki döneme göre kısmi bir düzelme ve buna bağlı olarak istikrarlı bir satış grafiği yaşanmıştır. Fakat dönem içerisinde yine bazı düşüşler meydana gelmiştir. Deriden yapılan giyim eşyasının satıştaki üstünlüğünün sürmesinin yanı sıra yine aynı hammadde den yapılan seyahat eşyası satış payını arttıran ürünler olmuştur.

Şekil-26: Türkiye’nin İsrail’e deriler, köseleler, kürkler ve bu ürünlerin mamul eşya, saraciyeye eşyası, çantalar ihracatı (1949–2004)

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 93.846 kg deri ve köseleden eşya, 2522 m² hayvan derisinden köseleler ve 47.350 adet ham deri satımına karşılık 988 bin dolar kazanç sağlamıştır. Deri eşya grubu %53 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise Deri ve köseleden giyim ve seyahat eşyası vardır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 543 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Doksanlı yıllarda iki ülke arasında gelişen ilişkiler bu bölüm üzerinde de pozitif bir etki yaratmış ve önemli bir artış gerçekleştirmiştir. Dönemin ilk yılında yaşanan düşüş dışında önemli bir artış gerçekleşmiştir. Özellikle son yıldaki bir milyon dolara yaklaşan satış bölümünde kısa sürede gerçekleştirmiş olduğumuz atılımın en somut göstergesidir. Bu artış ürün çeşidi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

2000 yılında toplam 73.602 kg deriden ve köseleden eşya, 1075 çift deriden giyim eşyası, 10.288 m² ham deri ve 14.148 adet seyahat eşyası satımına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Deri eşya grubu %75 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Deriden giyim eşyası, seyahat eşyası, sığır, at gibi hayvanların deri ve köselelerinin satımı yüksek orandadır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 452 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemin ilk ve son yılında küçük miktarda da olsa bir düşüş yaşanmış geriye kalan yıllarda ise önemli artış yaşanmıştır. Ülkemizin bu bölümdeki sanayi yatırımlarının 1990'lı yıllarda iyice yaygınlaşması bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

2004 yılında 302.152 kg deriden ve köseleden eşya, 32.007m² ham deri, 82.478 adet ve 150 çift deriden giyim eşyası satıma karşılık 3 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Deriden giyim eşyası %40 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken onu hayvandan ham deriler, deri seyahat eşyası takip etmiştir. Aynı yıl ülkemiz 2.165 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi meydana getiren yıllara baktığımızda ilk yılda bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır. Bölüm içerisinde deri eşya grubu yine ilk sırada yer almıştır. Deri ve köseleden giyim eşyası, sığır, at gibi hayvanların deri ve köseleleri ve seyahat eşyası satımı yüksektir. Dönemin ikinci yılında ise düşüş meydana gelmiş olup dönem içindeki tek düşüş yılı da olma özelliğine sahiptir. Bu yılda da deri eşya grubu %60 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. En fazla satılan ürünler ise sırasıyla giyim eşyası, sığır at gibi hayvanların deri ve köselelerdir. 2003 yılında ise deri ve köseleden giyim eşyası alımı en yüksek olan ürünler olmuşlardır. Daha sonra ise ham deri satımı yüksek olan ürünler olmuştur.

4.2.9 Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazdan veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller

Bu bölüm içerisinde ağaç ve ağaçtan mamul eşya, odun kömürü, mantar ve mantardan eşya, hasır, saz v.b. ürünlerin mamulleri yer alır. 1950 yılında ise 323.000 kg ağaç ve odun kömüründen ürünler satışına karşılık 39 bin dolar kazanç sağlanmıştır. 1954 yılında toplam 170.000 kg ağaç ve odun kömüründen ürünler satışına karşılık 21 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ülkemizin iklim özellikleri ile İsrail'in iklim özellikleri karşılaştırıldığında ülkemizin ikliminin orman yetiştiriciliği için daha uygun olduğu görülmektedir. Özellikle Karadeniz ikliminin hâkim olduğu alanlarda görülen geniş orman örtüsünün ülkemizin bölümdeki ihracatı üzerinde daha belirleyici bir etkiye sahip olmaktadır. Karadeniz ikliminin yanı sıra Akdeniz ikliminin de hâkim olduğu alanlarda geniş bir bitki örtüsü topluluğu yer almaktadır. Yine bu iklim kuşağının hâkim olduğu alanlardan elde edilen orman ürünleri ihracatımız üzerinde rol oynamaktadır. Dönemin ilk ve son yıllarında meydana gelen düşüslere rağmen özellikle elli üç yılı başta olmak üzere diğer yıllarda artışlar meydana gelmiştir. Ağaç, kereste ve odun kömürü satış payı yüksek olan ürünlerdir. 1965 yılında toplam 65 m³ ağaç ve odun kömüründen ürünler satımına karşılık 10 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Satılan ürünler ağaç ve ahşap eşya grubundandır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Ellili yılların ikinci yarısı gerçekleşen satımdaki duraklama 1960 yılından itibaren yerini dalgalı bir döneme bırakmıştır. Atmış bir yılında ağaç ve ahşap eşya satışına bağlı gerçekleşen artış takip eden yılda yerini ise oldukça önemli düşüşün yaşandığı bir yıla bırakmıştır. Daha sonraki yılda kısmi bir artış yaşansa bile bu durum devamlılık göstermekten uzaktır.

1970 yılında toplam 5483 kg çeşitli şekilde kesilmiş ağaçlar satışına karşılık 214 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ürün bazında ise uzunlamasına kesilmiş ağaçlar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam satıma karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Daha öncede belirttiğimiz üzere hammadde için uygun iklim koşullarının bulunmasına rağmen ülkemiz sanayisinin bu hammaddeyi dönüştürme noktasında yetersiz kalması bölümdeki ihracat azlığının temel nedenidir. Nitekim atmış yedi yılında satış gerçekleşmiş olsa bile bunu takip eden yılda satışın yaşanmadığı gözlenmektedir. Son iki yılda şemsiye gibi basit araçlar için çubukların satış payının en yüksek olmuş olması bu durumun somut ifadesi olsa gerek. 1975 yılında toplam 1.589.565 kg ağaçtan çeşitli malzeme satışına karşılık 316 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ağaçtan sandık, kafes v.b ürünler ilk sırada yer alır. Daha sonra ise ağaçtan çerçeveler gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz

bölümden yapılan toplam satışa karşılık 5 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönem içerisinde sürekli artış yaşanmamış olsa bile bir önceki döneme göre önemli oranda artışlar meydana gelmiştir. İlk yılda uzunlamasına kesilmiş ağaçlara bağlı olarak bir artış yaşanmış fakat takip eden yılda ise aynı durumun yaşanmadığı görülmektedir. Dönem içinde önemli artışın yaşandığı bir başka yıl ise yetmiş dört yılı olmuş olup bu yılda ağaçtan sandık en fazla satılan ürün olmuştur.

Tablo 42; Türkiye'nin İsrail'e Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya hasırdan sazdan veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ihracatı (1950–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1950	39.241	1972	620.952	1990	421.930
1951	19.329	1973	272.546	1991	568.375
1952	74.254	1974	528.627	1992	78.297
1953	95.253	1975	316.895	1993	488.821
1954	21.477	1976	123.549	1994	7.928.702
1956	88.893	1978	78.599	1995	8.452.016
1960	12.279	1980	56.886	1996	5.536.381
1961	121.783	1981	85.634	1997	6.749.932
1962	6692	1982	241.552	1998	13.180.952
1963	26.876	1983	485.363	1999	10.103.258
1964	18.362	1984	447.438	2000	2.547.604
1965	10.875	1985	58.317	2001	3.144.801
1967	12.773	1986	69.048	2002	5.521.855
1969	11.373	1987	32.934	2003	6.495.422
1970	214.043	1988	42.594	2004	4.103.442
1971	656.533	1989	23.141		

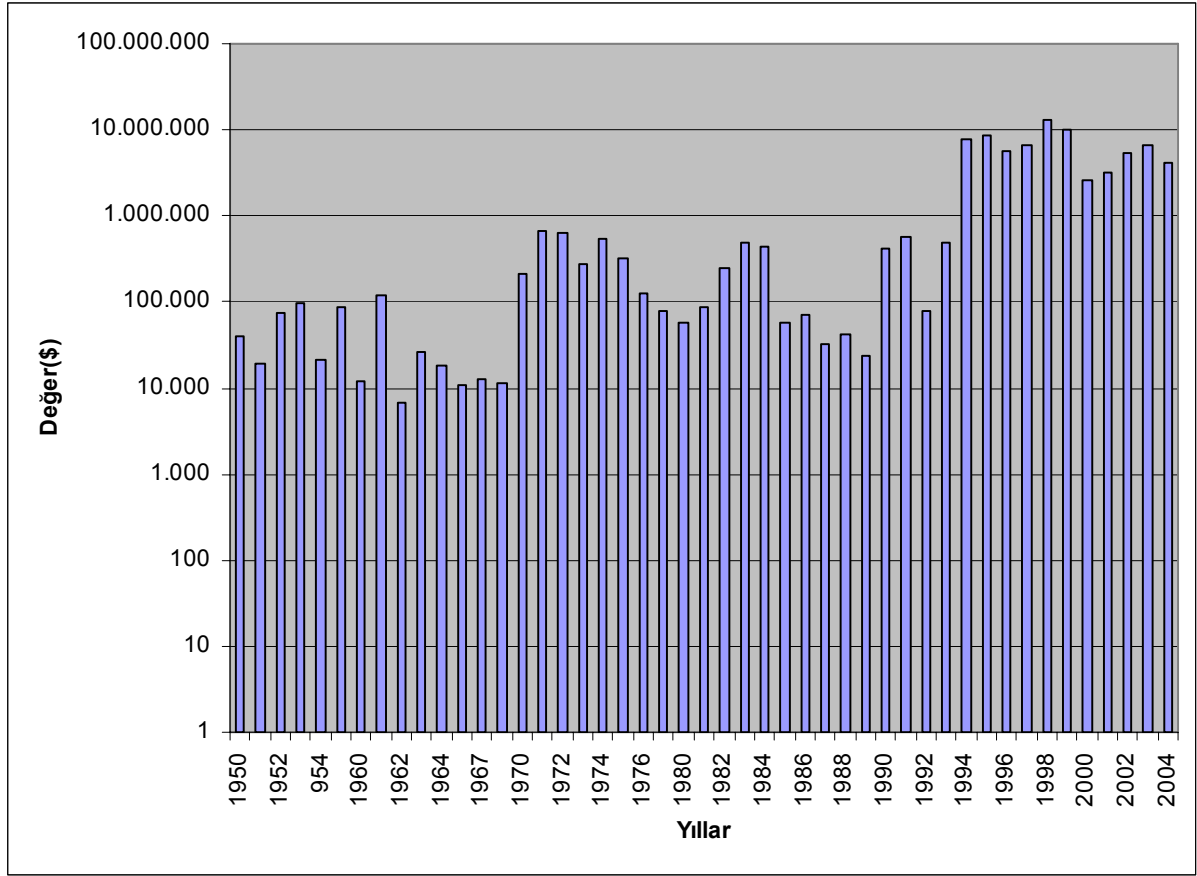
Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1980 yılında toplam 5275 kg ağaçtan çeşitli malzeme satışına karşılık 56 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ürün bazında ise uzunlamasına kesilmiş ağaçlar ilk sırada gelmiştir. Daha sonra ise ağaçtan çerçeveler gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümde gerçekleştirilen toplam satıma karşılık 6 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki dönemde meydana gelen düşüşler bu dönemde ise satışın bazı yıllarda gerçekleşmemesine kadar düşmüştür. İlk yılda ağaçtan sandıkların yüklü miktardaki satışı bir sonraki yılda ise herhangi bir satışın yaşanmamasını beraberinde getirmiştir. Yetmiş sekiz yılında bir artış gerçekleşmiş olmakla

birlikte bu durum takip eden yıla yansımaktan uzaktır. Dönemin son yılındaki satış ise oldukça düşük miktarda bir artış olarak gerçekleşmiştir. 1985 yılında toplam 238.607 kg ağaçtan yapılmış çeşitli malzeme satışına karşılık 58 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ağaçtan çubuk ve pervaz en fazla paya sahiptir. Daha sonra ise ağaçtan sandık ve kafes gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümde yapılan toplam satışa karşılık 120 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Yetmişli yılların ilk yarısında gerçekleşen düzensiz satışların yerini bu dönem daha düzenli satış grafiği almıştır. İlk üç yılda önemli bir satış gerçekleşmiş olup özellikle ağaçtan sandık, kafes ve uzunlamasına kesilmiş ağaçlar bu durumda etkin bir rol oynamıştır.

1990 yılında toplam 756.241 kg ağaçtan çeşitli malzeme satışına karşılık 421 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ağaçtan sandık, kafes v.b ürünler ilk sırada yer alırken daha sonra ise uzunlamasına kesilmiş ağaçlar gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümde gerçekleştirilen toplam satıma karşılık 35 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %1'in biraz üzerindedir. Dönem içindeki satış grafiğinin daha önceki dönemlere göre daha düzenli bir yapıya büründüğü görülmektedir. Bu dönemde ağaçtan yapılan pervazlar, çerçeveler, çemberler ve sııklar satışı fazla olan ürünler olmuşlardır. Dönemin son yılındaki artış bölümde seksen üç yılında gerçekleşen yüksek miktardaki satışın yeniden yakalandığı yıl olmuştur ki bu durumda ağaçtan sandık satımının önemli bir etkisi söz konusudur. 1995 yılında toplam 16.799.144 kg ağaçtan çeşitli malzeme ve sepetçi eşyası ile 12.000 adet ağaçtan sandık satımına karşılık 8 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Uzunlamasına kesilmiş ağaçlar ilk sırada yer alırken daha sonra ise ağaçtan sandık, kafes ve yonga pano ile levhalar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satımına karşılık 69 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Seksenli yılların son çeyreğinde meydana gelen artışların doksanlı yılların ilk yarısında da devam ettiğini görmekteyiz. Dönemin ilk yılında uzunlamasına kesilmiş olan ağaçlar ile ağaçtan sandık satışlarının önemli bir paya sahip olduğu bir satış grafiği ortaya çıkmıştır. Dönem içerisinde düşüşün yaşandığı tek yıl olan doksan iki yılında aynı ürünler satışta ilk sırada yer almıştır. Dönemin son iki yılındaki artışın gelmiş olduğu miktar itibarıyla ülkemizin İsrail pazarındaki kalıcılığının temel referansı olmaktadır.

Şekil-27: Türkiye'nin İsrail'e Ahşap ve ahşap eşya, odun, kömür, mantar ve mantardan eşya, hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli maddelerden mamuller ihracatı (1950–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 1.717.634 kg ağaçtan çeşitli malzeme, 1793 adet sandık, 1539 m² bina malzemesi ve 1892m³ kontrplaklar satışa karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Ağaç ve ahşap eşya %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Bina, inşaat için marangozluk malzemeleri önemli paya sahiptir. Daha sonra ise ağaçlardan diğer eşyalar ve uzunlamasına kesilmiş ağaçlar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 64 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki dönemin son iki yılındaki artış bu dönemin ilk yılında gerçekleşmemiş ve düşüş ile tamamlanan bir satış grafiği ortaya çıkmıştır. Fakat takip eden iki yılda ise yine ağaçlar ile marangozculuk eşyaları satımının önemli etkisi olmuştur. Dönemin son iki yılında ise yine satışlarda bir düşüşün yaşandığı görülmekte olup kesilmiş ağaçların satışlarının azalması bu durumda belirleyici olmuştur.

2004 yılında ise 3.685.824 kg ağaçtan çeşitli malzeme, 11.630 m³ kontrplaklar, 8870m² bina malzemesi ve 7038 çift ağaçtan malzeme satımına karşılık 4 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Marangozculukta kullanılan mamuller, %30 civarındaki payı ile ilk

sırada yer alırken daha sonra ise uzunlamasına kesilmiş ağaçlar, ağaçtan sandalyeler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplam 203 milyon dolar gelir elde etmiştir. Dönemin son yılı hariç diğer yıllarda satışta düzenli bir yükseliş hareketi meydana gelmiştir. İlk yılda ağaç ve ahşap eşya %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Bina ve inşaat için marangozluk malzemeleri önemli paya sahip olmuştur. Daha sonra ise uzunlamasına kesilmiş ağaçlar ve kontrplaklar gelir. İsrail devletinin bulunmuş olduğu iklim koşullarının ağaç yetiştiriciliği için uygun koşullara sahip olamaması beraberinde bu alanda ülkenin yüklü miktarda İnşaat malzemesinde kullanılmak üzere ağaç mamullerinin alınmasını zorunlu kılmıştır. İkinci yılda ise yine ağaç ve ahşap eşya %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ilk sırada uzunlamasına kesilmiş ağaçlar gelirken daha sonra ise bina, inşaat için marangozluk malzemeleri ve ağaçtan diğer malzemeler gelir. 2003 yılında artarak devam eden satışta uzunlamasına kesilmiş ağaçlar en fazla satılan ürün olarak önemli katkıda bulunurken onu ise bina ve inşaatla kullanılan ağaçtan mamuller takip etmiştir.

4.2.10 Odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; Kâğıt, karton döküntüleri

Bu bölüm içerisinde odun hamuru, lifli selüloz maddelerin hamurları, hurdalar, kâğıt ve karton, kâğıt hamurundan kâğıt ve karton eşya, basılı kitap, gazete, resim v.b baskı sanayi mamulü, el yazmaları yer alır.1953 yılında toplam 42.000 kg kâğıt satışına karşılık 25 bin dolar kazanç elde edilmiştir.1959 yılında toplam 6142 kg basılı yayın satışına karşılık 29 bin dolar kazanç sağlanmıştır.

Tablo 43;Türkiye'nin İsrail'e odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; Kâğıt, karton döküntüleri ihracatı (1953–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1953	25.662	1971	1479	1987	488.184	1996	1.789.646
1959	29.336	1972	709	1988	29.978	1997	3.197.885
1961	350	1974	369.689	1989	65.580	1998	5.787.929
1962	7679	1981	3297	1990	241.759	1999	11.674.668
1963	750	1982	2359	1991	324.384	2000	13.643.138
1964	1238	1983	3362	1992	204.188	2001	29.962.831
1966	11.592	1984	2565	1993	48.236	2002	36.525.451
1968	1515	1985	108	1994	947.974	2003	42.391.087
1970	13.456	1986	12.765	1995	2.323.903	2004	50.899.131

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1964 yılında toplam 600 kg basılı yayın satımına karşılık bin dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 25 bin dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %5 civarındadır. İlk satımdan sonra ikinci satış arasında yer alan uzun bir dönem satışın yapılmamış olması ülkemizin hammadde bolluğuna rağmen bu alandaki sanayi yatırımlarımızın yetersiz olması bu durumun ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. 1960'lı yılların ilk döneminde biraz daha düzenli bir satış grafiği gecikmeli olsa da gerçekleşmiştir. Satılan ürünlerin tamamı basılı yayın ürünlerinden meydana gelmiştir. 1970 yılında toplam 3112 kg basılı yayın satımına karşılık 13 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Satılan ürünler sırasıyla kitaplar, broşürler v.b ile resim, gravür, fotoğraf v.b dir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 209 bin dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %7 civarındadır. Dönem içindeki istikrarsız satım bir önceki döneme benzer bir yapıya sahip olup satılan ürünler genellikle basılı yayınlardan meydana gelmiştir. Özellikle kitap, broşür ve posta pulu satımı en fazla olan ürünlerdir. Ülkemiz ihracatı içinde bu dönemde oldukça az bir paya sahip olan bölüm aynı zamanda İsrail ile olan ihracatımızdaki payı da oldukça düşüktür.

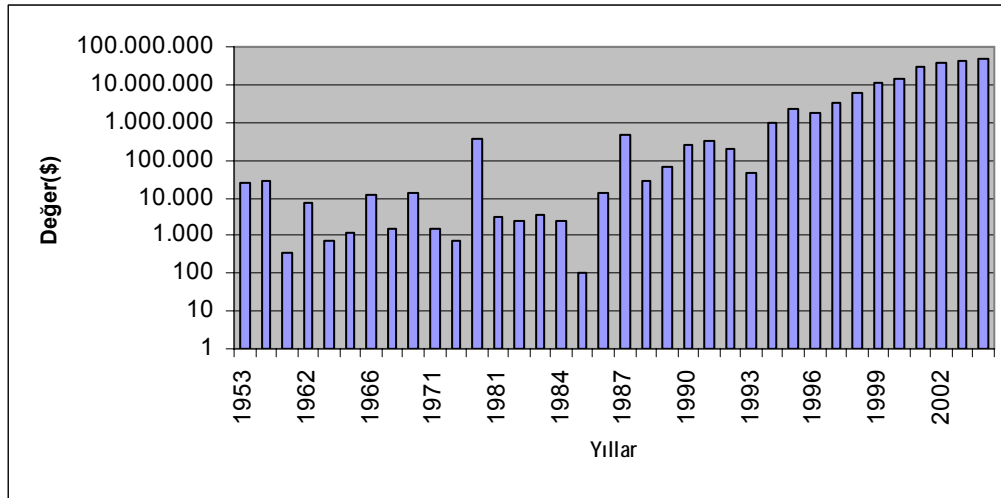
1974 yılında toplam 1.556.666 kg mihenkli şekilde imal edilmiş kâğıt ve mukavvadan satışa karşılık 369 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 8 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi meydana getiren ilk iki yılda düşüş yaşanırken son yılda ise bu yıla kadar en yüksek satış yakalanmıştır. İlk iki yılda satışı yapılan ürünler kitap, broşür ve resimlerden meydana gelirken son yılda ise mihenkli şekilde imal edilmiş kâğıt ve mukavva satış payı yüksek olan ürünlerdir. Yetmiş dört yılındaki artış sadece bu özelliği içinde barındırmamış aynı zamanda bölüm içindeki en yüksek satış senesi de olmuştur.

1985 yılında toplam 30 kg resimli kartpostal satımına karşılık 108 dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 22 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Yetmiş dört yılında gerçekleşen yüksek orandaki satışın yerini seksen yılına kadar herhangi bir satışın gerçekleşmediği bir süreç almıştır. Bu yılda satılan ürünler her nevi matbaa harita oluştururken takip eden yılda ise bu ürünün yerini basılı yayınlar %65'lik payı ile almışlardır. Seksen üç yılındaki tek artıştan sonraki iki yılda ise toplam ihracat artarken İsrail ile olan satımımız azalmıştır. 1990 yılında toplam 311.697 kg basılı yayın, kâğıt, karton, defter ve bloknot satışına karşılık 241 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde kâğıt ve karton grubu %98,5 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Kâğıt ve kartondan kutu, torba v.b ürün bazında ilk sırada yer alır. Daha sonra ise

sıvanmış kâğıt ve karton ile bir veya iki yüzü kaolin, inorganik madde ile sıvanmış kâğıtlar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışı karşılık 66 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %0,5 civarındadır. Satışların önemli rakamlara ulaşmaya başladığı seksenli yılların ikinci yarısı içindeki tek düşüşün yaşandığı yıl seksen sekiz yılı olmuştur. Diğer yıllarda ise bir önceki yıla göre düzenli bir artış yaşanmıştır. Ürün satışında ise karton ve kâğıt grubu ile basılı yayınlar grubu arasında %90'lara varan orandaki birincilik değişimi yaşanmıştır. Kâğıt ve kartonlar grubunun payının daha yüksek olduğu da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

1995 yılında toplam 4.405.842 kg kitap, basılı yayınlar, fotoğraf, boyama kağıdı, kâğıt hamuru satışına karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Kâğıt ve kartonlar grubu yine yüksek bir oranla ilk sırada yer alır. Kraft kâğıt ve kartonlar ürün bazında ilk sırada yer alır. Daha sonra ise gazete kâğıdı, kâğıt kartondan torba ve kutu ile tuvalet kâğıtları gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışı karşılık 142 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemin ilk yılı ve son iki yılında artış meydana gelirken doksan iki ve doksan üç yıllarında ise düşüş yaşanmıştır. Ürünler bazında ise karton ve kâğıtlar ile sıvanmış rulo halinde kâğıtların satış payı oldukça yüksektir. Bu dönem bölümün toplam ihracatımızda önemli ivme kazandığı yıllar olmuştur.

Şekil-28: Türkiye'nin İsrail'e odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; Kâğıt, karton döküntüleri ihracatı (1953–2004

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 14.562.511 kg basılı yayın, kâğıt malzemeleri ve kırıntıları satışına karşılık 13 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Kâğıt ve karton grubu yine ilk sırada yer alır. Kâğıt kartondan torba ve kutu ilk sırada yer alırken daha sonra ise tuvalet temizlik kâğıtları ile kesilmiş kâğıtlar v.b kâğıt esaslı eşyalar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden

gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 193 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %7,5 gibi yüksek bir orana denk gelmiştir. İlk yılda meydana gelen düşüş hariç diğer bütün yıllarda önemli artışlar gerçekleşmiştir. Düşüşte kraft kâğıt ve kartonların satımı oldukça az olmuş olması belirleyici bir rol oynarken bu ürünün yerine tuvalet kâğıtlarının aldığı görülmekle beraber aynı değerleri yakalamaktan uzaktır. Yükselişin gerçekleştiği yıllarda ise karton ve kâğıt gurubuları önemli bir satış payına sahip olmuşlardır. Özellikle tuvalet kâğıtları ile kutu kartonlar satış payı yüksek olan ürünler olmuşlardır.

2004 yılında ülkemizin toplam 39.351.447 kg basılı yayın, kâğıt malzemeleri ve kırıntıları, 258 m² kâğıttan malzeme satımına karşılık 5 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde tuvalet kâğıtları %46 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla kâğıttan karton, defter, kâğıt torbalar gelmektedir. Ülkemiz aynı yıl toplam 516 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in oran içindeki payı %10 olup oldukça yüksek bir miktara denk gelmektedir. Dönemi meydana getiren her yılda bir önceki yıla göre düzenli bir artış meydana gelmiş olup ilk yılda ki artışta kâğıt ve karton grubu %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer almış olması belirleyici bir rol oynamıştır. Ürün bazında ise tuvalet kâğıtları ve mendil kâğıtlar ilk sırada yer alır. Daha sonra ise tuvalet temizlik kâğıtları ile kâğıt karton torba kutu gelmiştir. İkinci yılda yani 2002 yılında ise yine kâğıt ve karton grubu ilk sırada yer almıştır. Tuvalet kâğıtları, havlu mendiller en fazla satılan ürünlerdir. Daha sonra ise tuvalet temizlik kâğıtları, kâğıt kartondan torba ve kutu gelmiştir. 2003 yılında ise aynı grubun en fazla satış payına sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle temizlikte kullanılan havlu ve kâğıtların bu durum üzerinde belirleyici olmuştur.

4.2.11 Dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya

Bu bölümde yer alan ürünler; yün, kıl, at kılı v.b iplik ve dokumalı bitkisel lifler, pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat, kâğıt ipliği ve dokumaları, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler, sentetik suni devamsız lifler, vatka, keçe, dokunmamış mensucat, özel iplik, sicim ve mamulleri, halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerdir. Ayrıca yine bölümü meydana getiren özel dokunmuş mensucatlar, danteller, duvar halıları, işlemler, emdirilmiş-sıvanmış-kaplanmış mensucatlar v.b teknik eşya, örme eşya, örme giyim eşyası ve aksesuarları ile mensucattan mamul diğer eşya, kullanılmış eşya ve parçaları da ölümdede yer alan diğer ürünlerdir.1949 yılında toplam 18.696 kg pamuk satımına karşılık 9 bin dolar kazanç sağlanmıştır.

1955 yılında toplam 1.487.701 kg pamuk, pamuk ipliği ve yün satımına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Pamuk grubu %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken

daha sonra ise yün, kıl grubu gelmektedir. Ülkemiz dokuma sanayisinin oldukça eski bir geçmişe sahip olmasının yanı sıra Akdeniz ikliminin hâkim olduğu alanlarda yetiştirme alanı bulan pamuk gerek Osmanlı imparatorluğu zamanında gerekse Cumhuriyet döneminde önemli ihraç kalemlerimizden biri ola gelmiştir. Osmanlı döneminde yetiştirilen ürünler ya hammadde ya da atölyelerde işletilip ihraç edilirken Cumhuriyet döneminde hammadde satım payının yüksek olmasının yanı sıra gerçekleşen sanayi yatırımları üründen de önemli kazanç elde etmemizi sağlamıştır. Dönem içinde en fazla satışın yapılmış olduğu yıl olan elli üç yılında bu bölümde İsrail ile olan ihracatımız ülkemiz toplam ihracatının %12,5 civarına denk gelmiştir. Pamuğun bu oran içindeki payı ise %98,7 civarına denk gelmiştir. Pamuğun yanı sıra satışı gerçekleşen diğer ürünler ise yün, kıl grubuna ait ürünler olmuştur.

1960 yılında toplam 28.691 kg halı ve yün satışına karşılık 403 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Yün, kıl grubu % 90 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken geri kalan kısım pamuk grubuna aittir. Birinci dönemde gerçekleşen satış grafiğinin bu dönem aynı özelliklere sahip olmadığı görülmekte olup önemli düşüşler meydana gelmiştir. Dönem içinde satışın artış gösterdiği tek yıl elli dokuz yılı olmuştur. Pamuk satımında yaşanan düşüş azalmanın gerçekleşmesinde belirleyici olmuştur. Özellikle elli sekiz yılı bu düşüşü en belirgin yaşayan yıl olurken pamuğun yerine satılan yün, kıl grubu ürünlerinin de değerinin aynı sonucu vermemiş olması bu durum üzerinde belirleyici olmuştur. Bölüm satış grafiğindeki dalgalanmalar daha önceki dönemlerde olduğu gibi pamuk satışına bağlı bir dağılım gerçekleştirmiştir. Pamuk satımının yüksek olduğu yıllar bölüm gelirinde artışın yaşandığı yıllar olmuşken azaldığı yıllar ise düşüş yılları olmuştur.

1965 yılında toplam 2.551.143 kg pamuk satışına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 101 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki dönem ile karşılaştırıldığında önemli artışların meydana geldiği bir dönem olmuştur. Özellikle dönemin ortasında gerçekleşen satış payı dönem içi satımın en yüksek olduğu yıl olup bu durumda %67 civarındaki payı ile pamuğun önemli bir katkısı olmuştur. Ülkemiz bölüm kazancının yüz milyon doları yakaladığı bu dönemde İsrail'e satışta artışlar yaşansa bile toplam ihracatımız içindeki payı oldukça düşüktür.

Tablo 44; Türkiye'nin İsrail'e dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya ihracatı (1949–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1949	9939	1966	811.383	1981	516.360	1996	51.536.964
1952	105.467	1967	1.288.137	1982	187.732	1997	65.381.970
1953	2.894.592	1968	2.390.348	1983	310.024	1998	87.793.288
1954	2.710.718	1969	1.484.253	1984	908.018	1999	122.804.156
1955	1.477.043	1970	118.526	1985	892.281	2000	143.413.235
1956	1.203.549	1971	149.523	1986	1.916.827	2001	152.434.436
1957	1.027.711	1972	141.551	1987	2.591.745	2002	142.937.429
1958	72.522	1973	613.767	1988	2.670.289	2003	142.839.869
1959	1.944.139	1974	38.059	1989	5.921.564	2004	167.097.339
1960	403.522	1975	60.138	1990	8.782.748		
1961	962.764	1976	561.100	1991	15.951.823		
1962	1.376.152	1977	26.495	1992	19.639.150		
1963	2.104.207	1978	567.982	1993	17.045.264		
1964	1.987.091	1979	227.275	1994	44.427.958		
1965	1.424.123	1980	253.098	1995	48.399.468		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

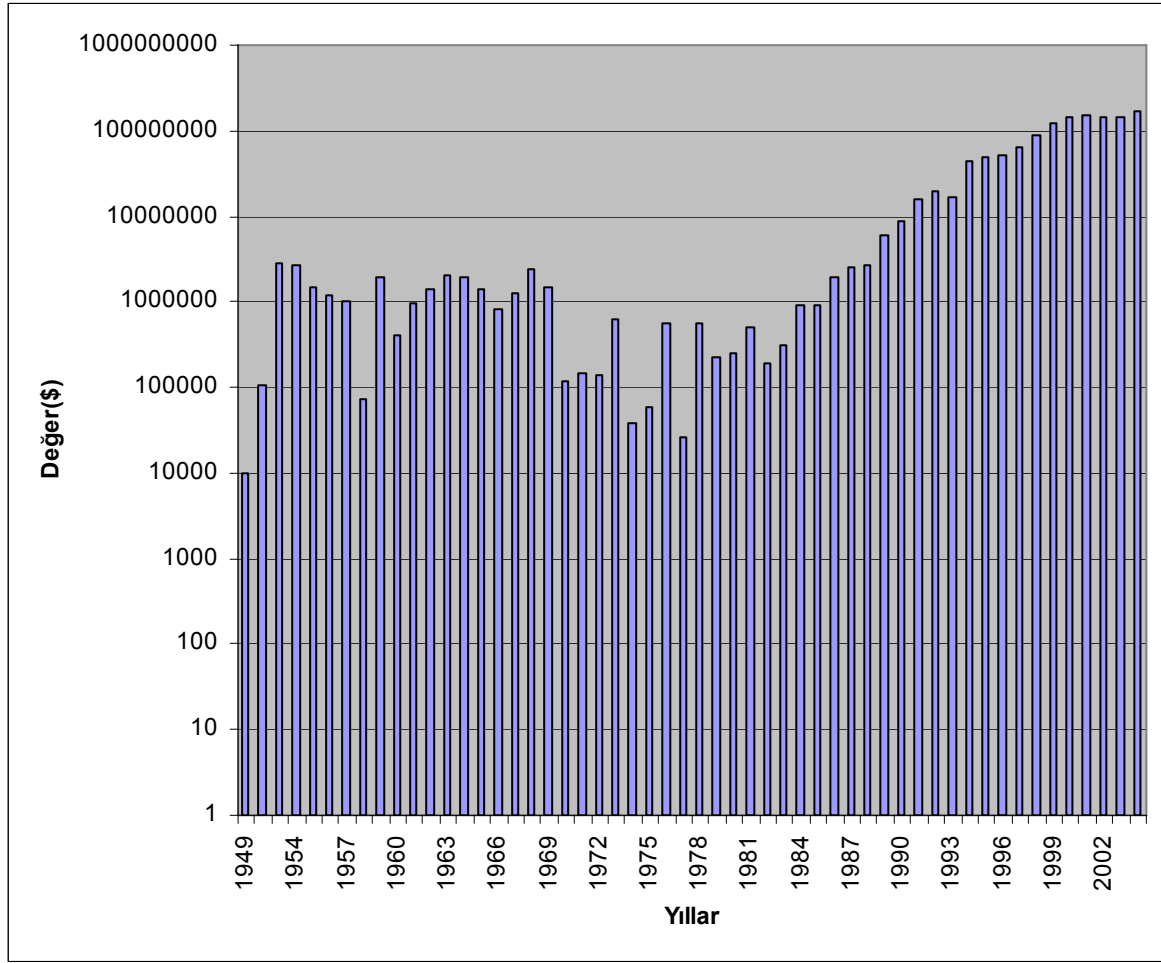
1970 yılında toplam 125.625 kg sentetik lif, pamuk ve kaba kıl ile 650.000 metre pamuk mensucat satıma karşılık 118 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Pamuk grubu %96 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise kadre edilmemiş pamuk ilk sırada yer alırken daha sonra ise pamuk mensucat gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 197 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki dönemin ikinci yarısından itibaren başlayan düşüş bu dönemin ilk yıllarını da kapsayacak şekilde devam etmiştir. Daha sonraki yıllarda artış görülmüş olsa bile bu durum devamlılıktan uzak kalmış ve nihayetinde son iki yılda tekrar düşüş meydana gelmiştir. Geçmiş dönemlerdeki pamuğun satış üstünlüğü bu dönemde de devam etmiştir. Yine kıl ve yün grubu satış payı yüksek olan ürünler olmuşlardır. Pamuk gurubu içinde kadre edilmemiş pamuk ile pamuktan çeşitli mensucat satımı en yüksek olan ürünlerdir. Ülkemiz ihracatında önemli paya sahip olan pamuk İsrail ile olan ihracatımızda artışla beraber kısmi bir iyileşme gösterse bile yıllar içinde istenilen noktaya gelmediği görülmektedir. Bu durumda İsrail'in pamuk yetiştiriciliğinin gelişmiş olmasının rol oynadığı görülmektedir.

1975 yılında toplam 65.961 kg dokumaya elverişli sentetik, giyim eşyası satışına karşılık 60 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde vatka, keçe, dokunmamış mensucat %95 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise dokunabilir sentetik suni devamsız lifler ilk sırada yer alır. Daha sonra ise bayanlar için giyim eşyası gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 32 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bu dönemde bir önceki döneme göre düşüşlerin gittikçe arttığı süreç yaşanmıştır. Özellikle pamuk satımının düşmesi yerine ise dokunabilir sentetik devamlı liflerin alması ve genel olarak dışarıdan hammadde ürünlerinin alınmasının ülke tarafından tercih ediliyor olması bu durumun ortaya çıkmasında etki eden faktörlerdir. Yine ülkemizin sanayi yatırımlarının genel olarak tarım kökenli alanlarda yoğunlaşmış olması bir başka neden olmuştur. 1973 yılında ülkemiz toplam ihracatı içinde bölümün payı %30 civarında olmakta olup bu oranı ile ülkemizin dış ticaretinde ne kadar önemli bir alan olduğunu göstermektedir. Bu yüksek paya rağmen İsrail'in payı oldukça düşük kalmıştır. Bölüm ihracatı genellikle Batı Avrupa ve ABD pazarlarına kaymıştır.

1980 yılında toplam 51.416 kg battaniye, giyim eşyası, çorap, pamuk iplikleri ve suni devamsız lifler 11.864 metre havlu ve 22 m³ halı satımına karşılık 253 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Sentetik suni devamsız lifler %74 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise pamuk iplikleri ilk sırada yer alırken daha sonra ise elastik kauçuklu olmayan örme çoraplar, pamuk mensucat ve bayan giyim eşyası gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satışa karşılık 723 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %0,1'in biraz üzerindedir. Dönem genelinde kısmi artış yaşanmıştır. Fakat bu durum yıllar itibariyle düşünüldüğünde bazı yıllarda önemli düşüşlerin meydana geldiğini görülmektedir. Özellikle 1977 yılındaki düşüş dönem içindeki en düşük miktar olmuştur. Bir önceki yılda pamuğun payı %92 iken bu yılda ise pamuktan herhangi bir satımın gerçekleşmediği görülmektedir. Satış payı en yüksek olan ürünler sentetik devamlı/devamsız lifler olmuşlardır. Daha sonra ise pamuk ve pamuk ürünleri ile çeşitli giyim eşyası olmuştur.

1985 yılında toplam 556.887 kg örtü, mensucat, vatka, pamuk ve ipek 95.514 metre pamuk ve 84 m² halı satışa karşılık 892 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde sentetik suni devamsız lifler grubu %88 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise kadre edilmemiş pamuk en fazla paya sahip olmuşken bunu sırasıyla; bayan giyim eşyası ve pamuk iplikler izlemiştir.

Şekil-29: Türkiye'nin İsrail'e dokumaya elverişli maddeler ve bunlardan mamul eşya İhracatı (1949-2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirdiği toplam satışa karşılık 1.541 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Bölümde yıllar itibariyle istikrarsız bir satış grafiği olmasına rağmen bir önceki dönem ile karşılaştığımızda ise önemli düşüşler yaşanmıştır. İlk yılda özel dokuma mensucat'ın %38 civarındaki payında kadife pelüs bukleli mensucat ürünün önemli paya sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu yükseliş bir sonraki yıla yansımamıştır. Satılan ürünlerin %40'ı bayan eşyasından meydana gelmiştir. Daha sonra ki iki yılda ise kadre edilmemiş pamuğun payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

1990 yılında toplam 2.308.830 kg pamuk, giyim eşyası, mensucat, sentetik lif 423.680 metre sentetik lif, 1632 adet giyim eşyası ve 458 m² halı satışa karşılık 8 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Pamuk ve pamuk ipliği mensucat %40 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise pamuk ipliği ilk sırada yer almıştır. Daha sonra ise örme tüyleri mensucat, sentetik lif ipliği, eşya ambalajlarında kullanılan çuvallar ve kadre edilmemiş pamuk ve pamuklu dokuma gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu

toplam satışı karşılık 4.302 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm satışında ilk defa bütün yıllarda düzenli bir artış meydana gelmiştir. Ülkemizin dünya tekstil pazarındaki etkinliğini arttırmaya başladığı bu dönem aynı zamanda İsrail pazarında da önemli yer edinmeye başladığımız yıllar olmuştur. Özellikle satımı yüksek rakamlara denk gelen sentetik devamlı/devamsız suni lifler, pamuk ve ürünleri ile örme tüyleri mensucat gibi ürünlerin dönem içindeki yıllarda satış oranlarının yüksek olduğu ürünlerdir.

1995 yılında toplam 10.002.080 kg pamuk, giyim eşyası, mensucat, sentetik lif, 2.326.207 metre sentetik lif, 5492 çift çorap, 437.585 adet giyim eşyası ve 11.053 m² halı satışı karşılık 48 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde örme eşya grubu %23 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise örme mensucat ilk sırada yer alır. Daha sonra ise sentetik lif ipliği, pamuk ipliği, naylon, devamsız suni liflerden dokumalar, eşya ambalajlarında kullanılan çuvallar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışı karşılık ise 8.319 milyar dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %0,5 civarındadır. Dönem itibariyle önemli satış rakamlarını elde edildiği dönem olmuştur. Ortanca yılda meydana gelen düşüşün dışında diğer yıllarda önemli artış yaşanmıştır. Sentetik lif ipliği ve pamuk satış payları en yüksek olduğu ürünler olmuştur.

2000 yılında toplam 25.896.134 kg pamuk, giyim eşyası, mensucat, sentetik lif, 17.649.894 adet giyim eşyası, 9.983.202 çift çorap ve 22.932.013 m² halı satışı karşılık 143 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde örme giyim eşyası ve aksesuarları %20 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise örme mensucat ilk sırada yer alır. Daha sonra ise pamuklu dokuma tişörtleri, fanila, kazaklar, süveterler ve gece ve iç giyim eşyası gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışı karşılık 10.099 milyar dolar kazanç elde etmiştir. Bölümdeki artış bu dönemde de düzenli bir şekilde sürmüştür. Özellikle örme giyim eşyasının %25'ler civarındaki satış ortalaması bu durumda en etkin rolü oynamıştır. Bu ürünlerdeki istikrar ülkemizin etkin olduğu pazarlardan birinin de İsrail olduğunu göstermektedir.

2004 yılında ülkemiz 3.081.729 kg pamuk, giyim eşyası, mensucat, sentetik lif, 3.557.503 adet giyim eşyası, 6.755.399 m² sentetik lif ve 3930 çift çorap satışı karşılık 167 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde takım elbise en fazla satılan ürün olurken daha sonra ise halı, sentetik iplik, çorap, yatak çarşafı gibi ürünler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz toplam 17,604 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Bu bölüm ülkemizin toplam ihracatının %30'unu oluşturmaktadır. En fazla kazanç elde ettiğimiz bölümdür. Dönemi oluşturan yıllarda 2002 yılı hariç diğer yıllarda düzenli bir artış meydana gelmiştir. İlk yılda bölüm içerisinde örülmemiş giyim eşyaları ve aksesuarları %20

civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise ilk sırayı baylar için takım elbisesi alır. Daha sonra ise sırasıyla örme mensucat, yatak, çarşaf, bayanlar için takım elbise, tişörtler, fanila, pamuk ipliği ve devamsız liflerden dokumalar almıştır. Takip eden yılda ise düşüş meydana gelmiştir. Aslında bu yıldaki düşüş sadece bölüme özgü bir durum değildir. 2001 krizi beraberinde iç piyasanın daralmasını getirmiş ve nihayetinde dışarıya ihraç elden ürünler ikinci yılda ise üreticinin arzda kısımaya gitmiş olması beraberinde düşüşün yaşanmasına neden olmuştur. Bölüm içerisinde örme giyim eşyası ve aksesuarları %27 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırayı baylar için takım elbisesi alır. Daha sonra ise sırasıyla bayanlar için takım elbise, yatak, çarşaf, örme mensucat, tişörtler, fanila, iç ve gece kıyafetleri, sentetik ipliği, teftedilmiş halılar ve pamuk ipliği gelir. 2003 yılında ise giyim eşyası en fazla orana sahip olmuş olup özellikle baylar için takım elbiselerin bu durum üzerinde belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir.

4.2.12 Ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler Yapma çiçekler v.b

Bu bölümde ayakkabı, getrler, tozluklar v.b eşya ve aksamı, başlıklar ve aksamı, şemsiyeler, baston, kamçı, kırbaç v.b aksamı, hazır kuş tüyü ve insan saçı mamulleri, yapma çiçekler yer alır. 1967 yılında toplam 560 kg ayakkabı satımına karşılık 3 bin dolar kazanç sağlanmıştır 1970 yılında toplam 1591 kg köseleden ayakkabı ve bastonların satışına karşılık 5 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ayakkabılar ve tozluklar grubu %86 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Tabanı tabii, köseleden ayakkabılar ürün bazında ilk sırada yer alır. Daha sonra bastonlar, kamçılar v.b gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 140 bin dolar kazanç sağlamıştır. Ülkemizin İsrail'e ihracatının oldukça geç başladığı ürünlerden biri olan bölüm aynı zamanda dünya pazarına da geç girme özelliğine sahip olan bölümdür.

1967 yılındaki satımın ardından kesintiye uğrayan satış daha sonra atmış dokuz yılında tekrar yaşanmış olsa bile bu değer oldukça düşüktür. Ülkemizin bu yılda bölümde yapmış olduğu satışların %66'sı İsrail ile yapmış olması ile bu bölümdeki ihracatımızın ne denli zayıf olduğunu gösteren en önemli veri olsa gerek. Bu dönemde bölüm üretimimizin genellikle iç pazara dönük olması ve dünya piyasasında önemli paya sahip olan markalarla rekabetten yoksun olmamız payımızın az olmasının temel nedenleridir. Dönem içinde satışı yapılan ürünlerde ayakkabı, tozluk ve bastonlar satım payı yüksek olan ürünlerdir. 1974 yılında satılan ürünlere karşılık 100 bin dolar gelir elde edilmiştir. Bir önceki döneme göre satışlarda artış yaşanmış olsa bile yıllar itibariyle gerçekleşen istikrarsız satış grafiği henüz ülkemizin bu sektörde gerek diğer ülkelerin pazarında

gerekse İsrail pazarına yerleşemediğini göstermektedir. Ürün bazında şemsiye ve bastonların en fazla satışa sahip olmuştur.

1979 yılında toplam 468 800 kg bastonlar, kamçılar v.b satışına karşılık 269 dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satıma karşılık 263 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Dönemi oluşturan yıllarda sadece üç yılda satış gerçekleşmiş olup daha önceki dönemlerde var olan istikrarsız satış bu dönemde devam etmiştir. İlk yılda bastonlar en fazla satılan ürünler olurken bu yılı takip eden yılda ise bu ürünlerin payı %100'e çıkmıştır.1985 yılında toplam 30 kg bastonlar, kamçılar v.b satışına karşılık 245 dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satıma karşılık 673 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Daha önceki dönemlere göre satış istikrarının yakalandığı bir süreç yaşamakla beraber dönem içinde yıllarda ise ilk üç yılda artış diğer yıllarda ise düşüş meydana gelmiştir. Gerek ülkeye olan satışta gerekse toplam ihracatımızdaki bölüm satışı oldukça düşüktür. Ürün bazında ise ilk iki yılda kösele ve ağaçtan ayakkabı satışın tamamını oluştururken diğer yıllarda ise şemsiye, kamçı ve bastonlar en fazla satış payına sahip olan ürünler olmuşlardır. Grup içinde en fazla satış payına sahip olan ürün ise bastonlar olmuşlardır.

1990 yılında toplam 9217 kg ayakkabı, baston ve 1352 çift ayakkabı satımına karşılık 67 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ayakkabılar ve tabanlıklar grubu %90 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ayakkabı aksamı ilk sırada yer alır. Daha sonra sırasıyla yüzü deri, tabanı kauçuk kösele ayakkabılar, tabanı kauçuk ayakkabı, bastonlar, keçe ve dantel gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 37 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Dönem içerisinde seksen yedi yılı hariç düzenli bir artış yaşanmıştır. Sözü edilen yılın dışındaki bütün yıllarda ayakkabılar grubunun satımı en yüksek olan grup olmuştur. 1987 yılında ise baston ve şemsiye grubundan bastonlar en fazla satılan ürün olmuştur. Bu yılı takip eden yılda ise satımı en fazla yapılan ürün yapay çiçek olmuştur.

Tablo 45;Türkiye'nin İsrail'e ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler Yapma çiçekler v.b ihracatı (1967–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1967	3996	1981	15.647	1990	67.161	1999	6.461.743
1969	608	1982	25.171	1991	6495	2000	6.910.055
1970	5383	1983	7224	1992	6827	2001	9.391.731
1971	64	1984	431	1993	29.790	2002	9.555.894
1973	31.73	1985	245	1994	160.442	2003	10.980.565
1974	100.649	1986	22.920	1995	104.536	2004	7.621.028
1976	638	1987	2548	1996	303.095		
1977	2200	1988	2658	1997	962.799		
1979	269	1989	6550	1998	1.424.626		

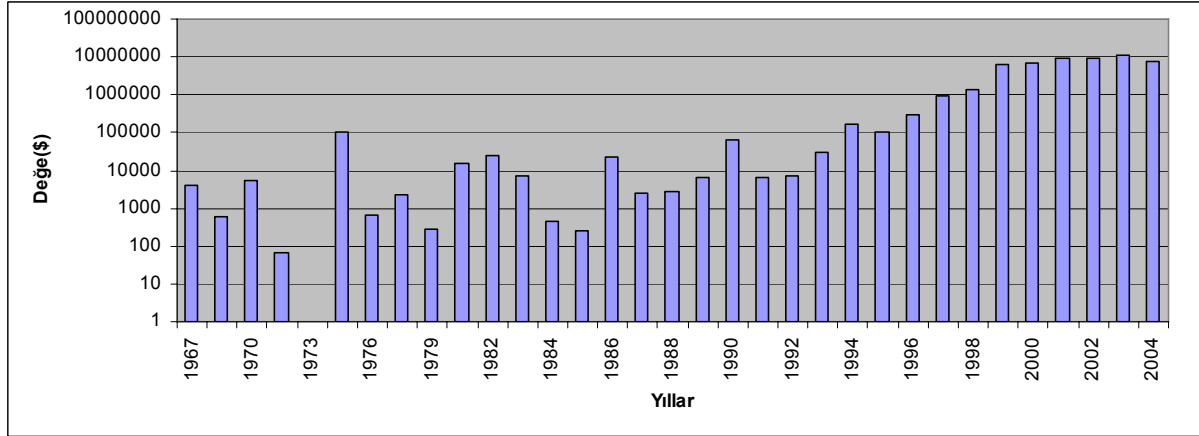
Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1995 yılında toplam 34.590 kg ayakkabı, şemsiye ve başlık satışına karşılık 104 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ayakkabı ve tabanlıklar %76 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise sırasıyla ayakkabı aksamı, başlıklar, parça halinde keçe, dantel ve bastonlar gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümde gerçekleşen toplam satışa karşılık 119 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi oluşturan yıllar içinde doksan bir ve doksan beş yıllarında düşüş yaşanırken diğer yıllarda ise artış meydana gelmiştir. Doksan bir yılında özellikle ayakkabılar grubunda satışın yapılmamış olması düşüşü etkilemiştir. Ürün bazında keçe ve dantel en fazla satılan ürünler olurken daha sonra ise bastonlar gelmiştir. Takip eden yılda ise kuş tüylerinden yapılan eşyaların %50'ye varan bir paya sahip olduğu gözlenmektedir. Doksan üç ve doksan dört yıllarındaki artışta ayakkabılar grubunun önemli bir katkısı söz konusudur. Özellikle ayakkabı aksamı iki yılda payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise şemsiye ve parça halinde peçe gelmiştir.

2000 yılında toplam 1.016.684 kg ayakkabı, baston, keçe ayakkabı 978.378 çift ayakkabı, ve 25.216 adet şemsiye, dantel ve başlık satışına karşılık 6 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Ayakkabılar grubu %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada köseleden ayakkabı yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla ayakkabı aksamı, diğer ayakkabı, şapka, dantel ve peçe gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 120 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönem içinde gerçekleşen satışlara bağlı olarak ülkemiz bölümden iyi gelir elde etmiştir. Ayakkabı grubu bütün yıllarda %90'ların üzerindeki payı ile ilk sırada yer alan grup olmuştur. Özellikle

kösele ayakkabı tabanlıkları satımında önemli bir paya sahiptir. Seksenli yılların ikinci yarısından itibaren düzenli bir satış grafiği yakalayan ülkemiz 2000’li yıllarda ise ülkenin pazarında önemli bir yere sahip olmuştur.

Şekil-30: Türkiye’nin İsrail’e ayakkabılar, şemsiyeler, bastonlar, kemerler, tüyler Yapma çiçekler v.b ihracatı (1967–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ise ülkemiz 1.063.953 kg ayakkabı, baston ve tabanlık, 1.212.545 çift ayakkabı ve 47.375 adet şemsiye, baston ve ayakkabı satımına karşılık 7 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde ayakkabılar %90 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla şemsiyeler ve şapka gelmektedir. Ülkemiz aynı yıl toplamda ise 217 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi meydana getiren ilk üç yılda artış yönünde bir grafik gözlenirken son yılda ise düşüş yönünde bir hareket meydana gelmiştir. İlk yılda ayakkabı ve tabanlık grubu ilk sırada yer alırken ürün bazında ise ilk sırada köseleden ayakkabı gelmiştir. Daha sonra sırasıyla diğer ayakkabı, ayakkabı aksamı, şapka, dantel ve peçe gelmektedir. Dönemin ikinci yılında bir önceki yıla benzer bir satış grafiği ortaya çıkmış olup yine ayakkabı ve tabanlıklar %98,5 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise bir önceki yıla benzer bir satış grafiği vardır. 2003 yılında ise gerçekleşen artış yönündeki satışta ayakkabı ve tabanlık grubunun büyük bir paya sahip olmuş olup ürün bazında ise deri ayakkabı ilk sırada yer almıştır.

4.2.13 Taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya

Bu bölüm taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b mamullerden eşya, seramik mamulleri cam ve camdan eşya gruplarından meydana gelmiştir. 1953 yılında toplam 541.500 kg taş, alçı, çimento satımına karşılık 12 bin dolar kazanç sağlanmıştır. 1970 yılında toplam 70 kg işlenmiş taş, süs eşyası ve heykelcik satışına karşılık 217 dolar

kazanç sağlanmıştır. Taş, alçı, çimento grubu %85 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise amyantlı çimento ilk sırada yer almıştır. Daha sonra ise süsleme eşyası gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 183 bin dolar kazanç sağlamıştır. Elli üç yılında gerçekleşen ilk satıştan sonra İsrail'e uzun yıllar bölümden herhangi bir satış gerçekleşmemiştir. Uzun süren bu dönem 1968 yılında son bulmuştur. Dönem içindeki bu ilk satıştan sonra düşüş yaşanmıştır. İlk yılda çimento grubundan bütün satışlar meydana gelirken daha sonraki yılda ise cam satımı %99'lar civarında bir pay ile ilk sırada yer almıştır.

1975 yılında toplam 685 kg süs eşyası satımına karşılık bin dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 185 bin dolar kazanç sağlamıştır. 1960'lı yılların son çeyreğinde yakalanan düzenli satış yetmişli yıllarda pekişerek devam etmiştir. Dönem içindeki ilk üç yılda düzenli bir artış yaşanırken son iki yılda ise azalmanın meydana geldiğini görmekteyiz. Artışın gerçekleşmiş olduğu yıllarda seramik grubu ilk sırada yer alırken düşüş yıllarının grup satımında önemli miktarlarda düşüşler meydana gelmiştir. Bu noktadan hareket ile grubun satış miktarındaki değişmelerin ülkeye olan bölüm ihracatımızda belirleyicisi olduğunu söyleyebiliriz. Ürün bazında özellikle sıhhi tesisat başta olmak üzere seramikten karolar, sofralar ve işlenmiş dökme cam gelmiştir.

Tablo 46;Türkiye'nin İsrail'e taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya ihracatı (1953–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1953	12.354	1978	1.070.212	1988	387.278	1998	35.838.059
1968	16.346	1979	742.940	1989	1.138.980	1999	48.346.160
1969	304	1980	28.303	1990	1.881.050	2000	58.056.901
1970	217	1981	170.931	1991	3.599.372	2001	55.812.028
1971	35.500	1982	199.121	1992	5.012.784	2002	61.029.948
1972	178.575	1983	4764	1993	5.522.743	2003	71.857.369
1973	224.997	1984	13.167	1994	7.940.969	2004	76.205.378
1974	40.310	1985	80.749	1995	13.419.980		
1975	1000	1986	1.240.291	1996	21.339.357		
1977	256.500	1987	1.314.409	1997	27.865.870		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

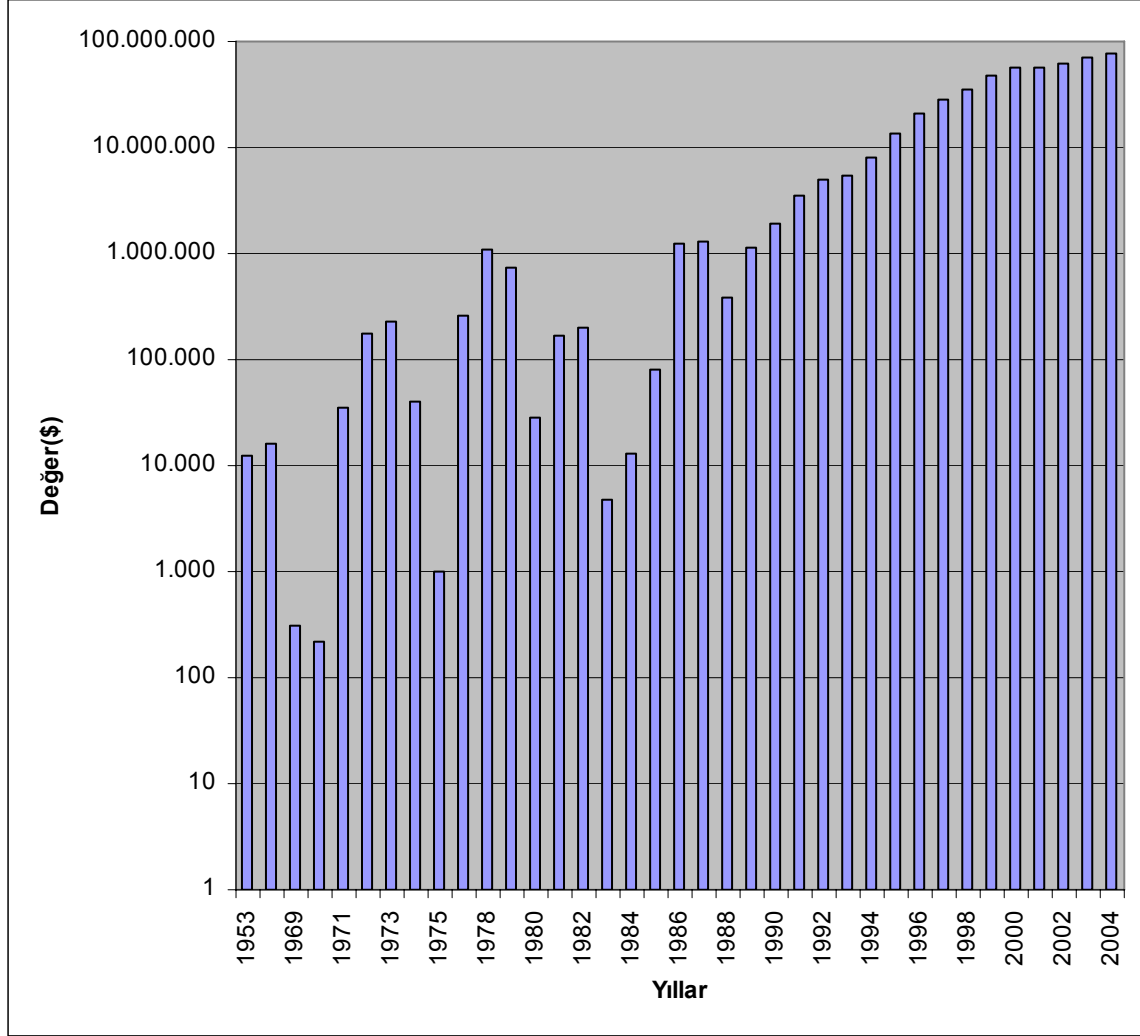
1980 yılında toplam 12.002 kg seramik ev eşyası ve camdan eşya satışına karşılık 28 bin dolar kazanç sağlamıştır. Camdan eşya grubu %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken ürün bazında ise ilk sırada cam ampuller gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 33 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İlk yılda yaşanan kesintinin ardından cam şişe satımına bağlı olarak önemli oranda bir yükseliş meydana gelmiştir. Daha sonraki yıllarda ise ülkemiz satış değerini bir milyon doların üzerine çıkartmayı başarmış ve bu durumda cam şişe satımının %99'lara varan bir katkısı söz konusu olmuştur. Daha sonraki yıllarda bir satış yaşansa bile dönemin ilk yıllarındaki satıştan dolayı bu miktarın düşüş yönünde bir eğilim gösterdiği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

1985 yılında toplam 87.691 kg yontulmaya elverişli taş, seramik eşya ve cam satışına karşılık 80 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Seramik eşya grubu %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada süsleme eşyası gelmektedir. Daha sonra ise camdan şişe gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 152 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Seramik grubuna bağlı olarak ilk iki yılda gerçekleşen artış takip eden yılda gerek bölüm toplam ihracatında düşüş gerekse seramik satımındaki düşüşe bağlı olarak önemli bir azalmayı beraberinde getirmiştir. Seramikten karolar ve kiremitlerin ilk iki sırayı değişerek paylaştığı dönem düzenli bir satış grafiğinden uzak olmuştur. Bu durumda İsrail'in yaşadığı ekonomik bunalımın önemli bir etkisi vardır. Daralmanın en keskin yaşandığı inşaat sektörüne dönük ürünlerin satışının düşmesi de kaçınılmaz bir sonuçtur. 1990 yılında toplam 4.897.358 kg yontulmaya elverişli taş, dökme cam 16.660 m² çimentodan taş, camdan malzeme ve 972.762 adet ev için cam eşya satışına karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Alçı, çimento, taş grubu %67 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise yontulmaya elverişli taşlar ilk sırada yer alırken daha sonra ise tuğla, camdan mutfak eşyası, çimento beton ve suni taştan eşya gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 313 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'de yaşanan ekonomik bunalımdan çıkış için uygulanan programın olumlu sonuçlar vermesinin ardından canlanan inşaat sektörü ilk iki yılda dışarıdan yüklü miktarda sektör için alımlara gitmiştir. Bu durumun neticesi olan çimento ve taş grubundaki satış artışı nihayetinde %97'ler seviyesine çıkmıştır. Fakat dönemin ikinci yarısından itibaren başlayan Filistin intifadası beraberinde satışımızda önemli azalmayı da getirmiştir. Filistin direnişinin yaygınlaşması neticesinde 1988 yılında önemli bir düşüş yaşanmaya başlamıştır.

1995 yılında toplam 33.601.119 kg yontulmaya elverişli taşlar seramikten eşya, 262.015 m² cam levha ve 5.033.626 adet camdan çeşitli eşya satımına karşılık 13 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Taş, alçı, çimento grubu % 60 civarındaki payı ile ilk sırada yer almaktadır. Ürün bazında ise bir önceki yıla benzer bir satış grafiği yaşanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu satıma karşılık 529 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bu dönemde diğer birçok bölümde de gerçekleşen düzenli artışın bu bölümde de yaşandığını görmekteyiz. Özellikle Oslo süreci sonrası durum İsrail'in yatırımlar için olanak bulmasını da beraberinde getirmiştir. İsrail Filistin ilişkilerinin bu dönemde kısmen düzelmeye girmiş olmasının neticesinde kısmi yatırım ortamının sağlanmış olması ülke yatırımları beraberinde getirmiştir. Bölüm içerisindeki ihracatımız kısa sürede 13 milyon dolara çıkmıştır ki bu rakamın ortaya çıkmasında alçı, çimento, taş grubunun %60'lara varan satışının önemli katkısı olmuştur. Özellikle yontulmaya elverişli taşlar başta olmak üzere mutfak eşyası, tuğla, seramik ve muslukçu eşyasının büyük katkısı olmuştur.

2000 yılında toplam 143.460.843 kg yontulmaya elverişli taşlar, çimento, 47.486.208 adet camdan eşya, seramikten eşya, baca ve 71.598.356 m² seramikten eşya satışına karşılık 58 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Taş, alçı, çimento grubu % 47 civarındaki payı ile ilk sırada yer almaktadır. Ürün bazında ise seramikten döşeme ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla yontulmaya elverişli taşlar, camdan mutfak eşyası, seramik musluk taşları, camdan şişe ve perdahlanmış cam gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satışa karşılık 878 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Daha önceki dönemlerde gerçekleşen düzenli artış bu dönemde artarak devam etmiştir. Dönemin ilk üç ve son yılında alçı, taş, çimento grubundaki satışlar ilk sırada yer alırken 1999 yılında ise seramik grubunun en fazla satışa sahip olduğunu görmekteyiz. Yontulmaya elverişli taşlar ilk üç yılda ilk sırayı alırken diğer iki yılda ise seramiklerin ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. Bu iki ürünün dışında camdan mutfak eşyası, seramik musluk taşları ve camdan şişe satışlarının oldukça yüksek olduğunu görmekteyiz.

Şekil-31: Türkiye'nin İsrail'e taş, alçı, çimento, amyant, mika v.b eşya seramik mamulleri; cam ve cam eşya ihracatı (1953–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ülkemiz bölümden 270.900.736kg yontulmaya elverişli taşlar, çimento, 71.375.725 adet camdan eşya, seramikten eşya, baca ve 10.656.169 m² seramikten eşya satımına karşılık 76 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde seramik döşeme %47 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken daha sonra ise inşaat için taşlar, musluk taşları, cam şişeler gelmektedir. Ülkemiz aynı yıl 1.829 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi meydana getiren yıllarda bir önceki yıl ile karşılaştığımızda düzenli bir artış grafiğinin yaşandığını görmekteyiz. Dönemin ilk yılında seramikten eşya grubu %40 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise seramikten döşeme ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla yontulmaya elverişli taşlar, camdan mutfak eşyası, seramik musluk taşları, cam lifler ve çimentodan eşya gelmektedir. Bir önceki yıla

göre artışın yaşanmış olduğu 2002 yılında ise seramik eşya grubu %45 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise satış dağılımı bir önceki yıla benzer gerçekleşmiştir. 2003 yılında ise diğer yıllarda olduğu gibi seramik grubunun yine en fazla satış payına sahip olan ürün olduğu görülmektedir. Özellikle sırlı seramikten döşeme gerçekleştirdiği satış rakamı ile belirgin bir üstünlük yakalamıştır.

4.2.14. İnci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para

Bu bölümde yer alan ürünler inci, kıymetli taş ve metal mamuller, madeni para dır. 1972 yılında toplam 72 kg taklit mücevher eşyası satımına karşılık 330 dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 669 bin dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %0,5 civarındadır. 1990 yılında toplam 162 kg elmas ve taklit eşya satışına karşılık 25 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Taklit mücevher grubu %55 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Kalan oran ise elmaslar grubuna aittir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 7 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Ülkemiz ihracatında önemli paya sahip olmayan bölüm ihracatımızda önemli düzensizlikler yaşanmıştır. Ülkemizin bu bölüm ürünleri bağlamında yetersiz oluşunda yeteri oranda hammaddeye sahip olamamasının yanı sıra bu ihtiyacını dışarıdan karşılayıp işletecek oranda teknolojiye sahip olamaması bu durumu ortaya çıkarmıştır. İsrail'de ise bu durumun tam tersi bir yapı mevcuttur.

Tablo 47;Türkiye'nin İsrail'e inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ihracatı (1972–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1972	330	1990	25.674	1995	258.041	2000	19.057.243
1986	3656	1991	93.160	1996	366.543	2001	31.005.843
1987	16.060	1992	66.446	1997	470.939	2002	40.502.027
1988	54.772	1993	155.102	1998	764.955	2003	42.432.600
1989	8089	1994	219.988	1999	9.192.008	2004	38.308.862

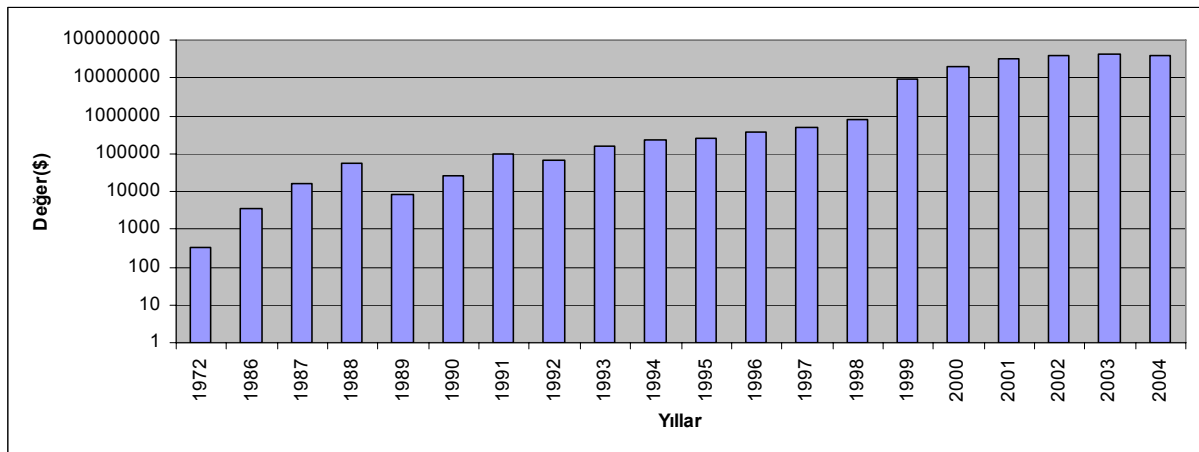
Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

Ülke dışarıdan hammadde olarak bu ürünleri işletip dışarıya ihraç edip önemli oranda gelir elde etmektedir. Dönemde düşüşün yaşandığı tek yıl olan 1989 yılı dışında küçük miktarlarda da olsa satış gerçekleşmiştir. Taklit mücevher ve kıymetli madenler satışı en fazla yapılan grup olurken ürün bazında ise elmas ve kaplamada kullanılan kuyumcu eşyası önemli satış paylarına sahip olmuşlardır. 1995 yılında toplam 1123 kg

kıymetli metaller ve taklit eşya satışına karşılık 258 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Kıymetli metaller ve kaplamalardan kuyumcu eşyası %96 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Geri kalan kısım ise taklit mücevherler grubuna aittir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 70 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Doksan iki yılı hariç düzenli bir artış yaşanmakla beraber elde edilen gelir oldukça düşüktür. Dönemin son yılında ancak iki yüz elli bin doların biraz üstüne çıkan bölüm bu özelliği ile bu dönemdeki satışların en düşük miktarına denk gelmiştir. Kıymetli metaller ve kaplama kuyumcu eşyası satış payı en fazla olan ürünler olmuşlardır. %80 civarında paya sahip olan ürünleri ise gümüş kaplamadan adi metaller ve mücevherci eşyası takip etmiştir.

2000 yılında toplam 16.705 kg metal eşya, kuyumcu eşyası, kıymetli eşya 1000 karat elmas ve 4 gram inci satışına karşılık 19 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Kıymetli metallerden ve kaplamalardan eşya %98 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken onu taklit mücevherci eşyası, elmaslar ve metal paralar takip eder. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 400 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Küçük orandaki satışlar dönemin ilk üç yılında devam ederken son iki yılda ise önemli oranda yükselişin meydana geldiğini görmekteyiz. Bu artış sadece İsrail ile olan ihracatımızla sınırlı kalmamış aynı zamanda diğer ülkelere olan satışlarımızda önemli miktarda etkilemiştir. Bölüm de yine kıymetli metallerden ve kaplamadan eşyalar en fazla satış payına sahip olan ürünler olmuşlardır.

Şekil-32: Türkiye'nin İsrail'e inci, kıymetli taş ve metal mamuller, medeni para ihracatı (1972–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ülkemiz toplam 20.688 kg metal eşya, kuyumcu eşyası, kıymetli eşya ve 14.169 gr inci satımına karşılık 38 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Mücevher eşyası %95 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken onu kıymetli maddelerden kuyumcu eşyası

ve taklit mücevherci eşyası takip etmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 1.064 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönemin son yılı hariç düzenli bir artış meydana gelmiştir. Özellikle altın ve gümüş satımının bu tablonun ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynadığını görmekteyiz. Dönemin ilk yılı olan 2001 yılındaki satımda kıymetli metallere ve kaplamalardan eşya %96 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken onu ham altın, taklit mücevherci eşyası ve elmaslar takip etmektedir. Takip eden yılda meydana gelen artışa paralel olarak ise satım üzerinde kıymetli metallere ve kaplamalardan eşya %99 civarındaki payı ile ilk sırada yer alarak belirgin bir rol oynamıştır. 2003 yılında ise yine kıymetli madenlerden kaplama eşya %95 civarında bir paya sahip olmuştur. Daha sonra ise gümüş kaplama ve inci satımının yapıldığı görülmektedir. Dönemin son yılında ise satışta bir düşüş yaşanmış olup bu durumda kıymetli metallere kaplama grubunun 5 milyon dolar civarında ki düşüşünün belirleyici olduğunu görmekteyiz.

4.2.15 Adi metaller ve adi metallere eşya

Bu bölümde; demir-çelik, demir -çelikten eşya, nikel ve nikelden eşya, alüminyum ve alüminyumdan eşya, bakır ve bakırdan eşya, kurşun ve kurşundan eşya, çinko ve çinkodan eşya, kalay ve kalaydan eşya, diğer adi metaller, adi metallere bıçakçı eşyası, sofraya takımı gibi ürünler yer almaktadır. 1953 yılında toplam 9.649.320 kg demir çelik satışına karşılık 160 bin dolar kazanç sağlanmıştır. 1955 yılında toplam 46.361.010 kg demir-çelik satışına karşılık 840 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Cumhuriyetin kurulmasının ardından milli bir sanayi kurma amacıyla ülkemizin gerçekleştirmiş olduğu yatırımların sonucu olarak ilk dönemlerde yurtiçi ihtiyaçları karşılarken iken ellili yıllardan itibaren basit ürünlerde olsa dışarıya da ihracat yapmaya başlamıştır. Fakat bu ürünlerden elde edilen gelir bu dönemlerde ülkemiz toplam ihracatı içinde önemli bir yer edinmekten uzaktır. İsrail'in kuruluş aşamasında olmasından dolayı alt yapısını yeterince geliştiremediği için her alanda olduğu gibi ilk dönemde bu alanda da dışarıdan ithal yoluyla temin yoluna gitmiştir. Bu iki nedenden dolayı ülkemiz İsrail'e bölüm ihracatında ilk dönemlerde iyi bir satış grafiği yakalamıştır. Fakat satılan ürünler ise demir çelik sanayisinin basit ürünlerinden meydana gelmiştir.

1966 yılında toplam 200 kg demir-çelik malzemesi satışına karşılık 91 dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Ellili yılların ilk dönemdeki yükselişi ikinci dönem gerçekleştiremediğini görmekteyiz. Demir çelik grubunun durumun ortaya çıkmasında belirleyici olduğunu söylemekle beraber İsrail'in sanayi yatırımlarına hız vererekten en

azından basit sanayi maddelerinin kendisinin üretmeye başlamış olması bu durumun ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Demir çelik gurubunun yerini adi metaller gurubu almaya başlamakla beraber bazı yıllarda yine bu guruptan da satışlar gerçekleşmiştir.

Tablo 48;Türkiye'nin İsrail'e adi metaller ve adi metallerden eşya ihracatı (1953–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1953	160.867	1972	30.128	1984	399.781	1996	61.296.638
1954	661.429	1973	36.980	1985	207.595	1997	161.193.697
1955	840.553	1974	124.267	1986	345.997	1998	176.057.451
1961	556	1975	194.869	1987	909.689	1999	182.079.336
1962	1716	1976	57.657	1988	777.197	2000	166.547.121
1964	555	1977	57.358	1989	846.249	2001	175.707.969
1966	91	1978	39.796	1990	1.448.803	2002	195.185.069
1967	38.320	1979	103.383	1991	2.867.131	2003	254.477.137
1968	347.523	1980	25.366	1992	3.489.943	2004	354.012.634
1969	406	1981	124.267	1993	3.385.145		
1970	1240	1982	87.784	1994	11.900.563		
1971	28.253	1983	620.520	1995	61.758.943		

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1970 yılında toplam 429 kg adi metallerden ve ağız düz bıçaklar satışına karşılık bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ürün bazında ise ilk sırada %74 civarındaki payı ile adi metallerden bıçaklar gelmiştir. Daha sonra ise sırasıyla kerpeten, pense, cımbız gibi el aletleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satışa karşılık 101 bin dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %1,2 civarındadır. İsrail'in sanayi alt yatırımlarını büyük oranda gerçekleştirmiş olması ithalatında hammaddenin ön plana çıkmasını beraberinde getirmiştir. Ülkemizin önemli yeraltı kaynaklarından olan kromun yanı sıra mermer ve talk gibi ürünlerin satışında bu dönemde artışlar yaşanmıştır. Dönem içinde ilk ve son yıllarda düşüş yaşanırken geri kalan yıllarda ise artış meydana gelmiştir. Özellikle 1967 ve 1968 yılları dönem içinde önemli yükselişlerin meydana gelmiş olduğu yıllar olmuştur. Atmış yedi yılında mermer tek başına %98,5 civarındaki payı ile yükselişte önemli rol oynarken takip eden yıllarda ise kromun %70'lere varan bir pay ile artışın yaşanmasında tetikleyici görevini üstlenmiştir.

1975 yılında toplam 161.392 kg demir çelikten eşya, testere, adi metallerden çeşitli eşyalar, el aletleri, kasa ve heykelcik satışına karşılık 194 bin dolar kazanç sağlanmıştır.

Bölüm içerisinde adi metallere eşya grubu %48 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada fermuar, kopça gelirken bunu demir-çelikten kaplar takip etmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satışa karşılık 23 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Ülkemizin bölüm ihracatı artarak devam etmiş olduğu dönemde; özellikle bakır ve bakırdan eşya ile demir çelikten eşya gruplarının satış paylarının oldukça yüksek olduğu gruplar olmuşlardır. Gerçekleşen bu artışa rağmen İsrail'in bütün ihracatımız içindeki payının oldukça düşük olduğunu görülmektedir. Örneğin yetmiş üç yılında ülkemizin toplam ihracatı 1,313 milyar dolar iken bölüm toplam ihracatımız ise 21 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Satımı genel olarak yüksek olan bölüm ürünleri ise ya hammadde yada basit olarak nitelendirilen maddelerden meydana gelmiştir. Özellikle fermuar, kopça, zincir, kaplar ve bakırdan el işlemleri satım miktarları yüksek olan ürünler olmuşlardır.

1980 yılında toplam 5148 kg bakırdan eşya, el aletleri, adi metallere aletler pense ve heykelcilik satışına karşılık 25 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Adi metallere aletler grubu % 43 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise sırasıyla adi metallere heykelcikler, ziraat ve ormancılıkta kullanılan el aletleri ve bakırdan çeşitli eşyalar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satışa karşılık 4 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %0,6 civarındadır. Yetmişli yılların ilk döneminde düzenli artış bu dönemde 1979 yılı hariç tersine bir seyir izlemiştir. Bu durumda satımı yapılan ürünlerin farklılık göstermesinin yanı sıra toplam miktarlarının düşmüş olmasının da önemli etkisi olmuştur. Diğer dönem satılan krom, bakır, mermer ve bunların ürünlerinin satışının çoğu bu yıllar gerçekleşmemekle beraber satımın yapıldığı yıllarda ise oldukça düşük bir miktarda gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu ürünlerin yerini adi metallere fermuar, kopça, el aletleri satımı yüksek olan ürünler olmuşlardır.

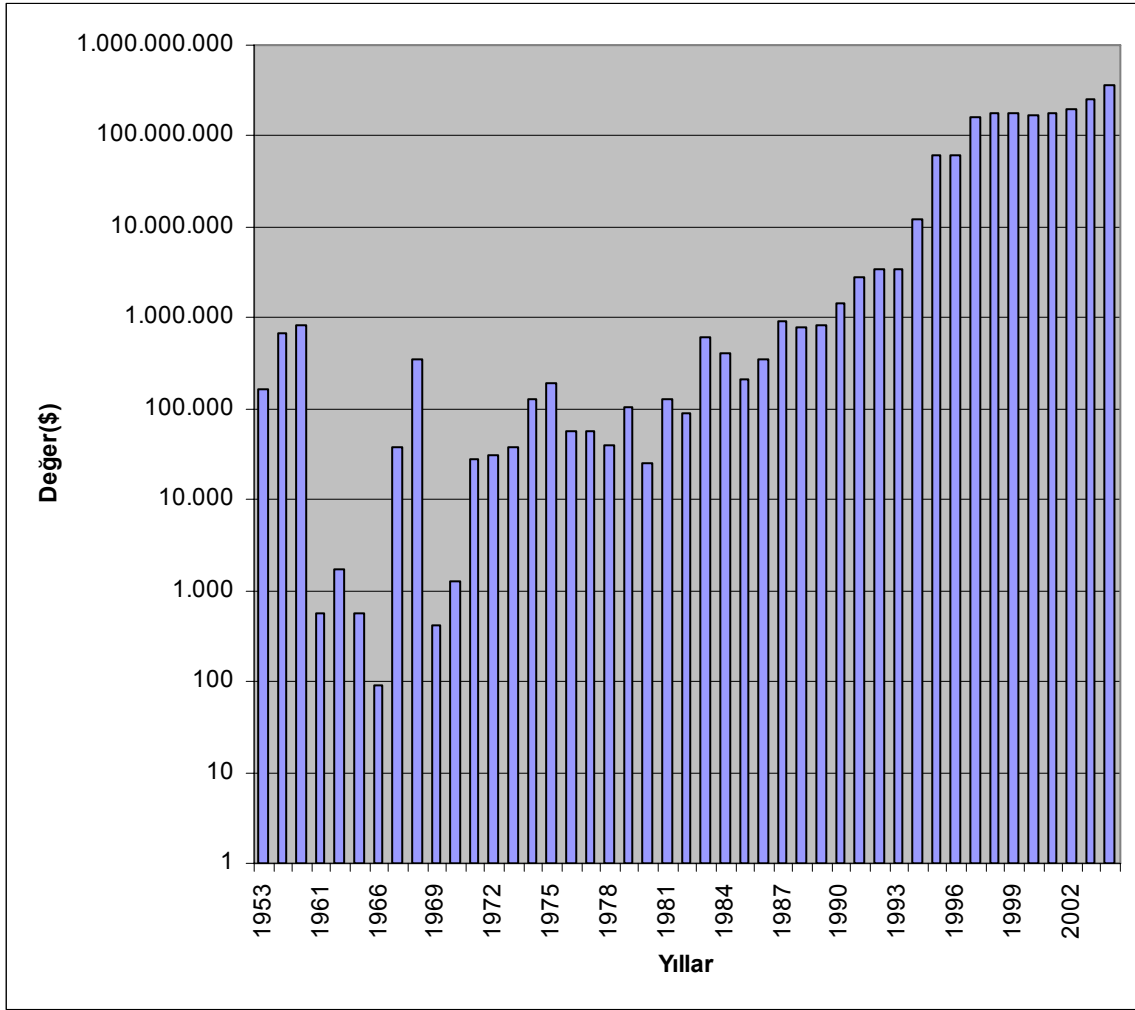
1985 yılında toplam 43.294 kg demir çelikten eşya, bakırdan eşya, el aletleri ve süs eşyası satışına karşılık 207 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Adi metallere aletler grubu % 55 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise sırasıyla adi metallere ustura, süs eşyası, demir-çelikten cıvata, ustura, tıraş makinesi, kerpeten, pense v.b el aletleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 1.091 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Daha önceki dönemde meydana gelen düşüş bu dönemde yerini kısmi bir artışa bırakmıştır. Özellikle 1983 yılında gerçekleşen satış döneminin en önemli artışı olup bu durumda adi metallere yapılan ürünlerin satışının önemli bir katkısı söz konusu olmuştur. Ürün bazında ustura, heykelcikler ve bakırdan ev eşyası en fazla satımı olan ürünler olmuştur. Bu ürünler göz önünde bulundurulduğunda

Ülkemizin İsrail ile olan ihracatında henüz ağır sanayiye dayalı ürünleri satmaktan uzak olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle ülkemiz seksenli yıllarda bile hala sanayi alanında ciddi gelir elde etmekten yoksundur.

1990 yılında toplam 1.373.536 kg demir çelikten eşya, adi metallere eşya, bakırdan eşya, el aletleri ve süs eşyası satışa karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelikten eşya grubu %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise demir-çelikten kaplar ilk sırada yer alırken daha sonra ise adi metallere heykelcikler, zil, demir-çelikten borular, demir-çelikten cıvata gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 1.894 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönem içerisinde 1988 yılında yaşanan düşüşün dışında her yıl düzenli bir artışın yaşandığını ve bu durumda demir çelik eşya grubunu %60'lar civarındaki payının önemli katkısı söz konusudur. Seksen sekiz yılındaki düşüşte Filistin İntifası sonrası Filistin İşçilerin çalışmayı ret etmiş olması neticesinde inşaat sektöründeki durulmanın etkisi söz konusudur. Dönemin ikinci kısmında inşaat aksamının dalgalanmalar yaşamış olması bu durumu en iyi ifade eden sonuçtur.

1995 yılında toplam 178.830.294 kg demir çelikten eşya, adi metallere eşya, bakırdan eşya, el aletleri ve süs eşyası ve 109.111 adet çeşitli alet satımına karşılık 61 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelikten eşya grubu %84 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise demir-çelik sıcak halde maddeler ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla demir-çelik filmasin, demir çubuklar (sıcak halde), demir teller, demir-çelik borular, alüminyum şeritler, bakır teller gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 2.656 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki döneme göre satışta önemli artış meydana gelmiştir. Özellikle 92 yılından itibaren demir-alışimsız çelikten yarı mamul maddelerin satış üzerinde belirleyici olmuşlardır. Bu yıllardan itibaren ağır sanayiye ait ürünlerin satışının ülkemiz ihracatı içindeki yerinin iyice kuvvetlendiği yıllar olmuşlardır. Dönem ortasında bir düşüş yaşanmış olsa bile takip eden iki yılda gerçekleşen satışlar ülkemize önemli oranda gelir elde ettirmişlerdir.

Şekil-33: Türkiye'nin İsrail'e adi metaller ve adi metallere eşya ihracatı (1953–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 504.498.451 kg demir çelikten eşya, adi metallere eşya, bakırdan eşya, alüminyumdan eşya, el aletleri ve süs eşyası ve 546.968 adet soba, ustura sağlığı koruyucu eşya satımına karşılık 166 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Bölüm içerisinde demir-çelik grubu %58 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise demir-çelik çubuklar ilk sırada yer alırken daha sonra gelen ürünler bir önceki döneme benzerlik göstermiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 2.951 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönem içerisinde bazı yıllarda düşüşler gerçekleşmiş olsa bile önemli oranda artışlar meydana gelmiştir. Düşüşün yaşanmasında demir çelik grubundaki ürünlerin satışında meydana gelen azalmanın önemli bir etkisi vardır. Dönem içerisinde İsrail ile olan ihracatımızda bölüm önemli yer edinmeye başlamıştır. Örneğin 1998 yılında ülkemizin ihracatının %40'ı bu bölümden meydana

gelmiştir. Bu pay bile bölümün ihracatımız içindeki önemi vurgulamakta tek başına çok önemli bir unsurdur

2004 yılında ise 681.029.545 kg demir çelikten eşya, adi metallerden eşya, bakırdan eşya, el aletleri ve süs eşyası ve 84.483 adet soba, ustura sağlığı koruyucu eşya satıma karşılık 345 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Demir-çelikten mamuller en fazla satış payına sahip olan ürün grubu olmuşlardır. Daha sonra ise sırasıyla demir-çelik çubuklar, bakır teller, demir-çelikten filmaşın gibi ürünler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 8.844 milyar dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %4,5 civarındadır. Ülkemizin 1990'lı yılların ikinci yarısı ile 2000'li yıllarda önemli oranda satış yapmış olduğu alanlardan bir tanesidir. Dönemi oluşturan her yılda bir önceki yıla göre satışta düzenli artış meydana gelmiştir. Özellikle Erdemir gibi kuruluşlar olmak üzere bu değerler ortaya çıkmasında etkin rol oynamışlardır. Ülkemizde her yıl düzenlenen ilk 500 büyük firmada son üç yıldır ilk ona giren bu kuruluşun aynı zaman da İhracatımız üzerinde de önemli bir etkisi söz konusu olmaktadır. Dönemin ilk yılında bölüm içerisinde demir-çelik grubu yine ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise demir-çelik çubuklar ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla demir-çelik filmaşın, bakır teller, demir-alaşimsız çelikten yarı mamuller, demir-çelik tüpler, demir-çelik inşaat malzemeleri, demir-çelik ev eşyası ve alüminyum borular gelmektedir. Takip eden yılda da aynı ürün grubu yine bölüm içerisinde %61 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise demir-alaşimsız çelikten yarı mamuller ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla demir-çelik çubuklar, bakır teller, demir-çelik filmaşın, demir-çelik yassı maddeler ve demir-çelikten profiller gelmektedir. 2003 yılında ise demir çelik grubunun ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Özellikle demir-çelikten çubuklar ve filmaşın alımının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Daha sonra ise bakır tel satışı satış değeri yüksek olan ürünler olmuşlardır. Son yılda da satış artarak devam etmiştir.

4.2.16 Makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları

Bu bölüm nükleer reaktörler, kazan, makine ve cihazlar, alet, parça, elektrikli makine ve cihazlar, aksam parçalarından meydana gelmektedir. 1954 yılında toplam 1303 kg nükleer reaktör, kazan, makineler grubu satışına karşılık bin dolar kazanç sağlanmıştır. 1970 yılında toplam 4370 kg döküm malzemesi ve 1 adet buzdolabı satımına karşılık 6 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Satılan bütün ürünler nükleer reaktör, kazan, makineler grubu içinde yer alır. Ürün bazında ise en çok satılanları buzdolabı ve soğutma tertibatlı diğer

cihazlar ile maden döküm kalıplar oluşturmuşlardır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Ülkemiz sanayisinin bu dönemde henüz büyük oranda tarım ürünlerine dayalı alanlar üzerine olması bölüm içerisinde satışın 1960'lı yılların ikinci yarısına kadar satışların oldukça düzensiz ve zayıf olmasını beraberinde getirmiştir. Ülke ile ilk ticari ilişki kurmuş olduğumuz yıldan itibaren genel olarak değerlendirdiğimizde bölümü oluşturan toplam ülke ihracatımız içindeki payının oldukça düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Örneğin 1966 yılında ülkemiz sadece bölümden 20,396 dolar gelir elde etmiştir. Bu durum 1966 yılından itibaren düzenli satış grafiği yakalamakla beraber atmış dokuz yılında herhangi satış yaşanmayarak genel durum aksine bir sonuç elde edilmesine neden olmuştur.

1975 yılında toplam 5231 kg pistonlu motor ve çeşitli makineler ile 6 adet muslukçu eşyası satışına karşılık 12 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Nükleer reaktör, kazan, makineler grubu %85 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise ilk sırada maden işlenmesine mahsus makineler gelmektedir. Daha sonra ise elektrik devresini kesilmesi için teçhizat gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 11 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bir önceki döneme göre kısmi bir artış yaşanmakla beraber dönem içerisinde ise istikrarı yakalamaktan uzaktır. Grup bazında en fazla satım elektrikli makineler ve cihazları grubuna ait olup yaklaşık %80'nin üzerinde bir ortalama satış payına sahiptir. Ürün bazında ise basit yapıya sahip olan ampul ve tüpler en fazla satılan ürünler olmuşlardır. 1980 yılında toplam 65.222 kg elektrikli malzeme ve 140 adet beyaz eşya satımına karşılık 105 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Elektrikli makine ve cihazları %90 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise sırasıyla elektrikli piller, muslukçu eşyaları, radyo, televizyon gibi cihazların alıcı-vericileri gelir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 33 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı miktar bazında %1 civarındadır. Daha önceki döneme de gerçekleşen istikrarsız satış grafiği bu dönemde devam etmiştir. Dönemin ilk yılındaki düşüşte elektrikli makine ve cihazları grubundan herhangi bir satımın yapılmamış olması önemli bir etkiye sahip olmuştur. 1979 yılında yaşanan artışta yine aynı grup ürünlerinin belirleyici olduğu görülmektedir.

1985 yılında toplam 4445 kg çeşitli makine ve elektrikli cihazlar ile 405 adet ampul satımına karşılık 27 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Nükleer reaktör, kazan, makineler grubu %95 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise transmisyon mili ilk sırada yer alırken daha sonra çeşitli makineler ve elektrik için izole edilmiş tel gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 495 milyon dolar kazanç

sağlamıştır. Dönemin en belirgin özelliklerinden biri seksen dört yılı hariç düzenli düşüşün yaşanmış olmasıdır. Yine bir başka özelliği seksen üç yılı hariç satımı en fazla olan grubun nükleer reaktör, kazan, makine grubu olup yaklaşık %75 civarında bir paya sahip olmuşlardır. Bu grupta yer alan ürünlerin ülkemiz ihracatında satış grafiğinin yükselmeye başladığı zaman İsrail ile de bu bölümde bir yükseliş hareketi gözlenmektedir. Muslukçu eşyası grup içinde satımı en yüksek olan ürün olmuştur. Daha sonra ise yıkama ve boyama makinesi satış payı yüksek olan ürünler olmuşlardır.

Tablo 49;Türkiye'nin İsrail'e makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ihracatı (1954–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1954	1286	1975	12.044	1986	153.498	1996	18.905.460
1958	4921	1976	552	1987	739.970	1997	24.335.729
1966	123	1978	167.014	1988	231.908	1998	36.945.208
1967	1246	1979	54.480	1989	889.879	1999	44.730.286
1968	22	1980	105.177	1990	2.086.189	2000	79.742.011
1970	6820	1981	52.423	1991	1.979.494	2001	63.487.881
1971	15.182	1982	37.230	1992	3.480.657	2002	63.780.297
1972	60.286	1983	29.864	1993	4.682.485	2003	70.287.346
1973	100.505	1984	52.994	1994	9.256.294	2004	95.574.567
1974	63.702	1985	27.636	1995	13.148.519		

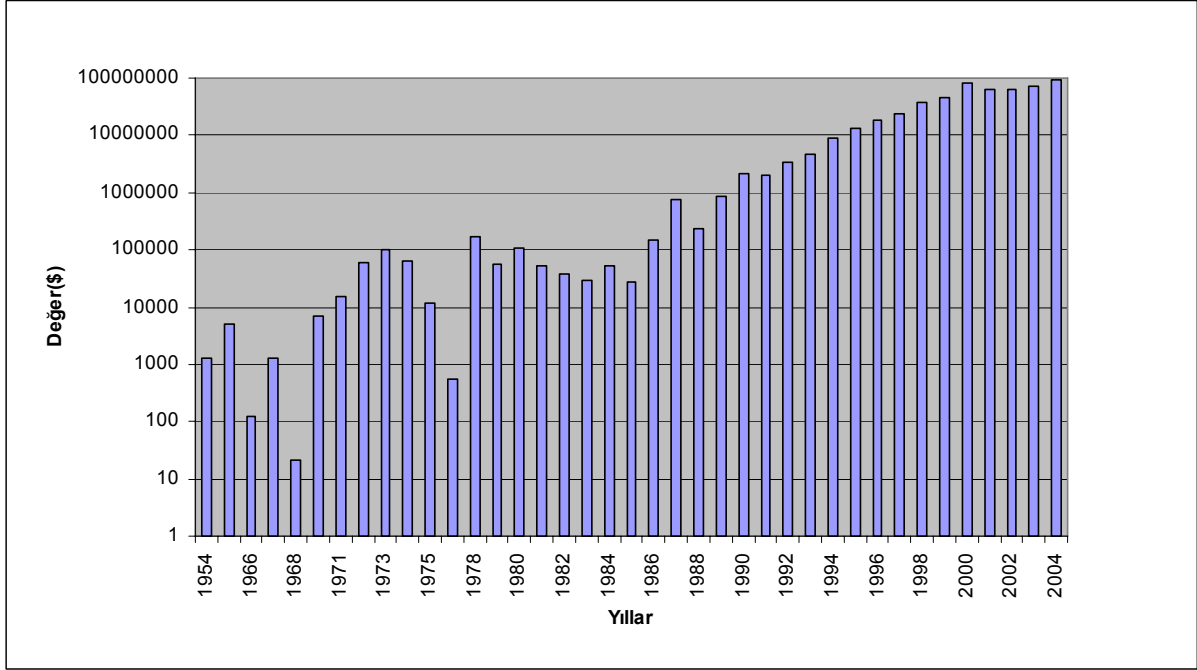
Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1990 yılında toplam 501.663 kg çeşitli makine ve elektrikli cihazlar ve 32.547 adet her nevi cihaz satımına karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Elektrikli makine ve cihazları %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise elektrikli su ısıtıcıları ilk sırada yer alırken daha sonra ise boş ses bantları, televizyon alıcıları, kara taşıtlarının aydınlatma cihazları, motorlar için elektrikli ateşleme, santrifüjle çalışan kurutma, filtre, arıtma cihazları gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 687 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Dönem ortasında gerçekleşen düşüşün dışında diğer yıllarda satışta artış yaşanmış olup özellikle doksan yılında gerçekleşen satış dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Ülkemizde ağır sanayinin gelişmesinin bir yansıması olan durumun yanı sıra yine beyaz eşya alanındaki yatırımlarında katkısı da kuşkusuz göz ardı edilemez. Özellikle elektrikli cihazlar ve makineler grubunun %70'lere varan payı artışı tetiklemiştir. Ürün bazında

değerlendirdiğimizde aynı sonucu elde etmekten uzak olduğumuz görülmektedir. İlk yılda elektrik için izole edilmiş tel en fazla satımı yapılan ürün olurken daha sonraki yıllarda ise sırasıyla iplik ve dokuma makineleri, ses kayıt cihazları ve elektrikli su ısıtıcıları olmuşlardır

1995 yılında toplam 3.183.563 kg çeşitli makine ve elektrikli cihazlar ve 626.347 adet her nevi cihaz satıma karşılık 13 milyar dolar kazanç sağlanmıştır. Elektrikli makine ve cihazları %55 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise televizyon alıcıları ilk sırada yer alırken daha sonra ise elektrikli su ısıtıcılar, elektrik için izole edilmiş tel, muslukçu eşyası, elektrik devresi, taş, seramik gibi maddeler için makineler ve santrifüjle çalışan kurutma, filtre, arıtma cihazları gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 1.684 milyar dolar kazanç sağlamıştır. İlk satım yılındaki düşüşün dışında dönem içindeki diğer yıllarda düzenli bir artış gerçekleşmiştir. Bütün yıllarda nükleer reaktörler, kazan ve makineler grubu satış payı en yüksek olan grup olmuş olup bu pay %60'lar civarına denk gelmektedir. Grubun dönemin tümünü kapsayacak şekilde en fazla satış payına sahip olmuş olması ülkemiz sanayisinin de tarım ve madencilğe dayalı klasik alanların dışında da önemli ilerlemeler sağladığını göstermektedir. Ülkemizin dış ticaretin uzun yıllar dışarıdan yatırım ürünlerini ithal etme politikasının da kısmen sonucu olan bu durum sadece İsrail ile olan ihracatımızda değil diğer ülkelerle olan ticaretimizde de rol oynamıştır. Örneğin ülkemiz 1993 yılındaki toplam ihracatı 15 milyar dolar civarında iken bölümün payı 15 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Fakat bu durum kısa sürede artarak 3 milyar dolar civarına çıkmıştır. 2000 yılında toplam 17.844.026 kg çeşitli makine ve elektrikli cihazlar ve 573.305 adet her nevi cihaz satıma karşılık 79 milyar dolar kazanç sağlanmıştır. Elektrikli makine ve cihazları %70 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise elektrikli transformatörleri ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla elektrik için izole tel, televizyon alıcıları, şofben, telli telefon, telgraf için cihazlar, elektrikli ev aletleri ve muslukçu eşyası gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 3.369 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönemi oluşturan yılların hepsinde bir önceki yıla göre düzenli olarak artış gerçekleşmiştir. Elektrikli cihazlar ve makineler grubu satımı en fazla olan grup olup payı ise kademeli olarak %70'ler civarına çıkmıştır. Dönemin son yılı hariç diğer bütün yıllarda televizyon alıcıları en fazla satımı olan ürün olmuştur. Daha sonra ise elektrikli su ısıtıcıları, buzdolabı ve muslukçu eşyası olmuştur.

Şekil-34: Türkiye'nin İsrail'e makineler ve mekanik cihazlar; elektrikli makine ve cihazlar; bunların aksam ve parçaları ihracatı(1954–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ülkemiz toplam 28.516.911 kg çeşitli makine ve elektrikli cihazlar ve 3.403.686 adet her nevi cihaz satıma karşılık 95 milyon dolar gelir elde etmiştir. Bölüm içerisinde buzdolabı %20 civarındaki payı ile ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra ise sırasıyla elektrik için izole tel, çamaşır makinesi, su ısıtıcıları ve gemi vinçleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 8.916 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Ülkemizin yine son dönemlerde ihracatta giderek artan oranda kazanç elde etmiş olduğu sektörlerden olan beyaz eşya sektörü ile elektrikli makineler bölümünde belirgin bir üstünlüğe sahip olmuşlardır. Dönem içinde yıllara baktığımız da ise; ilk yılda elektrikli makine ve cihazları %61 civarındaki payı ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ürün bazında ise elektrik için izole tel ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla şofben, buzdolabı, televizyon alıcıları ve elektrikli ev aletleri gelmektedir. Dönemin ilk yılındaki oranda kısmi bir düşüş grup adına yaşanmış olsa bile elektrikli makine ve cihazları %57 civarındaki payı ile yine ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise elektrik için izole tel ilk sırada yer alırken daha sonra sırasıyla buzdolabı, klima cihazları, çamaşır makineleri, şofben ve televizyon alıcıları gelmişlerdir. 2003 yılında yine bölüm satımında pozitif yöndeki hareket devam etmiştir. Özellikle buzdolabı ve derin dondurucular başta olmak

üzere izole tel, elektrikli su ısıtıcıları ve çamaşır makineleri satış payı yüksek olan ürünlerdir.

4.2.17 Nakil vasıtalar

Bu bölümde; demir yolu ulaşım araçları, motorlu kara yolu taşıtları, hava taşıtları, uzay araçlar, gemiler, suda yüzen araçlar ile bunları aksam ve parçaları yer alır. 1961 yılında toplam 2 adet su taşıtı satımına karşılık 666 dolar kazanç sağlanmıştır. 1974 yılında toplam 85.815 kg satışa karşılık 247 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Satılan bütün ürünler kara taşıtları grubuna aittir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satıma karşılık 5 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Ülkemiz otomotiv sanayisinin tamamen yabancı şirketler tarafından oluşturulmuş olması ve bu şirketlerin ülkemizde üretim yapmaya başlamasının oldukça geç döneme rastlaması nedeniyle bu alandaki satışlarımız 1970'li yıllardan itibaren başlamıştır. Yine ülkemizin kendisine ait bir araç markasının olmaması bu alandaki yetersizliğimizin bir başka gerekçesidir. 1970 ve 1980'li yıllarda yapılan satımlarda genellikle yedek parçaya dayalı bir ihracat söz konusudur. 1970'li yılların ilk dönemlerinde yapılan az miktardaki satışlar daha sonraki yıllarda yine kesintiye uğramıştır. Bu dönemde ülkemiz tüketici profilinin otomobil satışı için yeterli olgunlukta olmaması uluslar arası şirketlerin ülkemize yatırımını da azaltmıştır. Ülkemizin 1973 yılındaki toplam ihracatı 1.317 milyar dolar olurken bölümün toplam payı ise %0,5 denk gelmiş olup bu durumun bile tek başına ülkemizde bu alandaki yatırımların nedenli yetersiz olduğunu göstermektedir

1979 yılında toplam 94.801 kg kara taşıtları satışa karşılık 295 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ürün bazında ise ilk sırada kara taşıtları parçaları yer alırken daha sonra ise insan ve eşya taşıma araçları takip etmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapmış olduğu toplam satışa karşılık 26 milyon dolar kazanç sağlamıştır. 1970'li yılların ilk dönemlerindeki düşük miktardaki satış ikinci dönemin sonlarına doğru yaşanmaya devam etmiş ve yine istikrarlı bir satıştan uzaktır. Satımın gerçekleştiği iki yılda kara taşıtları grubunda yer alan ürünlerin satımın tümünü meydana getirdiği görülmekte olup özellikle taşıt parçalarının satımının yüksektir.

1985 yılında toplam 18 kg kara taşıtları ve 26 groston su taşıtları satımına karşılık 304 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Su taşıtları %98,5 civarındaki payı ile ilk sırada yer alırken ürün bazında ise ilk sırada gemiler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 146 milyon dolar kazanç sağlamıştır. 1970'li yıllarda görülen istikrarsız satış 1980'li yılların ilk yarısında da devam etmiştir. İlk iki

yıldaki satışın daha sonraki yıllarda gerçekleşmediği görülmektedir. Dönem içinde 1981 yılı hariç su taşıtlarının önemli bir satış payına sahip olduğu görülmektedir. Gemiler bu grupta en fazla satılırken bu durumda yine ülkemizin tersanelerinde yapılan üretimin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Kara taşıt yatırımlarının gerçekleşmemiş olması bu düzensiz satışın temel gerekçeleri arasında yer alır.

Tablo 50;Türkiye'nin İsrail'e nakil vasıtalar ihracatı (1961–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1961	666	1982	6831	1992	354.148	2000	6.734.843
1962	994	1985	304.74	1993	4.440.763	2001	99.561.380
1972	193.127	1986	13.642	1994	7.026.841	2002	99.493.110
1973	231.694	1987	92.119	1995	2.156.417	2003	160.380.978
1974	247.947	1988	50.142	1996	1.902.448	2004	182.147.613
1978	8350	1989	76.756	1997	1.716.592		
1979	295.221	1990	125.438	1998	4.993.155		
1981	604	1991	220.056	1999	6.563.262		

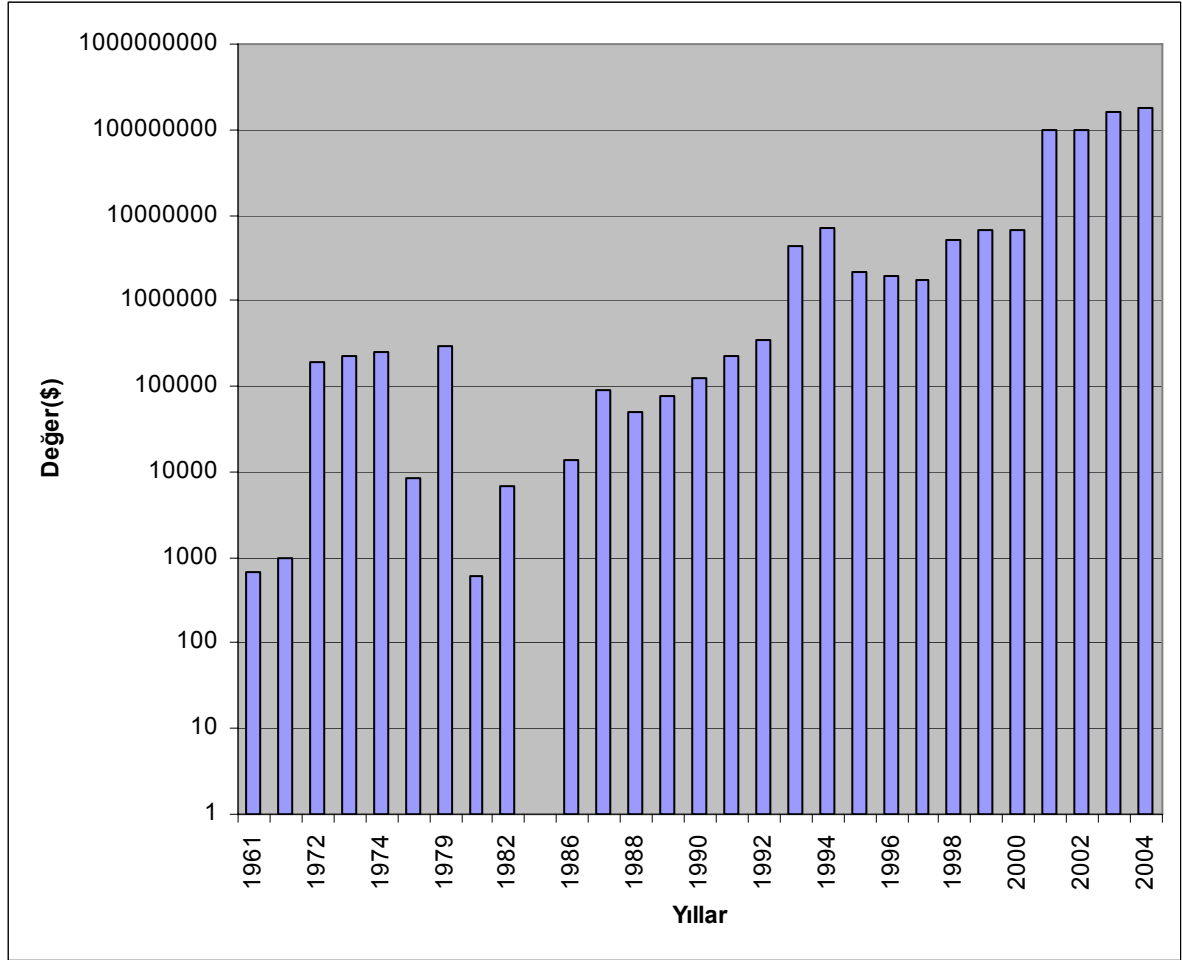
Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1990 yılında toplam 28.713 kg kara taşıtları aksamı ve 2 adet binek otomobil satımına karşılık 125 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Satılan bütün ürünler kara taşıtları grubuna aittir. Ürün bazında ise kara taşıtlarının yedek parçaları ilk sırada yer alırken daha sonra ise steysin tipi binek otomobil, römorklar gelmiştir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam satımına karşılık 139 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm satış grafiğinde ilk defa her yıl düzenli satışların meydana gelmiş olduğu bu dönemde ilk üç yılda düşüş yönünde bir satış eğilimi görülürken son iki yılda ise artış gerçekleşmiştir. Düşüşte su taşıtlarının satılmaması rol oynarken bu dönemde bunların yerine kara taşıtlarının geçtiğini görmekteyiz. Özellikle yedek parçalar en fazla satılan ürünler olmuşlardır.

1995 yılında toplam 440.281 kg kara taşıtları aksamı ve 13 adet binek araç ve yat satımına karşılık 2 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Kara taşıtları grubu %97 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise kara taşıtlarının yedek parçaları ilk sırada yer alır. Daha sonra ise toplu taşıma araçları (kara) eşya taşıma araçları (kara) ve yatlar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satımına karşılık 709 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Uluslar arası şirketlerin ülkemizdeki yatırımlarının sadece pazarımıza dönük stratejileri ile sınırlı kalmayıp bu dönemden itibaren çevremizdeki pazarlara da sunma girişimleri yönündeki strateji değişikliğinin ilk adımlarının atılmış

olduğu 1990'lı yılların bu döneminde bölüm ihracatımız içerisinde artışın yaşanmış olduğu bölümlerden bir tanesi olma özelliğini kazanmıştır. Dönem içinde 1995 yılı hariç düzenli bir artış yaşanmıştır. Özellikle 1993 ve 1994 yıllarında toplu taşıma araçlarının satışlarına bağlı olarak önemli artışlar meydana gelmiştir.

Şekil-35: Türkiye'nin İsrail'e nakil vasıtalar ihracatı(1961-2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2000 yılında toplam 2.133.149 kg kara taşıtları aksamı ve demiryolu araçları ile 9326 adet yat, binek araç satımına karşılık 6 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Kara taşıtları grubu %95 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise kara taşıtlarının aksamı ve yedek parçaları ilk sırada yer alır. Daha sonra ise özel tertibatlı motorlu taşıtlar, römorklar, hava taşıtlarının aksamları ve demir yolu taşımacılığında kullanılan konteynırlar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satıma karşılık 2.403 milyar dolar kazanç sağlamıştır. 1995 yılında meydana gelen düşüş bu dönemin ilk iki yılında da devam etmiş ve daha sonraki yıllarda yerini önemli bir oranda artışa bırakmıştır. Kara taşıtları grubunun %90'lar civarındaki payında ise yedek parça satımının

önemli bir etkisi olmakla beraber özel tertibatlı motorlu araçlar ile hava taşıtlarının da artışta önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir

2004 yılında ülkemiz toplam 22.446.188 kg kara taşıtları aksamı ve 55.039 adet binek araç ve konteynırlar satımına karşılık 182 milyon dolar gelir elde etmiştir. Bölüm içerisinde binek otomobiller %78 civarındaki payı ile ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra ise sırasıyla nakil vasıtalar, demir yolu için konteynırlar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 9.487 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Dönemin ilk yılında su taşıtları grubu %80 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise fener ve yangın söndürme gemileri ilk sırada yer alır. Daha sonra ise steysin vagon binek arabalar, nakliye için kara taşıtları, kara taşıtlarının aksamı ve yedek parçaları ve demir yolu taşımacılığında kullanılan konteynırlar gelmektedir. Ülkemizde Ford, Renault, Tofaş ve Toyota gibi ulus üstü şirketlerin yerli sermaye ile birlikte kurmuş oldukları büyük fabrikalarda üretilen otomobiller özellikle 2000'li yıllarla birlikte ihracatımız içinde önemli yer edinmeye başlamışlardır. Buna bağlı olarak dönemin ikinci yılında kara taşıtları grubu %98 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Ürün bazında ise steysin tipi binek arabaları ilk sırada yer alırken daha sonra ise nakliye için kara taşıtları, kara taşıtlarının aksamı ve yedek parçaları ve demir yolu taşımacılığında kullanılan konteynırlar gelmektedir. 2003 yılında yine binek otomobillerin satışta önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Daha sonra ise bu araçların yedek parçaları ile demir yolu araçlarının satış paylarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

4.2.18 Optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar

Bu bölümde yer alan ürünler optik, fotoğraf, sinema, ölçü kontrol, ayar cihazları, saatler, müzik aletleri, silah ve mühimmat, mobilya, aydınlatma ve reklâm lambaları, oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri, sanat eserleri, koleksiyon, antikalar ve diğer çeşitli eşyalardır. 1949 yılında toplam 111 kg oyuncak satımına karşılık 648 dolar kazanç sağlanmıştır. 1956 yılında toplam 32 kg çeşitli eşya satımına karşılık 377 dolar kazanç sağlanmıştır.

1975 yılında toplam 748 kg optik, ölçüm ve fotoğraf ve 37.000 adet optik eşya satımına karşılık 7 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 419 bin dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %1,8 civarındadır. 1949 yılında gerçekleşen ilk satımdan itibaren ülkemizin bölüm içerisindeki ihracatında önemli bir istikrarsızlık dönemi başlamış ve bu durum 1971 yılına kadar devam

etmiştir. Bu dönemden itibaren başlayan bölüm ihracatımızda bu yıl ise gözlük çerçevesi bütün satışları oluştururken daha sonraki yıllarda optik alet ve cihazlar grubu %75 civarındaki payı ile ilk sırada yer almıştır. Dönemin ortalarında optik aletlerin payı %96'lara çıkarken özellikle hassas terazilerin bu durumda belirleyici olduklarını görmekteyiz. Son iki senede satılan ürünler yine aynı grupta yer almasına rağmen satışta önemli düşüşler yer almıştır. 1979 yılında toplam 580 kg optik alet, kehribar ve oyuncak ve 16 adet oyuncak satımına karşılık 6 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Ölçü düzenleme araçları %75 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Kehribar v.b maddelerden mamuller en fazla satılan ürünler olurken daha sonra ölçü düzenleme için elektrikli aletler gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirmiş olduğu toplam satışa karşılık 114 bin dolar kazanç sağlamıştır. Bölümü meydana getiren ürünlerin oldukça geniş bir yelpazeden meydana gelmiş olması nedeni ile gerek değer gerekse ürün satımında önemli değişimler yaşanmıştır. Dönemin ilk iki yılında optik aletler grubunun en fazla satışa sahip olduğu görülmektedir. Özellikle ikinci yılda bu grupta yaşanan düşüş ile bölüm toplam satışı arasında bir paralellik göstermiştir. 1978 yılında da devam eden düşüş diğer yılda ise artışa geçmiştir.

Tablo 51; Türkiye'nin İsrail'e Optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar ihracatı (1949–2004)

Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)	Yıllar	İhracat(\$)
1949	648	1977	8440	1987	1.138.853	1996	4.043.862
1956	377	1978	4659	1988	441.566	1997	6.488.487
1965	882	1979	6530	1989	527.319	1998	6.863.391
1971	154	1981	16.380	1990	768.229	1999	14.658.742
1972	2023	1982	30.338	1991	1.203.648	2000	17.746.334
1973	194.708	1983	69.705	1992	1.472.294	2001	19.920.532
1974	15.856	1984	54.318	1993	1.194.121	2002	25.960.883
1975	7960	1985	101.185	1994	956.067	2003	28.045.002
1976	14.378	1986	475.780	1995	1.017.330	2004	33.583.660

Kaynak; D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

1985 yılında toplam 25.356 kg süpürge, el kalburları ve oyuncak satışa karşılık 101 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Süpürgeler grup bazında %78 civarındaki payı ile ilk sırada

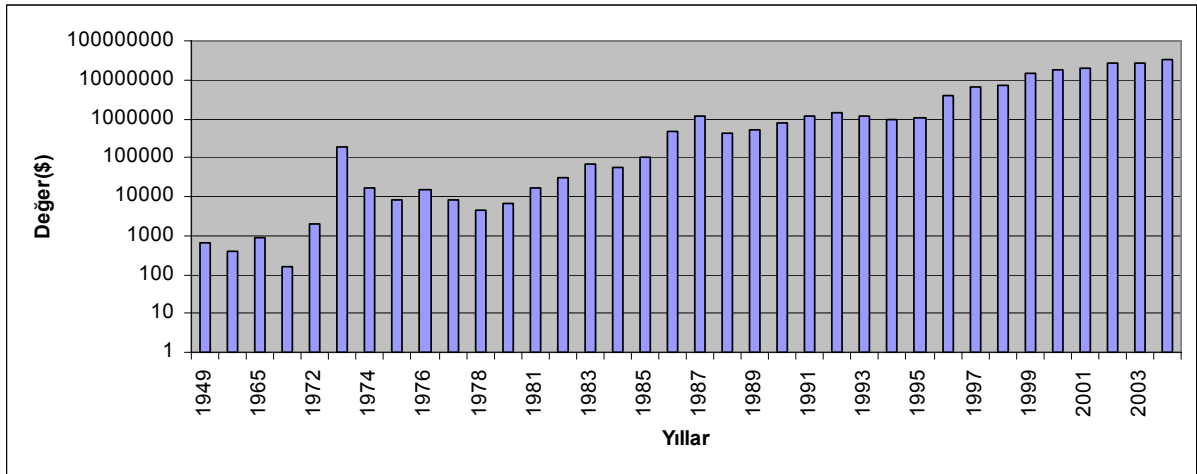
yer alır. Ürün bazında ise bağlanmış süpürgeler ilk sırada yer alırken daha sonra ise oyuncaklar gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden yapılan toplam satışa karşılık 8 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %1,2 civarındadır. 1984 yılının dışındaki yıllarda düzenli bir artışın yaşandığı dönemde çeşitli eşyalar grubunun son yıl hariç en fazla satış payına sahip olduğu görülmektedir. Bu grup toplamda önemli bir paya sahip iken kendi içerisinde ise yıllar itibari ile önemli değişikliklere uğramıştır. Dönemin ilk yılında en fazla fırça satılırken daha sonraki yıllarda ise oturmaya mahsus eşyalar ve kalemler ilk sırada yer alan ürünler olmuştur. Satılan ürünlere bakıldığında genellikle orman hammaddesine dayanan ürünler daha fazla satışa sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda özellikle iki Ülkenin iklim özelliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan orman örtüsünün önemli etkisi söz konusu olmuştur. İsrail'de orman örtüsünün hammadde için yetersiz olması ülkenin dışarıdan bu alanda alımlara gitmesine neden olmuştur.

1990 yılında toplam 76.598 kg teknik resim, mobilya, gözlük çerçevesi, ölçüm aletleri, çeşitli aletler ve kalemler ve 1.992.955 adet saat ve çeşitli aletler satıma karşılık 768 bin dolar kazanç sağlanmıştır. Çeşitli eşya grubu %80 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise kalemler grubu ilk sırada yer alırken daha sonra ise süpürgeler, kurşun kalemler, oturmaya mahsus eşyalar, asilaskop x ışınları, radyasyon ölçüm cihazı gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam satıma karşılık 65 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı %1,1 civarındadır. 1988 yılı dışında dönemi oluşturan diğer yıllarda önemli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle 1987 yılında gerçekleşen satış değeri oldukça yüksek olup bu durumda müzik aletlerinin %80 civarındaki payının önemli bir etkisi vardır. Özellikle grup içerisinde ses kayıt cihazlarının satımının artışta rol oynadığı görülmektedir. Diğer yıllarda ise 1989 yılındaki kalem satışının dışında süpürgelerin en fazla paya sahip olduğu görülmektedir. Dönem itibari ile teknolojik ürünlerin paylarında önemli artışların yaşandığı görülmektedir.

1995 yılında toplam 173.635 kg teknik resim, mobilya, gözlük çerçevesi, ölçüm aletleri, çeşitli aletler ve kalemler, 121.407 metre fermuar, 872.762 adet saatler, kalemler satıma karşılık 1 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Çeşitli eşya grubu %46 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise süpürgeler ilk sırada yer alırken daha sonra ise kalemler, oyuncak bebekler, oturmaya mahsus mobilyalar, fermuar, düğme ve çıtçıt gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleşen toplam satıma karşılık 175 milyon dolar kazanç sağlamıştır. İsrail'in payı 0,6 civarındadır. Bir önceki dönemde gerçekleşen artış yönündeki hareket bu dönemde devam etmekle beraber kısmi bir azalmaya maruz kalmıştır. Dönemin ilk iki ve son yılında artış gözlenirken diğer yıllarda ise düşüş meydana

gelmiştir. 1995 yılı hariç en fazla satılan ürün kalemler olmuştur. 2000 yılında toplam 5.678.304 kg teknik resim, mobilya, gözlük çerçevesi, ölçüm aletleri, çeşitli aletler, 636.877 metre fermuar, 3.216.586 adet saat ve kalemlerin satımına karşılık 17 milyon dolar kazanç sağlanmıştır. Mobilyalar grubu %77 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise oturmaya mahsus mobilyalar ilk sırada yer alırken daha sonra mobilyaların parça ve aksamaları, somya, yatak, jeodezi, topografya, arazi ölçme cihazları, oyuncaklar, fermuar, kalem, bombalar, torpil, mayın gibi harp aletleri gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden gerçekleştirilen toplam satıma karşılık 394 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölümün satışında gerek yıllar arasındaki istikrar gerekse değer bazındaki artış diğer dönemlerden bu dönemi ayıran en önemli özellik olmuştur. Mobilyalar grubu %70 civarındaki ortalama satış payı ile ilk sırada yer almıştır. Daha öncede vurgulandığı üzere İsrail iklim şartlarının orman yetiştiriciliği için yetersiz olması buna karşın Ülkemiz ikliminin ise orman için elverişli olması mobilya grubundaki satışlarda önemli rol oynamıştır. Dönem içerisi satışta dikkat çeken artış harp aletlerine aittir. Özellikle top, mayın, bomba gibi ürünlerin Türk-İsrail stratejik ortaklığının bir yansıması olarak artmış ve bu durumu meydana getirmiştir.

Şekil-36: Türkiye'nin İsrail'e Optik aletler ve cihazlar, fotoğrafçılık, sinema, ölçü, kontrol, ayar alet ve cihazlar, Müzik aletleri, silahlar ve mühimmat muhtelif mamul eşya ve sanat eserleri, koleksiyonlar, antikalar ihracatı (1949–2004)

Kaynak: D.İ.E (Muhtelif yıllara ait veriler)

2004 yılında ülkemiz toplam 9.802.218 kg teknik resim, mobilya, gözlük çerçevesi, ölçüm aletleri, çeşitli aletler, 447.846 metre fermuar ve 2.334.529 adet saat ve kalemlerin satımına karşılık 33 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bölüm içerisinde çeşitli eşya ilk sırada yer alırken daha sonra ise sırasıyla mobilya ve aksamı, cerrahi malzeme, somya, yatak gelmektedir. Aynı yıl ülkemiz bölümden toplam 1.306 milyar dolar kazanç

sağlamıştır. Dönemi meydana getiren bütün yıllarda düzenli bir artış meydana gelmiştir. Dönemin ilk yılında mobilyalar grubu %80 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise bir önceki yıla benzer bir dağılım vardır. Takip eden yılda da aynı grup yani mobilyalar grubu %88 civarındaki payı ile ilk sırada yer alır. Ürün bazında ise oturmaya mahsus mobilyalar ilk sırada yer alırken daha sonra mobilyaların parça ve aksesuarları, somya, yatak, oyuncaklar, lambalar, otomatik kontrol ve ayar aletleri, tıbbi cihazlar, kalemler ve fermuar gelir. 2003 yılında da aynı grubun üstünlüğü söz konusu olmuştur

Sonuç

Dış ticaret ilişkisi devlet kavramının sınırsal olarak ortaya çıktığı andan itibaren meydana gelen bir ticari etkinlik çeşididir. Dış ticaret; iklim, yeraltı kaynakları, arz-talep v.b unsurlara bağlı halde oluşan ürünlerin tüketim faaliyetleri içinde yer alarak sadece iç pazarın yeterli olmadığı bunun yanı sıra dış pazarında önemli bir potansiyel olduğundan hareketle ortaya çıkmıştır. Bir başka ülkenin ihtiyaç duymuş olduğu bu talebi karşılama faaliyeti dış ticaretin asıl nedenidir.

İsrail ile olan dış ticaretimizi onar yıllık periyotlar halinde değerlendirdiğimizde iki ülke ticaretinin gelişiminin ana ekseninin neler olduğunu hangi ürünlerin satım ve alım üzerinde rol oynadığı daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. İsrail ile ticari ilişkilerimizin başladığı 1949 yılından 1960 yılına kadar geçen on bir yıllık sürede 1954 ve 1957 yılları hariç diğer bütün yıllarda ülkemizin avantajlı olduğu gözlenmektedir. Özellikle ilk iki ve son yıldaki ihracatımızın ithalatımızla oranlandığımızda önemli oranda kar yaptığımız yıllar olmuştur. İsrail'e satmış olduğumuz ürünlerde tarım ve hayvancılık sektörlerinin daha fazla paya sahip oldukları görülmektedir. Özellikle hububat, sebze, meyve, canlı hayvan, pamuk, tütün, hayvan yemi, şeker, bitkisel ve hayvansal yağların hemen hemen her yıl satışlarının en yüksek olduğu ürünlerdir. Aslında bu durum sadece İsrail ile sınırlandırılmayacak kadar ülkemiz toplam ihracat özelliklerini gösteren önemli parametredir. Ülkemiz sanayisinin genellikle bu iki sektör üzerine kurulmuş olmasının yanı sıra sözü edilen ürünlerde yüksek miktarda hammaddeye sahip olmamızda bu durum üzerinde belirleyici olmuştur. Buna karşılık ithalatımızda ise sanayi sektöründeki ürünlerin daha fazla paya sahip olduğu görülmektedir. Demir çelik, makine, motorlu kara taşıtları, şibin, kauçuk, plastik ve ürünleri en fazla ithalatı yapılan ürünler olmuşlardır.

İsrail ile olan ilk 11 yıllık ticari ilişkilerimize baktığımızda ülkemiz ihracatının daha dengeli ve aynı zamanda istikrarlı bir yapıda olduğunu görmekte iken ithalatımız için aynı şeyleri söylemekten uzağız. İsrail'den alınan ürünlerin sanayi ağırlıklı olması bu ülkenin hem yeni kurulma aşamasında olması hem de 1956 yılındaki Arap-İsrail savaşının etkisi gibi faktörlerden dolayı sanayi faaliyetlerinin düzenli bir yapıda olmaması bizimle olan ithalatında önemli düşüş ve yükselişlere neden olmuştur. İlk yıllarda yeni kurulma aşamasında devletin sanayi alanındaki yatırımlarının kısmi bir oranda artış meydana getirmiş olsa bile gerek ülkemiz ile gerekse diğer ülkelerle olan dış ticaret açığını kapatmaktan uzak kalmıştır. Bunun yanı sıra almış olduğu ürünlere baktığımızda ise daha çok temel gereksinimlerini karşılamaya dönük ürünler olması ve zorunluluk içermesi nedeni ile dış ticarete ülkemiz lehine bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

İkinci dönemi oluşturan 1960 ve 1970 yılları arası dönemde ise ilk üç yıl ve 1967 yılında ithalat ihracat dengemiz aleyhimize sonuçlanırken diğer yıllar ise lehimize bir durum arz etmiştir. Dönem toplam ticaretinde ise ülkemizin avantajını koruduğu görmekteyiz. Ülkemizin dönemin ilk üç yılında açık vermesinde birinci beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde ithalata önceliği yatırım ürünlerine verilmiş olmasının bir sonucu olarak İsrail'den makine, elektrikli aletler ve demir çelik ürünlerinin yoğun olarak alımına gidilmesi yol açmıştır. Ülkemizin dış ticaretten kar etmiş olduğu dönem içerisindeki yıllarda ise yukarıda bahsetmiş olduğumuz ürünlerde 1964 yılından itibaren alımının ağırlıkla düşmüş olmasının yanı sıra son üç yılda ise Arap devletleri ile İsrail arasında yaşanan 1967 savaşının etkili olduğu görülmüştür. Ülke savaştan başarı ile ayrılmış olsa bile ülke ekonomisinin büyük bir darbe almasından dolayı dışarıya fazla miktarda ürün satamamıştır. Ülke sanayisinin daralma göstermiş olduğu savaş yılını takip eden sonraki üç yılda ise daralma sadece ithalatımızda değil aynı zamanda ihracatımız üzerinde de rol oynamıştır. Ülkemiz ihracatında yine aynı ürünler yoğun satılmakta olup bunlar hububat, pamuk, tütün, şeker, balık, meyve ve sebzelerden meydana gelmiştir. Buna karşın ise makineler, demir çelik ürünleri, inorganik kimyasallar, dokumaya elverişli sentetik/suni devamsız lifler ve plastikler en fazla aldığımız ürünler olmuştur.

1970 ve 1980 yılları arasını kapsayan üçüncü dönemde ise ithalat ihracat dengesinde büyük oranda açık vermiş olduğumuz bir süreç yaşanmıştır. İlk üç yılda lehimize gelişen dış ticaret diğer yıllarda ise aleyhimize gelişen bir durum göstermiştir. Özellikle 1974 yılından itibaren önce petrol krizi ile başlayan ekonomik sorunlarımızın daha sonra ise Kıbrıs barış harekâtı sonrasında başlayan ambargonun ülke ekonomisi üzerinde önemli tahribatları söz konusu olmuştur. Bu durumun sonucu olarak da ülkemizin dışarıya satımında azalma yaşanırken buna karşılık ülkeden daha fazla oranda ithalat yapmak zorunda kalmıştır. Ülkemiz bu dönemin ilk üç yılında hammadde niteliğinde satmış olduğu tarım ürünlerinin yerine bu alana dayalı ürünlerde kısmi bir satış yapmış olsa bile daha sonraki yıllarda ise ihracatımızın klasik ürünleri olan pamuk, meyve, incir, sert kabuklu meyve, şeker ve hububat satımının ön plana çıktığını görmekteyiz. İsrail ekonomisinin daha düzenli bir seyre girmiş olduğu bu dönemde sanayiye dayalı ürünlerin satış grafiği içindeki payının artış göstermiş olduğu görülmektedir. Özellikle kalsiyum, alüminyum, fosfat, hidrokarbürler, kauçuk, bitkisel yağlar ve karbonatların satış içinde önemli bir paya sahip olmuşlardır.

1980 ve 1990 yılları arası dönemi kapsayan yıllarda ise ülkemizin İsrail ile olan dış ticaretinde önemli açıklar verdiği bir dönem olmuştur. Dönemin hemen başında İsrail'in

ekonomiyi iyileştirme politikaları çerçevesinde yapmış olduğu planlar başarıya ulaştınca dış ticaret dengemiz İsrail yönlü bir gelişme göstermiştir. Ülkemiz ihracatında artış olmasına rağmen iç talebin gittikçe artmış olması nedeni ile ithalatımızın daha da ivme kazandığı bir süreç yaşanmış olup ithalat ihracat dengesinde önemli açıklar meydana gelmiştir. İhracat ürünlerimiz arasında yine baklagiller, sert kabuklu meyveler, kurutulmuş meyveler, incir, hububat, pamuk ve son iki yılda satımında artış yaşanan potaslı gübre ve alüminyum fosfat yer almıştır. Bu karşılık İsrail'den kalsiyum, alüminyum, fosfat, hidrokarbürler, anhidrit, kimyevi gübreler ve petrol yağı yer almıştır. Satılan ürünler miktar olarak fazla olmasına rağmen fiyatlarının alınan ürünlere göre daha ucuz olması beraberinde önemli açıklar meydana getirmiştir. Bu yönü ile ele aldığımızda ülkemizin az gelişmiş ülkeler kategorisinin tipik dış ticaret nüanslarını içinde taşımakta olduğunu görmekteyiz. Dışarıya yüksek miktarda satılan hammadde ürünlerine karşılık alınan sanayi ürünlerinin maliyetlerinin daha fazla olması nedeni ile ülkemiz dış ticaret açığını pekiştirmiştir. Özellikle bu dönemde İsrail ekonomisinin sanayi başta olmak üzere diğer kollarının da gelişmiş olması gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arası ilişkilerin ipuçlarını bize vermektedir.

1990–2004 yılına kadar olan dönemde ise bir önceki dönemde ülkemiz aleyhine gelişen dış ticaretimiz 1992 ve 1993 yılları hariç ülkemiz lehine sonuçlanmıştır. Dünyada hızla gelişme gösteren ulus üstü kuruluşlarının etkinliği ve malların sadece iç Pazar beğenilerine bağlı kalmaksızın aynı zamanda dış pazarın beğenilerinin de göz önünde bulundurulmasının zorunluluk halini aldığı bu yıllarda ülkeler arası ticaretin hızlı gelişme göstermiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerinde bu duruma paralellik gösterdiği bir süreç yaşanmıştır. Küreselleşme süreciyle paralellik gösteren bu durum ülkemiz dış ticaretinde önemli gelişmeler meydana getirmiştir. Bu dönemde İsrail ile olan ihracatımızda demir çelik ürünleri grubundan özellikle filmaşın başta yer alırken daha sonra ise örme mensucat, sentetik ipliği, pamuk ipliği, çimento, kesilmiş ağaçlar, fosforik asitler, seramik döşeme, otomobil ve pamuk satımı en fazla olan ürünler olmuştur. Buna karşılık İsrail'den demir çelik grubundan özellikle borular ve filmaşın başta olmak üzere sıklıkla hidrokarbonlar, harp mühimmatı, organik tohum, propolin- olifin polimerleri, petrolden yağlar ve çeşitli makineler en fazla alımı olan ürünler olmuştur. Daha önceki dönemin aksine bu dönemde ülkemiz ihracatında sanayi ürünlerinin ön plana çıkmış olması iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin hem karşılıklı artarak gelişmesini hem de bu ilişkiden önemli kazançlar edinmemizi sağlamıştır.

Ulaşım faaliyetlerinin oldukça hızlı olduğu günümüzde ticaret ile uğraşan bütün kurumların dış pazarlara ulaşma isteği daha kolay karşılanmıştır. Özellikle 1990'lı

yıllardan itibaren dış ticarete ülkeler arasındaki ticareti sınırlayan ulusal nitelikli kanunların yerine uluslar üstü ticaret hukukunun belirleyici bir yapıya bürünmüş olması şirketlerin üretiminde dış pazarların tüketim alışkanlıklarını daha fazla dikkate alma zorunluluğunu doğurmuştur. Daha önce iç pazara dönük çalışan bu firmalar artık bu özellikleri ile devam edemeyecekleri önemle üzerinde durulması gereken bir parametre olmuştur. Dünyada ticaret alanında her gün daha fazla gelişen bütünleşme kuşkusuz İsrail ile dış ticaretimizi hızla geliştiren önemli bir unsurdur.

Ortadoğu coğrafyasında gerek ekonomik güçleri, gerek dış ticaret potansiyelleri itibariyle önemli bir paya sahip olan iki ülkenin ortak dış ticaretlerinin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Gerçi 1990'lı yıllardan sonra ve özellikle 1996 yılında imzalana Serbest Ticaret Antlaşması ile ticaretimiz önemli bir ivme kazanmış olsa bile yeterli düzeyde değildir. İsrail ile olan dış ticaretimiz özellikle 1990'lı yılların ortalarına doğru artan ticari fazlalığın kısa süreli bir yapıda olmaması için ülkemizin İsrail'in gerek ileri teknolojideki gelişmişliği ile işbirliği gerekse dünya ile entegrasyonda ülkemize göre daha avantajlı bir konumda olduğundan hareketle doğru ticaret politikaları ile bu durumdan yararlanma yoluna gitmek öncelikli bir hedef olarak belirlenmelidir.

Dünya ile entegrasyon sürecinin hızla ivme kazandığı 1990'lı yıllarda ülkemizin bu entegrasyonun dışında kalamayacağı aşikardır. Fakat bu entegrasyonda genel olarak gelişmiş olan devletlerin daha fazla karlı çıktığı görülmektedir. Bu durumda ülkemizin ithalat-ihracat dengesinde en önemli faktörün gerçek anlamda sanayileşmesinin tamamlanamaması neticesinde ihraç kalemlerinde hammadde ağırlıklı olması önemli bir nedendir. Bu anlamda İsrail ile dış ticaretimizde İsrail'in göreceli olarak bizden daha iyi teknolojik olanaklara sahip olması ve AR-GE çalışmalarına paralel olarak ileri teknolojiye vermiş olduğu önem ülke ekonomisi için önemli bir katkı olmuştur. Hammadde de dışarıya bağımlı olmasına rağmen ileri teknoloji olanakları bu olumsuz durumu ciddi anlamda ortadan kaldırmaktadır. Entegrasyonun bu denli hızla geliştiği bu süreçte ülkemizin Ulusal çıkarlarını gözetilen bir ithalat politikası çerçevesinde bu entegrasyona katılması temel ilke olarak belirlenmelidir. Aksi takdirde ithalattaki bu durum ülkemiz ekonomisi üzerinde kriz dönemleri ve öncesi taşıdığı tehdit edici özelliğini içinde barındırmaya devam edecektir. İsrail ile yapacağımız dış ticarete yukarıda belirttiğimiz ulusal nitelikli bir politika referans alınarak ticaretimizin geliştirilmesi en sağlıklı yol olarak görülmektedir.

İsrail yer almış olduğu alanın iklim koşulları nedeniyle tarıma bağlı temel gıda ürünlerinde dışa bağımlıdır. Her ne kadar ülke bu alanda bir arayışa girmiş gözükse bile İsrail'in olduğu bölgedeki olumsuz iklim özellikleri nedeniyle su sorunu devam edecek

gibi gözükmektedir. Bu durum ülkemizin özellikle tarımsal ürünlerdeki avantajını iyi kullanması gibi bir sonucu da ortaya çıkarmaktadır. Bu durumu doğru politikalarla avantajlarımız arasında sürekli kılabiliriz. Ülke ile olan coğrafi yakınlık bir başka avantajdır. İsrail yer aldığı bölge nedeniyle gelişen siyasal olaylar dış ticaretinin Arap ülkeleriyle değişken ve kırılğan bir yapıyı içinde barındıran bir ülke olmasına neden olmuştur. Bu kırılğan yapı ülkenin Batı Avrupa ülkeleri ve A.B.D'ye daha fazla ticari ilişki geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Fakat bu durumun bizim için fazla geçerli olmayışı ticari ilişkilerimizi geliştirmemiz için bir ortam sağlamaktadır. Dış ticarete kazanç sağlamak isteyen bir ülke çevresindeki ülke pazarları üzerinde etkin olmak zorundadır. Ülkemiz İsrail'in Arap komşuları ile olan olumsuz ilişkilerinin ortaya çıkarmış olduğu durumu lehine çevirmeyi sağlayacak adımlar atmalıdır. Örneğin Arap ülkelerinden ithal edilecek ham petrol işletilerek bu ülkeye satılıp bu alandaki pazar üzerinde etkin olabiliriz.

İsrail'in 1990'lı yıllarda AR-GE çalışmaları ile geliştirmiş olduğu tohum Ülkenin tarım için uygunsuz olmasına rağmen önemli bir gelir kaynağıdır. Bu örneği göz önüne alarak bizimde bu tür çalışmaları acilen kurumsal düzeyde harekete geçirmememiz gerekmektedir. Böylece dışardan ileri teknoloji ile yapılan ürünlere bağımlılıktan kurtulabiliriz. Bu noktada ise iki ülkenin konu uzmanları arası işbirliği geliştirilerek bu teknolojiyi ülkemizde faaliyete geçirmeliyiz. İsrail'deki ileri teknoloji çalışmalarında rol üstlenen kalifiye elemanın özellikle dışarıdan gelen Yahudilerden oluştuğu görülmektedir. Fakat bu durum ülkemiz için geçerli değildir. Bizimde bu noktada kalifiye iş göçümüzü durdurup ülkede tutabilmek için projeler geliştirmemiz ve böylece ülke sanayisinde teknolojik gelişmeye katkıda bulunacak elemanlarımız oluşturma için politikalar üretmek zorundayız. Teknolojideki bu gelişme beraberinde dış ticaretimizin ülke çıkarları yönünde gelişmesine olanak sağlayacaktır. Aksi taktir de bugünkü genel dış ticaretimizdeki açık artarak devam edecektir

Yine Türkiye'nin İsrail ile olan dış ticaret ilişkilerinde ön plana çıkarılması gereken bir başka nokta ise İsrail'in dünyanın çeşitli uluslar üstü kurumları ve ülkeleri ile yaptığı antlaşmalardır. Bu antlaşmalar İsrail'e dünyada az rastlanacak olan bir hammadde ve Pazar alanı avantajı sağlamaktadır. İsrail'in hem gelişmiş ülkelerle hem de gelişmekte olan ülkelerle olan bu ticari antlaşmaları ülkemizin bu pazarlara ulaşmasında önemli bir girişim kapısı olarak görülmektedir. Fakat buna yönelirken bazı dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar vardır. Öncelikle İsrail'in yapmış olduğu antlaşmalarla yakalamış olduğu pazarın ne kadarından bizim faydalanacağımızı sağlayacağıdır. Çünkü İsrail ülkemiz ile yapmış olduğu S.T.A'ya baktığımızda temelde ülkemizdeki mevcut pazardan yararlanma

hedefi götüğü görülmektedir. Fakat kısa vadede bu avantaja sahip olmadığı görülmekle beraber uzun vadede bu amacından vazgeçmeyeceği aşikârdır. İsrail'in A.B ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri pazarlarına Ülkemiz üzerinden yaptığı ticarete karşılık Ülkemizde İsrail üzerinden A.B.D ve Ürdün'e ürün ihraç etmesi projeleri son yıllarda uygulama alanı bulmuş projelerdir. Ülkenin pazarının küçük olması bir dezavantaj gibi görünse de bu tür projeler sayesinde başka Ülkelere açılıyor olmamız mevcut durumdan yararlanmak için oldukça iyi seçeneklerdir. Dış ticaret kalemlerinde son dönemde İsrail ile karşılıklı satışlarda bir paralellik olsa bile teknolojik yapılandırma yönünde atılacak önemli adımlar ve yerinde yenilemeler ihracat oranımızı yükseltmemiz hiçte uzak bir hedef değildir. Böyle bir durumda İsrail üzerinden başka pazarlara mal ihraç etmemiz daha da kolaylaşacaktır. Tabi burada öncelikli olarak ihracat kalemlerimizdeki çeşitliliği arttırmamız gerekmektedir. Örneğin tekstil sanayisi ihracatımızın önemli bir kalemi olmakla birlikte, özellikle gelecek 10–15 yıl içerisinde gelişen Uzakdoğu pazarları karşısında uğrayacağı zararlardan dolayı bu alanda meydana gelen boşluğun başka kalemlerde yapılacak olan yatırımlarla giderilmesi zorunludur. Son yıllarda gelişen binek otomobil ve beyaz eşya ihracatımızı daha da artırarak gerek İsrail'e gerekse İsrail'in bizim gümrüksüz olarak girmemize izin vermiş olduğu Ülke pazarlarına da götürmemiz üzerinde durulması gereken bir başka adımdır.

Yukarıda belirttiğimiz üzere ulusal çıkarlarımızı gözeten bir dış ticaret politikası geliştirilmesi; İsrail ile olan ticaretimizin ülkemiz ekonomisinin gelişimine kuşkusuz oldukça pozitif bir ivme kazandıracığı önemli bir gerçektir.

KAYNAKÇA

AKIN, İldin, Dış ticaretimiz ve devalüasyon, Ö.G.Y.T.D dergisi, Ankara ,1970

AKŞİN, Sina, Mete TUNCAY, Cemil KOÇAK, Hikmet ÖZDEMİR, Korkut BORATAV, Selahattin HİLOV, Murat KATOĞLU, Ayla ÖDEKAN, Türkiye tarihi -4“ Çağdaş Türkiye 1908–1980” , Cem yayınları, İstanbul,1997

AKŞİN, Sina, Bülent TANÖR, Korkut BORATAV, Türkiye tarihi 5 “ Bugünkü Türkiye 1980–1995”,Cem yayınları, İstanbul 1997

ALKIN, Erdoğan, Türkiye'nin dışa açılma stratejisi içinde ihracat sorunu, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, 1981

ALTUNIŞIK, Meliha, Benli, “The Turkish-Israel Reapproachment in the Post-cold war Era”, Middle Easten Studies, Londra, Nisan 2000

ARAS, Bülent, Filistin-İsrail barış süreci ve Türkiye, Bağlam yayınları, Ekim1997, İstanbul

ARI, Tayyar, Amerika'da Siyasal yapı Lobiler ve dış Politika, Alfa Yayınevi, Ocak 2000, İstanbul,

ARI, Tayyar, Geçmişten günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının analizi ve ilişkileri belirleyen dinamikler, der. BAL, İdris, 21.yüzyılda Türk dış politikası, Nobel yayın dağıtım, Ankara, Ocak 2004,

ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasal Tarihi (cilt 1-2:1914-1995), Alkım Yayınevi, İstanbul

ATALAY, İbrahim, Türkiye Coğrafyası, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1997

AVCI, Sedat, “Türkiye dış ticaretindeki gelişmeler ve mekânsal ilişkiler,(1878–1995)” İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi, Tarih dergisi, sayı:36, İstanbul, 2000

AYKAN, Mahmut Bali, “The Palestinian Question in TURKISH Foreign Policy From the 1950s to the 1990s” International Journal of Middle East Studies no.25,1993

BAŞKAYA, Fikret, Devletçilikten 24 Ocak kararlarına “ Türkiye ekonomisinde iki bunalım dönemi” , Maki basın yayın, Mart 2004

DENKER, M. Sami, Uluslar arası terör, Türkiye ve PKK, Boğaziçi yayımları, İstanbul 1997,

D.İ.E, Türkiye ve Dünya dış ticareti (1950–1993), Ankara, 1993

D.İ.E, Dış ticaret istatistikleri (1949–1988 yıllarına ait), Ankara

DOĞANAY, Hayati, Türkiye Beşeri Coğrafyası, MEB basımevi, İstanbul,1997,

DOĞANAY, Hayati, Cemalletin ŞAHİN, Türkiye Coğrafyası(Fizik, beşeri, ekonomik ve jeopolitik) ,Gündüz eğitim ve yayıncılık, Ankara, 2000

D.T.M, Cumhuriyet döneminde dış ticaretimim “ Çalışmalar, yapı ve Rejim değişikliği”, Ankara, Ekim 1998

DTM, Dış ticaret bülteni 2002 yılı, Ankara 2002

DTM, Türkiye'nin dış ticareti 2002, Ankara, Eylül 2002

DURSUNOĞLU, Alptekin, Stratejik ittifak “Türkiye-İsrail ilişkilerinin öyküsü”, Anka yayımevi, İstanbul, Eylül 2000

ERZEN Refik, Dış yardımlar Teori ve uygulama, Tusiad yayımları, yayın no: T/96, İstanbul,1981

ERDOĞDU, Hikmet, Büyük İsrail Stratejisi, IQ Kültür sanat yayıncılık, Ocak 2005, İstanbul,

FİNDLEY, Paul, ABD'de İsrail lobisi, pınar yayımları, İstanbul, Ekim1994,

GÜRKAN, İhsan,: “Turkish-İsraeli Relations and the Middle East Peace Process,” Turkish Review of Middle East Studies, no:7 ,1993

GÜRSOY, Melih, Dünyadaki büyük ekonomik krizler ve Türkiye ekonomisine Etkileri,

GÖZENÇ, Selami, Güneybatı Asya “Ortadoğu” Ülkeler Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul,1999

GÜNEY, Emrullah, Türkiye'nin Komşuları “Ülkeler Coğrafyası-Jeopolitik” Çantay Kitabevi, İstanbul,2003

HASKEBAPÇI, Aydın, Türkiye-İsrail tarımsal işbirliği antlaşması çerçevesinde İsrail tarım teknolojisinin GAP bölgesindeki tarımsal üretime katkısının değerlendirilmesi, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul 2001

HOCAOĞLU, Sahabetin, Türkiye Coğrafyası(Fiziki), Çanakkale, 1996,

[http// www.foreigntrede.gov.tr/TRKEKON.htm](http://www.foreigntrede.gov.tr/TRKEKON.htm)

INBAR, Efraim, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı Asam yayınları Ortadoğu araştırma dizisi Ankara, 2001,

ISRAEL AGRITECH, “ Innovative products and technologies or Agriculture, Hing Tech Hybrids” No.10, 1997, Global link ldt. , 1997

İGEME, İsrail ülke raporu, Ankara, Mart 2000

İsrail ekonomisi ve Türkiye ile ilişkiler konulu bülteni, İstanbul, Eylül 1998

John M. Mamikos, “looking back to see forwards: Israel-Turkey defense relations”, RİES research paper, no:39 Temmuz 1997

JOHN pomfret “some neighborly advice-tukey strengthens its ties to israel” the Washington post, national weekly edition, 10–16 Haziran 1996,

KARAASLAN, Tufan, Ortadoğu'nun coğrafyası, İstanbul, 1996

KAZGAN, Gülten, Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın kitaplar Yayınevi,1988

KEPENK, Yakup, Nuray Yentürk, Türkiye ekonomisi, İstanbul, Eylül 1990

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, Osmanlı devleti'ne karşı Arap Bağımsızlık hareketleri(1908-1918), Ankara,1982,

OKTAY Nervit, Karşılıklı ticari sistemi(countertrade) “Dünyadaki ve Türkiye'deki uygulanması” Anadolu üniversitesi no:232, Eskişehir,1987

OLSON, Robert, Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri.1979–2001, Orient Yayınları, Ankara, Şubat 2005

ÖĞÜTÇÜ, Mehmet, Türkiye'de yeni bir ekonomik ve ticari diplomasi stratejisine doğru, Tüsiad yayınları, yayın no: T/98, İstanbul, Eylül 1998

ÖNDER, İzzettin, Ekonomi politika yazıları, Der Yayınları, İstanbul, 2000,

ÖZMEN, Süleyman, Ortadoğu'da etnik, dini çatışmalar ve İsrail, IQ kültür sanat yayıncılık, İstanbul, 2001

PAMUK, Şevket, Roger Owen, 20.yy'da Ortadoğu ekonomileri tarihi, İstanbul, Ekim 2002

SEYİDOĞLU, Halit, Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı, İstanbul,2000

TAVLAŞ, Nezih, “Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri,”İsrail özel, Asam Yayınları, ilkbahar 1999,

Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, İsrail Ülke Raporu, Telaviv, Mayıs 2003

“The Middle East and North Africa 1998” Thirty – fourth edition 1987,England 1987

TOUVAL, Saadia, Mediators In the Israeli Arap conflict, New York, 1952,s.69

TÜSİAD, Türkiye ihracatında uzun vadeli bir perspektif ve öneriler, İstanbul, Ocak 1996

TUNÇDİLEK Necdet, Güneybatı Asya, “Fiziki ortam”,İstanbul üniversitesi coğrafya Enst. Yayınları,1675/65, İstanbul,1971,

YAVUZ, Hakan “Türk Arap ilişkileri ve Filistin sorunu”, Der. F.Sönmezoğlu, Türk dış Politikasının analizi, Der Yayını, İstanbul, 1994

YAVUZ, M.Hakan “ikicilik(Duality) Türk-Arap ilişkileri ve Filistin sorunu(1947–1994) Türk dış politikasının Analizi, Derleyen Faruk Sönmezoğlu, der Yayını; İstanbul, 1994

YERASİMOS, Stefanos, Azgelişmişlik sürecinde Türkiye, “ 3-Dünya savaşından 1971’e” , Belge yayınları;65, İstanbul, Mart 1989

YILMAZ, Mehmet, Mafdal, Radikal sağın İsrail dış politikasına etkisi, Zaman Kitap Şubat 2003, İstanbul,

YILMAZ, Türel, ŞAHİN, Mehmet, TAŞTEKİN, Mesut, Ortadoğu Siyasetinde İsrail, platin yayınları, Ankara, 2005,

GÜNDÜZ, Nalân, Türkiye Suriye Ticari ilişkileri, Marmara Üniversitesi sosyal ilimler Enstitüsü, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Coğrafya ve demografi Anabilim dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi İstanbul,2002

www.dtm.gov.tr

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ekim 1985

Cumhuriyet Gazetesi 31 Ekim 1989

Hürriyet, 28 Eylül 1997

Milliyet 7 Mayıs 1997